

HASDEU

SIC COGITO

BUCURESCI

Stabilimentul grafic I. V. SOCECŪ, Strada Berzei, 59

Invs. A. 42.439

264355

SIC COGITO

CE E VIAȚA? — CE E MOARTEA? — CE E OMUL?

DE

B. P. HASDEU

Ceea ce s'a născut din carne, carne este; și ceea ce se naște din spirit, spirit este. Nu te mira dară când îți spun: trebuie să ve renașceți...

ISUS (*Ioan. III, 6-7*)

DUMNEDEŪ, NEMURIREA ȘI DESTĂINUIREA. — SOMNUL
ȘI SUFLETUL. — TELEGRAFIA IUBIRII. — IPNOTISMUL ÎN SPIRITISM. —
MATERIALISMUL ÎN SPIRITISM. — EXCELSIOR.

~~~~~  
EDIȚIUNEA III  
~~~~~

BUCURESCI

Editura LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

21, — CALEA VICTORIEI, — 21.

1895.

Et nous dévoilerons soudain
L'éternel et profond mystère
Que l'infini s'obstine à taire
A l'homme qui le cherche en vain ;
Et nous sourirons de dédain
Aux vains systèmes de la terre !

L'oeil de l'esprit découvrira
Le véritable aspect des choses
Et par mille métamorphoses
Tout l'univers nous livrera
Le secret que l'esprit lira,
Le secret des fins et des causes !...

JULIE HASDEU.

AD ROMANOS.
AD CORINTHIOS.
AD GALATAS.
AD EPHESIOS.
AD HEBRÆOS.
AD PHILIPPENSES.
AD COLOSSENSIS.
AD THESSALONICENSIS.
AD TIMOTHEUM....

Servus JESU.

Prefața la a 3-ea edițiune

Prima edițiune a acestei cărți apăruse în *Revista nouă*, începând dela Martie 1891. A doua edițiune, eșită la lumină în 1893 într'un număr mic de exemplare, este de mult deja istovită, deși era foarte scumpă din cauza luxului de execuțiune. A treia edițiune, pe care o scote acum Librăria Socec, este menită a fi curat poporană, la îndemână pentru orî-cine, purtăreță și eftenă.

În text nu s'a făcut absolut nici o schimbare și nu se va schimba nimic nici o dată. Ceea ce lipsesce în *Sic cogito*, trebuia să lipsescă acolo, de vreme ce va avea să 'și aibă locul în alte doue opere ulterioare: de'ntâiu în *Ita sensum*, apoi în *Virtus rediviva*, una cuprinzând experimente fizice asupra Spiritului, cea-laltă dezvoltând și demonstrând teoria Reincarnațiunii.

Sînt acum patru ani, când publicasem cel de'ntâiu capitol din *Sic cogito*, în România nu exista nici un spiritist pe față. Chiar cei mai convinși «învîrtitori de măsă» de pe atunci,

Rari nantes in gurgite vasto,

se ascundeau, se pitulau, temându-se de a nu fi luați în rîs. Era mare îndrăsnela mea de a înfruntă rînjirea nenumăraților gură-cască. Unii credeaă, alții diceaă, ba unul óre-

cine a și tipărit că eu sînt nebun. Astădîi, cel puțin a
 țecea parte din Româniî ceî mai cultî — profesori, medici,
 cler, armată, magistratură — nu se sfiesc a spune fără
 șovăelă că ei sînt spiritiști și nemine nu mai rîde. Ipo-
 tesa nebuniei mele este înlăturată cu desăvîrșire, îmmul-
 țindu-se peste măsură numărul celor nebunî întocmai ca
 și mine. Pentru noi ăștia toți la un loc n'ar mai ajunge
 un Balamuc cât domeniul Coronei. Incă doi-trei anî și...
 dar să așteptăm pînă atunce. Nu e departe. Va veni o
 di, când nu vor fi spiritiști numai — Evreii și socialiștii.

B. P. HASDEU.

APARIȚIUNEA
fotografiată de pictorul James Tissot.

PROLOG

Trecuse șese luni după mórtea fiicei mele.

Era în Martie: iérna plecase; primă-véra nu sosia încă.

Intr'o séră, umedă și posomorită, ședeam singur în odae lângă mésa mea de lucru.

De'nainte'mă, ca tot d'a-una, erà o testea de hărtiă și mai multe craioane.

Cum? nu sciū, nu sciū, nu sciū; dar fără ca s'o sciū, mâna mea luâ un craion și'î răđemâ virful de luciul hărtiei.

Incepui a simți la tâmpla stângă bătăi scurte și îndesate, întocmai ca și când ar fi fost băgat într'insa un aparat telegrafic.

De o dată mâna mea se puse în mișcare fără astimpër.

Vr'o cincă secunde cel mult.

Când brațul se opri și craionul cădù dintre degete, mă simți deșteptat dintr'un somn, deși eram sigur că nu adormisem.

Aruncaï privirea pe hărtiă și cetii acolo fórte limpede :

Je suis heureuse ; je t'aime ; nous nous reverrons ; cela doit te suffire.

Julie Hasdeu.

Era scris și iscălit cu slova fiicei mele.

Ce să fie?

O va spune acéstă carte.

SCIINȚA SUFLETULUI

I.

DUMNEDEŪ, NEMURIREA, DESTĂINUIREA

1. Mai întâiu de tóte, să lămurim bine titlul pus în fruntea acestei scrieri.

Când noi ȃicem «SciinȚa sufletului», nu înȚelegem sciinȚa despre suflet a celor învȚaȃi, ci sciinȚa cuprinsă în sufletul fie-căruĩ om, orĩ-căt de ne'nvȚat: religiunea. Și când ȃicem «religiune», nu înȚelegem vre-o religiune deosebită, ci întreitul sȃmbure al tuturor religiunilor cãte au fiinȚat vre-o dat sau fiinȚeză pe faȃa pãmintului: Dumneȃeũ, Nemurirea, Destăinuirea.

Unica religiune, care se întemeiază întrégă numai pe aceste trei principie, fără nici un alt amestec, este Spiritismul.

Spiritismul dară, cuprinsul și ținta cercetării de faȃă, nu alcătuesce o credinȃă nouă și nu este o credinȃă a-parte; nu e nouă, căci dogmele sale sȃnt sãdite în inimĩ de când omenirea, și nu este a-parte de vreme ce aceste dogme sȃnt împãrtășite de orĩ-care altă religiune.

Spiritismul trece cu tăcerea peste tot ce nu se găsesce decăt în cultul religios cutare sau cutare, și îmbrășizeză tot ce ne întimpină de o potrivă în fie-care din acele culturĩ, adecă tot ce nu este cult, tot ce nu este

rit, tot ce nu este particular, toate câte le recunoște și creștinul și mahometanul și evreul și sêlbatecul; însă pe unele le înlăturază fără despreț și fără ură, iar pe celelalte, fără fanatism sau bigotism, le supune judecării și ispitei.

Prin universalitatea principiilor sale și prin lipsa de patimă, Spiritismul este, sau cel puțin poate să devină și tinde a deveni, singura credință-sciință.

Am arătat destul de verde și, băgați bine de samă, am spus fără nici o sfială că sînt Spiritist.

Dar cui vorbesc eu ore ca să mă 'nțelegă? și cine sînt eu, ca să am dreptul de a fi ascultat?

Cui vorbesc? Astăzi Spiritiștii se numără o sută de mii numai în Paris, iar în America ei trec peste zece milioane numai în Statele Unite, dintre cari foarte mulți nu sînt proști și foarte puțini sînt nebuni. În această stare de lucruri, când gluma nu mai încape, aceia cari mai pun pedecă în mersul Spiritismului și cu cari, prin urmare, el se vede silit a da pept, se pot împărți în următoarele opt tagme:

1°. Sînt o samă de omeni cari rid tot-d'a-una, de toți și de toate. Pentru ei rîsul este o datoriă, pe care și-o împlinesc cu fericire. În privința acestora, cu cari e peccat și chiar o necuviință de a fi cine-va posac, eu tot-d'a-una am rîs cu dînșii, riđend de dînșii. Așa voiu face și de acum înainte.

2°. Sînt uni, cărturari sau necărturari, cari aű vorbit, aű strigat și mai ales aű scris vre-o dată contra Spiritismului, fără să'l fi cercetat cu stăruință sau fără a fi avut mijloce de a'l pētrunde cum se cade. De atunci, îngâmfarea, deșertăciunea minții și a inimei, un amor propriu reű înțeles, îi împedecă nu numai de a'si spovedi greșela, dar nici măcar de a fi sguđuiți în cerbiciă. În zadar le veű da doveđi peste doveđi. De nu vor pute cum-va să'si închiđă ochii și urechile ca să încungioare

un fapt pré pipăit, ei sînt gata a'l restălmăci în chipurile cele mai cîudate, cele mai încurcate, cele mai nădrăvănesci, numai și numai ca să nu se contradică. Cam tot de felul acesta sînt :

3°. Toți aceia, cam mulți, cărora nu le place nici o noutate, nemic și nemic afară din câte se învătă în scólă. Leneși, ei își închipuesc că sciința, pe care o aũ dînșii, le ajunge; pizmași, le pare reũ de nisce descoperiri, la cari ei n'aũ luat nici o parte. Dacă sînt cum-va învetați, acești leneși-pizmași născocesc une-orî contra noutăților argumente fôrte istețe. Iată, bună-óră, cum un doctor dela Sorbonna numit Besian Arroy sfărîmă pe nemuritorul Copernic: «sórele e făcut ca să lumineze pămîntul; noi scim însă că torțele se mișcă pentru a lumina mai bine o casă, iar casele nu se mișcă pentru a fi luminate prin torțe; decî, nu pămîntul se mișcă împregiurul sórelui, ci se mișcă sórele împregiurul pămîntului.» Și câți gură-cască nu se vor fi minunat la o asemenea logică!

4°. Apoi sînt mulți cu musca pe căciulă. Orî-ce religiune are o morală; orî-ce morală are o sanctiune, adecă un canon, o pedépsă în perspectivă; decî, ei nu vor pedépsă, nu vor morală, nu vor religiune. Dînșii nu sînt Spiritiști nu de alt ce-va, ci numai fiind-că nu pot fi nici creștini, nici păgânî, nici chîiar mormonî! Ei sînt liberi cugetători, în același sens în care un bandit, un Cartouche sau un Simeon Licinski, este liber făcător. Cu aceștia să nu amestecăm la un loc pe:

5°. Unii băeți nevinovați cu gărgăuni în cap, băeți tineri sau bătrânî, cari vor cu orî-ce preț să fie *sic* sau *pșîut* la idei, dacă nu și la mănuși. Un Moleschott, un Büchner, un Carl Vogt, un Lombroso trec printr'un fel de modă ca și un Zola, trec de se trec pîna ce iute se învechesc, întocmai după cum s'aũ învechit un Hobbes, un Gassendi, un Aretino. Sărmaniî copilași, în loc de a urma acestor fericiți trecători petrecători, pe cari póte nici nu i-aũ cetit măcar, ar face mult mai bine să caute în istoria sciinței, a literaturéi, a artei, numile tuturor acelora cari nu se învechesc nici o dată. Pentru onórea

omenirii, acești luceferi sînt mulți, și toți, toți pînă la unul, ei scieau că pîrtă într'înșii o scînteie de nemurire, pe care pe de aici, din viața pămîntescă, o ațîță deja din cînd în cînd cu putere însuflețirea de sus.

6°. Ceî mai mulți habar n'au ce este Spiritismul. După dînșii, el se cuprinde și se mărginesce în învîrtirea meselor, adecă într'un punct de unde pînă la Spiritism e tot așa de departe ca dela apa, care ferbe pentru 3. supă în bucătăria, pînă la trenul Fulger. Eū unul mărturisesc în cuget curat că n'am învîrtit nicî o dată o măsă, și nu simțesc nicî o plăcere de a o învîrti vre-o dată.

7°. Unii se tem și se feresc de Spiritism din pricina cător-va șarlatanî prinși, cum se dice, cu ocaua mică saū cu mîna în sac, după cum alții se fac ateî din pricina pécătoșiei unor popi. Dar atunci o mai mare coțcăria ar fi Medicina întrégă, în care șarlatanismul e ce-va de tóte țilele. Ș'apoî óre numai Medicina? Nu se află nicî o sciință, nicî o meseriă, nicî o ramură de traū, în care să nu se fi strecurat și să nu se acŕueze ómenî de rea credință, tot așa precum nu este nicî un fel de monetă care să nu fi avut pe calpuzanî aî seî. Feriți-vé dară și de banî, dacă vé dă mîna!

8°. In sfirșit, sînt fórté numeroși ceî nedumeriți. Eî nu cred încă, dar nu mai rid. Eî aū ajuns a cîntări lucrul cu luare a-minte și lasă timpuluî sarcina de a aduce mai multă lumină. De cãți-va anî încóce, tonul organelor celor mari de publicitate din Occident în privința Spiritismuluî este din ce în ce mai cumpĕtat. Rînjelul de altă dată despre preinșii visătorî de aî luî Allan Kardec s'a înlocuit treptat, aprópe pe nesimțite, prin nesce cuvinte adesea bine-voitóre, mai tot-d'a-una pline de reserve, cam în felul celor scrise nu de mult de Emile Gautier sub titlul «Au pays des fées» în fruntea luî *Figaro*. Cele doē mari Enciclopedie din Lipsca, a luî Brockhaus și mai ales a luî Meyer din 1889, ambele oglindind starea cea mai próspectă a sciinței germane, adastă cu sânge rece cercetările viitoruluî. Ne pare bine

de a recunoște că această apucătură nepărtenitoare, serioasă, adevărat științifică, plăcă tocmai dela genialul Schopenhauer, a cărui încercare asupra «Visiunii» (Versuch über Geistersehn und was damit zusammenhängt), deși publicată la 1851, adevăc cu mult înainte de experimentarea fenomenelor celor mai însemnate, totuși poate chiar astăzi, cu câte-va forțe mici schimbări, a servi ca prima pagină la o lucrare temeinică asupra Spiritismului.

Din cele opt tagme de mai sus, este învederat că numai ultimele trei ne vor înțelege, căci numai ele sînt doritoare și primitoare de înțelegere; poate că ne vor mai înțelege și băeții cei nevinovați cu gărgăuni în cap, dar negreșit mai târziu, când se vor mai cerne și se vor coge.

9°. Mai pe d'asupra, am avé nevoie de a ne înțelege chiar cu unii dintre Spiritiști, ba încă cam mulțiori, cari nu sînt pētrunși de ideea cea de căpeteniă că: orice religione trebuie să aibă în vedere numai binele omnirii, iar nici decum propria noastră piele sau o sécă și neastîmpărată curiositate, cu atât și mai puțin reul altuia.

Acuma sciū cui vorbesc. Dar cine ore sînt eū însumi?

Cel mai nou lucrător forțe harnic pe câmpul Spiritismului, doctorul Paul Gibier, în ultima sa carte: «Analyse des choses», publicată sînt acum abia câte-va luni, a cređut de cuviință a'și face următoarea auto-biografie:

«Rog pe cititori a crede, că eū nu spuū aci decăt «ceea ce sciū prin observațiune sau experimentațiune. «Am ore-care drept de a pretinde că nici observațiunea, «nici experimentațiunea nu'mi sînt străine. Ca medic, «adecă observator vînd-nevrînd, îmi întrebuițez facultățile mele de observațiune de doē-decē de ani, din cari «cea mai mare parte petrecuți în spitalele din Paris. Ca
4. «experimentator, am fost de fapt în timp de mai mulți «ani în capul laboratorului de patologia experimentală «și comparativă al Muzeului de istoria naturală din Paris; «și printre alte multe cercetări, mi-a fost dat mie de a

«dovedi, prin nesce experiențe delicate, cum-că animalii
 «cu sânge rece, scutiți în genere de unele bóle d'ale
 «animalilor cu sânge cald, le pot totuși căpăta, dacă
 «vom ridica temperatura lor la un grad apropiat de a
 «mamiferilor, ținându-i în apă caldă. Am dovedit de a-
 «semenea faptul interesant că păsările, găine și altéle,
 «pot turba și, transmițând turbarea mamiferilor cu mai
 «multe săptemâni în urma altoirii, pot apoi să se vin-
 «dece dela sine. Cu aceiași ocaziune am arătat că tur-
 «barea, o dată vindecată, nu se mai re'noesce, căci
 «păsările cele altoite într'un rînd nu mai turbéză, când
 «le altoim a doua óră. Tot eú cel de'ntâiu am făcut
 «cunoscuți germenii saú microbii pemfigului acut și acei
 «ai turbării, și memoriul pe care l'am publicat asupra
 «totalității lucrărilor mele despre turbare și tratamentul
 «ei a căpătat dela Facultatea de Medicină cea mai înaltă
 «resplată ce se póte da unei disertăționii. In sfîrșit, cei
 «dela putere aú vėđut cu ochi buní, de sigur, apucātu-
 «rile mele de observator și de experimentator, de óră-
 «ce, în cincí rîndurí diferite, guvernul Republiceii franceze
 «mí-a încredințat mie sarcina de a studia, în Franța și'n
 «străinătate, doé epidemie de cholera asiatică, doé epi-
 «demie de frigurí galbene și metodele cele experimentale
 «ale învățăților străiní...»

Și de ce óre le spune doctorul Gibier tóte acestea?
 Fiind-că — de! — a cutețat să scrie o carte, prin care în-
 tăresce Spiritismul, și decí se temea ca nu cum-va lumea
 să'l íea peste picíor, dacă dînsul nu'í va spune, mai de
 'nainte, cu cine anume are a face.

Vrea să ățică chîar astățdi, după ce Spiritismul numără
 deja de-mult în sînul seú o mulțime de fruntași curat
 sciințifici, astronomi, matematici, chimiști, fisiciani, na-
 turaliști, antropologiști, filosofi: pe un William Crookes,
 un Russel Wallace, Fichte, Zöllner, Fechner, Ostrogradski,
 Butlerov, Hare, De Morgan, Barret, Huggins, R. Cham-
 bers, Gladstone, Oxon, Varley, Edison, etc. etc., afară
 de căpetenii literare ca Victor Hugo, Georges Sand,
 Thakeray, Trollope, Lytton Bulwer, Arsène Houssay,

Théophile Gautier, Longfellow, Victorien Sardou și alții, chiar astăzi îndrăznesc cine-va numai cu rușinea pe obraz a scrie despre această credință-sciință, această singură religione experimentală. Îi este iertat orîși-cui a tipări cu slove mari, că geniul e o nebuniă și Dumneđeū o epidemie; îi este iertat a ne asigura, după Cabanis, că «cugetarea este urina creerului»; îi este iertat a împroșca pe față cu clăbucii de noroiu în avînturile cele mai înalte, cele mai adevărat omenesci ale omului; îi este iertat a rîde de iubire, de prietenia, de milă, de jertfire de sine, de cîte altele; îi este iertat, fără a i se cere dela dînsul, dela acela care batjocoresce, să dovedescă cel puțin că este cine-va, că lucră și a lucrat mult și bine, că nu e un netrebnic trântor în roîul cel muncitor al albinelor. Da! Inșă cînd vrei să scrii de Dumneđeū și de suflet, cînd cauți a lămuri legămîntul între cei plecați deja și cei remași încă, o! atunci cei fără suflet și fără Dumneđeū, cei cu *Nana* îți arată dinții și'ți cer titluri..

Deci, să le dau și eū pe ale mele.

Dar ce să le spuū? Să le spuū că's profesor de universitate? Nu 'i mare trebă! Câți profesori universitari în Europa întrégă nu sînt ca un fel de imperceptibili microbii, prin cari ofticéză și studiul și studentul! Să le spuū că sînt membru al Academiei și chiar al mai multor Academii? Iarăși nu 'i mare trebă! Tóte Academiele din lume, dacă le ieī cu toptanul, staū pe loc și nu vor să se misce; iar luată în amărunt, ele adăpostesc vecinic în sînul lor multe venerabile mustre de rugină intelectuală, puse la păstrare de vremea rea. Să le spuū că muncesc fără întrerupere de trei-đeci și mai bine de ani la ogorul sciinței și al literaturii? că am dat la lumină vr'o doē-đeci și atâtea volume? că am fost mult lăudat de cutare și cutare și încă cutare? că am fost de atâtea ori premiat? că... tot nu 'i mare trebă! O muncă orî-cât de îndelungată póte să fie stérpă saū minciunosă; volumele orî-cât de numeróse pot fi un nămol de secături, fără traū, după gustul momentului; laudele cāt de

sgomotóse pot fi cerșite, mijlocite sau cumpărate; premiele pot fi de cărdășiă. Ce să le spuū dară? Voū Ńice numai atăta că: în istoriă, în filologiă, în orī-ce sferă a cunoscinței. eū am fost tot-d'a-una s c e p t i c, respingēnd autoritarismul de sus ca și popularitatea de jos și croindu'mī pretutindenea singur, prin propriile mele cercețări după isvóre, o cale nouă, bună sau rea, cum mē tăia capul, dar din inimă curată, fără frică de nimenī, fără folos personal, fără fățarniciă, fără reclamă.

Am spus că Spiritismul este credință-sciință, ceea ce însemnēză că: pe de o parte, el cuprinde în sine mieđul tuturor religiunilor fără deosebire; iar pe de alta, nu numai se împacă cu sciința așa numită pozitivă, dar încă o și întregesce, înfigēndu'și rădăcinele adânc în Biologiă.

Intrebarea, dacă se află unde-va sau nu se află nicăiri nisce nēmurī omenescī atât de uitate de Dumneđeu încât să nu aībă nici o adulmecare de Dumneđeu, acēstă întrebare este, negreșit, de o însemnătate óre-care pentru Antropologiă și pentru Etnologiă, dar aci ne îngrijesce pré puțin, și íată de ce. Una din doē: se află sau nu se află. Dacă se află asemenea nēmurī, ceea ce este cu puțință, atunci urmēză că religiositatea s'a desvoltat în omenire, și numai în omenire, de o dată cu o trēptă óre-care de cultură, și deci, ca și însăși cultura, alcătu-esce o înaintare firéscă a speciei omenescī. Dacă însă, din potrivă, asemenea nēmurī nu se află nicăiri, ceia ce éráși este cu puțință, atunci începutul religiosității tre-bue căutat deja la maimuță, la elefant, la căine, în straturile animale inferióre omului. Orī-cum ar fi dară, în ambele casurī religiositatea este o propășire necesară pe scara urcării organismului, și acēsta ne ajunge ca punct de plecare; adică ne ajunge ca punct de plecare de a sci că: este tot așa în firea omului de a crede în Dumneđeu după cum în firea omului este de a sta drept pe doē picióre, iar nu de a umbla de-abușilea, deși cutare sau cutare póte să umble de-abușilea și póte să nu crēdă

în Dumneđeŭ, fie de bună voe prin fantasiă, fie de nevoe prin slăbiciune organică.

Felurite forme și reforme, prin cari aŭ trecut și trece religiozitatea : fetișism, politeism, monoteism, apoi sa-beism, buddhism, brahmanism, mahometism, creștinism, apoi ortodoxism, catolicism, protestantism etc., nu ne privesc nici măi mult nici măi puțin decât întrebarea de măi sus despre epoca născerii religiozității, adecă ne privesc numai ca nesce trepte de propășire ale unuia și aceluiași principiŭ. Care anume tréptă e superióră și care 6. este inferióră? alegă orî-cine cum îi place ; destul că unele nu pot a nu fi măi sus, altele măi jos, altele măi la mijloc. Fie-care tréptă se deosebesce de tóte cele-lalte prin cult și prin amărunte, iar nouă nu ne pasă aice nici de cult, nici de amărunte. Fie-care se asemănă cu tóte cele-lalte prin recunóscerea lui Dumneđeŭ, a unui Dumneđeŭ înțeles măi bine saŭ măi reŭ, dar recunoscut d'o potrivă în religiunea lui Cetivayo ca și 'n religiunea lui Descartes saŭ a lui Kant. Cel măi adânc cercetător al religiozității la popóre primitive Eduard Tylor ne spune că : «se póte dice că nici un trib selbatec nu «este panteist în sensul cel strîns al cuvîntului ; doctrina, «pe care triburile selbatece o îmbrățișeză obicînit, doc-«trină mijlociă între monoteism și panteism, este un «politeism avênd în culme o singură țeitate su-«premă». Eî bine, selbatece saŭ neselbatece, ast-fel sînt tóte religiunile, tóte pînă la una. Din religiune în religiune se schimbă numai dóră numile proprii ale țeilor de a doua mână, numai etichetele. Ce este Mercuriŭ dacă nu un Arhanghel? Câte-o-odată chîiar numele propriŭ se păstréză pe furiș, bună-óră : trecênd dela Romani la Români, străbuna Venere se resfrînge în sfînta Vineri din basmurile poporului. Insuși mosaismul, socotit cu drept cuvînt ca monoteismul cel măi curat, ne vorbesce totuși de îngerî, adecă pune la mijloc între om și între Dumneđeŭ o cétă de ființe aprópe dumneđeesci. Cheme-se o asemenea ființă Rafail, saŭ cheme-se Marte, saŭ cheme-se sîn-George, este în formă un politeism, deși în

fond Dumneđeũ r m ne unul, unul în t te religiunile fără deosebire,  ncung urat de  men -dumneđe , de nisce mijlocitor  între cer  i p m nt, din pricina cărora or -ce teologie  se alunecă pe nesim tite în mitologie ,  i n'are ce face: trebu  să se alunece.

Ce a ce ne isbesce dela cea de 'nt iũ vedere în t te religiunile, este st ruin a de a' i da samă de ob r ia nenumăratelor rele cari b ntue lumea. Pretutinden  s'a închipuit o  eitare rea, una sau mai multe, lupt nd împotriva binelui. La Egipten  Tison contra lui Osiris, la In i  iva contra lui Brahma, la Evre  Satan contra lui Iehova etc. Cea mai desvoltat , cea mai am run it  iconă a acestu  resboiũ ni se  nf   ez  în zoroastrismul persian, trecut apoi în manicheism  i la urmă în bogomilism. De unde vine reul? se  ntreb  mereũ  i se tot  ntreb  s rmana omenire, respund ndu- i ea  ns  i: cată să fie  i drac , nu numai  nger .  n t te religiunile însă ne întimpină, dacă nu ca un element cu totul mai pe sus de ac st  luptă, cel pu in ca cel menit a o sfir i prin  nfr ngerea reulu , un Dumneđeũ unul.

 i omul se m ng e cu nedejdea acelei biruin e dela urma urmelor, fiind sigur că o să guste  i el din r dele ei, o să le guste nu ca n m omenesc, ci anume ca personalitate cutare sau cutare. Nu s'a găsit încă nici o semin ia omenesc , or -c t de josorit , care să nu cred  în nemurirea sufletuluĭ.  i pentru ce  re crede? nu cumva că se teme de m rte  i ar vr  s  se amăgescă sau să se ame esc ? Dar tocmai pentru că crede în nemurire, selbatecul nu se teme de m rte. Fatalist la culme, el înfruntă primejdia mai cu hot r re dec t or -cine. Fatalism  i frică sînt do  polur  opuse; din fatalism isvoresce ne-frică; unde este fatalism, frică nu p te să fie; unde e frică, nu p te fi fatalism. Dela Lucretiũ  nc ce, se mai tr mbi ez  mereũ că  i în Dumneđeũ omul crede numai de frică. Dar pentru ce  re omul m n nc ? Ne-gre it, de f me. M ncarea există ea sau nu? De n'ar exista m ncare, omul n'ar put  av  f me. Inchipuesc ' i cine-va o omenire pururea fl m nd , trăind  i  mul in-

du-se vécuri peste vécuri fără mâncare ! După cum sómea, ca o trebuință organică, presupune că este ce-va care s'o pótă îndestula, tot așa credința în Dumneđeű, credința în nemurirea sufletului, întru cât aceste credințe sînt împăr-tășite de omenirea întregă din toți timpii și din tóte țe-ri-le, făcënd parte din organismul omenesc, nu se pot întemeiá decát pe puțința unei îndestulării. Se 'ntâmplă, veđi bine, a crede cine-va și de frică, bună-órá mai toți ateii în ajunul morții saű când furtuna pe Mare începe a înneca barca ; tot așa se 'ntâmplă unora a mânca și cu d'a-sila ; dar vaí de o asemenea mâncare și de o a-semenea credință !

Frică saű ne-frică, orí-care ar fi isvorul credinței tu-turor ómenilor în nemurirea sufletului, faptul în sine a fost urmărit, cercetat, adeverit de cătră etnologí, și a căpétat în istoria comparativă a religiunilor numele ca-racteristic de animism. Cum este sufletul cel nemuritor, ce face el și unde petrece după eșire din trup, care este raportul lui de a-doua-đi cu ceí remași pe pămînt, tóte acestea sînt niște mărunțișuri, întocmite de fie-care po-por, de fie-care viță de ómeni după un alt tipic ; însă în tóte tipicurile, cel creștin, cel brahmanic, cel chine-sesc, cel selbatec, sufletul are o formă, adecă un în-văliș material, un fel de corp streveđiű saű aburos, deosebit de corpul cel pămîntesc. Mulțumită acestei forme, sufletele se pot recunósce și nu se amestecă la o-laltă. Mulțumită acestei forme, sufletele cele destrupate nu încetéză de a fi în legătură cu cele întrupate, de a se víri în treburile omenesci, de a se destăinui noue, când o cred ele de cuviință. Sufletele cele rele saű ne-norocite se fac strigoí saű naíbe. Sufletele cele mari și curate, sfinții creștinismului, înălțându-se pîná la Dumneđeű, devin acei mijlocitori între cer și între pă-mînt, acei ómení-dumneđeí, pe carí tóte religiunile ajung a'í pré-apropia de Ființa Supremă. Impăr-tășirea tuturor acestor suflete, fericite saű nefericite, prin vise, prin vrăjí, prin oracule, prin proroci, prin câte altele, alcătuesce una și aceiași credință omenescă.

În sfârșit, în toate religiunile, fie ele pe orî-ce treptă a culturii, după cum binele universal se luptă cu reul universal și ajunge a-l birui la adică, de asemenea binele individual trebuie să se lupte cu reul individual, pe care prin stăruință poate să-l biruască. De aci urmează resplată pentru cel biruitor, pedepsă pentru cel biruit: rău sau rău, răspunderea fie-cuî pentru faptele sale.

Religiunea dară luată peste tot, desbrăcată de orî-ce particularism, de orî-ce împestrițare după vreme și după loc, ni se înfățișează cuprinzînd trei, numai trei dogme :

DUMNEDEŪ.

NEMURIREA.

DESTĂINUIREA.

Prin aceste trei, numai trei dogme, cari sînt legi neclintite ale firii omenesci în totă puterea cuvîntului, teologia este știință fără a înceta de a fi credință, adică ea înduplecă cugetarea cea rece și cântăritoare, mișcînd în același timp pînă într'adînc cîrdele cele mai gingașe ale inimei.

Însă orî-ce știință, dacă în adevăr este știință, trebuie neapărat să fie împăcată cu cele-lalte științe, să nu fie în zizaniă cu nici una din ele, căci toate științele închipuesc la o-laltă un întreg, un acord armonios, o singură enciclopediă. Orî-care teologie specială, fie protestantă, fie catolică, fie mahometană sau brahmanică, se poate privi cel mult ca flora unei țeri, o floră une-orî foarte ciudată; nici una însă din ele nu este Botanică, deși toate se întemeiază pe Botanică, care numai ea, generalitate a tuturor, este o adevărată știință.

Din punctul de vedere curat științific, adică așezat pe «știința marelui» — Astronomia și pe «știința micului» — Chimia, dacă ne întrebăm cine-vă: ce este Dumnezeu? singurul răspuns care ni se pare a fi apropiat de adevăr, întru cât îi e dat omului de a ști ce-vă în starea 'i de astăzi, cată să fie: Dumnezeu este infinit.

Noi ne întorcem ast-fel la bătrânul Voltaire, carele ȳicea în Dicȳionarul Filosofic: «ceia ce se pȳte încredinȳa fără tȳmă, este că Dumneȳeŭ e infinit, iar mintea omenȳcă e fȳrte mărginită». Bietul Voltaire, osândit și deochiat ca ateŭ de cătră abbaȳi și cardinali! Nu voiu űita nici odată cele doȳ cȳsurī, pe carī le-am petrecut cu fiică-mea la Ferney, în parcul și 'n casa, în odăiȳa de lucru a nemuritorului cugetător; la stānga dela pȳrtă se 'nalȳă o bisericuȳă, d'asupra cării se citește: Deo erexit Voltaire — «Voltaire a ridicat'o lui Dumneȳeŭ». Și acest cap atāt de anti-bigot, atāt de sceptic și atāt de sātȳos, atāt de limpede tot-o-dată, vedea fȳrte bine că cea mai nemerită caracteristică a lui Dumneȳeŭ este: infinit, în contrast cu mărginirea minȳii omenescī, care totuși voesce și e datȳre să 'l cunȳscă.

Astronomia dovedesce că orī-cāt de multe ar fi lumile și orī-cāt de mare ar fi universul cel cuprinȳetȳor de aceste lumī, ele tȳte se află intr'un infinit. Infinitul însă, în care e cuprins universul, nu este egal sau identic cu totalitatea pȳrȳilor acestui univers, adecă cu lumile $a+b+c+z$, cȳci ele sīnt tȳte mărginite, fie-care avȳnd hotare, și decī are hotare și totalitatea lor. Matematicesce, negreșit, la orī-ce numȳr concret se pȳte adăoga un alt numȳr concret, și altul, și ȳrăși altul, și tot așā înainte fără a mai sfīrși vre-o-dată, ca și cānd s'ar putȳ închipui un infinit dintr'un șir de numere concreȳe; dar acest șir, fie orī-cāt de lung, nu va fi totalitatea acelor numere concreȳe, de vreme ce o totalitate este o summă, iar summa nu se pȳte trage decāt atunci cānd se opresce socotȳla, cānd încetȳză lucrarea, cānd se pune o margine. Lumile din univers întocmesc în fie care moment o summă totală, și decī totalitatea lor $a+b+c+z$ este mărginită ca și fie-care din ele în parte: a , b , c , z . Universul, prin urmare, se cuprinde în infinit, totuși nu este infinit. Mai mult decāt atāta; sciinȳa nu pȳte pricepe universul fără a ajunge ne'nlăturat și neapȳrat la noȳiunea infinitului; dar ajunsă acolo, universul i se înfăȳșȳză ca o simplă întāmplare, precum este o întāmplare, bună-

oră, graiul românesc pentru acela care, plecând dela studiul acestui grai, se urcă treptat la limba omenescă în deobște, adecă la darul de a vorbi, la isvorul tuturor graiurilor realizate, realizabile sau pe cale de a se realiza: el vede atunci că acel dar de a vorbi este un principiu fundamental, din care s'a născut graiul cutare sau cutare, însă putea să nu se nască.

9. In acest chip, noi toți, pământul nostru, sorele nostru, milioane de milioane de alți sori cu alte pământuri și cu alți noi, cu alte întunecate de ființe simțitoare, voitoare și cugetătoare, «trăim, ne mișcăm și sîntem în el», după disa apostolului Pavel: sîntem în acel infinit, dar nu sîntem el. După cum globul pămîntesc este o beșică de săpun învîrtindu-se într'o sistemă solară, tot așa universul întreg, toate corpurile ceresci la un loc, sînt un fel de beșică de săpun învîrtindu-se în acel infinit, care le îmbrățișează și le străbate de pretutindenă. Numai el este tot, căci numai afară dintr'insul nu pôte fi nemic. Numai pentru el, timp și spațiu nu există, fiind nemărginit în timp și în spațiu. Numai el scie tot, de oră-ce 'i ajunge a se sci pe sine'si, neavînd pentru acesta vre-o trebuință de a cerceta raportul între eă și nu-eă. Dacă omul, culmea desvoltării organice pe pămînt, scie atît de puțin, aprópe nemic, este că, din légên pînă la cosciug, pe micuțul seă eă îl mărginesce neconținut spăimîntătorul nu-eă.

Prima margine, un fel de zid despărțind pe om de ceea ce nu este el-insuși, e corpul cel grosolan, de care spiritul e legat ca printr'un lanț elastic, putînd a se depărta pînă la un punct, dar silit iute a se întorce. Apoi în lăuntru acestui corp, fie din pricina lui, fie din pricina altor spirite tot așa de înlănțuite, cu cari spiritul cel înlănțuit are a face, se grămădesc margini peste margini. Intunerecul e marginea luminei, reul e marginea binelui, uritul e marginea frumosului, minciuna e marginea adevărului, strimbătatea e marginea dreptății, prostia e marginea minții, o margine mai îngustă sau mai largă după împregiurări, dar orî-ce «nu» este o margine pînă la care pôte să înainteze «da», nu este

decât o margine, o nevoie a firii celei mărginite a lumilor și a ființelor din univers, și dispăre acolo unde nu sînt mărgini. Prin natura cea mărginită a graiului omenesc, cînd noi ȳicem «binele», «frumosul», «adevărul», «dreptatea», «lumina», — cînd facem adecă o deosebire între aceste noțiuni, — este deja o mărginire, căci a deosebi înseamnă a mărgini, pe cînd ele nu se deosebesc, nu se mărginesc, ci alcătuesc un singur «da» în Acela fără mărgini.

Astronomul, cu ochii rădicați spre întinderea cerurilor, dă peste infinit. Tot de infinit se isbesce chimistul, cînd își pogoră ochii în țărînă. Voind să înțelégă ce este un corp, el îl desface în părți, apoi părțile în părtecele, apoi partecelulele în parteceluțe, în parteceluțele parteceluțelor și așa mai înainte, pînă ce ajunge la molecule și alte molecule, mai departe de cari nu pôte să mai bucățescă, deși sciința îi ȳice că trebuî să mērgă cu gîndul pînă la atom, iar atomul rēmane cu totul afară din lucrarea puterilor chimice sau fizice, simplu, indivisibil, fără mărgini, adecă infinit.

Infinitul chimistului dincolo de moleculă, pôte ore să nu fie același cu infinitul pe care'l află astronomul dincolo de univers? A ȳice că atomul, pe care nu trebuî să'l amestecăm cu nici un fel de moleculă, e «nemărginit mic», este o absurditate, căci orice măsură, de micime ca și de mărime, se potrivește numai acolo unde sînt mărgini. Pluralul «atomî» e tot așa de absurd, de vreme ce aceea ce n'are mărgini nu pôte fi decât una: din dată ce ar fi doē sau trei, ele s'ar mărgini neapērat una printr'alta și, prin urmare, ar fi mărginite. Atomul, adevēratul atom, nu pôte fi nici doē, nici trei; nu pôte fi nici mic, nici mare; atomul este unul infinit.

Infinitul astronomului și infinitul chimistului sînt dară același infinit, în cuprinsul căruia plutesce, cu tōte ale lui, universul cel mărginit; atāt de mărginit și resmărginit încāt, dela corpul ceresc cel mai mare pînă la punctul material cel mai mic, atingere între mărgini nu există nicăiri în natură. După cum sorii se despart între ei prin

- spațieri calculabile sau necalculabile, de asemenea orice moleculă cât de ultra-microscopică este despărțită de molecula cea mai învecinată printr'un spațiu calculabil
10. sau necalculabil. Ceea ce ni se pare nouă a fi unit, nu este unit decât în părerea noastră, unit în realitate fiind numai infinitul, căci numai el este unul. În acest infinit, sórele cel mai colossal și molecula cea mai imperceptibilă rotesc, rotesc mereu și se atrag de o potrivă, solidare între ei și între ele, dar nu se ating nică o dată prin mărginile lor. Acest infinit urdesce de o potrivă, după aceeași normă, una cum e și el unul, microcosmul și macrocosmul.

Pentru om, a urdi, a face, este a țermuri, a pune în nisce mărgini mai mari sau mai mici ce-va pe care 'l scótem din noi înși-ne și din afară tot-o-dată. Cu cât mintea e mai înaltă, cu atât mai mare este partea cea trasă din ea însăși, însă în oră-ce cas ea trebuie să se amestece cu o parte din afară. Architectul, care clădesce, ăea din afară materialul și cât-va din ideile planului, iar remășița din propria sa minte, îmbinând unele și altele pentru a urdi un edificiu, adică pentru a le făptui în marginea cutare. Așa urdesce poetul și cismarul, tot-d'a-una în mărgini, tot-d'a-una cu calapod. Și eă, când dlic acum «mărgine», ăeaă din afară o vorbă gata, făcută, urdită, în care o cugetare este mărginită prin sonurile *m, a, r, g, i, n, e*. Numai infinitul, fiind singur, nu póte lua nimic din afară, ci urdesce tóte din sine'si, le urdesce însă în același chip, adecă țermuresce, pune în nisce mărgini, mărgini prin cari făptura nu se póte confunda cu el; mai curind s'ar poté confunda un césornic cu césornicarul care'l face, căci césornicarul și césornicul sînt oră-și-cum mărginiți unul și altul, pe când opera infinitului este o mărginire urdită de cel nemărginit, o mărginire și ea, dar o mărginire cu pecetea nemărginitului:

L'âme est tout, c'est le doigt de Dieu sur la nature...

(Julie Hasdeu).

Luând ca punct de plecare infinitul astronomului și al chimistului, al celor două științe cărî s'ar pute numi «alfa și omega», una suită cât e cu puțință mai sus și cea-laltă coborîtă cât e cu puțință mai jos, noi am vădut că acel infinit, unul și același:

neavênd mărgini, cuprinde în sine universul, dar nu e univers;

neavênd mărgini, ființeză de sine'si, chîr dacă n'ar ființa universul;

neavênd mărgini, nu pôte avé nici o însușire restrîngătoare, nici un atribut negativ;

neavênd mărgini, întrunesce tôte atributele pozitive: «binele», «frumosul», «adevêrul», «dreptatea», «lumina», «știința», într'o singură afirmațiune;

neavênd mărgini, urdeșce totul numai din sine prin împunerea mărginilor la ceea ce voesce;

neavênd mărgini, nu pôte fi identificat saũ măcar confundat cu fãptura cea mărginită; și totuși:

neavênd mărgini, urđind prin urmare numai din sine, este cuprins în orî-ce fãptuire a voinței sale.

Numiți'l cum vè place. Numele nu schimbă nemic. Dar fiind-că numele nu schimbă nemic și că puteți înși-vè a'l numi cum vè place, lăsați-ne și pe noi a'î đice:

DUMNEDEŪ.

Și acuma, în marginea cea îngustă a minții nòstre sciînd ce este Dumneđeũ și cum se resfrânge el în orî-care din plãsmuirile sale, să trecem dela urđitor la fãpturã.

11. Aci nici Astronomia cu stelele, nici Chimia cu moleculele, nu ne mai călăuzesc, ci ne p^ote ajutori numai
 11. Biologia, sciință în care vom da éráși peste infinit, dar de astă dată nu ca o țintă a cercetării, ci ca un rađen pentru a p^ași înainte pe o cale deja asigurată.

Häckel... Și de ce óre să nu citez pe Häckel? In a treia prelegere din «Istoria Creațiunii» el đice că împ^artășesce pe deplin următórea cugetare a lui Giordano Bruno, a spiritistului Giordano Bruno: «este un spirít în tóte; nu se află nici un corp, fie orí-căt de mic, unde să nu fie cuprinsă o p^artecică din substanța dumneđească care 'l însufleșesce». O împ^artășesc și eú acéstă cugetare, după cum o împ^artășia și apostolul Pavel: «trăim, ne mișcăm și sintem în el»; ba merg chⁱar mai departe, đicând că fără o p^artecică din acea substanță dumneđească nu se află nici o moleculă. Häckel dară etă cum începe prima sa prelegere: «Mișcarea intelectuală, căriia naturalistul engles Charles Darwin a dat cel de 'ntăiü nascere prin vestita'i carte despre Originea speciilor, acéstă mișcare a dobândit într'un scurt timp un resunet atât de mare, încât trebuí să intereseze pe orí-cine. Și totuși teoria, numită obicînuit darwiniană sau darwinism, nu este decăt o mică parte dintr'o doctrină cu mult mai întinsă de o însemnătate fără sémën, adecă din teoria universală a evoluțiunii, care îmbrățișeză peste tot întréga sferă a cunoscințelor omenesci. Dar chipul, cum a știut Darwin să dovedescă acéstă din urmă teoriă prin acea mică parte din ea, e atât de temeinic, atât de înduplecător, și încheerea fatală la care duce acea teoriă a sgduit atât de adânc vederile despre univers ale tuturor cugetătorilor, încât valórea darwinismului este mai pe sus de orí-ce închipuire. Da; printre progresele cele numeróse și însemnate ale istoriei naturale contimporane, acéstă nespusă lărgire a concepțiunii nóstre omenesci trebuí privită ca cea mai roditóre în urmări, ca cea mai mărétă...»

Așa, adecă aprópe așa. Dreptatea cere totuși, fără a mai vorbi despre înaintași în trecét ai teoriei evoluțio-

niste, ca Lamarck sau ca Goethe, să nu uităm că 'n același timp cu Darwin, la 1858, un alt mare naturalist engles, lucrând tocmai în Australia, făcuse aceiași descoperire: Alfred Russel Wallace, al căruia nume ne-a întinpinat mai sus între susținătorii cei mai hotărâți ai Spiritismului.

După doctrina lui Darwin, dezvoltată de o școlă întregă de biologi, omul pe pământ este ultima verigă a unui lanț de transformări. Incepând dela plantă, ba și mai îndărît, trecând apoi prin zoofiți, apoi prin șirul vietăților din ce în ce mai-mai desăvârșite, același germen, am pute dice mai bine același plod, ajunge cu incetul a fi om. Precum își face cine-va o genealogie ca fiu a lui Ion, nepot al lui Petru, strănepot al lui Ștefan etc., tot ast-fel Häckel croesce pentru specia om o genealogie cam așa: fiu al măimuței din epoca terțiară, nepot al bróscei din epoca secundară, strănepot al șopârlei din epoca primară, restrănepot al unui nevertebrat din epoca archeolitică...

Cusurul cel mare al darwinismului, dacă e în adevăr un cusur și nu alt ce-va, este lipsa treptelor intermediare între specii. Orî-cât de multe ar fi asemănările curat anatomice și embriologice, totuși dela om pînă la măimuță, fie goril, fie cimpanze, e pré departe! In loc de un arbore genealogic, în care toți suitorii și pogorîtorii sînt legați printr'o moștenire necurmată, s'ar pute dice mai curând că evoluțiunea darwiniană este o întocmire armonică, prin care speciile se suprapun una peste alta din ce în ce mai superioare, fie-care specie închipuind totuși un ce cu marginile sale proprie, o moleculă fără atingere cu cele-lalte, cam așa după cum sînt tóte moleculele din univers.

Lipsind dară între om și măimuță o tréptă intermediară chîar strict anatomică, necum fizică și psihică în același timp, presupusa spiță a némului remâne îndoelnică; și primind'o a'o-cam-dată, noi o facem numai pentru a nu încurca desbaterea prin ce-va de o însemnătate secundară. Fie acea spiță a némului orî-cum ar fi, mieșul

darwinismului e sănătos, e adevărat, e plin de lumină. El aședă principiul evoluțiunii progresive între ființe, și acest principiu e de ajuns; e de ajuns adecă a se sci cu toptanul, fără amărunte, că ființa omenescă se desfășoră din alte ființe din ce în ce mai puțin inferioare, de 'ntăiu organice, apoi neorganice, apoi... apoi ce? Ca și Astro-nomia, ca și Chimia, Biologia ne duce la infinit, la cea ce'i mai sigur decât toate, fiind-că cuprinde pe toate și se cuprinde în toate.

Să mă bucur, căci omu'i o treptă
Pe suișul cel fără de-apus
Și martirul meu cuget așteptă,
Ieri un v i e r m e și mâini un I s u s,
Cale lungă

s'ajungă

mai sus!...

Acest mai sus este o urmare neapărată, o nestrămutată logică a darwinismului. Evoluțiunea, care merge în jos pînă la așa numita protoplasmă, nu se pôte opri în sus la om, ca și când între om și între Dumnezeu n'ar fi nemica la mijloc. După cum scara ne pogoră pînă la infinit, de asemenea pînă la infinit ea trebui să ne urce. Ființa neorganică devine ființă organică, ființa organică cată să devină ființă supra-organică, și tot înainte, înainte pînă la infinit. Numai infinită ea nu va fi nici o dată, iar neputend fi infinită, tot-d'a-una va avé o margine, o margine din ce în ce mai fină, mai mlădiósă, dar totuși o margine, prin urmare o materie, un fel de corp: «iaste trupū viețuitorū și iaste trupū sufletescū», «corpus spiritale», «*σῶμα ψυχικόν*», dice apostolul Pavel, și apoi adauge întocmai în sensul evoluțiunii: «sufletescul nu' de întâiu, ce viețuitorūl, după acéia celū sufletescu», «non prius quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale» (I Corinth., XV, 44, 76). Mai darwinism pôte să fie?

Intru cât orī-ce corp, ca să revenim la vorba lui Hăckel, cuprinde «o părtecică din substanța dumnezeescă», orī-

ce metamorfoasă este o metempsicosă tot-o-dată; negreșit, nu metempsicosă capricios-regresivă ca la cei vechi, după care omul se putea preface într'o bróscă, ci o metempsicosă treptat-progresivă, prin care bróscă, trecând întréga înșiruire mijlociă, se póte preface în om. Nu vom cerceta, căci nu sîntem în stare de a cerceta, lăsând altora acéstă gingașă sarcină, evoluțiunea lui e ū, adecă a elementului psihic, în straturile organice sau neorganice anterióre omului. La cîne, de sigur, se arată deja acea duíosă jertfire de sine însuși, acea înrfinare a egoismului, acel avînt altruistic, care pîntre ómenî chîiar alege pe cei mai aleși. Prin altruism începe a se ivi adevératul e ū, «substanța cea dumneđeescă», pecetea infinitului, care se desmărginesce și tînde la nemărginire pînă și 'n marginea unui corp.

Altruism alăturat cu e ū, acésta se pare a fi cîudat la cea de'ntâiŭ vedere, fiind-că nu altruismul, ci tocmai egoismul însemnéză «e ū». Etimologicesce așa este, nu este așa logicesce, ceea-ce se întâmplă adesea. Egoismul se póte aseména cu zorul călătorului la restaurantul unei gări, când împinge fără milă cu cotul pe cei lalți drumăși ca să resbescă mai ĩute la masa cea cu bucate, unde apucă și ĩmbucă cît póte și cum póte, de temere ca să nu pérđă trenul. Egoistul e egoist, căci vieța de aci e pré scurtă, pré grăbită, și el nu vrea să scie de o altă vieță. Pentru dînsul e ū nu există decît ca o clipă de îndestulat trebuințele de ađi pînă mâine, nu ca o «părtetică din substanța dumneđeescă», adecă nu există aprópe de loc. Acea părtetică, adevératul e ū, se dă pe fața mai ales în altruism, orî-care ĩ-ar fi numele. Altruistul se jertfescé pentru altul, pentru țéră, pentru omenire, pentru o idee; se jertfescé liniștit și blând ca Isus pe cruce, se jertfescé zîmbind și fericit, fiind bine încredințat că eul nu póte să péră, că nici o mórte nu'l póte nimici, că el stăruesce, se conservă; altruistul mănâncă mórtea, după vorba lui Shakspeare, a celui mare între cei mai mari: «vei mánca mórtea cea máncátóre

«de ómenī și, mórtea o-dată mórtă, nu vei mai muri
«nici o dată».

So shalt thou feed on death, that feeds on men,
And, death once dead, there's no more dying then...

O lege universală a făpturei, una din cele mai stăpânitoare, aceia din care Darwin a tras vestita «luptă pentru existență», este conservarea : a fi. O abatere dela această lege e peste putință, sau cel puțin, noi nu ni-o putem închipui. Sinuciderea, departe de a o resturna, o mai întăresce, căci orî-cât ne-ar striga cel amărit și necăjit că vrea să nu mai fie, că dincolo de mormînt nu e nemic, că nemicul e încetarea suferinței, — orî-cât s'o strige, el nu s'ar omorî, dacă n'ar avé o încredințare de care nu'și dă samă, încredințarea că eul omoră suferința, dar e ul remâne. Omul decî scie că e nemuritor, o scie chîar când crede că n'o scie; el scie că e nemuritor anume ca eū, ca personalitatea care cugetă și voesce; el scie că mórtea nu este decît un vël strevediu după care se ascunde:

NEMURIREA.

Se pare că deja unele dobitoce simțesc ceea ce numim noi nemurirea sufletului. Un câine credincios însoțesce pînă la mormînt leșul stăpânului; privesce cum îl bagă în grópă, fără a se repeđi la ciocli, deși el se repeđia înainte la orî-cine s'ar fi încercat a se atinge de stăpân; apoi nu vrea să se întórcă a-casă, ci remâne culcat pe mormînt; o ăi, doč, trei respinge orî-ce hrană, dar nu mușcă pe nimeni și, întocmai ca un mucenic, móre jertfă a iubirii. Acest câine nu este óre fórte sigur că prin mórte el își va recăpeta stăpânul? Cât timp reposatul trăia, i se întâmpla adesea a pleca în călătoria pe mai multe luni, lăsând pe Azor a-casă. Azor era trist, tînjitor, dar totuși mânca din mâna slugilor și aștepta liniștit, ca și când ar fi ăis stăpânului: la revedere. De ce óre acuma Azor, atît de rēbduriū altă dată, nu mă-

năncă pe mormint, în aşteptare ca stăpânul să éasă din grópă peste câte va şile saŭ peste câte-va luni ? El scie, prin urmare, că mórtea este o altfel de călătorie; dar pare a fi asigurat că prin sinucidere póte să 'şi revéđă stăpânul, căci numai pentru a 'l revedé se omórá, nu dintr'o obicinuită întristare. Un asemenea căine, dacă nu e om, este candidat la omeniă, după cum a spus'o nu'mi aduc a-minte cine. Ca să fie om deplin, îi lipsese numai dóră organul pentru a mânuí revolverul.

4. Sciindu'şi nemuirea şi puténd s'o scie, negreşit, măi cu temeiu de cum o scie căinele Azor, omul află acum din doctrina evoluţionistă că sufletul seŭ fusese óre-când într'un corp de măimuţă, altă dată într'un corp de bróscă, ba încă şi o buruénă saŭ un muşchiu într'o vreme óre-care; el află că în trecutul cel întins pînă la infinit, acest suflet n'a făcut nicí o dată un pas îndărít, ci tot-d'a-una a păşit înainte din măi bine în mai bine; el află că regresul nu există în natură; şi deci, mulţumită lui Darwin, omul are acum dreptul sciinţific de a 'şi şice: am lepédat corpul de bróscă pentru a îmbrăca pe al măimuţei, am lepédat corpul măimuţei pentru a îmbrăca pe al omului; lepédând corpul de om, ce fel de corp voiu îmbrăca eŭ óre mâine?

Intrebarea nu e bine pusă, adecă nu se potriveşte pe deplin cu legea evoluţiuni. La Darwin transformaţiunea nu urméză nemijlocit din specie în specie, bună-óra dela măimuţă la om, ci se făptuesce măi întâiu în sinul fiecării specii, de pildă dela Buşeman saŭ Hotentot la Roman saŭ la Grec; şi nicí că se póte să fie altminte-rea, de vreme ce Buşemanul, nicí decum un Pericle, înfăişeză măi multe trăsuri de aseménare cu măimuţa. Aşa dară, numai atunci când omul a ajuns la culmea putincióasă a desvoltării curat omenesci, numai atunci când egoismul a scăđut la minimum şi altruismul s'a urcat la maximum, numai atunci când avînturile cele mărnimóse şi ajutátóre aŭ covîrşit poste-tele cele josnice, saŭ cel puţin s'aŭ echilibrat cu ele, numai atunci, avénd

temeiu de a crede că 'n marginea omenirii el și-a împlinit întréga soliă, omul are dreptul de a'si pune întrebarea: sufletul meu, lepédând corpul de om, ce fel de corp va îmbrăca óre mâine?

La acéstă întrebare darwinismul nu póte respunde d'a-dreptul, dar nu póte éráși a nu respunde prin analogiă. Nu póte respunde d'a-dreptul, căci el se întemeéză aprópe exclusiv pe anatomia, cel mult pe embriologiă, fiind de tot șovăitor de câte-orí s'abate pieziș în sfera psichică. Sfera psichică par'că i-ar pune pedeci în cale, nu pentru că aceste pedeci ar fi adevérate, ci pentru că ele nu se șterg decât printr'o înaltă sintesă așa đicénd supra darwinistă. Ast-fel, bună-órá, prin inteligență măimuța se apropiă mai puțin de om decum se apropiă de el elefantul și câinele; iar prin firea cea cântăréță, caracteristică mai ales la sêlbateci, adecă anume în stratul cel mai primitiv, noi sîntem mai aprópe de unele păseri, mai cu samă de acelea cari, fórte deștepte, imiteză chîar glasul omenesc. Apoí, dacă vom socoti elementul fisio-nomic, ce-va pe jumătate sufletesc sáritor în ochi, vom vedé că omul nu e om, ci ómeni, ómeni în cari se oglindesc mai-mai tóte viețuitóarele de pe pămînt: cutare séménă a boi, cutare a cal, cutare a porc, cutare a pisică, cutare a vultur, cutare a bróscă, cutare altul nu numai aduce cu castor, dar se'ntâmplă a fi și architect tot-o-dată. În darwinism, ca doctrină numai anatomico-embriologică, iar prin acéstă o doctrină neisprăvită, elementul spiritual, «pártecica din substanța dumneđeescă», sufletul este lăsat la o parte, sufletul omului Ion ca și sufletul cânelui Azor. La întrebarea dară: lepédând corpul de om, ce corp voiu îmbrăca eú óre mâine? darwinismul, după cum am spus'o mai sus, nu póte respunde d'a dreptul; dar nu póte éráși a nu respunde prin analogiă.

Prin analogiă, vrênd-nevrênd, darwinismul tre bui să'i respundă omului: «vei fi de o specie imediat superióră, din care te vei urca într'o altă imediat și mai
15. «superióră.» Prin analogiă, vrênd-nevrênd, darwinismul

trebuî să adauge : «în specia cea imediat superióră
 «veî căpęta o samă de noue însușiri, pe lângă cari veî
 «păstra pe cele mai multe din însușirile tale de astăzi,
 «puse în armoniă cu însușirile cele din nouă căpętate;
 «ba chiar din însușirile perdute, adecă cele ne mai tre-
 «buincioșe în noua ta întrupare, îți vor rămâne unele urme
 «rudimentare.» Ce-va mai mult decât atâta. În analogiă
 cu așa numita «selecțiune artificială», mai românește
 «crescerea vitelor», care este însuși punctul de plecare
 al teoriei lui Darwin și care dovedește că omul, prin
 amestecul seū, prin lucrarea sa, prin chibzuelele sale, are
 o mare înrîurire asupra animalilor inferiori lui, aducând
 pe cal, pe boū, pe oiă, pe câine etc. la o stare puțin-
 cios cea mai desăvîrșită; în analogiă cu acéstă «selec-
 țione artificială», care este de altmintrelea fórte firéscă,
 nici decum o minune împotriva legilor naturei, darwi-
 nismul, vrând nevrând, trebuî să'î dîcă omului : «în
 «noua ta transformațiune, devenind superior semenilor
 «teî de astăzi, tu veî dobândi puțința, prin amestecul
 «teū, prin lucrarea ta, prin chibzuelele tale, de a'î po-
 «vățui, de a'î îndemna, de a'î îndrepta, de a'î îmbună-
 «tăți, de a'î face mai de soū.»

În scurt, după cum Astronomia și Chimia ne-au arătat
 pe Dumneđeū urđind universul prin punerea mărgi-
 nilor la o sferă din propria sa substanță infinită, tot
 așa Biologia, prin marea lege a evoluțiunii, ne arată
 cum acéstă substanță, care nu încetéză și nu póte înceta
 de a fi din Dumneđeū, urméză a se urđi apoi ea-însăși,
 dar pe o cale inversă, adecă tindënd mereū a se des-
 mărgini mai mult și éráși mai mult; tindënd mereū
 să ajungă a fi nu numai ce-va din Dumneđeū cum este,
 ci chiar Dumneđeū; tindënd mereū a subțiiă mărginile,
 a le face tot mai puțin și mai puțin tari sau grele, mai
 puțin țepene și popritóre; tindënd mereū...

Pentru a fi pe deplin limpede, înlăturând tot felul de
 ne'nțelegere sau de rea înțelegere, cată să puū punctul
 pe *i* în privința celor dîse aci despre chipul cum Dum-

nedeu urdește firea, «Deus naturans», și cum se urdește apoi firea ea-însăși, «natura naturans». Numai Dumnezeu există: una și singură substanță. Existând, Dumnezeu face. Orî-ce facere, orî-ce urdire, presupune mărgini. Dumnezeu dară, prin mărginire din infinit, face din sine universul cu toate ale lui. Însă orî-ce mărginire a substanței celei dumnezeesci este o împuținare, o scădere, o pierdere, de unde în univers toate acele rele care nu pot fi în Dumnezeu. O dată urdită, făptura se sbuciumă a înlătura aceste rele spre a ajunge la o deplină fericire. Și cum ore s'o facă, dînsa mărginită, dacă nu tindend ne'ncetat a se desmărgini? Acastă desmărginire, acest dor de re'ntorcere la nemărginirea lui Dumnezeu, acest avînt cătră ideal, acastă fericire de a căuta fericirea, cine ore dintre noi n'o simte? cine n'o scie?

Universala tindere spre infinit, întru cât ea se poate urmări în noi și pe globul nostru, s'a numit bine-reu evoluțiune. Peripețiile concrete ale evoluțiunii sînt mai mult sau mai puțin alt-fel decum le aședă darwinismul; totuși principiul desvoltării progresive a organismelor remâne câștigat științei. Prin evoluțiune, fără să mai vorbim de perioade anterioare, ființa neorganică, trecend din verigă în verigă uriașul lanț al ființelor organice, a ajuns suîș treptat-treptat a se întrupa în om, care este, negreșit, fără alăturare mai dumnezeesc, adecă

16. mai desmărginit decît toate viețuitoarele pînă la dînsul, este atît de desmărginit încât el cel de'ntâiu, întocmai ca un fel de pedagog, începe opera creșterii celor-lalte viețuitoare: «selecțiunea artificială».

Asupra acestui punct al «selecțiunii» cată să ne oprim acuma cu tot-dinadinsul, căci el stă chiar în temelia darwinismului și'n temelia Spiritismului în același timp. După cum în traîul seü de astăzi omul poate face Zootehniă, «crescerea vitelor», adecă a străbunilor seü în ordinea zoologică, tot așa, în transformațiunea sa ulterioară, devenind supra-om, el poate face Antropotehniă, «crescerea ómenilor». Țic că omul «poate» să facă Zo-

otehniă, căci nu fie-care om o face; și'n același chip supra-omul «póte» să facă Antropotehniă, deși «póte» éráși a n'o face. Vitei puțin îi pasă, dacă omul o crește sau n'o crește; ar trebui însă foarte mult să le pese a celor ómenii, pe cari supra-ómenii îi socotesc a fi nevrednici de o creștere de sus. In orî-ce caz, Antropotehnia, ca și Zootehnia, nu e un miracol, și nici măcar ce-va metafisic. Intr'un caz, ca și'n cela-lalt, este o lege a naturei. Dacă un bou de rînd ar puté să filosofeze și s'ar apuca a argumenta că bou din vița Durham așa cum este el, dând adecă de doé orî atâta carne ca boii cei de rînd, nu se datoresce lucrării omenesci a lui Charles Collins, sub cuvînt că lucrarea omenescă asupra bouluî este supra-bovină, un asemenea bou-filosof ar fi lăudat, póte, de mulți bou ca dînsul, dar ómenii ar rîde de el și de lăudătorii seî. Și totuși, câți bou-filosofi de soîul acesta nu sînt printre ómenii, strigând mereú contra orî-cărui amestec supra-omenesc în treburile omenirii! Să'i iertăm însă, și chiar să le dăm un fel de dreptate: când omul crește vita, vita se crește fără a pricepe de ce și cum omul o crește.

O deosebire foarte însemnată între Zootehniă și între Antropotehniă se cuprinde în scopul creșterii. Omul crește vita nu pentru binele vitei, ci pentru sine'si; supra-omul, cu totul dinpotrivă, crește pe om nu pentru sine'si, ci pentru binele omuluî. Noi am vedúť mai sus, că numai prin lepédarea putincióasă a egoismuluî și putinciósa desvoltare a pornirilor altruistice, adecă a jertfirii de sine pentru alți, sufletul se face vrednic de a se întrupa d'a dreptul într'o specie superióră. Nu mulți, neapérat, póte numai Janna d'Arc, se pot apropiá de altruismul lui Isus, care ni se înfățișézá ca supra-om deja pe pămînt. Și dacă pun pe Janna d'Arc alături cu Isus, este nu numai pentru că amîndoî aú eșit din popor, amîndoî și-aú împlinit solia în restimp de câte trei anî, amîndoî aú strălucit prin fecióriá, amîndoî aú murit tineri, amîndoî se scieaú însuflețiți de sus, amîndoî aú

înfruntat mucenicia, amîndoi aŭ făptuit minuni prin tăria credinței, amîndoi aŭ iubit pe aprópele mai mult decăt pe sine'si; nu, pe Janna d'Arc o pun alătura cu El fiind-că și Ea a scăpat omenirea: fără dînsa Europa, în loc de a fi franțusescă ar fi astă-đi englesescă, adecă în locul ideilor celor mai altruistice ar domni quintescenta egoismului. Un Isus, o Jannă d'Arc, am mai spus'o, sînt supra-ómenî deja pe pămînt. A fi ca dînșiî, e mai pe sus de firea omenescă. Orî-cum însă, într'o sferă de activitate saŭ într'o altă sferă și'n împregiurările proprie fie-cării sfere, un Washington, un Garibaldi, un Mazzini, un Schiller, un Victor Hugo, ne pot servi ca mustre în marginea saŭ aprópe în marginea putinței omenesci.

17. Intr'o đi vorbîiam despre altruism cu un vlădică fórté de ispravă. «Veđi, — imî spunea el, — așa trebuî să fie, căci la noi, bună-órá, sfântul cel mai iubit și slăvit de popor nu este altul decăt sfântul cel mai darnic, cel mai milostiv, cel mai ajutător: sfîntul Nicolae». Asemenea ființe, când se 'nalță la specia de supra-ómenî, mai lámurindu-se prin noua transformațiune, ele nu'si pot revêrsa lucrarea asupra omenirii pămîntesci decăt numai în valuri de iŭbire.

O altă deosebire nu mai puțin caracteristică între Zootehniă și între Antropotehniă isvoresce din însăsi deosebirea de fire între dobitoce. Dobitocul o m este fără asemênare mai anevoe de stăpănit decăt dobitocul boŭ saŭ dobitocul óiă. Pentru a ajunge la scopul seŭ egoistic în crescerea vitelor, un Charles Collins nu'si frămîntă capul de a sci, dacă ele primesc de bună voe saŭ nu primesc cutare saŭ cutare măsură, și nu se sfiesce cătuși de puțin de a întrebuinta orî-ce măsură îi vine lui la socotélă. Sublimul altruism al supra-omului nu'l lasă nici de a se gânda măcar la bicîu, la silă, la asuprire. Față cu specia cea superióră, omul își păstrează întregimea voinței sale, deplinătatea aceluî liber arbitriŭ pe care nu'l perde față chiar cu Dumneđeŭ, de vreme-ce, urđit de Dumneđeŭ prin mărginire din infinit, nu numai se urdesce apoi el-însuși la rîndul seŭ prin desmărginire

spre infinit, dar se urdesce anume sciind că se urdesce, nu pe nesciute ca ființele cele inferioare, ci având cugetul și răspunderea propriei sale urdiri, adecă cea ce înțelegem noi prin liber-arbitriū. Față cu specia cea superioară, omul este crescut prin inspirațiune.

De altmintrelea, cele două deosebiri între Zootehniă și Antropotehniă sînt mari numai atunci cînd e vorba de supra-om, adecă de o specie ajunsă prin evoluțiune la o adevărată înaltă superioritate. Noi am vădut însă că această ajungere nu se câștigă d'a-dreptul, printr'o singură treptă, ci prin mai multe trepte mijlocii din mai jos în mai sus chiar în sinul omenirii. Ce se face dară, în tot restimpul dintr'o destrupare trecută pînă la o întrupare viitoare, cu sufletele cele remase om? Ele aū aprópe întréga lor fire individuală de mai nainte, aprópe aceleași neajunsuri morale sau intelectuale, aprópe același egoism. Aceste suflete sînt ex-ómenī, nu încă supra-ómenī. Cînd ele dară se apucă de Antropotehniă, adecă atunci cînd liberul arbitriū al omului se plécă a fi stăpînit de dînsele, o asemenea creștere abia se mai póte deosebi de Zootehniă. In loc de inspirațiune, este obesiune.

Dar încă o dată, în Zootehniă și'n Antropotehniă principiul este același, astfel că orī-cine il primesce într'una din ele, nu póte să'l tǎgǎduescǎ în cea-laltǎ, căci în ambele de o potrivǎ el este lucrarea conștiinte din partea unei specii mai mult sau mai puțin superioare asupra unei specii inferioare. Dacă o asemenea înrîurire nu e miraculosă în Zootehniă, atunci nici în Antropotehniă miraculosă ea nu este. Dacă în cea de'ntăiu nu se calcă așa numitele legi ale naturei, în priceperea căroră mintea cea mărginită a omului a ajuns la o brumă de *abc*, apoi nici în cea-laltă ele nu se calcă. In acest chip darwinismul ne duce drept la recunóscerea împărtășirilor de sus, adecă la :

DESTĂINUIREA.

Alăturând acuma ceea ce ne-a dat Teologia și ceea

ce ne dă o analiză curat științifică, noi vedem față 'n față :

18. I. DUMNEDEŪ == INFINIT

1. *Urđirea* == *Mărginirea universului din infinit.*
 2. *Binele* == *Partea infinitului în făptură.*
 3. *Reul* == *Nascerea negațiunii prin mărginire.*

II. NEMURIREA == EVOLUȚIUNEA

4. *Lupta cu Satan* == *Tinderea făpturei a se desmărgini.*
 5. *Raiu și iad* == *Liberul arbitriū.*
 6. *Om-Dumnezeū* == *Altruism.*

III. DESTĂINUIREA == ANTROPOTECHNIA

7. *Forma sufletului* == *Nici un spirit fără materie*
 8. *Sfinți, îngeri etc.* == *Supra-om și inspirațiunea.*
 9. *Draci, strigoii etc.* == *Ex-om și Obsesiunea.*

După Dumnezeū și după nemurire, destăinuirea, adecă revelațiunea în graiul tehnic al Teologiei, este încheiarea măreței poeme în trei cânturi despre Creațiune, o poemă în înțelesul propriū al cuvintului, *ποίημα*, «facere»: Dumnezeū făcend și făptura făcend de asemenea, urđitori și Dumnezeū și făptura, dar Dumnezeū urđind prin mărginire din infinit, iar făptura urđind prin desmărginire spre infinit. Ajungend la acestă încheiere, la revelațiune, ne întrebăm firesce: cum anume se petrece ea? cari cu amăruntul îi sînt mijlócele? pînă unde se póte întinde? cari sînt pedeele? care'i deosebirea între agenți? care'i ierarchia lor? cari sînt drepturile și datorile omului față cu acei agenți? cari sînt urmările pentru societate, pentru știință, pentru artă?... La tóte aceste întrebări nici Astronomia, nici Chimia, nici chîiar Biologia nu ne mai pot respunde, adecă nu ne pot respunde acele științe prin cari, pas la pas, noi ne-am urcat pînă la punctul unde ne aflăm acuma.

Aci este locul de a reproduce cuvintele lui Littré din cartea sa fundamentală: «Auguste Comte et la Philosophie positive». Intr'o bucată fórté luminósă (p. 304),

acest mare necredincios, care la mórte a chiămat un popă, ceea ce fac mai toți necredincioșii, căci orî-ce necredință este o rea credință; într'o bucată fórte luminósă el đice: «Fie-care sciință superióră se întocmesce printr'o remășiță, pe care o lasă sciințele inferióre și pe care ele n'o pot lămuri. Acoio, în acea remășiță, sînt materialuri pentru viitórea întocmire a sciinței care vine mai târđiú. Când Fisica a isprăvit cu acele proprietăți a căror cercetare este tréba ei, remân necercetate proprietățile de afinitate moleculară; însă, pînă la acea isprăvire, nimine nu putea încă să scie, dacă afinitatea moleculară este saú nu este vre-o proprietate fizică necunoscută saú reú cunoscută; numai după acea isprăvire, îndoiala încetéză, și íată că se nasce Chimia. De asemenea în privința Biologiei: când Chimia isprăvesce de a se întemeia, atunci se arată pe față fenomenele vitale, pe cari ea nu putea să le limpedescă; aceste fenomene sînt o remășiță a Chimiei, după cum însási Chimia era o remășiță a Fisicei...»

Mergénd mai departe pe aceiași cale, atát de bine trasă de Littré, se póte đice cu tot dreptul că o remășiță a Biologiei, ca sciință a vieței în evoluțiune, este specia supra-om, la care Darwin ajunge fără a'și da samă, pe care tovarășul seú Russel Wallace o recunósce din capul locului, dar care întocmesce o nouă sciință față cu Biologia, tot așa cum făcuse Biologia față cu Chimia și Chimia față cu Fisica. Acestei noue sciințe, cu care Antropologia și Sociologia, remășițe și ele de asemenea din Biologia, sînt surori, i s'ar puté đice și i se va đice póte cu timpul Spiritologie; de o cam dată ea pórtă fără a se supéra numele de Spiritism, privindu-se numai ca o sistemă în pregătire.

Să nu uităm însă, că genealogia aședată de Littré este adevérată numai întru cât se atinge de sciințe, iar nu de acele lucrări așa đicéndi premergétóre, cari pentru orî-ce sciință a-parte se încep de când se începe omul și nu se mai precumă nici o dată. Une-orî aceste lucrări premergétóre sînt de tot ușuratece saú

apucă nisce căi greșite, bătând câmpii. Póte óre cine-va să nu recunóscă, că Astronomia lui Herschell și a lui Laplace este înrudită cu Astrologia și cu căutarea în stele a cíobanilor din timpii ceí mai fără pomenire? Póte óre cine-va să tǎgǎduéscă începuturile Chimiei în Alchimiă? De același soíu este legătura Spiritismului cu așa numita Magiă de altă dată, cu acea Magiă despre care părintele filosofiei experimentale marele Bacon (Novum organum, II, 9) dícea: «bine înțelesă, ea va des-țeleni un câmp uriaș și va face pe om stǎpǎn asupra «naturei». Dar ca sciințǎ, ca urmǎrire metodică și clasificare sistematică a unor fenomene firesci, Chimia se nasce nu din Alchimiă, ci din Fistică, iar Spiritologia — în care se cuprind tot-o dată, ca o parte óre-cum introductivă, Ipnologia, Somnambulismul și Ipnotismul — nu se desfășórá din Magiă, ci din Biologiă. Ca sciințǎ, înainte de Darwin Spiritologia nu putea să se nască...

In acest capitol noi am pus o temelie, și numai atâta. Dacă temelia e traínică, ea va tîné mult și bine clădirea, care urmézá a se rădica d'asupra'í. Cel de'ntáiu pas de făcut de acum înainte este de a vǎdi că sufletul e un organism, un organism care își păstrézá autonomia chíar când se află încă în legătură trecétóre cu celalalt. adecă cu organismul secundar al trupului pǎmîntesc. Acest pas de căpeteniă, dela care atírnă întréga desvǎluire curat sciințifică a doctrinei, ne vom încerca a'l face mai departe.

10 Martie 1891.

II.

SOMNUL ȘI SUFLETUL

20. În primul capitol, prin care ni s'a deschis intrarea așa
dicând pe o poartă mare în «Știința Sufletului», noi
am văzut că nu numai Dumnezeu urdește făptura, dar
încă și făptura ea-însăși, o dată urdită, se urdește apoi
pe sine 'și. Acestă a doua urdire este o neapărată ur-
mare a celei de'ntâiu: cea de'ntâiu fiind o mărginire
din infinit, cea a doua trebuî să fie desmărginire spre
infinit, adecă una alcătuind un fel de plecare, cea-laltă
înfățișează un fel de întorcere.

Așchiată din substanța cea dumnezească, despărțită
din acea substanță, știrbită prin mărginire, făptura se
tot muncesce a se desmărgini, ca dóră-dóră să ajungă
érašî la dumnezeire: să se re'ndumnezească. Este o
muncă necurmată, încependu-se chîiar din momentul în
care făptura e urdită prin punerea mărginilor la ceea
ce'î nemărginit, chîiar din acea clipă în care o părtecică
din Dumnezeu se pomenesce că nu mai e decăt o păr-
tecică în loc de a fi tot.

Dómna de Sévigné a spus: «Dieu nous donne une
impulsion à l'aimer». In această sublimă vorbă: «Dum-
nezeu ne dă un avînt de a'l iubi» se prescurtează întregul
mecanism al universului. Dumnezeu nasce lumî ca să
aibă ce iubi El; făptura, copil al acestuî altruism, se re-
nasce, érašî se renasce, ne'ncetat se renasce pentru a
fi tot mai aprópe și mai aprópe de Dumnezeu, pe care'l
iubesce, cu scire saú fără scire, prin sămînța de iubire
cea sădită într'însa.

Iubirea este unicul raport între faptură și între Dumnezeu; mărginire de o parte, desmărginire de cea-laltă, acțiune și reacțiune, întregul mecanism al universului, mecanism așa de simplu în sublimitatea sa, se cuprinde în principiul iubirii.

La om, prin știință, prin poezie, prin ideal, necurmata muncă de a se desmărgini spre infinit este deja atât de înaintată, încât isbutesce, pînă la un punct, a se cunoște pe sine'și, a'și da samă de propria sa mărime sau micime, a fi o conștiință; însă omul nefiind alt ce-va decât un rezultat al evoluțiunii anterioare, cată și aci, ca și 'n altele, să se păstreze la dînsul, de o dată cu forma cea din urmă a propășirii, sub-formele cele de mai nainte, sub-forme animale și vegetale, sub-forme ale popasurilor celor ante-omenesci. Când cine-va urcă o scară, e lucru firesc să se uite țintă în sus la treptele încotro îl duce dorul; dar e nu mai puțin adevărat că ceea ce 'l ține și ceea ce 'i dă puțința de a pași înainte sînt treptele cele de jos, la cari el nu se pré uită și

21. din cari nici una totuși nu 'i pôte lipsi fără ca să se prăbușescă scara.

Óre ce este somnul?

Jumătatea saú aprópe o jumătate a vieței organice se petrece în ceea ce ni se pare nouă a fi un repaos, deși în faptă repaosul nu se află nicăiri în natură. Omul dórme, tigrul dórme, musca dórme, rîma dórme, buru-éna dórme. Dórme o buruénă ca și omul. Să luați din Darwin acest îndoit portret al trifoíului, sub No. I trifoíul deștept, sub No. II același trifoíu dormind :

Sub No. I ai ȃice o coconiȃ gata sȃ danȃeze; sub No. II aceiași coconiȃ moȃind într'un jeȃ.

Pentru plantȃ, ca și pentru animal, existȃ perȃndarea de veghere și de dormire, fȃrȃ ca somnul totuși sȃ fie ce-va într'o legȃturȃ nedeșlipitȃ cu nȃpȃea, nici vegherea cu ȃiua, nici ambele cu temperatura cutare sau cutare. De Candolle împedecȃnd o plantȃ prin mijlȃce meșteșugite de a'și face somnul nȃpȃea pe recȃre, ea își strȃnse toiȃele și aȃipi pe cȃldurȃ peste ȃi. Nu e nici o ĩndoelȃ cȃ unele ĩmpregiurȃri se potriveșc mȃi bine cu starea de veghe și altele cu starea de somn; dar este o mare greșelȃ de a crede cȃ anume ĩn acele ĩmpregiurȃri, ĩmpregiurȃri de mȃi multȃ sau mȃi puȃinȃ ĩndemȃnare, se cuprinde ĩnsȃși pricina fenomenului.

Fie ȃi, fie nȃpȃe, fie cȃld, fie rece, o fiinȃȃ organicȃ nu pȃte sȃ nu adȃrmȃ ĩn urma vegherii. Negreșit, planta se mișcȃ altfel decȃt animalul; respirȃ, se nutreșce, dȃrme altfel; ĩnsȃ orȃ-cine nu tȃgȃdușce evoluȃiunea organicȃ și evoluȃiunea peste tot, nu pȃte sȃ tȃgȃdușcȃ, ĩn plantȃ ca și 'n animal, cȃ principiul mișcȃrii, al respiraȃiunii, al nutririi, al dormirii, este unul și același, felȃurindu-se numai prin deosebirea mȃrginilor, carȃ sȃnt altele la animal, altele la plantȃ, ba altele chȃr ĩntre felȃurite plante și ĩntre felȃuriȃi animalȃi, ĩntre cutare și cutare.

A sgȃndȃri taȃna somnului prin observaȃiuni d'a-dreptul asupra creerului, dupȃ cum s'au ĩncercat a face o samȃ de medici, unȃi despicȃnd cȃpȃȃina bietelor dobitoȃe, alȃii folosindu-se chȃr la om de vre-o bolȃ care gȃuresce și lasȃ deschișȃ o parte a craniului, este o lucrare... nu ȃicem puȃin seriȃsȃ, ceea ce nu se sfiȃ de a ȃice Cuvier despre viviseȃiuni ĩn deobște, despre orȃ-ce tȃiare ĩn carne viuȃ, dar ĩn cazul cel mȃi bun este o lucrare... care nu aruncȃ luminȃ nici asupra firii somnului, nici asupra isvorului.

Sȃ primim fȃrȃ cȃrtȃ, ca ce-va ne'ndoșos, tot ce ni se spune despre «anemia» creerului sau «asfixia» cre-

erului în timpul dormirii. Eî bine, ce urmază de aci? Când eü voesc a opri o birjă, de 'ntăiu cuget; apoi strig birjarului «stăi!» și 'n același timp îi fac cu mâna. Cuvîntul «stăi» și gestul de oprire sînt în privința cuge-tării ce le dă nascere întocmai în acelaș raport în care se află anemia saü asfixia creerului, dacă în adevăr va fi o asfixiă saü o anemiă, cătră fenomenul somnului: anemia saü asfixia însoțesc somnul, precuni cuvîntul și gestul însoțesc cugetarea, — o însoțire și nemic mai mult, o însoțire bună de studiat, fie! dar totuși numai o în-soțire. Dacă n'ar fi numai o însoțire, atunci și planta ar trebui să aibă creer, căci și ea dörme.

22. Afară de acésta, creerul cei pus într'o stare nenormală, adecă desgolit prin găurirea căpěținei, póte el óre să lucreze tot așa din punct în punct ca un creer fără nici o metéhnă? Este aprópe de mintea omului, că un picior, fie orî-căt de sănătos, șchiopétéză dacă 'l strînge încăl-țămîntea saü dacă 'l sgârie la talpă vr'o țandără. Cercetați fenomenele asupra unui om, saü fie și asupra unui căine, care nu șchiopétéză; dar pe cei bolnavi să 'i vindecați mai întăiu, pentru ca să 'i puteți cerceta mai la urmă.

Somnul este mult și fórté mult mai trebuincios decăt ceea ce numim noi mănăcare. Un Succî, un Merlatti, un Tanner nu mănăncă nemic căte patru-șeci de șile. Să încerce cine-va a nu dormi de loc numai o septămână.

O nedormire prelungită peste cincî-șése șile aduce la ideia sinuciderii, la un fel de dorință învăpăiată de a scăpa cu orî-ce preț din acest trup pămîntesc, a căruia greóe stăpânire numai atunci noi o simțim pe deplin, fiind-că numai atunci ea nu se întrerumpe din când în când măcar printr'un puu de ațipire.

A dormi, din potrivă, se póte mult, de tot mult, mai mult decăt ni-o închipuim noi însine. Așa șiiși animalî hibernanți, dela urs pînă la muscă, dorm o parte din tómnă și érna întregă, deșteptându-se numai primă-véra; iar alții, de pildă crocodilul american, dorm întregă véră căt ține seceta. Se scie că yoghiî din India — ne-o în-

credințeză Haeckel, Dr. Preyer, Dr. Honigberger (Le Temps 1885, 31 oct.) — se îngropă de bună voe pe câte patru luni și mai bine, la sfârșitul cărora, uscați ca o mōște, sînt deșteptați și 'și reieau cursul obicnuit al traifului. Ce-va analog ne întimpină la Tardigrade și alte animalcule, iar între plante la «Anastatica hierochuntica», cari așșderea re'nviuă după ce zac mult timp uscându-se fără nici un semn de vieță.

Un somn atāt de îndelungat fără mncare dovedesce cā însuși somnul este un fel de nutrimint, și la o asemenea încheere ajunge chiar fiziologia medicală, cānd dā în laturī zādarnicele vivisectiuni, bune și ele pōte pentru alt ce-va, și adāncesce fenomenele fără a le vātāma sau a le struncina.

Colegul meu Dr. A. Vițu mī-a împārtășit cea mai nouă întinsă scriere asupra somnului, tractatul în doē tomurī mari al profesorului Serguēyeff: «Physiologie de la veille et du sommeil» (Paris, 1890). Am cetit'o cu multă luare a-minte. Autorul ne asigură cā prin somn orī-ce plantă și orī-ce animal se hrānesc cu eter, nu cu așa numitul «eter» acetic sau sulfuric al doștorilor, ci cu acel fluid extra-fin și extra-elastic prin care sciința explică lumina, căldura, electricitatea; un fluid care străbate universul întreg și care alcătuesce pentru tōte ființele organice — ȃce profesorul Serguēyeff — o hrană imponderabilă: «aliment impondérable». Noi lāsăm la o parte eterul. Voim numai a face să se înțelēgă bine însemnătatea cea mare a somnului, și tot o dată greutatea sau aprōpe neputința de a se respunde pe o cale curat fiziologică la întrebarea: de ce ore organismul trebuie negreșit să dōrmă? de ce, dormind, el se nutresce, ba încă se nutresce mai cu spor decāt māncānd? de ce?... fiziologicesce acēsta nu se scie, dar totuși învederat este cā se nutresce, și se nutresce cu ce-va imponderabil.

A dormi este a visa.

De gīaba se bănuesce cā pōte fi somn fără vis. Fără vis este o pregătire la somn sau este o încetare de

23. somn, una din doă, dar somn nu este, judecându-se neapărat după ceea ce se petrece la om, de unde prin analogiă ne pogorîm la ființe inferioare.

Póte să se întâmple, și 'n faptă se întâmplă adesea, că noi de loc nu ne aducem a-minte ceea ce am visat; dar acésta vine tocmai din aceea că visul cel mai caracteristic se află la mijloc între o pregătire la somn și o încetare de somn, adecă între doă restimpurî fără vis. Orî-când deșteptați pe cine-va din somn în pripă, pe neașteptate, el își amintesce că a visat ce-va, deși póte să nu și-o amintescă atunci când se deșteptă singur printr'o trecere încetă dela dormire la nedormire. Une-orî vedeți cum omul se mișcă și vorbește pe 'n somn; mai târziu însă, deșteptându-se, îl întrebați de vis; el răspunde cu siguranță că n'a visat nimic. Peste nópte omul se deșteptă câte o dată din pricina unui sgomot; în acea clipă el scie că s'a întrerupt din visul cutare; apoi éráși adórme, și deminéța, după o deșteptare deplină, își aduce a-minte numai atâta că avusese cutare vis peste nópte. In scurt, între somn și între vis legătura e atât de strînsă, încât unul din ele trage după sine sau presupune pe cela-lalt.

Tóte dobitocele, când dorm, viséză ca și omul. La unele din ele noi putem observa înșine în tóte zilele fenomenul visului. Cănele, care dórme acum la picioarele mele, viséză: étă'l că geme prin somn, étă că hărăe, vrea să latre, arată dinții, vede ce-va supărător, se liniștesce apoi și, tot prin somn, se gudură mișcând códa de bucuriă.

Fiind-că planta dórme și ea, e sigur că și planta viséză: viséză o fărâmiță de vis. Și orî-cât de fărâmiță ar fi acel vis, el este deja un avînt la desmărginire.

De de-mult s'a băgat de samă și s'a spus într'una, că visătorul adesea clădesce o dramă întregă dintr'o împregiurare adevărată de tot micuță, care se întâmplă de'i atinge în somn vre o parte a trupului. Un purice, bună-óră, pișcă pe Descartes, și el se viséză străpuns de

o sabiă. Un scriitor foarte însemnat, Alfred Maury, s'a supus cu precauție la un șir de întipăririi de acest soi; de pildă, el a pus pe altul să'l gâdile încetișor în timpul dormirii cu o peniță pe obraz, și a visat că este torturat într'un chip îngrozitor.

Voind să dovedescă umflătura visului, observatorii au umflat'o și mai mult ei-înșiși fără a visa. Sînt puțini ómenii, chiar printre împărați, pe cari din când în când să nu'i pisce în somn câte un purice; ar urmà dară că unul din visele cele mai obicînuite ale omenirii trebui să fie străpungerea cu săbiu, cu lîncă, cu cine mai scie ce! Fantasia unor învățați așa numiți pozitivî, al că- rora positivism nu este alt ce-va decît neputința de a vedé mai departe de virful nasului, fantasia lor când vor să restălmăcescă cu orî-ce preț prin chițibușuri nesce fenomene de o ordine foarte superióră, întrece și lasă de- parte în códă fantasia visătorilor.

Toți puricii, tóte penițele, tóte acestea și asemenea secături, întrebuițate cu o comică posăciă pentru a pëtrunde în firea visului, mësóră marea cu degetul. Luate la serios, ele dovedesc numai și numai că în vis piticul se face uriaș, că sufletul visând nu se póte mulțumi cu măriginile cari îi sînt impuse, că visul este pentru organism o desmărginire; însă pentru a dovedi acésta, puricii și penițele sînt de prisos, de óră ce faptul se adeverește nu din experimentațiunii sporadice, nu din ceea ce s'a întâmplat în somn cutăruia sau cutăruia dintre miș peste miș, ci faptul resare din fie-care vis la fie-care om, fără purici și fără penițe. Pentru a dovedi că flacără arde, poznașul experimentator ne spune că o scântee din chibrit l'a beșicat la mână; și'și dá ifosul de a ne fi spus ce-va nou!

Oprindu-ne în specie asupra visului omenesc, singurul pe care 'l cunóscem mai binișor și care, tot-o-dată, închipuesce trépta cea mai înaltă a evoluțiunii visului pe pămînt, noi toți căți sîntem vedem în el din capul locului doé trăsuri mai generale:

1. Desmărginire în privința spațiului;

2. Desmărginire în privința timpului.

Adormit în Bucuresci, eu mă visez la Calcutta sau la New-York, unde nu mă strămut printr'o incoloră cuge-tăre ca în stare de veghere, ci unde mă simțesc și mă vęd eu întreg, ca și când aş fi acolo trupesce. În vis dară spațiul pentru mine se pôte țeice că aprópe nu există. Visându-mă la New-York sau la Calcutta, eu țieău acolo parte la o rescóla; tovarășii mei fiind biruiți, eu fug într'o pădure; retăcesc mai multe țile, omor un șerpe sau un tigru care vrea să mă stășie, după aceea sint prins de gonași, adus în tîrg, băgat în pușcăriă, judecat și osăndit la mórte... tóta acestea în intervalul unui somn cine scie cât de scurt. În vis dară timpul, ca și spațiul, pentru mine se pôte țeice că aprópe nu există.

Este faimos visul cel de trei minute al lui De Lava-lette, povestit de Taine (De l'intelligence, I³, 400). Dar din câte mi s'a întâmplat mie a auđi sau a citi, nu cunosc nicı un vis mai desmărginit decăt acela ce'l avu-sese fiica mea când era de 14 anı și pe care ea l'a de-scris chıar a doua-ți pe larg :

«La 23 Decembre 1883 mă culcăi de vreme, după o ți petrecută în liniște și destul de veselă. Adormind îndată, țieă ce visai¹⁾.

¹⁾ Acest vis, descris franțuscesce, fiind inedit, îl reproducem aci în original :

«Je me couchai le 23 décembre 1883 de bonne heure, après avoir passé une journée tranquille et assez gaie. Je m'endormis aussitôt, et voici ce que je rêvai :

«J'étais dans une immense grotte, la même où l'archange Gabriel vint, dit-on, enseigner à Mahomet les lois de Dieu. Cette grotte était remplie par des fidèles, portant des torches de résine ; ils étaient vêtus des plus riches costumes de l'Orient ; on y voyait des Turcs dans des habits de satin et de borangic (gaze), brodés d'or et de pierreries ; des Arabes et des Persans portant la ceinture et le turban ; des Algériens couverts de longs châles et chaussés de babouches. La lumière rougeâtre des torches donnait à ces êtres des formes bizarres et fantastiques. Tout d'un coup, un des Musulmans, mieux vêtu que les autres, fit un signe ; aussitôt la foule se mit à genoux, se prosterna la face contre terre et entonna une hymne à Allah et à son prophète. Bientôt, me sentant étouffer au milieu de cette cohue et de la fumée des torches, je voulus sortir de la grotte ; mais il n'y avait point d'ouverture. Il y en avait cependant une au-dessus de ma tête : c'était un trou fait dans le roc. Je tâchai d'y arriver en grim pant sur les parois de la grotte ; au moment où je sortais ma tête du trou, j'entendis une voix terrible dans la grotte, la voix du prêtre qui criait : «Malheur à l'impie qui quitte la sainte grotte au moment du service divin !» Effrayé, je me his-sai, je sortis enfin complètement du trou et je me trouvai sur un rocher élevé ; je ne voyais autour de moi que l'immense étendue de la mer. La mer, d'un bleu d'argent, semblait n'avoir point de fin ; elle entourait le rocher de tous côtés. Aussitôt, je m'élançai dans les airs : je me suis sentie toute petite, j'avais des ailes blanches et je volais, je

«Eram într'o fôrte mare peșteră, aceiași în care, după cum se po-vestește, arhanghelul Gavriil venise a împărtași lui Mahomet legile lui «Dumnezeu. Această peșera era plină de credincioși purtând facle de «rășină. Ei erau îmbrăcați în cele mai bogate porturi orientale: vedeai «acolo Turci cu haîne de atlas și de borangic, împodobite cu aur și «cu petre scumpe; apoi Arabi și Persani, cu cingători și cu turbane; «apoi Algerieni, acoperiți cu lungi șaluri și încălțați cu papuci. Lu-«mina cea roșietecă a faclelor dedea acestor ființe nesce chipuri cî-«late și fantastice. De o dată unul din musulmani, mai bine îmbrăcat «decât ceilalți, făcu un semn, și pe loc glôta se puse în genunchi, că-«rînd cu fața la pămînt și începînd a cânta un imn lui Allah și pro-«coului. Peste puțin, simțindu-mă năbușită de îmbuldêlă și de fumul «faclelor, eu mă hotărîi a eși din peșteră, dar nu găsim nici o des-«chiștură. Ba era una tocmai d'asupra capului meu: o gaură făcută «în stîncă. Mă încercai a mă urca pînă acolo, cățărându-mă de pereții «peșterei; însă în momentul când scosei capul prin gaură, auzii din «lăuntru un glas îngrozitor, glasul preutului strigînd: vai de nele-«guitul care părăsesce sfînta peșteră în timpul închinăcunii dumne-«deesci! Speriată, mă opintii și am isbit a eși de tot, pomenindu-mă «pe o stîncă înaltă, de unde vedeam în gîrul meu numai nemărginita «întindere a Mării. Marea, de un albastru argintiu; părea fără sfîrșit,

volais dans l'espace avec la rapidité de l'oiseau. J'étais en effet devenue oiseau. Mais le méchant prêtre l'était devenu aussi, et me poursuivait. Cependant j'invoquai le Dieu des Chrétiens; aussitôt le prêtre sous sa nouvelle forme tomba dans les flots. Pour moi, j'arrivais sur un nuage d'or et de pourpre; là, je vis un palais d'azur, dont les colonnes de neige blanche semblaient n'avoir pas de fin, tant elles étaient hautes. Le palais était rempli d'une clarté éblouissante, mais douce et divine. Arrivée là, je me sentis redevenir jeune fille; j'étais toute vêtue de blanc, d'or et d'azur. Mes cheveux répandaient une odeur délicieuse autour de moi; j'avais de grandes ailes blanches qui m'enveloppaient d'une lumière céleste. De milliers d'oiseaux, tous dorés, pourprés et azurés, vinrent vers moi en chantant et en gazouillant. Ils me montrèrent au milieu du palais une nappe d'eau plus pure que le cristal, et me demandèrent dans leur langage si je voulais me baigner. «Non, leur dis-je, je voudrais dormir». Aussitôt ils me menèrent dans une chambre dont les parois étaient des guirlandes de fleurs entrelacées; le plafond était le ciel où brillait la lune dont la douce clarté remplissait la chambre et invitait au sommeil. Je me couchai sur un lit de lys et de roses; mes petits oiseaux s'envolèrent: deux rossignols seuls restèrent, et me bercèrent de chants mélodieux jusqu'à ce que je fus endormie. Alors je rêvai dans mon sommeil que j'étais avec maman en Allemagne, aux environs de Munich, dans une campagne délicieuse. Nous habitions un village aux pieds des montagnes, sur une colline. Notre maison était entourée de jardins et d'arbres, et couverte de fleurs entrelacées. Notre fenêtre était remplie de pots de fleurs. Nous allions faire une promenade dans la campagne, maman et moi, et, au milieu d'une prairie émaillée de fleurs, au bord d'une route, nous nous assimes sur l'herbe. Tout à coup nous aperçûmes au loin une grande calèche traînée par quatre beaux chevaux au galop, qui arrivait au milieu d'un tourbillon de poussière. Des paysans qui travaillaient aux champs ôtèrent leurs chapeaux en criant: «Hourra! c'est M. de Bismarck! c'est M. de Bismarck!» Je restai assise sur l'herbe, et comme un paysan me conseillait de me lever et de saluer M. de Bismarck, je criai, au moment où la voiture passait en face de moi: «A bas le Bismarck! Au diable le Bismarck! La race latine se moque de lui, car son royaume est en enfer, et la race latine est fille du ciel!»

«En ce moment je me réveillai. J. Hasdeu».

(Căietul No. 61 între manuscrisele autografe păstrate de soția mea).

«încungîturând stîncă din tóte părțile. Iute mă avîntez în aer: mă simțeam mititică, aveam nesce aripóre albe și sburam, sburam în spațiu «cu repeđicîunea unei păseri. În adevăr, mă făcusem chîfar pasere. Dar «reutăciosul preut se făcuse și el pasere și porni după mine în gónă. «Atuncî eú chemaí în ajutor pe Dumneđuul creștinilor, și pe dată preutul cel prefăcut în pasere se prăvăli în talazurile Mării. Căt pentru «mine, íată-mě pe un nor de aur și de purpură, unde vedđuí un palat «de azur, ale căruía colóne de západă albă păreaú fără capět, de nalte «ce eraú. Palatul era plin de o strălucire ce te uímăia, ínsă dulce și «dumneđuescă. Sosind aci, eú mă simții éráșí fată. Eram ímbrăcată nu- «maí în alb, în aur și'n azur. Pěrul meú respândíia în gîuru'mí un «miros desfétător. Aveam marí aripe albe, carí mă ínfășaú ínr'o lu- «mină cerescă. Mii și mii de păseri, tóte aurite, purpurate și azurate, «veniră către mine cîntând și ciripind. Ele ímí arátarā în mijlocul pa- «latuluí un luciú de apă, maí limpede decăt cristalul, și mă íntrebarā «în graúul lor dacā poftesc să mă scald. Le-am rěspuns: nu, aș vré să «dorm. Pe dată ele mă duseră ínr'o odae, unde păreții eraú ímplețiți «din cunune de flori, íar tavanul era cerul, unde strălucíia luna, a căriía «dulce lumină umplea odaea și te índemna la somn. Mě culcaí pe un «pat de criní și de trandafirí; páseruícele mele aú sburat; numai doě «privighetori aú rěmas, legěnāndu-mě cu melodiósele lor cānturí pínă «ce am adormit. Și'n acest somn al meú mă visez cu mama în Ger- «mania, în prějma Múnchenuluí, ínr'o țérā minunată. Noí locuám «ínr'un sat la picíórele munților, pe o colină. Casa nóstră era ímpre- «gîurată de grădine și de arborí, acoperită de flori ímpletecite. Feréstra «nóstră era plină de vase cu flori. Ne duserăm, eú și mama, a face o «plimbare pe cāmp și ne așeđarăm pe érbă în mijlocul unei liveđi «smăltate de flori, pe marginea unuí drum. De-o dată zărím în depăr- «tare viind o mare caretă trasă în fugă de patru frumoși telegari în «mijlocul unuí vîrtej de pulbere. Țeranií, carí lucraú la cāmp, aú rá- «dicat pālăriile, strigānd: Să trăescă! este d. de Bismarck! este d. de «Bismarck!—Eú remăseí jos pe érbă; dar cānd un țeran mă sfătui de «a mă scula și a saluta pe d. de Bismarck, atuncí, chîfar în momentul «cānd trāsura trecea pe dinainte, eú strigaí: Jos cel Bismarck! la dracu «cel Bismarck! Gíntea latină íșí bate joc de dînsul, cācî ímpěrăția luí «este în íad, pe cānd gíntea latină e fíica ceruluí!

«Și strigānd așa, mă deșteptaí...»

În acest vis, tot ce póte fi maí plastic, maí colorat, maí viú, nu este o desmărginire, nu sînt doě desmărginiri, ci sînt desmărginiri peste desmărginiri. Spațiu și timpul se șterg aprópe cu desăvîrșire: corpul dormind în Paris, anume în «rue de Condé», sufletul trece de 'ntăiu în Arabia, de aci sbórá peste ocean, de aci se ínalță pe o altă planetă, de aci se pogórá în Bavaria.

6. In același somn, materialicesce fără întrerupere, se suprapun două vise deosebite, unul plecând de pe pământ către stele, celalalt întorcându-se din stele către pământ. Desmărginindu-se din același corp, adâncit în somn pe malurile Seinei, sufletul de'nțăiu se vede cu forma 'i cea pămîntescă, apoi îată'l o păserică, apoi se preface într'un înger, apoi din nou își reiea haina cea trupescă pe care o părăsise. Același suflet vorbește omenesce cu Arabii și cu Bavaresi, dar înțelege fără nici o împedecare graiul păserelilor, cu cari petrece într'un palat supra-pămîntesc.

Ce-va mai eteric, mai imponderabil, poate ore să fie?

Și cu asemenea «imponderabil» organismul — fie om, fie buruénă, căci în principiū sîntem siliți a crede că și buruéna sbórá în vis — cu asemenea «imponderabil» organismul se hrănesce, se hrănesce în tótă puterea cuvîntului, nu o ți saú doé, ci o jumătate din cât trăesce sub scórța trupului pe scórța pămîntului.

Ce-va mult mult; acéstă hrană îi dá omului tocmai ceea ce el caută ahtiát când nu dórme: fericire.

Negreșit, sînt unele vise fórte supérátóre, ba chîar grozave, îmbinate cu apésare, cu înnecăciune, cu sbuciumări, cu fiorí, cu țipete; dar ele sînt atát de rare și atát de afară din calea cea obicînuită, încât sînt privite mai mult ca prevestire saú ca urmare a unei bóle trupesci saú sufletesci, nici decum ca o stare normală. Starea cea normală a visului se caracteriséză printr'un molatec simțimînt de ușurare și de îndestulare, care se mai resfrînge cât-va timp și după deșteptare.

Acest element de fericire este atát de mult în însăși firea visului în deobște, încât numai el se desfășórá și ajunge la culme atunci când noi ne adormim înși-ne prin mijlóce meșteșugite: prin bețiá, prin afion, prin hașis, — adecă atunci când se umflă símburele visului, când se exageréză principiul. Nemic nu e bun peste măsură, dar tocmai în trecerea măsurii se accentéză caracterul cel adevérat al unui lucru, se lámuresce culórea lui: culórea visului e fericirea.

Fenomenul cel mai isbitor în această privință, un fenomen care îți rădică părul măciucă, este când, sgduit de compătimire, privești la un nenorocit pe care doftorul îl adorme prin cloroform, apoi îl taiă, îl spintecă, îl sfășă, ca și când bietul trup ar fi o păpușă, o marionetă. În timpul acestei selbatece căzniri a învelișului celui trupesc, când lucrarea organelor nervoase este cu desăvârșire întreruptă, sufletul habar n'are: eul nostru nu 27. numai nu simte nici o neplăcere, dar încă este fericit.

Vestitul Dr. Velpeau împărtășia la 1850, în ședința dela 4 Martie, colegilor sei din Academia de Științe dela Paris despre cloroformisarea unei dómne, căriia 'i făcuse o operațiã fórte durerósă. Deșteptată, ea zîmbi și s'a apucat a povesti cu un ton glumeț că, atunci când o cîopărtia doftorul, ea visà că petrece cû o prietenă.

Orî-ce s'ar đice dară, pentru om, iar prin urmare și pentru ființe organice inferioare lui, neapărat cu deosebirea de graduri și cu înlăturarea de accidente, visul este o desmărginire prin care sufletul își dobândește o stare de fericire.

Și alt ce-va încă; ce-va de cea mai mare însemnătate și cunoscut tuturor, dar pe care toți îl scapă din vedere, tocmai pentru că nemine nu l'a pus vre-o dată la îndoelă. În vis, ca și aievea, omul se pôte speria. Nu numai amenințarea saũ primejdia, ci orî-ce lucru la care nu ne așteptăm de loc și care ni se pare a fi cu totul peste putință, ațîțã în noi o spaimă. Astfel în stare de veghere, dacă ne pomenim de o dată în fața unui om care sémănă pré-mult cu vre-un mort dintre cunoscuții noștri, noi ne speriem, ba încă leșinăm, pentru că nu ne așteptăm de loc și credem a fi cu totul peste putință de a ne întalni cu un mort. Cine óre n'a auđit despre pázitorî de cadavre de pe la spitalurî murind de spaimă ei-înșiși când li s'a părut că mortul se mișcă? Când un om cređut mort se deșteptă din letargiã, toți din gîurul seũ, némurile, prietenii, voinicii orî cât de voinicî, se împrăștia ca pătîrnichile mącând pămîntul. Mai pe scurt,

în stare de veghere ivirea unui mort ne înspăimintă mai mult, poate, decât cuțitul unui ucigaș, fiind-că în stare de veghere ne este străină și ne lipsește cu desăvîrșire societatea morților. În vis, cu totul din potrivă, cuțitul ucigașului ne sperie ca și aievea, ne sperie un șerpe, un tigru, ne poate speria o pisică, însă societatea morților departe de a ne înfiora câtu'și de puțin, mai adesea ne aduce cea mai mare plăcere.

Și să se bage bine de samă, că noi scim aproape tot-d'a-una chiar în vis că cei morți sînt morți, adecă scim că așa îi crede lumea; și totuși — încă o dată — simțim în fața lor nu o mișcare de gróză, ci mișcarea opusă de mulțumire.

Să ne restălmăcescă acest fapt, dacă le dă mâna, pozitivității cei cu puricele lui Descartes și penițele lui Alfred Maury, cu anemia și asfixia creierului, cu «cellules encéphaliques» și cu mai câte altele!

Marele Pasteur, — bine-făcătorul omenirii, de'naintea căruia să se tupile toți Moleschoții, toți Büchnerii și toți Lombrosii, — marele Pasteur, în discursul său de intrare la Academia Franceză, 27 aprilie 1882, a sfărămat acest închipuit pozitivism prin două cuvinte: «el nu ține sama de cea mai de căpeteniă din toate noțiunile «positive, noțiunea infinitului». Numai acest infinit limpedește fenomenele visului, adecă ale desmărginirii impulsive a făpturei spre infinit.

Eram amic și coleg cu reposatul Dr. Davila; peste un an și mai bine după mórtea lui, îl vizez într'o nópte printre mai mulți alți cunoscuți și necunoscuți. Bravo, domnule doctor! — îi dic eu glumind; d-ta ce mai cauți pe aice? nu'ți mai vine la socotélă lumea cea-laltă? — Ba da, — îmi răspunde doctorul zîbind și cu un accent franțuresc, aidoma același pe care 'l avea pe pămînt; — îmi place, dar am aice nesce afaceri de regulat, și pe urmă mă voiu întórce... Dacă acéstă întălnire mi se întămplă în stare de veghere, deșu nu sciū de nu mă
28. apucaū alte alea! în vis însă lucrul mi se părea tot ce poate fi mai firesc, și tot așa s'ar fi părut orî-cui.

De ce?

Fiind-că în vis nu sînt morți, ci sînt suflete, cu cari sufletul celui adormit trăesce în împărtășire.

În această privință, un pozitivist, dacă va vré cum-va să stea la vorbă și să se judece cu mine,—se pré pôte ca să n'o primescă, după cum Hartmann, deși fulgeră contra Spiritismului, totuși n'a vrut nicî o dată, dar nicî o dată în ruptul capului să fie față la o singură ședință spiritistă, asemenea acelor săhastri cari își păstraū fecioria numai dóră fugênd din lume, căcî altfel eî scieaū bine că n'or fi în stare să nu se poticnescă — un pozitivist, dacă va vré să schimbâm împreună doctrei cuvinte, atunci se va încinge între noi cam următorul dialog :

Positivistul : Visul este un fel de reprezentațiune teatrală, și tocmai de aceea mortul cel visat nu mă speria, de óră ce eū îl privesc ca pe un simplu actor.

Eū : Dar tot o reprezentațiune teatrală, tot un simplu actor este și tigrul pe care'l visezî ; de ce dară el te speria ?

Positivistul : Hm ! Dacă vom cerceta mai adânc, d-ta te'nșeli când đicî că aievea mortul mă speria. Un mort aședat în coșciug nu mă tulbură de loc, ci numai când s'ar mișca.

Eū : Cum așa ?

Positivistul : Fiind-că afară din coșciug și mișcându-se el este o alucinațiune, o fantomă, nu o realitate, nu ce-va pozitiv ca un mort în coșciug.

Eū : Prin urmare, recunoscî însuși că mortul, care se mișcă, dar nu te speria, este în vis chiar pentru d-ta o realitate, ce va pozitiv, nicî decum o alucinațiune saū o fantomă.

Positivistul : Hm ! Firesce. Somnul și vegherea nu sînt tot una. Logica somnului nu se potrivește cu logica vegherii.

Eū : Și totuși tigrul, încă o dată, te speria de o potrivă în logica somnului ca și'n logica vegherii.

Positivistul : Hm !...

Să lăsăm pe pozitivist a'și rumega încurcătura, iar noi să pășim înainte.

Acastă trăsură foarte caracteristică a omului în stare de vis de a nu se teme de cei morți dă pe față, mai limpede decât lungi tractate de Metafizică, natura cea nemuritoare a sufletului, o natură ne'nvăluită atunci sau mai puțin învăluită când dórme trupul cel pămîntesc, care trup fiind el muritor, numai din pricina lui sufletul, în stare de nedormire trupescă, se teme de cei morți.

Dar a țice că sufletul e nemuritor față cu trupul pe care 'l pórta pe pămînt, nu este a țice că el este nematerial. Pentru noi remâne ca axiomă vorba lui Schelling: «orî-ce lume spirituală trebuie să fie în felul ei «tot pe atâta de fizică, pe cât lumea noastră cea fizică «în felul ei este spirituală». Eă am văđut în vis și am auđit pe Dr. Davila, care avea ochi și urechi, iar nu era ce-va fără nici o formă; l'am văđut și l'am auđit eă prin ochii și urechile sufletului, deși ochii trupului meă erau închiși și urechile trupului puteau să fie astupate. Intrevederea și convorbirea noastră a fost ce-va imponderabil, da; nematerial, nu.

Sufletul meă, despărțit de ochii și de urechile trupului, despărțit de gură, era un organism, un organism care vedea, auđia și vorbea prin altfel de ochi, altfel de urechi, altfel de gură.

Acest organism este o enigmă în sfera visului propriu țis, dar devine un fapt mai pe sus de orî-ce îndoelă când trecem la o categorie particulară a somnului, numită Somnambulism.

Mai întăiu însă, cată să ghemuim în puține cuvinte miedul cugetărilor de mai sus. Nu ne putem atinge de evoluțiunea cea cristalică a mineralului, care totuși este și ea o evoluțiune în felul seă. Restrîngendu-ne dară în lumea cea țisă organică, ne încredințăm că ea întregă, începênd dela plantă și pînă la om, începênd dela om și pînă la plantă, își petrece o jumătate a traifului

în somn, care 'î slujesce ca o hrană imponderabilă, mai ne'nlăturată decât hrana cea ponderabilă a celei-lalte jumătăți a traiului. Acastă hrană imponderabilă, cuprinsă în somn, o alcătuesce visul, în cursul căruia sufletul se desmărginesce sub raportul spațiului, sub raportul timpului, sub raportul formeî individuale, sub raportul umbletului, sub raportul graiului, sub tôte raporturile, și se simte fôrte fericit în desmărginire, fericit chîiar atunci când suferă în același timp trupul cel pămîntesc. O particularitate psihologică fundamentală a visului, prin care el se deosebesce cu totul tot de chipul nostru de a cugeta și de a simți când sîntem în stare de veghere, este că visând noi nu numai nu ne îngrozim de ceî morți, dar încă îi întimpinâm cu mulțumire, îi îmbrățișăm cu dragoste, vorbim cu dînșii, jucâm, glumim, deși ne aducem a-minte chîiar în vis că ei sînt morți trupesce: trupesce, nu sufletesce.

Positivistul cel mai încăpăținat, care tótă ȃiulica strigă la drépta și la stînga că sufletul móre d'o-dată cu hoitul, peste nópte viséză pe un tată mort, pe o mamă, pe un prieten, și fără nici o spaîmă îi strînge în brațe, căci în vis, adecă în desmărginire din trup, el scie că sufletul nu póte să mórá, o scie atunci, apoi se deștéptă și — reintrat în marginea pelii celei grosolane — éráși strigă, strigă și mai cu învierșunare, cum-că sufletul móre d'o-dată cu hoitul. Cu alte cuvinte, el tágăduesce prin gura trupului ceea ce 'î mărturisesce luiși gura sufletului, surd prin urechile trupestci la ceea ce 'î aude urechea cea sufletescă.

Urechea 'ți nu 'i ureche! Tu nu scii c'ai în tine,
Ascuns în fundul minții, pitit în duhul teú,
Un alt auz ce-aude din sferele senine
Pe spirite, pe ingeri, pe însuși Dumneđeú!

Tu nu scii, căci țărîna te'nlântue 'n cătușă,
Căci sufletu 'ți robesce robia cea mai grea,
Căci lutu 'i pușcăriă, din care n'ai vr'o usă,
Silit a sparge zidul de vrei să eși din ea!..

Sufletul are o gură a sa, ochi ai seî, urechi ale sale, un organism sufletesc imponderabil, deosebit de orga-

nismul cel ponderabil al formei pămîntesci, măcar că ambele organisme, materiale ambele, dar unul ponderabil și cela-lalt imponderabil, unul secundar și cela-lalt primar, unul trecător și cela-lalt vecinic, se 'mbină la o-laltă în restimpul cât le este dat a fi legate. Autonomia acestuî deosebit organism, după cum am spus-o mai sus, ne isbesce mai cu samă în ceea ce se chiamă Somnambulism.

Ca și somnul propriu ȕis, somnambulismul e un vis, dar un vis în care trupul nu r m ne pe loc, nemișcat, sau aprópe nemișcat, ci este silit a se t ri, aș  ȕic nd, grăpiș după suflet. Negreșit, e o desm rginire și aci, căci altfel n'ar fi vis, ins  o desm rginire  mpedecat  printr'un ce de prisos: pe c nd sufletul vis z , trupul umblă t r  a simți nemic, ca și c nd ar fi rămas în pat, deși în pat n'a putut să r m n .

Somnambulul, cel «lunatec» după cum se ȕice mai obicinuit, se scólă din așternut, ese din odae, străbate afară, se urcă pe casă, fie ea ori c t de naltă, și se plimbă liniștit și fără nici o sfiat  pe 'ntunerec pe marginea acoperișului, acolo unde la lumina ȕilei, necum 30. nóptea, n'ar cuteȕa să p șec  un pompier.  n ac st  primejdi s  plimbare, somnambulul p te fi cu ochii închiși sau cu ochii deschiși, tot una: ch r c nd   are deschiși, totuși ei sînt sticloși și fără viață, fără nici o clipel , perduți în așintire, astfel că, ori-ce s'ar pretinde, el vede, vede minunat de bine tot ce 'i trebu  să ved , dar vede nu cu ochii trupului, ci cu alt ce-va.

Pină și picior le somnambulului nu se mișcă aș  ca în stare de veghere, ci mai mult se alunecă într'un chip de tot ciudat,  nc t s'ar put  ȕice că în lăuntrul lor este un resort care le împinge să se r dice de pe p m nt și să sbóre, dar greutatea trupului împedecă. Același automatism în mișcarea m nilor.

Și tocmai de aceia în somnambulism, desmărginirea fiind  ngreuiaț , lipsesce acel element de fericire prin

care se caracterizează visul cel ordinar: somnambulul suferă.

Între somn și între somnambulism sînt unele stări mijlocii: nici tocmai somn, nici tocmai somnambulism. În loc de a umbla, bună-ora, somnambulul musicant stă pe loc și cântă din vióră, ér somnambulul literat se aședă la mésză și scrie. Nu umblarea dară, nu «ambulismul» este ce-va caracteristic în somnambulism, ci acea desmărginire împedecată a sufletului, băgați bine de samă: împedecată.

Și o dovadă despre acésta este somnambulismul cel artificial, așa numitul «magnetism», «braidism», «ipnotism», când așa și când altmintrelea după cum le place doftorilor, dar în temeiu unul și același lucru.

Somnambulismul provocat, ca și somnul cel meșteșugit prin hașiș sau prin cloroform, măresce caracterele fenomenului celui firesc, și — mulțumită unei asemenea măririi — aceste caractere se vęd mai chîiar, se despică mai lămurit, se amărunțesc ca printr'un fel de microscop. Somnul artificial, hașișismul și cloroformismul mai ales, împing desmărginirea sufletului atît de departe, încât el se face aprópe cu desăvîrșire străin trupului, simțindu-se fericit chîiar în momentul în care lucrăză fără milă asupra cărnii bricégul chirurgului. Somnambulismul cel artificial, din protivă, opresce desmărginirea atît de mult, încât sufletul, de 'mpreună cu trupul, devine o jucăriă în voea magnetisorului, ceea ce n'ar puté să fie dacă somnambulismul prin însăși firea sa, diferită în acéstă privință de firea somnului, n'ar fi o desmărginire supusă la împedecare.

O dată stăpân pe întregă ființă a somnambulului, magnetisorul este pus în stare de a'l suci în tóte chipurile, de a face din el tot ce'î place, tot ce se cere adecă pentru ca să'l póta studià mai sigur, mai îndemânic, mai sciințific. Nu mai este un om, ci'î un rob, un «jumatate-suflet» după vorba bătrânului Homer. Și'n acest rob ce se observă óre?...

In scrierea de față, ca și'n tot ce am scris vre-o dată, eă nu mă tem cătu'î negru supt unghiă de a supăra cât de tare pe cutare saă pe cutare, fie acel cutare cu șapte stele în frunte; mă tem însă fôrte mult de un singur lucru, și anume ca nu cum-va să se crădă că încercetările mele m'am întemeiat cu ușurință pe nesce isvóre îndoiose. Despre somnambulism s'a scris de vr'o cincî-șeci de anî o mulțime de minunății, pîntre carî se va fi strecurat și nu putea să nă se strecóre o samă de fapte maî mult saă maî puțin bănuite. A cerne neghină din grău în cele scrise de Eschenmayer, de Ennemoser, de Kerner, Du Potet, Cahagnet etc., e cam a-nevoe. Mă voă călăuzi, prin urmare, numaî și numaî de acele cărți, a căror autoritate este adeverită într'un glas de toți învęțații ceî ăiși oficiali, chiar de pozitivistii ceî cu puricele lui Descartes și cu penițele lui Alfred Maury. Intre aceste puține cărți, unul din locurile cele maî de frunte îl ține, fără îndoială: «Etude scientifique sur le somnambulisme, Paris, 1880», de doctorul Despine, cu care voă merge dară mână în mână în cele ce urmăză maî jos.

După acăstă parentesă privitoare la metodă, mă întorc acum la întrebarea: în omul devenit rob al ipnotisorului, ce se observă ore?

Sub numele sforăitor de «hyperesthesiă» — ce de maî numi sforăitoare de soăul acesta nu croesce Medicina pentru tot felul de fenomene pe carî nu le pré înțelege! — sub numele de «hyperesthesiă» se descrie la somnambulî o ascuțime supra-trupescă a simțurilor, maî ales a vędului și a auđului. Somnambulul aude la o fôrte mare depărtare ceea ce abia se șoptesce cătră el, și pe ceî ce vin la dînsul îi recunósce după pașiî lor pe scară saă în stradă, pe când acei pași nu se resfrâng încă de loc în urechile cele trupesci ale altora. El vede printr'o scândură, citește într'o carte acoperită, ne spune césul și minutul după un césornic închis într'o cutiă, descrie

figura și descifrează velétul pe o monetă ascunsă într'o pungă.

Intru cât timp somnambulul le face toate acestea cu fața întorsă spre acea scândură, spre acea carte, spre acea cutiă sau spre acea pungă, Toma-necredinciosul mai poate încă să bănuască că este un ném de vedere curat trupescă, deși ea se petrece cu ochii închiși: fineță a pleópelor! extra-sensibilitate a retinei! idiosincrasia organică! etc. etc. etc. Dar vine un moment când «et-caetera» nu ajunge și când pînă și Toma-necredinciosul nu mai scie ce să ȕică, mulțumindu-se atunci a născoci după obiceiul vre-un nou termen tehnic, prin care vrea să ne'nșele și să se'nșele: transpozițiunea simțurilor.

In ce ore se cuprinde această nostimă «transposition des sens»? Se cuprinde în aceea că somnambulul aude sau vede printr'o parte a trupului pe unde nu sînt nici ochi, nici urechi, adecă pe unde nu se află nici un organ trupesc al vędului sau al auđului.

Dar ce fel de «transpozițiune» să fie aceia, de vreme ce ochii și urechile nu se «transpun», remânënd întregi fără clintire la locul lor?

Doctorul Despine a urmărit fenomenul la mai multe somnambule, dintre cari una vedea, auđia și amirosia prin degetele dela mână și dela picior. La o altă somnambulă, numită Eugenia, doctorul Despine a învălit capul cu o cãrpă neğră, apoi i-a pus supt picior un petec de hãrtiă pe care s'a scris această frasă destul de lungă și destul de întortochiată, adecă destul de medicală: «Și la guérison des malades était en raison directe de l'intérêt qu'elles inspirent, la vôtre serait aussi prompte que la pensée»; ei bine, Eugenia a mișcat cu piciorul petecul pînă ce l'a așeđat bine sub talpă la locul unde ea avea o mică pată roșie, și prin acea pată roșie, ca și când ar fi fost acolo un ochiu foarte ager, dînsa a citit din cuvînt în cuvînt și a reproduș într'ega frasă.

— Cum veđi d-ta? întrebă doctorul Despine pe una din somnambulele sale.

— Organul vădului, respunse ea, par'că s'ar pogori, mi se pare că este un fluid: «C'est comme si l'organe de la vue descendait, il me semble que c'est un fluide».

Nici pôte să fie alt ce-va decât un fluid, un fluid imponderabil, un imponderabil care vede, care aude, care amirósă, care simte, care este un organism deosebit de organismul cel ponderabil, de organismul cel nefluidic al trupului pămîntesc.

Nefind nici o «transpozițiune a simțurilor» celor trupesci, cari nu se pot transpune fără a se transpune tot-o-dată organele cele proprie fie-căruia din ele, este o desmărginire a organismului celui fluidic, mișcându'si el cu o ne'nchipuită răpeđiciune tóte moleculele unele peste altele, de óră-ce este fluidic. Somnambula doctorului Despine își dedea samă ea-însăși de acel organism fluidic, același pe care Schopenhauer îl numia «organ al visului», același căruia Hellenbach (Geburt und Tod, 89) i-a ڇis «meta-organism», același pe care alții — mai de de-mult saū mai de curând — îl botéză bine-reū cu tot felul de epitete. Nouă, cel puțin de o cam dată, nu ne pasă de nume. Numele fie cum va fi, lucrul în sine este: organism al sufletului, un organism fluidic imponderabil, neatârnat de celule encefalice, de cari dînsul se slujesce ca de o simplă uneltă specialisată în stare de mărginire trupescă, pe când în stare de desmărginire el pôte să'si specializeze tot atât de practic buricul, degetele, ba pînă și acea mică pată roșiă de pe talpa somnambulei Eugenia, de unde pînă la creer e hăt departe.

Acest organism fluidic, dovedit prin somnambulism, completéză de minune golul cel psihologic lăsat în teoria darwinistă a organismelor anatomice; un gol, peste care noi cređurăm de cuviință a trece repede în capitolul despre «Sciința sufletului». În adevăr, numai un asemenea organism primar fluidic, de vreme ce este tot ce pôte fi mai elastic, mai cu «transpozițiune» după ter-

minologia medicală, ne face a înțelege, cum unul și același «eū» a putut fi pe rînd șopîrlă, bróscă, măimuță și om; ne face adecă a înțelege cum, în mersul cel evolutiv din jos în sus, el a fost în stare a'și potrivi treptat fel de fel de organisme secundare. Și nu numai atîta. Din dată ce aceste organisme secundare, singurele cu cari își bate capul Darwin și șcôla lui, s'aū aședat într'o suprapunere armonică prin îndelungata lucrare de propășire a organismelor celor fluidice, suprapunerea cea armonică stă în picîóre, bună pentru un Haeckel ca s'o întocmescă la îndelete în chip de arbore genealogic, dar rămîne nu mai puțin adevărată puțința pentru organismul cel fluidic, când ajunge la o treptă psihică aprópe omenescă, de a trece dintr'un câine sau dintr'un elefant sau dintr'o pasere într'un om, nu neapărat dintr'o măimuță. Evoluțiunea anatomică cea secundară și evoluțiunea psihologică cea primară, organice ambele, se împacă astfel și se întregesc la o laltă prin existența o dată constatată a organismului celui fluidic; o împăcare și o întregire asupra căroră noi vom mai reveni din când în când, căci — am spus'o și nu vom înceta de a o spune — Spiritismul este cea mai hotărîtóre verificare a teoriei darwiniste.

Fără un organism fluidic imponderabil, orî-ce tălmăcire și restălmăcire a memoriei prin lucrarea creerului celui pămîntesc este încurcată, silită, aprópe o galimatiă, fiind-că în acest creer pămîntesc, ca și 'n trupul întreg, totul se re'noesce, se preschimbă, se înlocuesce
 33. necurmat; se modifică necurmat nu numai elementele cele gingașe ale creerului, dar pînă și celulele osóse, cele mai tari din tóte, după cum a dovedit'o Flourens prin experimente asupra dobitócelor. Dacă dară nemic nu se păstrează neatins în materia cerebrală, cum óre atunci să se păstreze acolo neatins pentru anî îndelungați nămolul de întipăriri numit memoriă? nesce întipăriri atît de mărunțele, încât David Hartley le boteză fórte bine «vibratiunculae», românesce «sbîrnăiturîțe».

Și să nu perdem din vedere că nu este vorba de o singură memorie, precum se crede obiceiuit, ci sînt în joc trei categorii de memorie, trei forme evolutive ale unuia și aceluiași principiu, astfel că unul și același «pentru-ce» trebuie să le lămurască pe câte-trele, un «pentru-ce» care să nu aibă de loc firea cea schimbăcioasă a celulelor trupești. Cele trei forme evolutive ale memoriei sînt anume:

1°. Memoria cea curat impulsivă, o memorie pe care cugetarea ar avea dreptul s'o urmărească pînă și'n taina mineralogică a simetriei cristalice, dar care — restrîngîndu-ne în sfera lumii organice — face că orî-ce făptură, fie plantă, fie animal, cît crește și trăește pe pămînt, își mîntine în desvoltarea sa aceeași normă tipică, deși moleculele cele constitutive ale trupului la fie-care interval nu mai sînt aceleași. În privința acestei memorie tipice, cînd ne întîmpină câte o monstruositate, câte o abatere dela aspectul cel specific, este întocmai ca o uitare întîmplătoare, un fel de «amnezia», prin care nu se sgudue norma. Apoi chiar dacã vom tăia sau vom nimici o parte a unui organ trupesc, acest organ tinde după puțină, pe temeiul acestei memorie tipice, a se reface la loc nu altfel decît tot așa cum fusese mai înainte. Numai un organism fluidic imponderabil, scutit de orî-ce nimicare, adecã tot-d'a-una același, ne pôte da cheea acestui fenomen.

2°. Memoria cea instinctivă a întregimii individuale — lăsăm pe medici s'o explice orî-cum le place, rugându'i numai atîta: să ne spună ce-va care să se potrivească nu cu una, ci cu tóte formele evoluțiunii — memoria cea instinctivă a întregimii individuale, o memorie în puterea căriia noi ne simțim întregi trupește chiar atunci cînd ne lipsesce cu desăvîrșire o parte a trupului; ne simțim întregi, fiind-cã organismul cel fluidic imponderabil, izvorul memoriei peste tot, este pururea întreg, pururea neciuntit în totimea sa. Ostașul, care și-a pierdut piciorul stîng într'o bătălie, peste un an se vaieță că'l dore degetul cutare dela piciorul stîng. Solidaritatea între or-

ganismul cel fluidic imponderabil și între organismul cel pămîntesc, simpatia dintre dînezele în restimpul cît ambele sînt unite, pôte să mîergă și mai departe, dacã vor fi adevêrate cele povestite în acêstã privințã de Jules Lermina (*Science occulte*, 202); noi ne mulțumim însã a nu ieși din cercul faptelor bine cunoscute și nedesmințite.

3°. În sfîrșit, ajungînd acum la trépta evolutivã cea mai înaltã a memoriei: memoria stãrilor de consciințã, noi ne putem re'ntôrce la somnambulism, cerînd un respuns și cãpêtînd o mãrturiã dela însuși sufletul omenesc în stare de desmãrginire.

Ce-va comun tuturor formelor somnambulismului este uítarea. Dar sã ne înțelegem bine asupra vorbeii. Ceea ce se chiamã aci uítare este, dupã cum ne vom încredința îndatã, tocmai o memoriã la culme.

34. În momentul în care se deștêptã, somnambulul uítã tot, cu desãvîrșire tot ce fãcuse el în stare de adormire; lãsați'l însã sã adormã érași, și étã'l cã, în intervalul visului somnambolic, el își aduce a-minte tot, cu desãvîrșire tot ce fãcuse în tóte stãrile sale anterióre, în cele de adormire ca și'n cele de veghere; și'n privința stãrilor celor de veghere în specie, el și-le aduce a-minte mai limpede, mai sigur de cum le sciea atunci cînd veghea.

Acest fapt îl constatã orî-cãți aũ scris vre-o-datã despre somnambulism, fie somnambulism firesc, fie cel meșteșugit sau ipnotism. «Cel ipnotizat — ȕice profesorul Beaunis (*Le somnambulisme*, 2.117) — își amintesce «nu numai cele petrecute în somnul ipnotic, ci încã tot «ce s'a petrecut atãt în starea de veghere precum și'n «somnul obicînit, bunã-órã visele sale; ba chîiar amintirea celor petrecute în traul obicînit este la dînsul «atunci mai exactã și precisã».

Dacã e darã uítare din punctul de vedere trupesc, din punctul de vedere al sufletului celui desmãrginit din trup este, din potrivã, o memoriã uriașã; o memoriã care îmbrãțișeazã nu numai cele trãite în doê stãri ana-

lóge, adecă veghere și veghere saũ somn și somn, ci îmbrățișeză cu o minunată amărunțime tóte stările, fie ele orî-cât de neasemănate. Și dacă sufletul, desmărginindu-se din trupul cel pămîntesc pe o clipă și într'o mică parte, capetă totuși o asemenea memoriă a vieței sale din trecut, apoĩ cu cât mai întinsă și mai puternică trebuĩ să fie acéstă memoriă când desmărginirea sufletului se îndeplinesce prin mórtea trupului, adecă atunci când remâne pe deplin neatărnat organismul cel fluidic imponderabil!

— Este o memoriă integrală a ființării integrale, în opozițiune cu memoria cea frântă saũ bucățită a stării de veghere.

O individualitate, un «eũ», se întemeiază pe memoriă, căci numai printr'însa póte afla cine-va că este unul și același într'un lung șir de momente, pe cari dînsa le légă într'o singură unitate. Fără memoriă, eul meu n'ar sci că el, unul și același, a scris pe «Satyrul», apoĩ «Archiva istorică», apoĩ pe «Răzvan și Vidra», apoĩ «Istoria critică», apoĩ «Cuvente den bătrâni», apoĩ «Ety-mologicum magnum»; și nicĩ ar fi fost în stare de a scrie pe vre-una din acestea, ba nicĩ măcar o pagină, de vreme ce orî-ce alcătuire este o asociațiune de idei, iar orî-ce asociațiune de idei este un rezultat al memoriei. În sciință, în literatură, în artă, dela memoriă plécă totul; și vechiĩ Grecĩ aveau o deplină dreptate de a țice că cele noẽ Muze sînt fiice ale «Mnemosyneĩ», adecă ale «Memorieĩ».

La om, prin evoluțiune, memoria este fără alăturare mai fórte și mai cuprinďetóre decăt la viețuitórele mai de jos; dar și la om, după cum ne-am încredințat prin somnambulism, ea este fără alăturare mai cuprinďetóre și mai fórte atunci când sufletul isbutesce, măcar pînă la un punct, a se desmărgini din trup. De aci urméză că într'o stare de desmărginire desăvirșită, părăsind de tot trupul cel pămîntesc, sufletul devine o individualitate, repetám încă o dată: o individualitate fără sémén

mai bine înzestrată pentru orî-ce îndeletnicire a minții, dacă.. sînt doă «dacă» :

1° Minteă omului, ca orî-ce în univers, rezultând din evoluțiune, nu pôte fi pré-mare în desmărginire din trup, dacă nu se urcase destul de sus, prin capitalisarea muncei, deja în starea cea anterioră a mărginirii trupesci, adevă
35. în cele mai multe viețe pămîntesci perîndate;

2°. Minteă omului, multă saŭ puțină, se îndeletnicesce numaî dacă voesce.

Am ajuns la întrebarea despre voință, pe care — întru cât se atinge de suflet în stare de desmărginire — trebuî s'o despicăm tot cu ajutorul somnambulismului.

În somnul propriŭ ăis, voința este une orî fórte energetică : sînt adesea lupte crâncene, în carî visătorul înfruntă primejdia și biruesce ; sînt ispite, din carî el ese învingător ; sînt certe, în carî el își apără cu tăria credința împotriva altora, și așa mai încolo. O copilă de 14 anî, care în vis nu se sfiesce, singură în fața lui Bismarck și a unei glóte de Germanî, a striga cu îndîrjire : «Jos Bismarck!» arată prin acésta, în desmărginirea somnului, un grad înalt de voință. Dar să luăm ce-va mai cîudat și fórte înfiorător tot-o-dată, o întâmplare adevărată, a căriă jertfă și-a plătit visul prin anî de muncă silnică și care a fost descrisă de doî poeți ai noștri, de Cesar Boliac sub titlul «Ocna» și de Grigorie Alexandrescu sub acela de «Ucigașul fără voe».

Un tîner țeran adórme lîngă nevasta sa într'o vie ;

Dar somnul câte-o dată aduce grele vise ;
Intr'însul necuratul își jócă còda sa !
Se vede că 'nnorase și nimenî nu simțișe,
Căci plóea nu 'ncepuse, dar trăsnetul isbise
Un nuc bătrân în préjmă, și cănele lătra.
Mie 'mî părû de-o dată Maria speriată
Că strigă, și la dînsa se dă un lup turbat :
Apuc în zăpăcire securea rezemată
De căpătăiul nostru, isbesc pe biata fată
Care dormia în pace... o dată a țipat !

Visând că omóră un lup, nenorocitul își asasinéză aievea pe iubită.

În acest vis, mijlociul între somn și între somnambulism, energia ajunge la selbătăciă. Dar în somnambulismul propriu zis, mai ales în cel provocat, lipsesce oare voința, după cum s'ar păre la cea de'ntăiu vedere?

Noi am spus mai sus, că ipnotisatul se supune orbesce ipnotisorului; da, însă numai după ce i se supusesse o-dată de bună voie. Intemeetorul ipnotismului, Englesul Braid (Neurhypnologie, 18) dice lămurit: «Nici o-dată nu pôte cine-va să fie ipnotisat, dacă n'o voesce «el-însuși». Negreșit, după ce a voit o dată, după ce a voit de doă, de trei ori, cu fie-care nouă încercare ipnotisatul din ce în ce mai mult a înstrăinat dela sine voința sa, întocmai după cum nescine și-o înstrăineză treptat când se apucă de bețiă sau de morfinism.

Acésta este o perdere voită a voinței, iar prin urmare tot o voință la mijloc.

Lăsăm la o parte numeroase casuri, povestite de ipnotisori despre o viuă împotrivire, chîr din partea celor ipnotisați în mai multe rînduri, când li se poruncesce ce-va care nu le place.

În acest chip, pînă și'n ipnotism voința sufletului nu se șterge, ci numai dóră se mlădiază; cu atît mai puțin în somnambulismul cel firesc, în care omul rămâne stăpân pe sine; cu atît și mai puțin într'o desmărginire a sufletului.

Să nu se pérđă însă d'n vedere o particularitate fôrte și fôrte importantă a voinței la suflet în desmărginire, și anume: un amestec atît de strîns între voință și credință, încât se pôte dice că ambele închipuesc un singur act.

În stare de veghere voința este pentru noi ce-va care n'are a face nici cu credința, nici cu ne-credința, sau are a face cu una și cu cea-laltă de o potrivă: cred și de aceea voesc, nu cred și de aceea éráși voesc; și tocmai din pricina acestuî divorț între voință și credință, în stare de veghere voința nóstră este obicînuit o jumătate de voință, dând nascere unor fapte sarbede și spēlăcite. Nu'î așa când sufletul se desmărginesce. El

atunci nu p^ote voi dacă nu crede, voesce numai întru cât crede, crede și voesce în același timp, și ȳată de ce — prin nedeslipire între voință și credință — sufletul atunci face minuni, adecă face ceea ce nouă în stare de veghere nu ne este cu puțință de a face.

Somnambulul cel firesc p^ote să umble pe o frânghia tinsă în aer, nu numai pentru că voesce, ci pentru că voința 'i este însoțită de tăria credinței cum-că o p^ote face. Pe trupul ipnotisatului ese din nemica beșică, dacă i se suggeréză că i s'a pus acolo o vesicat^ore, nu numai pentru că el crede în ceea ce i s'a spus, ci pentru că credința'i, care ea singură nu ajunge, se preface într'o puternică voință de a vedé pe trupul seú lucrarea cea obicnuită a unei vesicatori.

Despre fakirii din India se asigură că, într'o stare de auto-ipnotizare, adânc adormiți, ei țin mâinile întinse peste un grăunte pus în pămînt, și'n interval de doé césurⁱ grăuntele prinde rădăcină, incolțesce și cresce, cresce atâta cât n'ar puté să crească dela sine'si în doé săptămâni, căci fakirul crede și voesce acésta, adecă crede-voesce, un singur verb fără nici un «și» la mijloc.

Neputênd a voi fără a crede, sufletul în desmărginire nu p^ote minți, de vreme ce a minți este a nu crede.

Acest fenomen se va pără fórté cîudat sufletelor celor nedesmărginite, ómenilor celor întrupați încă și deștepti în întruparea lor, dintre cari mulți s'aú deprins a minți o dată pe fie-care jumătate de óră, ca și când ar lua pentru sănătate o linguriță de doftoriă; dar orî-cât de cîudat s'ar pără, este un fapt, un fapt dovedit, un fapt de care ar trebui să se bucure mai cu samă ceí mincinoși, căci — de! — ei se vor îndrepta cel puțin după mórté.

În studiul seú despre Lady Macbeth, fiică-inea (Théâtre p. 230) dice: «In restimp de somnambulism, Lady Macbeth destăinuesce tot. Pînă atunci noi ne-am fi putut închipui că dinsă n'a luat parte decăt la omorul lui Duncan. In privința lui Banquo, e sigur că ea n'a sciut momentul anume când fusese omorît, dar vorbele

«luî Macbeth ne fac a întrevadă că însăși fapta a fost «sfătuită saū îndemnată de dînsa, căci soțul ei îi ȃice : «o veî aplaudă. Cât se atinge însă de omorul Ladyei «Macduff, numai prin scena somnambulismului noi aflăm «că el apēsă de asemenea pe conștiința Ladyei Mac- «beth, care își ȃice atunci, cu tótă gróza remușcării de «cuget: cel de Fife avea o nevastă; ce s'a făcut cu «dînsa?... Ea se învinovătesce, dar se învinovătesce dor- «mind; și chiar dormind, adecă lipsită de înfiorătórea «sa voință, ea ríde cu recélă de temerile lui Macbeth : «uf, bărbate! e rușine... Numai un Shakspeare putea «să apuce astfel sinteza integrală a fie-cărui tip. Forma «somnambulică a remușcării de cuget este o urmare ne- «nlăturată a caracterului Ladyei Macbeth. O altă urmare «tot atât de neapărată a aceluî somnambulism al ei este «că el o sfăramă, căci pentru Lady Macbeth aievea re- «mușcarea rămâne tot ascunsă, ea crede că nemine n'o «scie, ea o îngropă, o pitesce, o îndesă în fundul ini- «mei sale și — lipsindu-i o resuflare — isbucnirea o «ucide...» Numai în somnambulism cumplita femeie nu era în stare de a se preface, după cum se prefăcea tot-d'a-una în timpul cât veghea; numai în somnambu- lism ea nu avea încotro: trebuia cu orî-ce preț să spună

37. adevărul, căci somnambulul n'are voința de a minți.

Același fenomen din punct în punct ne întimpină în somnambulismul cel artificial. O sciū toți magnetisoriî. Să ipnotisați pe un ucigaș, pe un fur, pe un otrăvitor, și el vė va spune cu cele mai micî amărunte: cum a ucis, cum a furat, cum a otrăvit, fără a tainui nemic, fără a puté să mință. Fie cine-va orî-cât de «boier Minciuună», în stare de somnambulism îl veți vedé schimbat de o dată în «boier Adevěr».

Negreșit, dacă ipnotisorul îi va însufla celui ipnotizat a spune o minciună, el o va spune, dar o va spune în cuget curat, tocmai pentru că o crede cu tăriă a fi cel mai sfînt adevěr, minciunos într'un asemenea cas fiind numai ipnotisorul.

Cu alte cuvinte, minciuna este așa ȃicînd un produs

quasi-chimic, un fel de precipitat care se nasce din însoțirea sufletului cu trupul cel pămîntesc; cu cât sufletul se desmărginesce din acest trup, cu cât mai mult el își scutură marginea cea trupescă, cu atâta minciuna scapătă și adevărul precumpănesce.

Și'n traful nostru de tôte zilele minciuna nu este de asemenea alt ce-va decât un efect al mărginirii. Óre cum începe copilul a se face minciunos? când îl pré-mărginesce neghîobul autoritarism al crescătorilor. Dar țeranul? pe țeran cine óre nu'l mai mărginesce, dela vătășel și pîna la ispravnic! Orî-cât de minciunoși ar fi însă copilul și țeranul, culmea minciunei se resfață pretutindenî la picîórele unui scaun domnesc, căcî acolo se adăpostesce culmea mărginirii, fie-care simțindu-se încătușat prin cuvîntul, prin gestul, printr'o interjecțiune sau o căutătură a stăpînului. Se bîrfesce că partea femeescă e mai minciunosă decât bărbatul. Vorbă să fie! dacă e ce-va de mirare, apoi numai dóră că femeea este mai puțin minciunosă de cum ar trebui să fie față cu nenumărate mărginiri peste mărginiri, carî o împresóră din tôte părțile.

On dit qu'un cœur de femme est une étrange chose,
Que c'est un labyrinthe où la raison se perd:
C'est quand on le croit plein qu'il est le plus désert,
C'est quand il est heureux qu'il semble plus morose.

Mais, hélas! c'est qu'il veut toujours parler, et n'ose.
C'est à tort qu'on le dit trompeur comme la mer:
Il veut crier, alors que son mal est amer,
Mais sans cesse une main sur sa bouche se pose.

Il souffre le premier à cacher sa douleur
Et saigne abondamment sous son masque rieur:
La nature l'a fait ferme et pourtant timide.

Il te faut donc mentir toujours, ô pauvre cœur!
Va, ne sois pas honteux s'ils t'appellent perfide:
Ta perfidie est un tribut à la pudeur.

(Julie Hasden).

Numai întru cât se pôte desmărgini din tot felul de obedi, sufletul alungă dela sine straturî-straturî cęta minciunei și ajunge, în sfirșit, a nu mai avé voința de a minți.

Destrupat, un suflet p^ote să ne amăgescă, fiind amăgit el însuși; p^ote să fie reu, prost, vulgar sau trivial, dacă înnaintase pr^e puțin în evoluțiune; dar minciunos nu p^ote să fie....

Ne oprim aci de astă dată.

Din cercetarea deosebitelor forme ale Somnului noi am înlăturat într'adins o samă de fenomene f^orte însemnate, precum vise profetice, aparițiuni în c^esul morții, al doilea v^eđ (second sight), pe alter-ego (Doppelgänger), diagnosa și terapeutica pe'n vis, cun^oscerea somnambulică a unor limbⁱ sau sciințe și arte ne'nv^ețate în stare de veghere, etc.; dar, pe de o parte, t^ote acestea își vor găsi un loc mai potrivit în urmarea cercetărilor n^ostre; pe de alta, în studiul de față ele n'ar fi decăt dovedⁱ peste dovedⁱ, așa đic^end colac peste pupăză, despre organul cel nemuritor odată dovedit al sufletului; și'n fine, nu e reu, pⁱnă mai incolo, a lăsa pe cititor să mai caute, să mai cugete el-însuși, căci o convingere deplină în orⁱ-ce sferă se dobândește mai tem^einic printr'o lucrare propriă, cât se p^ote mai propriă, decăt printr'un aparat străin d'agata. De astă dată ne grăbim dară a trage o încheere din cele đise mai sus.

Orⁱ-ce făptură este o bucățică desprinsă din Dumnezeu: ce-va din Dumnezeu, dar în margini; ce-va în margini, dar din Dumnezeu.

În mărginirea sa pururea presinte, orⁱ-ce făptură, plecată în trecut din Dumnezeu, își lucr^eză re'nt^orcerea sa viitoare la Dumnezeu, desmărginindu-se prin progres, progres și érašⁱ progres: evoluțiunea.

În orⁱ-ce făptură, dorul infinitului se dă pe față de 'ntău impulsiv, apoi impulsiv-instinctiv, apoi impulsiv-instinctiv-consciinte, adecă: pe fie-care treptă a evoluțiunii, pe lⁱngă caractere speciale proprie acelei trepte, fie instinctiv, fie consciinte, fie altfel; se păstr^eză caracterul cel primordial impulsiv al tuturor.

În plantă, în animal, în om, dorul cel primordial im-

pulsiv de a se desmărgini cuprinde aprópe o jumătate din traúl întreg, nuindu-se somn în antitesă cu jumătatea cea-laltă numită veghere; doě jumătăți de o potrivă necesare, căci fără veghere făptura n'ar fi mărginită, fără somn ea n'ar fi din infinit.

La om, bucățica cea din Dumneđeű se desmărginesce nu numai impulsiv ca la plantă, nu numai impulsiv și instinctiv ca la animal, ci încă se consciințéază prin porniri idealiste ale minții și ale inimei în stare de veghere; dar numai asupra somnului, fiind o generalitate, adecă o impulsione primordială a vieței organice peste tot, nu în parte, acea desmărginire póte fi experimentată cu siguranță, fără șovăire, într'un chip curat sciințific.

Somnul este de doě feluri: somn propriű ăis și somnambulism; apoi fie-care din aceste doě feluri se împarte la ríndul seű în doě: somn obicínuit și cel meșteșugit, somnambulism firesc și cel provocat, fără a mai pomeni aci unele varietăți mai puțin însemnate; dar în tóte felurile și varietățile somnului, desmărginirea sufletului spre infinit se făptuesce de o potrivă prin ceea ce se chiamă vis.

Prin vis sufletul se desmărginesce în timp, trăind aní într'un cés; se desmărginesce în spațíu, cutrierând într'o nópte o lume; se desmărginesce în formă, urđindu-și după plac o altă orí-și-care; se desmărginesce în umblet, putênd să sbóre ca o pasere; se desmărginesce în graíu, înțelegênd orí-ce limbă, pínă și a animalelor; se mai desmărginesce din desmărginire, când viséază în somn un al doilea somn cu un noű vis.

Acéstă desmărginire fiind o mișcare de re'ntórcere la infinit, adecă de ímplinirea dorului celui primordial impulsiv al făpturei în deobște, ea se caracteriséază printr'un simțimínt de nespusă mulțumire și chíar fericire, care încetéază saű se íntunecă numai atunci când trupul staviléză desmărginirea sufletului saű i se ímpotrivesce, după cum se íntâmplă în unele bóle și mai ales în somnambulism.

In acéstă desmărginire sufletul simțindu-se și sciindu-se

nemuritor, omul în vis se desfătează în societatea morților, care este pentru dînsul atunci nu o gróză, ca în stare de veghere, ci o simpatică împărtășire similară cu alte suflete tot atît de nemuritoare.

39. Somnambulismul, în care desmărginirea sufletului, reținută óre-cum din sbor, se póte studiá cu multă înlesnire, dovedesce, într'un chip mai pe sus de orî-ce cãrtelá: pe de o parte, deosebirea între organismul sufletesc și între organismul cel trupesc, iar pe de alta — natura fluidicá imponderabilá a celui de 'ntâiu, o naturá care îi permite nu numai a vedé, a auđi, a amiroși fãrã ajutorul organelor trupesci, dar încá a vedé, a auđi, a amiroși printr'o parte á trupului unde nu sînt nici ochi, nici urechi, nici nãri.

Acest organism sufletesc primar, a cãruia fluiditate se încovóe cu ușurință în orî-ce organism trupesc secundar, astfel cã, dupá trépta urcatá pe scara evoluțiunii, astáđi e șopírlá, mãine bróscá, poi-mãine mãimuță sau cãine sau elefant și așa înainte, deși rêmâne pururea același «eú», — acest organism sufletesc primar, când ajunge la trépta de om, ne înfățíșeáză în stare de desmărginire, întru cât o putem urmări prin studiul somnului propriú ęis și mai cu samá al somnambulismului, urmátóarele doé sau trei însușiri:

1°. O minunată putere de memoriá, prin care sufletul îmbrățíșeáză la o-laltá totalitatea stãrilor sale de consciință din trecut, întregimea individualitãții sale;

2°. O surprinđetóre energiá rezultând dintr'un așa fel de înnodare a voinței cu credința, încât ambele devin o singurá nedespãrtită voință-credință, de unde urmézá apoi:

3°. Imposibilitatea de a minți, adecá de a face sau de a spune ceea ce sufletul nu crede, fie acéstá credință buná sau rea, fie ea întemeiatá pe scire sau pe nescire.

Dacá dará sufletul nostru este un deosebit organism, pentru care mórtea trupului, departe de a fi un epilog,

alcătuesce numai un înalt grad de desmărginire, un soiu de scăpare dintr'o temniță;

dacă acest organism sufletesc nemuritor vede, aude, simte, simte fără alăturare mai cu agerime decât atunci când este întrupat;

dacă el se bucură de culmea memoriei individuale, care nu 'l lasă a uita nimic din câte văduse, auăise, simțise, lucrase în restimpul trecerii sale pe pămînt;

dacă pentru dînsul a crede și a voi este tot una, putînd mult, fôrte mult prin această încleștată îmbinare a voinței cu credința;

dacă, pe lîngă acestea, fie spirit inferior, fie spirit superior, el nu e în stare de a minți;

dacă, în fine, studiul științific al somnului, din punctul de vedere al evoluțiunii universale și pe temeiul observațiunilor celor mai ne'ndoióse, adevăresce această neperitoare autonomiă a sufletului individual în treptata desfășurare a transformațiunilor celor trecătoare ale trupului;

atunci Spiritismul, doctrina comunicațiunii între cei duși și cei rămași încă, între cei întrupați și cei destrupați deja, se întemeiază nu pe fenomene problematice, nici pe fenomene posibile, ci pe fenomene necesare: nu póte să fie altfel, căci dacă n'ar fi așa, atunci și numai atunci s'ar călca legile naturei.

De aci, neapărat, nu urmază că eă saă domnul Ix și domnul I grec ne-am puté așeă tam-nisam la taifas cu sufletul lui Socrat saă al lui Traian.

Câte o dată, în viața asta de jos pămîntescă, ni se întâmplă că vre-un om de frunte ne întôrce spatele saă că nu vrea să ne primescă; ce să'î facem? să strigăm
40. óre că el nu există? saă nu cum-va să ne 'nchipuim că ar fi supra-firesc ca el să ne bage în samă?

Nu și nu.

El nu ne bagă în samă pentru că nu ține a ne cunosce, saă pentru că ne cunosce pré-bine că nu sîntem

omeni de omenia, sau nu simpatisează cu noi, nu ne potrivim unii cu alții, nu ne iubim.

Iubirea, iubire adevărat omenescă, nu dobitocescă, căci dobitócele nu sînt spiritiste, ci fórté positiviste; iubirea, pe care în vecii vecilor n'o vor înțelege aceia cari măimutează definițiunea buiguită de Littré și Robin: «amorul este totalitatea fenomenelor cerebrale cari constituiesc instinctul sexual»; iubirea sufletelor, iubire de tată, de mamă, de copil, de frați sau prieteni, iată cheea Spiritismului, singura chee a comunicațiunii între spirite.

8 Aprilie 1891.

III.

TELEGRAFIA ÎUBIRII

41. În capitolul din urmă noi am pomenit deja în trecăt pe omul cel mai de știință din ziua de astăzi: Louis Pasteur, — omul cel mai de știință, da, întru cât culmea științei, mai pe sus de adevăr, mai pe sus de frumos, este binele, și pre-puține ființe din toți timpii au adus prin știință mai mult bine omenirii.

Vorbisem anume despre întrarea lui Pasteur în Academia Francesă, unde el venia să înlocuască pe Littré și unde, la cuvîntarea sa de primire, trebuia să-i răspundă Renan.

Littré și Renan!... Materialiști? Nu. Mai materialist sînt eu, de vreme ce dela granit și pînă la eter, dela «materiă solidă» și pînă la «materiă radiantă», nu cunosc nemic și nu sînt în stare de a cunoște ce-va fără materiă. Littré și Renan nu sînt materialiști, ci hemiopiști, adecă vederea lor cea jumătățită cerne numai stările cele grosolane ale materiei și tăgăduesce cu îndărîtnică însăși putința altor stări. Littré și Renan: cel de'ntâiu — hemiopist foarte metodic, descriind măiestresce toate câte 'i dă mîna să le vedă și pe cari se silesce a le vedé lămurit; cel-lalt — hemiopist fraseolog, dându-se pe ghîață cu o ușurință plină de haz, dar fără a o sparge vre-o-dată să ajungă la apa cea vie, de frică de a nu cădé, și mai ales de grijă de a nu perde desinvoltura mișcărilor. Un alunecător ca Renan, când cu capul înainte și cu un picior în văduh, când cu cela-lalt picior

în vėsduh și cu capul asvirilit pe spate, când mlădiându-se la drépta, când legănându-se la stânga, când învîrtindu-se rôtă, pururea nurliu, pururea cu zîmbet pe buze, e ce-va de minune! Vorbiți-i de Dumneđeș, bună-óră, și el vė respunde: «Pour moi, quand on nie ces «dogmes fondamentaux, j'ai envie d'y croire; quand «on les affirme autrement qu'en beaux vers, je suis «pris d'un doute invincible.» Acéstă frasă, frasă și éráși frasă, însemnéză: când vėđ un om sănėtos, mi e poftă să i daș chinină; când îl privesc tremurând și clănțanind din dinți, nu'mi vine de loc a crede că el are friguri...

Intre Littré și Renan, purtarea lui Pasteur era anevoiósă, măi cu samă în sînul unei Academii sadè-litere, care nu pré caută ca bucatele ce i se aștern să fie curate și cu temeiu, ci prețuesce măi cu deosebire pe cele drese, pe cele cu dichise, pe cele «bien assaisonnées».

Ei bine, față cu umbra lui Littré, față cu penumbra lui Renan, față cu mulți academicianii nu măi puțin umbrateci, Pasteur nu s'a sfiit a đice: «Positivismul vostru «nu ține samă de cea măi de căpeteniă din tóte noțiunile positive: noțiunea infinitului. Acéstă noțiune «positivă și primordială, — adauge el măi departe — pozitivismul vostru o înlăturéză fără nici un drept, o înlăturéză pe ea și tóte urmările ei în viața societăților. Noțiunea infinitului în lume, eș unul nu mă pociu «feri de a n'o vedé pretutindenii întipărită. Prin ea supra-«firescul stă în fundul tuturor inimilor. Ideea lui Dumneđeș este o formă a ideii infinitului. Pe cât timp «taina infinitului va atârna asupra cugetării omenesci, «nu vor înceta de a i se rădica altare, numescă-se Dumneđeș Brahma, Allah, Iehova saș Isus.»

Infinitul cu tóte urmările lui, «l'infini et toutes ses conséquences», iată care a fost punctul meș de plecare în acest șir de cercetări asupra Spiritismului.

Din dată ce recunóscem că făptura a fost urđită din infinit, ceea ce nu e chip a n'o recunóscce, atunci ur-

méză că ea nu pôte fi decât o părtecică din acel infinit pusă în mărgini, căci numai mărginîndu-se dînsa înce-téză de a fi acel infinit.

Din dată apoi ce recunóscem că acéstă făptură se des-vóltă din mai jos în mai sus, ceea ce éráși nu e chip a n'ó recunósce, atunci urméză că evoluțiunea ei nu pôte fi decât o ne'ncetată desmărginire, adecă din ce în ce mai puțină mărginire, căci altfel n'ar fi evoluțiune, n'ar fi urcare, ci ar fi regres, ar fi pogorîre.

Mărginire și desmărginire sînt dară cele de 'ntăiu doé mari urmări ale infinitului.

Alte doé urmări, d'a-dreptul sub-rînduite celor de'ntăiu, sînt cele doé forme obștesci ale vieței organice de pe pămînt: vegherea, în care făptura e atât de mărgi-nită încât pôte să uíte că este suflet; și somnul, în care ea se desmărginesce și tot se desmărginesce pînă a nu mai simți că este trup.

În sfîrșit, alte doé urmări mai departe, a căroră cu-nóscere isvoresce dela sine din acéstă îponcișare între veghere și între somn, sînt cele doé organisme ale făp-turei: organism trupesc, ponderabil, trecător, secundar, sub-organism, pe care mórtea îl răsipesce saú îl în-chide în cosciug; și organism sufletesc, imponderabil, neperitor, primar, supra organism, care numai prin mórte se deslântuesce și și capetă deplinătatea avîntului.

În scurt, când luăm infinitul ca punct de plecare, singurul punct de plecare adevérat pozitiv, sciîntific în tótă întinderea cuvîntului, pe dată ni se desfășoră din el cu o logică ne'nduplecată cele șese urmări:

mărginire — desmărginire

veghere — somn

sub-organism — supra-organism

Studiând supra-organismul la om în stare de somn, în visul normal, în visul anestesic saú cloroformic, în somnambulism și'n ipnotism, noi ne-am încredințat că

printr'insul sufletul vede, simte, scie, se mișcă, străbate spațiul într'o neatîrnare aprópe deplină de trup, bucurându-se tot-o-dată atunci de o memorie uriașă, de o minunată putere a voinței și de o iubire de adevăr fără sémén mai mare decât cea mai mare veracitate omenescă obi-cinuită. Numai prin acest supra-organism, care este și el material, deși nesupus la spulberare, sufletul póte, după mórtea trupului, a fi în împărtășire cu sufletele cele rēmase încă întrupate.

Dar atunci de ce óre domnií Ix, I grec și Zed se plâng, și se plâng cu drept cuvînt, cum că nici-o-dată vre-unul din așa numiții morți n'aú vrut să li se comunice și lor măcar în glumă?

Respunsul este fórte neted: voi n'ați iubit, voi n'ați fost iubiți, voi nu sînteți vrednici de a iubi, voi nu înțelegeți iubirea.

Grăuntele adevăratului amor, seménat în orice fire omenescă, n'a fost chip să resară în atmosfera traíului vostru.

Lăsați în pace spiritele celor destrupați; nu'i tot sgándăriți în zadar; și chîiar studiul meú nu vė mai perdeți timpul de a'l citi mai departe, fără nici un folos pentru voi, ca și când ați chiáma un inginer idraulic să vė dea un plan de pod pentru o localitate sécă, unde nu se află nici o apă.

Cárțița are și ea anatomicesce organele vedúlui, dar a perdut cu desávîrșire întrebuintarea ochilor, trăind tot-d'a-una sub pămînt. Să mai vedă ea vre-o-dată, slabă nedejde! căci trebuí mai întáiu să'și desvețe învėțul și să părăsescă vizuina.

Vorbînd despre taínica înrîurire a celor duși din lume asupra celor lăsați pe pămînt, Louis Figuier (Le lendemain de la mort, chap. X) đice:

«Ființa supra-omenescă se împărtășese numai aceloră pe carí îi iubește și carí n'aú dat'o uítării, aceloră pe carí vrea să'í ocrotescă și să'í apere împotriva curselor și greutăților vieței pămîntescí. O mamă «sau un tată, pe carí mórtea îi răpise iubirii fiescí, vin de vorbesc celui

«rămas orfan și care-l plânge pe dînsul. Un fiu smuls în dimineața tra-
 «tului din brațele părinților, vine de-l mîngăie de pierderea lui, îl lu-
 «minază prin sfaturile sale, le însuflă prin înalta sa înțelepciune mijloce
 «de a răbda ispitele acestei sfere de jos. Doi prietenii se pot regăsi ast-
 «fel unul pe altul, doi amanți pe care îi desparte mormîntul, o soție
 «radînc iubită se poate destăinui nefericitului soț... Dar să un uităm că,
 «pentru a pute primi aceste neprețuite împărtășiri, omul trebuie să fie
 «înzestrat cu un suflet frumos și curat, păstrînd cu sfințenie amintirea
 «despre cei pierduți. O mamă, nepăsătoare pentru copil în timpul vieții
 «sau uitătoare după moarte, să nu se aștepte la intime manifestațiuni din
 «partea aceluia pentru care avusese d'abia o umbră de iubire. Să nu
 «le ceară prietenul uituc dela prietenul plecat în lumea cea-laltă. Mai
 «mult decît atîta; orî-care ar fi iubirea și aducerea a-minte față cu
 «cei repotați, să nu se măgulască a primi împărtășiri dela dînsul omul
 «cel dedat patimelor grosolane și josnice...»

Figuier ne dă aci o încredințare foarte frumoasă, dar nedovedită. De'ntâiu, el nu cunósce fenomenul supra-organismului, în lipsa căruia este peste putință a înțelege într'un mod științific lucrarea unui suflet destrupat asupra sufletului celui întrupat, căci sufletul cel destrupat ar deveni atunci nu desmărginit, ci de tot nemărginit. Al doilea, el nu ne lămuresce noîma cuvîntului iubire, ale căruia felurite înțelesuri trebuiesc limpețite din capul locului la facla evoluțiunii universale, de oră-ce dobitocul iubesce și el, deși nu este de creșut, de pildă, că sufletul porcului celui mort înrîurază asupra purcelului rămas în viață, nici vice-versa. Al treilea, Figuiet are în vedere numai pe supra-om, «l'être surhumain», adecă sufletul cel urcat deja pe de'ntregul într'o specie superioară speciei omenesci. Dar ce se face óre cu sufletul ex-om, destrupat și totuși merit a se mai întrupa din nou pe pămînt, o dată sau mai de multe ori, pînă ce va fi trecut prin cine scie cîte conacurî de ispășire ale evoluțiunii curat omenesci?

Sufletul cel destrupat al unui Jean Valjean sau al unui Gavroche nu va pute óre, fie el orî-cât de întunecat, să
 44. se comunice din cînd în cînd unei ființe întrupate, pe care o iubise și de care fusese iubit cu tîriă? Mai multă cruțare pentru cei nenorociți! Mai multă cruțare, căci

banditul care iubesce e mai aproape de Dumnezeu decât pusnicul cel neprimitor de iubire.

N'avoir personne aimé, c'est le comble du crime !...

(Julie Hasden).

În cercetarea de față, întemeindu-ne, ca și pînă acuma, numai pe fapte cunoscute și recunoscute de știință, adevărat înălăturând fără milă orî-ce date îndoelnice sau nehotărîte, noi ne vom încerca a desvelui:

1. Ce este iubirea?

2. În ce chip prin iubire, numai prin iubire, chiar în crâmpeii întrupării celei pămîntesci, supra-organismul nostru se pôte arêta altora la depărtări colosale, fără nici un amestec al sub-organismului celui trupesc.

Eû am avut tot d'a-una o deosebită simpatie pentru Schopenhauer. Dar ceea ce mă ademenesce cătră dînsul, nu este nici teoria unei voințe care nu scie ea-însăși ce voesce, nici tendința cea curios-pesimistă a unui om strigînd mereu contra vieței și ținînd totuși la vieță pînă la caraghioslîcul de a fugi din oraș în oraș de frica holerei. Ceea ce mă ademenesce cătră Schopenhauer, este alt ce-va: de'ntăi, cutedarea cea proprieă ómenilor de geniù de a spune fără a șovăi tot ce crede; al doilea, limpedimea graiului. Schopenhauer vorbesce așa ca să'î pótă da de căpătăiu orî-cine. El își luase drept lozincă dîsă moralistului frances Vauvenargues: «Claritatea este buna credință a filosofilor.» Schopenhauer când greșesce, îi veđi greșela cât colò de o poștiă, căcî nemic nu se ascunde, nu se pituleză, nu se îmbrobodesce: totul stă pe față. De acéstă categoriă, pe'ntre altele, este doctrina lui Schopenhauer despre «Metafisica iubirii», o doctrină a căriia sintesă se cuprinde în următorul dialog dintre Daphnis și Chloe (Frauenstaedt, Memorabilien, 391):

«Daphnis: Aș vré să fac un dar generațiunii viitoare, și mi se pare că tu ai puté să'î dai o parte care mi lipsesce mie.

«Chloe : Eü am aceiaşî do înţă, şi cred că tocmai tu ai fi în stare să'î dai ceea ce mie îmi lipsesce.

«Daphnis : Eü îi voü da nălţimea trupului şi ţăria muşchilor, doe lucruri pe cari tu nu le ai.

«Chloe : Eü îi voü da forme frumoşe şi piclöre mititele, căci tu nu le ai nici una nici alta.

«Daphnis : Eü îi dau o subţire peliţă albă, pe când tu eşti öcheşă.

«Chloe : Eü îi dau për negru şi ochi negri, pe când tu eşti bălan.

«Daphnis : Eü îi dau un nas de vultur.

«Chloe : Eü îi dau o guriţă mică.

«Daphnis : Eü îi dau vitejia şi bunătatea, cari nu'î pot veni dela tine.

«Chloe : Eü îi dau o mândră frunte, isteţime şi minte, pe cari dela tine el nu pöte să le capete.

«Daphnis : Dela noi amîndoi el va moşteni o statură dréptă, nesce dinţi frumoşi şi flörea sănătăţii. Deü aşa, eü şi tu împreună putem să dăm viitorului un copil de minune. Şi de aceea eü te doresc mai mult decât pe orî-care altă femeie.

«Chloe : Te doresc şi eü de asemenea...»

După acest dialog, fără döră şi pöte, cortina cade.

Iată ce se chiamă iubire la Schopenhauer!

Pecat că, în loc de a pune faţă'n faţă numai pe Daphnis şi pe Chloe, el nu înscenéză un întins polilog, în care vre un sultan Soliman să vorbescă pe rînd cu cele patru sute cadine ale haremului, iar drept rezultat : o prăsilă de patru sute, toţi pîna la unul mai chipoşi şi mai deştepti de cât Maiestatea Sa Padişahul.

45. Cu o asemenea teoriă, ar fi de ajuns o sută de ani pentru a înzestra întréga omenire cu nec-plus-ultra însuşirilor fizice, morale şi intelectuale. N'am mai vedé gür-împregiur decât Apolloni de Belveder şi Veneri de Medicis, fie-care din ei Shakspeare la cap şi Corneille la inimă.

Cum de s'a întâmplat însă, că nici Corneille, nici Shakspeare, nu pré semenău cu părinţii lor?

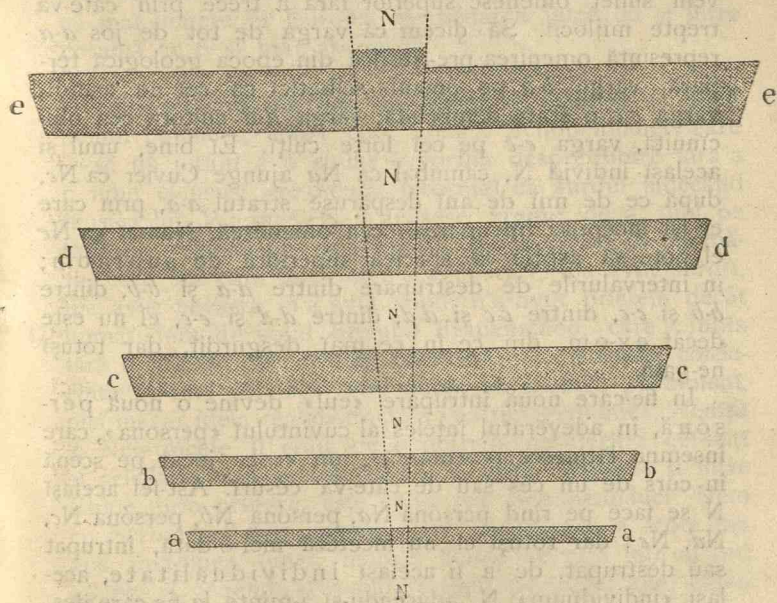
Se vede că tata şi mama uitaseră în ajun, înainte de căderea cortinei, a se înţelege la cuvinte ca Daphnis şi Chloe!

Pentru Schopenhauer individul — fie cocoş, fie armăsar, fie om, cocoş-armăsar-om — o simplă deosebire de tréptă — individul nu cântăresce nemic; totul este specia

din care el face parte, adică specia «gallus», specia «equus», specia «homo». Înmulțirea speciei este mărirea cea mărețată a individului. Numai specia e nemuritoare, — ȳice Schopenhauer.

Aci este o greșelă fundamentală a genialului cuge-tător. Pe de o parte, paleontologia ne arată specii în-tregi despărute fără urmă. Pe de alta, prin legea evoluțiunii universale, orî-și-care «eū» trebuī să se desvolte de jos în sus prin mai multe trepte ale propășirii, iar prin urmare nici de cum specia, ci tocmai «eul» este nemuritor.

Fie-care «eū» represintă o mulțime de specii, prin cari el trecuse deja, afară de acelea prin cari urmēză a mai trece încă. S'ar putē ȳice că fie-care «eū» alcătuesce singur o imensă specie, întinsă din infinit și tinȳnd la infinit. Să pipăim acēstă idee în următoarea figură:

46. În această figură, vergile paralele orizontale din ce în ce mai largite *a-a*, *b-b*, *c-c*, *d-d*, *e-e* închipuiesc supra-punerea speciilor; iar varga verticală din ce în ce mai dezvoltată în sus N este individul. După ce individul N trecuse prin specia *a-a*, ea poate să pérá, după cum au perit, bună-óră, atâtea specii fosile; însă individul N rămâne și se tot urcă ne'ncetat din specie în specie. Această urcare este scopul individului, este solia lui cea mare, prin care el se desăvârșește neconținut, adecă făptuesce legea evoluțiunii; pe când o nascere nu e decât un mijloc pentru «eú» de a intra într'o specie óre-care, de unde printr'o altă nascere ulterioară el intră mai târziu într'o altă specie.

Aceiași figură ajută la înțelegerea evoluțiunii așa dîcînd intra-specifice: propășirea individului în sînul unei singure specii. Un suflet omenesc inferior nu poate deveni suflet omenesc superior fără a trece prin câte-va trepte mijlocii. Să dîcem că varga de tot de jos *a-a* reprezintă omenirea pre-istorică din epoca geologică terțiară, varga *b-b* pe ómenii selbatici ca cei de astăzi, varga *c-c* o stare semi-cultă, varga *d-d* cultura cea obi-cînuită, varga *e-e* pe cei fórte culti. Ei bine, unul și același individ N, cannibal ca Na ajunge Cuvier ca Ne, după ce de mii de ani despăruse stratul *a-a*, prin care el își începuse întruparea'i cea omenescă. Numai ca Ne el poate să aspire la specia superioară de supra-om; în intervalurile de destrupare dintre *a-a* și *b-b*, dintre *b-b* și *c-c*, dintre *c-c* și *d-d*, dintre *d-d* și *e-e*, el nu este decât ex-om, din ce în ce mai desgurdit, dar totuși ne-gata.

În fie-care nouă întrupare «eul» devine o nouă persónă, în adevăratul înțeles al cuvîntului «persona», care însemna lătimesce o «mască», un «rol» jucat pe scenă în curs de un cés saú de câte-va césuri. Ast-fel același N se face pe rînd persóna Na, persóna Nb, persóna Nc, Nd, Ne; dar totuși el nu încetéză nici o-dată, întrupat saú destrupat, de a fi aceeași individualitate, același «individuum» N, aducîndu-și a-minte la fie-care des-

trupare repertoriul din ce în ce mai înalt al «rolurilor» celor jucate de dînsul în trecut pe scena evoluțiunii universale.

Intrând prin nascere într'o nouă specie sau într'o nouă formă a aceleiași specii, individului i se deschid, negreșit, nesce sfere de iubire necunoscute pînă atunci: noui părinți, noui frați, rude noue, o nouă societate. Dar ce însemnăză acésta? Oul, prin care supra-organismul cel neperitor al «eului» își forméază un sub-organism de întrupare pe trépta cutare a evoluțiunii, este ca o corabiă ce mă strămută peste Ocean în America, unde eă încep un nou traău, încheind cu lumea de acolo nesce legături noue de iubire; legături nu isvorite din acea corabiă, nu atîrnate de acel ou, ci numai mijlocite prin ele ca printr'o unéltă de transport. Dacă vre-un fel de ipnotizare, care este în teoriă cu puțință, m'ar face a uita pentru un timp la sosire în America tot ce fusesem eă măi înainte în Europa, asemnarea între ou și între corabiă ar fi și măi apropiată.

Individul dară nu iubesc pentru a înzestra cu copii némul omenesc, după cum credea Schopenhauer, care — să nu uităm a o spune — vorbă despre iubire fără a fi iubit el-însuși vre-o-dată, întocmai ca surdul judecând musica lui Wagner. El n'avusese vreme de a iubi pe tată-seu, reposat pré de timpuriu, și desprețuia pe muma-sa, care era cam lele; el n'a avut frați, n'a avut surori, n'a avut nevastă, n'a avut copii, n'a avut prieteni decât

47. numai dóră de soăul bîetului Frauenstaed, care'l iubiă fără a fi iubit de dînsul, căci dînsul — pesimist consecinte în astă privință — nu putea să iubescă pe nimeni, nici măcar ideia cea abstractă a «patriei germane». Nemții și Nemțóicele îi erau de o potrivă nesuferiți; cei-lalți și cele-lalte, așa și așa. Dialogul între Daphais și între Chloe, prin urmare, este ce-va leit Schopenhauer. Ném cu Sêrbul cel din poveste, care se opintă a scóte din apă imaginea lunei, marele filosof se uită într'un puț adânc, și vedëndu'si acolo resfrânt pe luciul apei capul

seu de Schopenhauer, își închipuesce că acest cap este fundul puțului.

Departe de a fi o miserabilă grimasă a sexualității, iubirea este suflarea lui Dumnezeu în universul întreg, urdit și urdindu-se numai prin iubire, dela afinitatea moleculelor și pînă la solidaritatea sistemelor solare.

Sais-tu, ma charmante,
Quand le soir paraît
Ce que le vent chante
A notre forêt ?

Et ce que murmure
Le ruisseau bavard
Quand son onde pure
S'épanche au hasard ?

Et ce que gazouille
De sa douce voix
Le ramier que mouille
La rosée au bois ?

Sais-tu, ma mignonne,
Ce que dit au ciel
La cloche qui sonne
D'un ton solennel ?

Et ce que soupire
La brise au lac bleu ?
Ce que peuvent dire
Les anges à Dieu ?

Tout dans la nature,
La nuit et le jour,
Gazouille et murmure
Et chante : l'Amour !

(Julie Hasden).

Orî ce iubire, fie sexuală, fie nesexuală, este și nu pôte a nu fi altruism: iubesc pe cutare. Numai la Dumnezeu iubirea e nemărginită: tótă pentru tóte. Făptura însă, jos saŭ sus pe orîși care tréptă a evoluțiunii, fiind o bucățică din infinit închisă în mărgini și sbucîmându-se a se desmărgini prin propășire, altruismul urmeză neapêrat a se bifurca în:

10. iubire sexuală = altruism + mărginire, scăđend la sub-omenire;

20. iubire nesexuală = altruism + desmărginire, înălțându-se la supra-omenire.

Fie-care din aceste două categorii corespunde unui din cele două organisme ale făpturii: iubirea sexuală, mărginită, ponderabilă, trecătoare, caracterizează sub-organismul cel trupesc; supra-organismului celui sufletesc îi aparține iubirea cea nesexuală, desmărginită, imponderabilă, netrecătoare. Fiind însă că ambele organisme, în timpul întrupării pămîntesci a «eului», se află într-o strînsă însoțire, amestecul lor se resfrînge mai mult sau mai puțin și'n iubire, dînd loc unei categorii așa și-cînd sociale, în care realismul pòte fi un accident pe lîngă idealism, sau vice-versa idealismul este un accident pe lîngă realism, sau ambele cată ore-cum a se equilibra, de unde — în orî-ce cas — la tóte popóarele ne întimpină aședămîntul cel întemeiat pe însăși firea lucrurilor și numit:

30. cásătoriă = iubire sexuală + iubire nesexuală, o normă omenescă.

Tocmelele și rînduelele cásătoriei, drepturile și datoriile soților, tóte acestea se feluresc după timp și după loc; dar nu este nici o semințîă omenescă, fie orî-cât de înapoiată, fie monogamă sau poligamă, care să nu cunóscă măcar umbra acestui frîu și să nu'l deosebescă de desfrîul unei sexualități curat fiziologice.

48. Este de observat că, aprópe în orî-care cásătoriă trăinică, elementul sexual precumpănesce numai la început, împresurându'l apoi din ce în ce mai covirșitor elementul cel nesexual, adecă adevărata iubire. La urma urmelor, nimic mai dușos decăt de a vedé un moșnég și o babă împărtaşindu'și la-o-laltă bucuriile și durerile, după un vai-și-chiú împreună de un pătrar de véc sau mai bine. Este ce-va mai mult decăt cea mai strînsă prietenia între doi bărbați sau între două femei, este ce-va mai mult tocmai pentru că e o re'ntórcere la simpatia cea netrupescă de'nainte de cásătoriă, după cum fiul cel pierdut și apoi regăsit din parabola evangelică e mai drag decăt acela care nu se retăcise nici-o-dată.

E lesne de înțeles că cele trei categorii, de o po-

trivă firească, se pot încrucișa și adesea se și'ncrucieșează în viața cea pămîntescă a fie-cărui individ. Din ciocnirea lor scapără încurcături comice sau dramatice, une-orî desnodăminte foarte tragice. S'aũ vęđut ómenii înflăcárați de iubirea cea mai nesexuală pentru o ființă, și totuși înhămați prin sexualitate la o altă sau chiar la mai multe. Pe când trupul îmbrățișează în nescire o pocitură, sufletul póte să fie de de-mult și pentru tot-d'a-una închinat unui inger, în fața căruia nici măcar prin gând nu'ı trece că ingerul este trupesce o femeie. Durerea sufletească cea mai neodihnită și cea mai crâncenă póte să nu împedee plăcerea sexuală, ba încă s'o împingă la orgia. Câte și mai câte, de cari să riđi, de cari să plângi, de cari mai bine — om eũ, om tu, om el:

In lucrarea de față pe noi ne interesază numai iubirea cea nesexuală, numai altruismul pornit pe calea desmărginirii, numai acea lumină aprópe dumnezească, în care se răresce și tinde a se șterge trupul, cu gelosia, cu sila, cu fățarnicia, cu minciuna, cu tot alațul de ticăloșii.

Naturalistul italian Mantegazza, — naturalist și poet tot-o-dată, adecă așa după cum ar trebui să fie toți poeții și toți naturaliștii, căci nimic nu e mai poetic ca natura și nimic nu e mai natural ca poesia, — își închee o carte (Gli amori degli uomini, cap. XVI) prin următoarele cugetări asupra culmii la care póte să se înalțe iubirea în némul omenesc:

«La om, mai marea complexitate a organelor nervóse face că el
 «iubescce prin întreaga sa ființă, și caracterul cel mai omenesc al Iubirii
 «este tocmai de a iubi fără îndestulare trupescă. Omul iubesce chiar
 «înainte de pubertate și iubesce chiar după stingerea puterii fizice ;
 «el iubesce prin totimea cugetării și cu tótă gingășia, iubesce platonicește.
 «El póte să'și păstreze fecioria, astîmpărând prin acțiunea emis-
 «terelor cerebrale pe cea mai îndăritnică și cea mai tiranică din ener-
 «giile sale centrifuge, pe aceia care pe dobitoce le duce pînă la jert-
 «firea vieței individuale în folosul reproducerii speciei. Dobitocul ur-
 «măresce în iubire numai scopul cel strîmt de a pune în atingere oul

«cu liquidul cel fecundător. La om, din potrivă, iubirea se mișcă și și
 «întinde marginile prin voință. Iubirea este cu atât mai omenescă, cu
 «cât mai mult ea se depărtază de la instinct, devenind cugetare și sim-
 «țimint. Omul poate să adore o ființă, pe care n'a vădut'o nici-o dată
 «sau pe care o vede numai în inchipuire. El poate să iubească, și totuși
 «să rămână feciorelnic totă viața. Femeea e în stare de a iubi pe un
 «om atât de mult, încât pentru fericirea lui să și calce sub picioare pro-
 «pria sa iubire și să l' arunce ea-însăși în brațele unei femei, iubite de
 «dînsul...»

La Mantegazza noi vedem deja o teorie a iubirii lu-
 minată într-o cât-va prin acea mare lege a evoluțiunii,
 pe care cu atâta despreț o nesocotise Schopenhauer.

49. Pe temeiul acestei legi, neapărat, câte-trele catego-
 riile: iubirea sexuală, iubirea nesexuală și căsătoria, tre-
 bui să și aibă rădăcinile înfipte în lumea organică inferioară
 omului, iar teoreticesce chiar în lumea neorganică. Va
 veni un timp când știința, îndrumată pe această cale
 prin poteca așternută de Darwin, va rădica din ce în
 ce mai sus vîlul, care ne ascunde d'o cam dată cele
 mai multe fenomene din altruismul impulsiv și cel in-
 stinctiv al animalelor și al plantelor. Ori-cum însă, la
 noi acest altruism ajungînd a fi pe deplin conștiințe,
 numai în omenire nemic nu ne opresce de a l' puté studia
 de pe acuma.

La 1886 fiica mea avea de gînd de a scrie franțu-
 sesc sub titlul: «Thomassine Spinola» o dramă, din
 care nu ni-au rămas, între operele ei postume (Théâtre
 p. 265 — 271), decât planul împărțit pe acte și câte-va
 observațiuni generale. Iată-le în traducere:

«Lui Ludovic XII, la trecerea sa prin Genova, i se face o primire
 «măreță. O tînără și frumoasă Genovesă, Tomasina Spinola, îi cere de
 «a fi «La Dame de ses pensées». El nu țice ba, dar nemulțumindu-se
 «numai cu acest titlu, voesce a si-i pe Tomasina de a l' însoți în Franța,
 «unde să i fie favorită. Juna Italiană, vădînd iubirea sa atât de reu
 «înțelăsă de cătră acela pe care l' iubesce, în desperare se ucide pentru
 «a și scăpa onóra.

«Actul I. — Serbări în palatul Dogelui, Ludovic XII, vesel și mîndru,
 «mulțumesc Dogelui pentru ospitalitate. Banchet cu torțe. Tomasina e
 «presîntată lui Ludovic. Ea se silesce să i placă. Gelosia lui Lorenzo,
 «mirele frumoșei Genovese. El jură resbunare.

«Actul II. — Dialog între Ludovic XII și Jehan Marot. Ludovic vrea să atragă la curtea sa pe Tomasina, iar poetul se încercă a-l depărta de la acesta, arătându-și ce fel de iubire este aceia a Italienei. Regele îl țea în bătaie de joc. Intrigele lui Lorenzo contra lui Ludovic XII, pentru ca Dogele, într'un chip pe cât se va pute mai curtenitor, să-l facă mai curând a pleca din Genova. Ludovic află dela Bayard, că Lorenzo este logodnicul Tomasinei.

«Actul III. — Lorenzo însciințeză pe Tomasina despre apropiata plecare a lui Ludovic XII. Păreră de reu a tinerei fete. Gelosia înăbușită a mirelui, Tomasina se hotăresce a cere Regei de a fi «dama gândurilor sale». Primind, Regele îi face o învățiată declarațiune de amor, care speria și revoltă pe Italiana. Ludovic cercă a ademeni pe Lorenzo de a veni la Paris, unde va fi covârșit de bunuri. Lorenzo înțelege scopul ascuns al acestei propuneri și o înfruntă.

«Actul IV. — Ludovic XII s'a hotărît a răpi pe Tomasina. În noaptea înainte de plecare, el uneltesce ca ea să credă că Lorenzo îi va juca o serenadă sub ferestre. Tomasina, pe care, după moda italiană, aceea serenadă o îmbie de a face o preumblare cu mirele seii, se pogorâ din balcon. Spaîma-i când se vede între străini. Dar și Lorenzo sosesc în acea clipă, El muștră cu despreț pe Tomasina. Atunci Ludovic XII, care era mascat, își aruncă masca jos pentru ca Lorenzo să-l afle cine este. Vădînd pe Regele, Tomasina isbucnesce de durere și de indignațiune. Lorenzo, în însușire de cavaler, chiamă pe Regele la duel. Bayard și ceilalți îi despărțesc.

«Actul V. — Monologul Tomasinei. Bănuită și desprețuită de logodnicul ei, reu înțelăsă de acela pentru care ea avea o iubire atât de curată, desnădăjduită, dînsa așteptă ce o să eșă din duelul între Bayard și Lorenzo. Peste puțin, e adus pe scenă Lorenzo rănit de mörte. El nu vrea să respundă nemic la strigătele cele gingașe ale miresei sale; dar ea se aruncă la picîorele lui, vorbesce și totul se lămuresce. Lorenzo möre în brațele Tomasinei, ȳertând-o. Fericită de această ȳertare, ea se străpunge cu un pumnar și cade pe corpul lui Lorenzo.

«Tomasina dară ȳubesce pe Ludovic XII: îl ȳubesce ca Laura pe Petrarca, ca Beatrice pe Dante. Această iubire n'o împedecă de a ȳubi și pe logodnicul Lorenzo. Când însă ea se omöră pe cadavrul acestuia din urmă, o face pöte mai puțin din desperarea de a-l fi pierdut pe dînsul decăt din durerea iluziunilor celor amăgite, încredințându-se că Ludovic XII, pe care-l ȳubise cu totul alt fel decum pöte fi ȳubită o ființă pămîntescă, era și el, vai! om în totă puterea cuvîntului: slab și sensual. In Tomasina, eü voesc a zugrăvi ȳubirea platonice din vécül de mijloc, arătând înălțimea, puritatea și frumșetea acestei ȳubiri, dar tot-o-dată și primejdia. Negreșit, nu e o sarcină tocmai ușöră de a face să se înțelgă culmea, spre care se avîntă ȳubirea Tomasinei pentru Ludovic XII! Logodnicul mort, dînsa nevinovată, onörea-i neatinsă, ea ar puté să mai trăiască; dar acest suflet înalt nu e în stare de a îndura durerea adâncă de a se fi amăgit în ȳubire. Nemic mai grozav, în adevör, decăt de a 'și face iluziuni asupra unei ființe, de

«a o crede superioară tuturor celor-lalte, și de a găsi apoi d'o dată că
 «ea nu este vrednică de o iubire atât de măreță! Tomasina se omorâ
 «dară pe corpul omului care o iubise pe ea mai tare decât Ludovic
 «XII, însă cu o iubire de același soț: Ludovic vrea s'o facă favorită,
 «Lorenzo — nevestă. Tomasina s'ar fi omorât și atunci când Ludovic
 «XII ū-ar fi propus de a fi regina Franței, deși ea primia să fie soția
 «lui Lorenzo, căci pe Lorenzo dînsa 'l iubia altfel decât pe Ludovic.
 «In zilele noastre, o altă Italiană, vestita Bettina Brentano, nu într'un
 «fel iubia pe soțul ei, d. d'Arnim, și tot d'o dată pe marele Goethe.
 «Iubirea platonice, fie o femeie măritată sau nu, este
 «iubirea unei femei pentru un zeu, și deci ea nu în-
 «dură ca zeul să se facă om.... (L'amour platonique, c'est
 «l'amour d'une femme, mariée ou non, pour un dieu, mais alors elle
 «ne souffre pas que son dieu devienne homme)....»

Cugetarea, prin care se încheie această bucată scrisă de o copilă de 16 ani, este tot ce se poate spune mai adânc și mai străbătător asupra iubirii nesexuale, și'n același timp ne permite a lega într'un mănunchiu variat, dar omogen, o mulțime de flori d'ale iubirii celei fără prihană. Dacă Laura nu este pentru Petrarca o femeie, ci o țină; dacă Bettina nu vede în Goethe un bărbat, ci un zeu; tot așa, cu deosebiri numai d'ora de nuanțe, pentru un părinte poate deveni un zeu copilul se; pentru un copil pot deveni zei părinții lui, frații și surorile; pentru amic un zeu este amicul. Însă... iată un «însă» pe care'l deslăgă de asemenea «Tomasina Spinola»: din cei doi, este o fericire rară, foarte rară, ca iubirea să fie de o potrivă din ambele părți, ambele suflete să se rădăce la același diapason spre dumnezeire, să se topescă într'un singur suflet fără trup, cântând din înălțime:

Din două aripi un avînt,
 Din două sunuri un cuvînt,
 Din rapsodii o epopee,
 Or-unde-aș fi, or-unde'î ea,
 Noi pururea vom scântei
 Ca una singură idee !...

Tălmăcind iubirea cea nesexuală prin îndumnezeirea celui său a celei iubite, Julia Hasdeu ghicesce trăsura'î cea mai caracteristică. Într'o asemenea iubire, față cu ființa care i se pare tot ce poate fi mai desăvîrșit în natură, omul se închină în adevăr numai lui Dumnezeu,

numai infinitului, numai ideeii, biruind în sborul seü cel desmărginit — fără a le pute rumpe — acele mărgini cari îi opresc sufletul în lanțurile feluritelor forme ale egoismului.

În loc de «iubire nesexuală», — un negativ care presupune că sexualitatea ar fi pozitivul, pe când în faptă tocmai sexualitatea este o negațiune, fiind aprópe ne-iubire, — trebuí să ȃicem mai potrivit: iubire sfântă. Și atunci se va cuprinde în aceeași categorie, ca o nuanță impersonală, așa numitul foc sacru pentru sciință, pentru artă, pentru o cugetare devenită amantă a artistului.

Iubirea cea sexuală, — întru cât ea aparține numai sub-organismului trupesc, are întocmai aceeași sórtă ca desfătarea cea datorită pe o clipă unui bun biftec sau unei sticle de șampaniă: îmbuibare urmată de desgust, desgust și nemica. Desmărginindu-se din trup, supra-organismul sufletului nu duce cu sine decât iubirea cea sfântă, la care pe pămînt omul, cel de'ntăiü într'un chip vădit, ajunge treptat pe scara evoluțiunii făpturilor organice, dar care urméză a lua o deplină desvoltare, o desvoltare cu mult mai desmărginită, departe — departe în specia organică cea supra-omenescă.

Prin iubirea cea sfântă se înfiréză telegraful dintre suflete, de'ntăiu pe pămînt, apoi între pămînt și mai sus, apoi între mai sus și mai sus.

Dar acest telegraf este el óre monopolizat numai pentru sufletele cele mai fruntașe, după cum crede Figuiet? Nu.

Într'o négră temniță, printr'o ferestruică zăbrelată ce d'abia o zăresce ochiul, se strecórá o subțire rață de sóre; și acéstă licărire mijîndă a unui fir de lumină ajunge pentru vęđul celui pururea închis în intunec, mai bine decât o lampă electrică pentru cei tot-d'a-una deprinși cu ȃiua cea mare. Dacă sînt printre ómenii o samă de fințe alese, la cari iubirea cea sfântă este singura iubire, iar sexualitatea — un paragraf de igienă, cel

mult o poticnelă; să nu uîtăm totuși că cei mai mulți trăesc într'o désă negură, prin care cu a-nevoe resbate pe ici pe colea câte o slabă rață: acea rață le ajunge. Un crud ucigaș, care a iubit tare, a iubit pînă la jertfire de sine însuși, pe un tată, pe o mamă, pe un copil, pe un frate, pe o soră, pe un prieten, are dreptul de a primi un sfat sau o mângăere dela cei iubiți, are dreptul de a le spune lor că suferă, căci și Varava dobândește iertare.

Mulțumită supra-organismului sufletesc, e cu puțință comunicațiunea prin iubire nu numai ómenilor sufletesce superiori cu supra-ómenii, ci și ómenilor sufletesce inferiori cu ex-ómenii.

Firesce, în cazul de'ntăiu și'n cazul al doilea natura împărțășirilor nu este aceeași, după cum nu se asemănă o cugetare a lui Victor Hugo cu cugetarea unui viziteu; dar și viziteul e om, și viziteul póte să iubească, și viziteul póte să fie iubit.

Cercetând Spiritismul, eú nu caut câtu-și de puțin a îndupleca pe alții, a înjgheba o propagandă, a face proseliți. Ținta mea se restringe în sacra datoriă de a'mi da samă mie-însuși, cu o deplinătate de sânge rece și de nepărtenire, despre temeiturile cele curat sciintifice ale credinței mele proprii.

Aceia cari — sînt mulți și fórté mulți — tăinuesc în ascunsul cugetului o credință apropiată de a mea, fără a fi fost totuși în stare de a'i găsi rostul, este tréba lor de a vedé dacă darea mea de samă le vine lor la socotélă, după cum este tréba aceluia ce se înăbușă în casă de a deschide feréstra ca să între aer în odae, iar nu este tréba aerului, pus la îndemâna orí-și-cuî, de a sparge gîmurile cele închise.

Ființa unui supra-organism imponderabil fiindu'mi dovedită mie prin studiul somnului obicînit și al somnambulismului; fiindu'mi dovedit apoi, în cele spuse mai sus, că numai dela acest supra-organism póte să atîrne iubirea cea sfîntă, cea nesexuală, cea netrupescă, o iu-

bire imponderabilă ca și acest organism; eă nu mă mai îndestulez cu pôte, ci voesc acum a adeveri că așa este.

Să vedem.

In psihologia cea experimentală din țilele năstre, după o lungă și vitejescă luptă, a dobândit în sfârșit dreptul de cetățeniă o bogată clasă de fenomene numite telepatia, adecă «simțire la depărtare».

52. Din acéstă clasă, reă descurcată încă d'o-cam-dată, noi vom înlătura aci tot ce este în legătură cu somnambulismul și cu ipnotismul, despre cară s'a vorbit într'un alt studiū și cară ne-aă ajutat a constata în om realitatea unū supra-organism imponderabil.

Vom măi da la o parte, de asemenea, tôte câte pînă acum n'aă fost pe deplin controlate într'un chip metodic, după cum este bună-óră, printre altele, ciudatul fapt că omul se gândește pe neașteptate la o persónă pe care n'o vėduse de de-mult și la care nică o asociațiune de idei nu'l împingea să se gândească, și iată că peste doă-trei minute persóna cea gândită îi vine chăiar trupesce în față, ca și când acea gândire ar fi fost o imagine trimisă înainte. Pe acest fapt psihic se întemează poesia Juliei Hasdeu «Souvenir» (Bourgeons d'Avril p. 28 — 32):

Depuis ce temps lointain, la marquise jamais
Ne revit ce jeune homme et ne s'en souvient; mais
Ce soir, elle revoit, comme en un vague songe,
Tandis qu'assise au fond de sa chaise elle songe,
L'image de ce beau cavalier à genoux;
Même, elle croit entendre encor le son si doux
De sa voix.

Les larmes qui roulaient en perles sur sa joue
La rendaient plus jolie, et la boudeuse moue
Qui contractait sa bouche était piquante à voir.
La marquise en jetant les yeux sur son miroir
Eut un joyeux sourire, et, détournant sa tête,
Avec un léger cri se leva, stupéfaite:
Car, près de son fauteuil, l'air soumis, tendre et doux
Le jeune cavalier se tenait à genoux!

O alt-fel de fenomenalitate, fără alăturare mai însemnată, va atrage aci totă luarea noastră a minți; o fenomenalitate veche de când omenirea, sbărnăind cordele cele mai gingașe ale inimei, cunoscută aproape tuturor, despre care mai toți își vorbesc foarte des și-e-și și foarte rar vorbesc altora, de frică de a nu fi luați peste picior în ceea ce-i mai intim și mai sfint; o fenomenalitate, în fine, pe care de vr'o câți-va ani chiar știința cea oficială, vrënd ne-vrënd, n'o mai poate respinge cu despreț, nu mai poate a se preface că n'o vede.

Pe scurt: în momentul de a muri sau când se află într'o mare cumpănă, omul se împărtășește — în vis sau în videnia sau în alt chip — unei ființe iubite, fie ea oricât de departe.

Iată ce numim noi: telegrafia iubirii.

Am spus adesea în cursul acestor cercetări, că teoria darwinistă e atât de strîns legată cu măduva Spiritismului, încât fără una din ele ar fi peste puțină o demonstrațiune științifică a celeialalte, căci numai ambele la un loc înșiruesc întreaga lege a evoluțiunii. Alătura cu Darwin, cei mai mari reprezentanți ai științei engleze contimpurane adevărat positive sînt: de'ntăiu, marele naturalist Russel Wallace, căruia d'o-dată cu Darwin i se datorază descoperirea selecțiunii naturale; al doilea, William Crookes, astronom și chimist, acela care a descoperit thallium, a experimentat materia radiantă, a inventat radiometrul, a perfecționat lămpile electrice etc. Când un William Crookes și un Russel Wallace s'au mărturisit amîndoi pe față spiritiști, știința englesă cea oficială a fost adînc sguduită, și ast-fel, la 1882, s'a format în London, pentru a urmări faptele psihice pe o nouă cale, o întinsă societate numită «Society for psychical research». Președinte este profesorul Balfour Stewart, fisician foarte cunoscut prin legea de egalitate între puterile de absorpțiune și de radiațiune a corpurilor. Intre membri fondatori, afară de Crookes și Wallace, se află Gladstone și lordul Tennyson. Intre membri corespondenți străini: Bernheim, Beaunis, Th. Ribot etc.

53. Prima publicațiune monumentală a acestei Societăți a fost: *Fantómele celor vii*.

Acéstă carte: «*Phantasms of the living*», operă colectivă a trei învățați — Edmund Gurney, Frederic Myers și Frank Podmore, din cari doi foști profesori la Universitatea din Cambridge — cuprinde 2 tomuri, cel întâiu din LXXXIV, 573 pag., cel-lalt din XXVII, 733 pagine, adecă peste 1400 pagine. In cele doë volumuri sînt întrunite peste 800 casuri controlate de aparițiunii la óra morții saú a unei primejdiú de mórte. Din aceste peste 800 de casuri: 263 între amici; 390 între nemuri, mai ales părinți și copii; numai 52 între soți. Puținătatea acestor din urmă casuri se explică, póte, nu atát prin amestecul sexualității în iubire, precum prin împregiurarea că mai adesea soții sînt împreună când móre unul din ei, și decí nu încape aparițiune.

Din cele peste 800 de casuri, sînt fórté puține, póte cel mult vr'ó 20, cari să se fi petrecut între ne-Englesí. Mai nicí un cas din Italia, din Spania, din Germania, din Rusia, din alte țeri. Apói aprópe tóte casurile sînt nu numai englesescí, dar încă de tot próspete. Íși póte dară inchipui orí-cine, cam la ce fel de cifră trebuí să se rădice totalitatea cea inedită a casurilor analóge pentru întréga Europă în cursul unui secol întreg — numai un secol și numai Europa!

Era greú de făcut pocinogul pe o cale atát de deochiátă altă dată, și pocinogul s'a făcut prin frumósa carte a d-lor Gurney, Myers și Podmore. In momentul când scriem aceste rîndurí, ne sosesc din Paris o însciințare (*Revue Spirite* 1891 No. 6 p. 287) că d. Dr. Dariex și cunoscutul profesor Charles Richet dela Facultatea de Medicină, amicul lui Charcot, încep a da la lumină o revistă bi-mensuală sub titlu: *Annales des sciences psychologiques*, în care se vor cerceta mai în specie: «la luci-
«dité hyperphysique, la double vue, les rêves qui repré-
«sentent des réalités objectives, les pressentiments, les
«apparitions de fantômes dites télépathiques»,

tóte acestea după modelul celor peste 800 de casuri adunate în «Phantasms of the living». În curând dară vom avea un bogat prinos de exemple ne-englesesci.

De o cam dată, câtă să ne mulțumim cu publicațiunea atât de critică și atât de roditoare a Societății Psicologice din London.

Din cele două mari volume, vom reproduce aci numai nouă casuri, și fie care din cititorii noștri, sîntem siguri, își va aduce pe dată a-minte alte mai multe din viața sa proprieă și din a cunoscuților seî.

No. I—II. O celebritate medicală, Dr. Longet, membru al Institutului și profesor de fiziologie la Facultatea din Paris, povesteste (ap. Foissac, La Chance et la Destinée, 1876 p. 599) următoarele două casuri autentice:

«Savantul nostru coleg d. Jules Cloquet, membru al Institutului și profesor de clinica chirurgicală, nă-a istorisit că, întorcându-se într-o «sără foarte târziu dela o petrecere la d. Chomel și adormind, a vădut «în vis pe frate-seu Ipolit. El avea pe spate un mare tenc de hărtii, «pe care l'a asvirlit în mijlocul odăii, zicînd: acumă nu mai am nevoie de nemic! — și a despărut. Deșteptându-se, d. Cloquet a comu-nicat acest vis celor din pregiurul seî, fără să aibă nici o grijă. El «s'a dus la spital și a făcut, ca și'n alte zile, lecțiunea sa de clinică. «După aceea, d. Giron de Busarainque l'a luat la braț, zicîndu'î: scii «că frate-teu Ipolit e bolnav? — Haide să'l vedem, respunse d. Cloquet. «Atunci pe drum d. Giron de Busarainque i-a făcut cunoscut că chiar
54. «în acea nópte Ipolit murise de un atac de apoplexiă.

«E și mai explicit — urmază mai departe Dr. Longet — visul meî «propriu. Când eram student de medicină și intern la Dupuytren, visai «că vîd pe tatăl meî atins de o bôlă menită a'l duce la mormint. Mă «deșteptaî foarte turburat, silindu-mă a mă liniști, căci acesta era mîer-«curi, și nu mai departe decât duminica eî lăsasem pe tatăl meî pe «deplin sănătos. Mustrandu-mă că am fost atât de slab încât să mă în-«grijescă un vis, eî mă hotărîi a nu mă mai gândi la acesta; dar ima-«ginea lui tată-meî murind nu părăsia un singur moment cugetarea mea, «și ca să mă liniștesc, cu tótă rușinea de o asemenea slăbiciune, eî «am plecat la St. Germain, unde am și găsit pe tatăl meî atins de o «fluxiune de pept, de care el a murit în cinci zile...»

N. III—IV. D-na Vavin născută Girard, o rudă a d-rului Charles Richet, îi scriea la 1885 (Phantasms of the living, II, 481):

«Mama mea, când era văduvă, o ceruse în căsătorie și o iubea foarte mult d. Roger, un tânăr profesor dela Caen. Părăsind acest oraș și căsătorindu-se cu d. Caillaux, ea a rupt orî-ce legătură cu d. Roger, și'n timp de trei său patru ani nu sciea nemic despre dînsul. Intr'o noapte, fiind de tot deșteptă, ea vede o formă albă ca un abure, care de trei orî s'a plecat peste pat, ca și când pentru a țice adio. Fără a'și pute da samă de vedeniă, mumei mele i s'a părut atunci că era d. Roger. Fôrte mișcată, ea n'a vorbit nimēnuî despre acēsta; dar peste o septēmānă a aflat că d. Roger a murit chîar în acea noapte în care îî apăruse. Dînsa nu sciea că el este bolnav.

«Cât pentru mine — țice d-na Vavin — amintirile mele sînt prē întunecōse, fiind depărtate. Tatăl meū a murit într'un chip așa țicēnd neașteptat. Sēra în ajun eū l'am lăsat vesel și sănătos. Peste noapte un glas, un fel de suflare, ce-va fără cuvinte m'ă spus că tatăl meū este mort. Diminēța, când servitōrea mea a intrat în odaie, eū m'am aruncat în brațele ei și î-am țis: sciū că tata e mort! Nu vēđusem nicî o aparițiune. Eram atunci de noē ani.»

No. V. D. Dr. Gibert, medic primar la Havre, povesteste într'o scrisōre din 1886 (Phantasms, II, 701):

«Scena s'a petrecut în primăvara anului 1849. Un bătrân de 84 de anî numit Borel, unchiu al mumei mele, aședat la Petit-Saconex a-prōpe de Geneva, a venit la noî într'o sâmbătă la dejun. Noî locuîam la Monnaie, sat chîar lîngă Geneva, vr'o 4 kilometri departe de locuința bătrânului. El era fôrte sănătos. Peste doē țile după aceia, în noptea de duminică spre lunî, la 2 ore după mieđul nopții, muma mea se deșteptă din somn țipând: Unchiul a murit! eū îl vēđ jos cu brațele întinse! — Tatăl meū s'a silit s'o liniștescă, dar ea n'a maî putut adormi.

«Lunî, tatăl meū m'ă istorisit visul mamei și noî am ris amîndoi, țicēndu'î că, dacă unchiul era mort, cine-va ar fi venit să ne însciințeze. În noptea de lunî spre marți, la aceiași oră, muma-mea se deșteptă ērăși din somn, strigând: Unchiul e mort!

«Aceiași scenă în noptea de marți spre miercurî.

«Miercurî, tatăl meū, care era judecătōr de pace, mă rōgă a'l însoți la Petit-Saconex, pentru ca să încredințam pe mama că visul ei, deși s'a repetat de trei orî, totuși nu e decăt un vis. D'abia am sosit la locuința unchiului, și ni s'a spus că bătrânul nu s'a vēđut de trei țile. Căsuța'î cea singuratecă era închisă din tōte părțile. Tatăl meū a spart un oblon, și noî am vēđut pe bătrân lungit jos în bucătăria. Am intrat în casă din partea grajdului, și eū voîam să rădic cadavrul, care era cu capul sub vatră, cu fața la pămînt, cu brațele întinse, când tatăl meū a băgat de samă că craniul era sfărămat. Bătrânul fusese omorît. La urmă ucigașul a fost prins, osândit și pedepsit cu mōrtea, după ce mărturisise tot. El omorîse pe bătrân duminica țiuva între orele 12

«și i. Muma mea a văzut în vis cadavrul după 12 sau 13 ore în urma «omorului.»

No. VI. Lady Chatterton, în Memoriile sale publicate de Dering (Memoirs, 1878, p. 100), povestesc:

55. «Muma mea nu era pré-bine, dar éráși nu se pôte dice că era bolnavă. Într'o séră, eü am lăsat'o în salon veselă și chîfar destul de să-nătósă, și m'am dus să mă culc mai de vreme, fiind fórte răcită. A dormi ușor ca ne-altă dată, și când m'am deșteptat, prin vechea fridă străbăteaü luminos în odae rađele lunei. Perdelele albe dela pologul «patului erau trase ca să mă apere de curentul ce venia despre larga «feréstră, și pe aceste perdele, ca și când ar fi fost o iconă zugrăvită, «eü văđui pe muma mea, cu fața de o palóre mortală și cu sânge curgénd pe așternut. O clipă rămăseü încremenită de gróză, fără a fi în «stare de a face o mișcare sau de a scóte un țipet; apoi, cređénd că «póte fi un vis sau o nălucire, mă rădicăi și atinseü perdelele. Deși perdelele aü fálfăit la atingerea mea, totuși vedenia n'a perit, rămánénd «ca și când ar fi fost o resfrângere a unei lampe magice. Cuprinsă de «spaimă, eü săriü din pat, aruncaü pe mine un capot, și mă repeđii afară «prin câte-va camere și un lung coridor pînă la odae mamei mele. «Dela capétul coridorului am văđut cu mirare că ușa odăii era deschisă și o mare lumină venia din lăuntru, pe când obicínuit muma «mea încuia ușa peste nópte. Speriată și mai mult, m'am pripit și am «întrat în odae. Acolo văđui pe muma mea culcată întocmai cum imi «apăruse pe perdele, palidă ca mórtea, așternutul plin de sânge și doi «medici stánd la căpétăü. Ea m'a zărit îndată și păru fericită la vederea mea, deși era pré slabă ca să póta vorbi sau ca să întinđă «mána. — Dómna, imi díse unul din medici, a fost reü de tot, dar nu «ne-a lăsat să te chemám din pricina frigurilor d-tale; acuma e de sperat «că primeđia a trecut...»

No. VII. Vestitul lord Brougham, unul din bărbații de Stat cei mai însemnați ai secolului, însiră în Memoriile sale (Phantasms of the living, I, 395) următorul fapt, întâmplat lui în tinerețe la 19 decembre 1799, când el călătoria în Sueđia cu câți-va amici:

«Diminéa, pe la 1, noi am sosit la un han cuviincós, unde ne-am «notărît a măné peste nópte. Eü m'am grăbit a cere mai întâiu să'mi «facă o bae caldă, și acolo mi s'a întâmplat lucrul cel mai uimitor, atât «de uimitor încât nu mă pocü stăpáni de a nu povesti aci istoria «întrégă.

«După terminarea liceului, eü și cel mai bun amic al meü G... am

«urmat amîndoi cursurile universitare. Vre-un curs de teologie nu era, dar totuși în preumblările noastre noi discutăm adesea și chibsușăm, «pîntre alte grave cesiuni, despre nemurirea sufletului și despre viața «după mörte. Acastă problemă, și puțința nu șic de umblarea sufletelor, «ci de aparițiunea unui mort la un viu, ne preocupă förte mult, și în- «tr'o și noi am avut nebunia de a încheia un zapis, scris cu sângele «nostru, în puterea căruia acela din noi care va muri cel de'ntăiu să «se arate celui-lalt, pentru ca să împrăștie astfel orî-ce îndoelă despre «viața după mörte. După isprăvirea studiilor universitare, G... a plecat «în India, unde a căpătat o funcțiune administrativă. El rar îmi scriea «de acolo și, după puținî ani, eu l'am uîtat, cu atăt mai mult că fa- «milia lui nu pré avea legături în Edimburg și, prin urmare, neauđind «eu despre dînsul mai nemica, amicia noastră din școlă și chiar existența «lui s'au șters apröpe de tot din memoria mea.

«Am șis dar că ședeam în bae, gustând cu plăcere căldura în urma «celor suferite pe frig, când de o dată, întorcându'mî capul spre scaunul «pe care îmi aședasem hăfnele la întrare în bae, vęđ pe G... ședënd «pe scaun și privindu-mę cu liniște. Cum am eșit din bae, nu sciü ; dar «deșteptându-mę m'am vęđut rostogolit pe jos. Aparițiunea, saü ce va «fi fost aceia cu chipul lui G..., dispăruse.»

Lordul Brougham adaoge apoi :

«Copiind din carnetul meü povestirea de mai sus — *certissima mor- «tis imago!* — trebuî să completez acuma acea întâmplare petrecută șint «acuma vr'o 60 de ani. În curând după întörcerea mea la Edimburg, «a sosit acolo o scrisöre din India, care më însciința despre mörtea lui «G... anume la 19 decembre!»

Următöarele doę casuri, în vederea covirșitörei înseim- «nătăți a lor psico-telegrafice, le dăm aci nu numai «traduse, dar și'n textul original.

No. VIII. Intr'o scrisöre din 1882 cătră profesorul «Barrett, d. S. Jennings, vorbind despre un medium «Nelson, care scriea într'un chip cu desävîrșire automatic «comunicațiunii spiritiste, aduce următöurul fapt (Phan- «tasms, II, 379):

«O dată inspirațiunea de a scrie cu orî-ce preț Ÿ-a venit în călătöriä, «emergënd în tren dela Rameegunge spre Calcutta. El rupse o föe din- «tr'o carte, o puse pe bancă și, apucând un craion, începu a scrie cu «ușurință într'o pozițiune în care acęsta ar fi fost peste puțință orî-cuï, «căci mersul trenului era o pedecă. Totuși el a primit ast-fel o lungă

«comunicațiune din partea fiicei sale remase într'o școlă în Anglia. Co-
 «municațiunea nu cuprindea decât o dare de samă despre bóla și mórtea
 «acestei copile, despre împregiurările întâmplării și despre persónele cari
 «aú fost față, mai adăugând că, înainte de plecare, murind doría să
 «dică rémas bun tatălui seú. Acesta a turburat fórte mult pe d. Nelson,
 «cáci el nu sciuse nimic nici măcar despre bóla fiicei sale. Sosind
 «a-casă, fórte îngrijit, el a încredințat fiicei sale celei mărítate pove-
 «tirea cea scrisă despre sora ei Bessie din Anglia, pentru ca s'o țină
 «pînă ce le vor sosi sciri prin poșta obicínuită. Copila murise în ade-
 «văr chîr în acea zi și întocmai în împregiurările atât de misterios îm-
 «părtaşite d-lui Nelson ¹⁾...»

No. IX. În sfîrșit, ce va și mai categoric, fiind că vine
 dela unul din frunțașii scólei medicale dela Nancy, este
 urmátórea scrisóre a d-lui Dr. Liébeault (Phantasms, I,
 293), același ale căruia lucrări asupra ipnotismului au
 deschis mai cu samă calea cercetărilor lui Charcot, lui
 Charles Richet, lui Bernheim și lui Liégeois ²⁾:

1) On one occasion this feeling seized him in the train travelling from Rameeunge to Calcutta, and he tore a leaf out of a book, and laid it on the seat of the carriage, his hand grasping a pencil resting upon it. Ordinarily, to write under such conditions would be impossible in a train rushing along; the motion would effectually prevent it. Nevertheless, a long communication was made purporting to be from his daughter, who was at school in England. It contained a simple account of her illness and death, described the circumstances under which it occurred, and the persons who were present, adding that she wished to say good-bye to her father before leaving. This threw Mr. Nelson into a state of great excitement, for he did not even know of his daughter's illness. He went home and said he was very uneasy about Bessie in England. Finally, he gave this note to his married daughter, Mrs. R., to keep till they could hear by the ordinary post. The child had in reality died that very day, and under the very circumstances thus mysteriously communicated to Mr. Nelson...

2) Je m'empresse de vous écrire au sujet du fait de communication de pensée dont je vous ai parlé, lorsque vous m'avez fait l'honneur d'assister à mes séances hypnotiques à Nancy. Ce fait se passa dans une famille française de la Nouvelle-Orléans, et qui était venue habiter quelque temps Nancy, pour y liquider une affaire d'intérêt. J'avais fait connaissance de cette famille parceque son chef, M. G., m'avait amené sa nièce, Mlle B., pour que je la traitasse par les procédés hypnotiques. Elle était atteinte d'une anémie légère et d'une toux nerveuse contractées à Coblenz, dans une maison d'éducation où elle était professeur. Je parvins facilement à la mettre en somnambulisme, et elle fut guérie en deux séances. La production de cet état de somnambulisme ayant démontré à la famille G. et à Mlle B. qu'elle pourrait facilement devenir médium (Mme G. était médium spirite), cette demoiselle s'exerça à évoquer, à l'aide de la plume, les esprits, auxquels elle croyait sincèrement, et au bout de deux mois elle fut un remarquable médium écrivante. C'est elle que j'ai vue de mes yeux tracer rapidement des pages d'écriture qu'elle appelait des messages, et cela en des termes choisis et sans aucune rature, en même temps qu'elle tenait conversations avec les personnes qui l'entouraient. Chose curieuse, elle n'avait nullement conscience de ce qu'elle écrivait; aussi, disait-elle, ce ne peut être qu'un esprit qui dirige ma main, ce n'est pas moi.

Un jour — c'était, je crois, le 7 Février 1868 — vers 8 heures du matin, au moment de se mettre à table pour déjeuner, elle sentit un besoin, un quelque chose qui la poussait à écrire (c'était ce qu'elle appelait une *trance*) — et elle courut immédiatement vers son grand cahier, où elle traça fébrilement, au crayon, des caractères

«Mă grăbesc a vă scrie despre faptul comunicațiunii de cugetare, despre care v'am vorbit când m'ă-ai făcut onórea de a asista în Nancy «la ședințele mele ipnotice. Faptul s'a petrecut într'o familiă francesă «din Nouvelle-Orléans, venită pe cât-va timp la Nancy pentru o afacere comercială. Eă făcuă cunoscință cu această familiă, căci capul ei, «d. G., imă adusesse pe nepóta sa d-șóra B. ca s'o caut prin mijlóce «ipnotice, fiind bolnavă de o ușoră anemie și de o tuse nervosă căpă- «tată la Koblentz într'un pensionat unde dînsa era profesóre. Nu mi-a «fost greă a o pune în stare de somnambulism, și'n doă ședințe ea a «fost vindecată. Vășlënd'o în stare de somnambulism, familia G. s'a în- «credințat, precum și însiși d-șóra B., că dînsa lesne póte să devină «medium spiritist, după cum era deja dómna G. Acastă d-șoră a în- «ceput dari, prin mijlocul condeifului, a evoca spirite, în ființa cărora «ea credea cu sinceritate, și după doă luni a ajuns a fi un însemnat «medium scriitor. Am văđut'o cu ochiul meă cum scriea cu iutélă pagine «cîntregi, pe cari le numia scrisori, tóte în termenă aleși, fără nici o «ștersetură, și'n același timp vorbía cu persónele cari o încungiturai. «Lucru ciúdat, ea nu avea nici o consciință despre ceea ce scriea, și «de aceia đicea: este învederat că nu eă scriu, ci un spirit care dirige «mâna mea.

57 «Într'o đi. — acesta s'a întâmplat, cred eă, la 7 februarii 1868 — «pe la 8 óre diminéta, tocmai când trebuia să dejeuneze, ea simți o «trebuință, o putere care o silia a scrie (dînsa numia acesta «une trances) «și alergă iute la marea seă cașet, în care a tras cu craionul, într'un «mod febril, nesce slove nedescifrabile. Pe paginile următóre ea a scris «din noă aceleași slove, și'n fine, trecénd neliniștea minții sale, s'a «putut citi că o persónă numită Margareta o însciință că a murit. S'a «bănuit pe dată că a murit anume o amică numită Margareta, care era «profesoră la Koblentz în același pensionat cu d-șóra B. Întréga familiă «G., împreună cu d-șóra B., a venit pe loc la mine, și noi ne-am ho- «tărít a verifica chýar în același đi, dacă o asemenea mórte s'a întâm- «plat în faptă. D-șóra B. a scris la o d-șoră englesă, amică a sa, insti- «tutrice în același pensionat dela Koblentz; motivul cel adevérat al

indéchiffrables. Elle retraça les mêmes caractères sur les pages suivantes et enfin, l'excitation de son esprit se calmant, on put lire qu'une personne nommée Marguerite lui annonçait sa mort. On supposait aussitôt qu'une demoiselle de ce nom qui était son amie, et habitait, comme professeur, le même pensionnat de Coblentz, où elle avait exercé les mêmes fonctions, venait d'y mourir. Toute la famille G., compris Mlle B., vinrent immédiatement chez moi, et nous décidâmes de vérifier, le jour même, si ce fait de mort avait réellement eu lieu. Mlle B. écrivit à une demoiselle anglaise de ses amis, qui exerçait aussi les mêmes fonctions d'institutrice dans le pensionnat en question; elle prétendait un motif, ayant bien soin de ne pas révéler le motif vrai. Poste pour poste, nous reçûmes une réponse en anglais dont on me copia la partie essentielle — réponse que j'ai retrouvée dans une portefeuille il y a à peine quinze jours, et égarée de nouveau. Elle exprimait l'étonnement de cette demoiselle anglaise au sujet de la lettre de Mlle B., lettre qu'elle n'attendait pas sitôt, vu que le but ne lui en paraissait pas assez motivé. Mais en même temps, l'amie anglaise se hâta de annoncer à notre médium que leur amie commune, Marguerite, était morte le 7 Février, vers les 8 heures du matin...

«scrisorii s'a ascuns cu îngrijire, și s'a născocit un alt motiv. În cea
 «mai apropiată și de postă, noi am primit un răspuns englezesce, din
 «care mi s'a copiat partea cea esențială — răspuns pe care eu l'am fost
 «regăsit într'un portofoliu sînt acum abia 15 zile și apoi l'am rătăcit
 «din nou. Răspunsul arăta mirarea d-șorei engleze despre scrisoarea dom-
 «nișorei B., scrisoarea la care ea nu se aștepta așa curând și nu'și da samă
 «despre scopul ei; dar în același timp se grăbîa a anunța că amica
 «lor comună Margareta a murit la 7 februarie, pe la 8 ore di-
 «dimineța...»

Ce să mai dicem acuma?

Când un om este mort sau în agoniă sau într'o mare
 primejdie, și se arată în același timp la depărtare unei
 ființe iubite, care e sănătoasă, acesta presupune una
 din două:

1. supra-organismul celui ce se arată se strămută
 acolo unde este cela-lalt;

2. supra-organismul celui ce simte arătarea se stră-
 mută acolo unde se află cel repostat sau cel suferind.

În ambele cazuri, este o strămutare a unui supra-or-
 ganism omenesc prin telegrafia iubirii; dar deo-
 sebirea puncturilor de plecare trage după sine o deose-
 bire de urmărire, peste care noi nu trebui să trecem cu
 ușurință. De aceea, să numim prima categorie *A*, iar
 pe cea-laltă *B*, și atunci, din cazurile de mai sus, vor
 intra în categoria *A* N-rele I, III, IV, VII, VIII și IX;
 în categoria *B* N-rele II, V și VI.

Categoria *A* este cea mai numărösă, nu numai mai
 sus, dar în totalitatea cazurilor cunoscute pînă acum, și
 chiar trebui să fie cea mai numărösă, căci desmărginirea
 supra-organismului din trup în intervalul vieții pămîn-
 58. tesci este cu atît mai puternică, cu cît însuși trupul e
 mai slab, devenind și mai puternică după mörte, când
 pedeca cea trupescă încetează de tot.

Deși mai puțin numărösă, totuși categoria *B* e foarte
 însemnată, pöte cea mai însemnată de o cam dată din
 punctul de vedere științific, fiind că întră în sfera som-
 nului obicînit și, prin urmare, într'o sferă pe deplin
 normală. Iată de ce noi vom începe cu categoria *B*.

În No. II Longet, student de medicină la Paris, viséază

bolnav pe tată-seu, pe care 'l lăsase sănătos la St.-Germain. Cu alte cuvinte, supra-organismul lui Longet s'a strămutat la St.-Germain. Tatăl era în adevăr bolnav. Ca un medic eminent, Longet vede în vis prin supra-organismul său că bóla tatălui e mortală. Deșteptându-se turburat, el plécă la St.-Germain, și peste câte-va zile tatăl móre.

În No. V un bătrân e asasinat peste di într'un sat de lângă Geneva. Nóptea din aceeași di, o nepótă a lui, d-na Gibert, se strămută prin supra-organism la locuința unchiului și'n vis îi vede cadavrul jos cu fața la pămînt. Trei nópți în șir supra-organismul cel sufletesc al nepótei face aceeași călătorie, pe când sub-organismul cel trupesc dormia într'un alt sat de lângă Geneva; și ar fi putut să călătoréscă ast-fel o lună întrégă, dacă a patra di cadavrul bătrânului n'ar fi fost găsit întocmai cum îl aflase supra-organismul d-nei Gibert.

În No. VI, Lady Chatterton, suferind de friguri, vede în vis fórté bolnavă și sângerândă într'o altă odae pe muma ei, care cu puține césuri înainte era destul de sănătósă. Privirea sângelui, măi cu samă, o sgudue atât de tare încât, strămutarea supra-organismului fiind la o depártare mică, abia peste câte-va camere, trupul cel adormit se deșteptă și lady Chatterton vede acum aceeași scenă prin ochii cei trupesci ai sub-organismului.

În câte trele casurile, distanța pe care o străbate supra-organismul, adecă desmărginirea sufletéscă sub raportul spațiului, nu e tocmai mare; în doé din cele trei casuri, agenții sînt trupesce de tot sănătoși; în câte trele casurile, în sfirșit, e vis, care însă la lady Chatterton trece deja în vedenie printr'o subită deșteptare speriată, însoțită de friguri.

În categoria *A*, în care strămutarea se făptuesce de cătră supra-organismul unui suferind sau chiar al unui reposat, desmărginirea din trup fiind deplină sau aprópe deplină, distanțele pot fi mari, une-orí colosale. În No. III, Roger murind în Normandia se arată fóstei sale lo-

godnice în Elveția. În No. IX, supra-organismul murindei Margareta vine din Koblentz la Nancy. În No. VII supra-organismul amicului celui mort în India sosesece în Suedia, iar în No. VIII din Anglia în India.

În această categorie *A*, puterea supra-organismului celui foarte desmărginit e atât de mare, încât el poate să se arate fără mijlocirea visului. În No. IX tinera Americană nu doarme când i se împărtășește prin scris amica Engleză; nici în No. VIII nu doarme Nelson primind o împărtășire de același fel dela fiica sa; nici în No. III d-na Caillaux când îi apare Roger; nici în No. IV d-na Vavin aflând dela tată-seu că el a murit. În No. VII lordul Brougham se desfătează într'o baie caldă, când vede de-o dată pe amicul său cel mort, și numai după aceea sare, cade jos și leșină. N-rul I este singurul din șese în care împărtășirea se face prin vis.

59. Tot din cauza pré-mareii desmărginirii a supra-organismului în categoria *A*, el întimpină o ne'ndemână orecare de a se arăta limpede unui supra-organism mai puțin desmărginit, adecă pré grosolan încă sau nedegroșit. De aceea în No. III d-na Caillaux simte că lângă dînsa e Roger, dar nu vede o formă lămurită; în No. IV d-na Vavin înțelege glasul lui tată-seu, dar numai ca sens fără cuvinte; în No. VII, lordul Brougham vede pe amicul său, dar nu se spune nimic despre forma sau îmbrăcămîntea sub care îi apare. Numai în No. I, figura fratelui profesorului Cloquet ăea o înfățișare de tot viuă, fiind în vis. Cele mai superioare prin natura lor sînt N-rele VII și IX, în cari nu este nici vîd, nici auđ, ci o adeverată telegrafă a iubirii: cugetarea unui nevedut și neauđit așternută de cătră dînsul pe hărtia prin mîna cea devenită automatică a scriitorului.

Faptul desmărginirii, celei foarte mari a «eului» omnesc în categoria *A* este așa de invederat, încât dd. Gurney și Myers, adunând cele opt-sute și mai bine de casuri autentice de telegrafă și încredințându-se din ele, că sufletul se comunică la distanță cu atât mai lesne și mai puternic, cu cât mai aproape e mórtea trupului,

nu se pot stăpâni (Phantasms, I, 231) de a nu recunoște că: «mórtea nu este încetarea, ci liberarea energiei (death itself may be recognised, for aught we can tell, not as a cessation but as a liberation of energy)».

În categoria *A* jócă un rol însemnat sugestiunea, pe care noi d'abia o putem întrevéde saũ numai a o ghici în categoria *B* și asupra căriia aruncă multă lumină fenomenele ipnotice. Ipnotisorul suggeră unui ipnotizat îmbrăcat în haine negre: «tu ești îmbrăcat cu roșu», și la deșteptare ipnotisatul se vede pe sine și îmbrăcat cu roșu. În telegrafia iubirii, supra-organismul lui *X* suggeră lui *Y*: «veđi-mă pe mine întrând în odae cu un mare tenc de hárții, asvirându-le jos și đicend...», ca în No. I, și Cloquet visézá pe frate-seu întocmai astfel, pe când fără sugestiune n'ar fi putut să véđă nici un tenc de hárții. Ipnotisorul suggeră ipnotisatului: «să scii că eũ nu sînt Ion, ci Petru», și ipnotisatul nu se mai îndoesce că așa este, după cum în No. III figura cea nelămurită suggeră d-nei Caillaux: «eũ sînt Roger», iar în No. IV un glas fără cuvinte suggeră d-nei Vavin: «eũ sînt tatăl teũ», ceea ce fără sugestiune ele n'ar fi putut afla dintr'un glas fără cuvinte și dintr'o figură nelămurită.

În categoria *B* un fel de sugestiune pare a fi de asemenea, dar numai dóră ca un îndemn de a merge în cutare loc, bună-óră: în No. II supra organismul lui Longet pare a fi chiămat în vis de cătră supra-organismul tatălui seũ de a veni la St.-Germain, în No. V în același chip pare a fi atrasă d-na Gibert de cătră unchiul ei, în No. VI lady Chatterton de cătră mumă-sa etc., deși, lucrurile petrecându-se în vis, lady Chatterton, d-na Gibert și Longet puteau să se strămute, prin supra-organism desmărginit, în oricare direcțiune chiar fără nici un alt îndemn decât acela al propriei lor adânci simpatie pentru o persónă.

Cea mai prețiosă formă a sugestiunii este aceea din N-rele VIII și IX. Un ipnotisor póte să đică ipnotisa-

tului: «deșteptându-te să țieai un craion și să scrii așa și așa și așa». Ipnotisatul o face, și nemine nu va tăgădui că ceea ce va scrie el astfel nu îi aparține lui, ci vine cu totul din afară dela o altă persoană: d'a-dreptul din mintea ipnotisatorului. În No. VIII o fiică, mórta sau murind trupesce în Anglia, suggeră lui Nelson, aflător în India, de a scrie faptul și tóte amăruntele acestei morți; în No. IX o Englesă din Koblentz, prin același fel de suggestiune, se comunică amicei sale din Nancy. Asupra acestei forme suggestionale noi vom reveni fórte pe larg în cursul cercetărilor noastre despre Spiritism. De astă dată am voit numai a arăta în trecét strinsa'i înrudire cu ipnotismul, și anume:

un ipnotisat scrie automatic o cugetare, nu a sa propriă, ci a ipnotisorului;

un medium scrie automatic o cugetare, éráși nu a sa propriă, ci a sufletului celui destrupat al altuia.

În categoria *B* supra-organismul unui individ se desmărginesce în stare de somn pentru a se strămuta prin vis la localitatea cea depărtată x , unde privesce o întâmplare, care se petrece acolo în faptă și care atinge pe o ființă iubită. Dar o asemenea ființă póte fi iubită de doi indiviđi, și decí este logicesce cu puțință ca în aceeași nópte și la aceeași óră, în același moment, doé supra-organisme să aibă același vis, adecă să se strămute amíndoé în aceeași direcțiune cu același scop de a vedé pe ființa cea iubită. Negreșit, casurile de acéstă natură trebui să fie rare, și de aceea s'aú înlăturat din magistrala carte a d-lor Gurney, Myers și Podmore; dar orí-cât de rare ar fi, ele nu lipsesc, și baronul Du Prel (*Experimentalpsychologie*, p. 62 sq.) aduce mai multe exemple.

În categoria *A* supra-organismul fiind fórte desmărginit prin agonia saú prin mórtea trupului, are puterea, după cum am vedút mai sus, de a se arăta d'a-dreptul: fără mijlocirea visului. Chíar atunci însă când e visul la mijloc, totuși arătarea nu se póte făptui în aceeași clipă

la doă persoane deosebite, ci numai d'ora pe rînd, la un interval ore-care. Ast-fel este, bună-ora, cazul celor doi frați, despre cari vorbește John Molan (Journal of medical science, 1889, april) și cari, fiind despărțiți, au vizat amîndoi, întocmai cu aceleași amărunte, pe repozata lor mumă; unul însă din ei a vizat'o cu o jumătate de ora înainte de cela-lalt, adecă supra-organismul mumei apăruse de'ntau unuia și pe urmă celui-lalt.

Asemeni casuri duple, fie în categoria *B*, fie în categoria *A*, sînt cât se poate de interesante; cu toate acestea, din pricina puținătății lor, noi de o cam dată nu punem pe dinsele un mare temeiu, pomenindu-le aci abia în trecet. Numai casurile cele simple, supuse calculului ca și un fapt statistic și supuse controlului ca și un fapt juridic, sînt sciintificesce dovedite. Orî-cine le va tãgãdui, de! îi dorim sãnãtate. Orî-cine nu le tãgãduesce, îl poftim sã le înțelãgã altfel decãt ca o telegrafia a iubirii prin eul cel destrupat, destrupat pînã la un punct în stare de somn, destrupat mai deplin în agoniã și mai ales în așa numita mörte, adecã atunci când — dupã cuvîntul Invetãtorului: «sufletul este veghetor, iar trupul neputincios: τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής» (Matth. XXVI, 41).

Și acuma, orî-cine are vech, sã vechã; orî-cine are auç, sã auçã; dacã e orb, cel puțin sã asculte; de'i surd, incaĩ sã privescã; dar fie surd, fie orb, fie cu deplinãtatea vechului și a auçului, mai intãiu de tôte catã sã voescã, sã voescã a judeca și, voind'o, va puté sã ne înțelãgã:

10. În fie-care om, «eul» trece ca persónã peritoare prin sub-organismul cel ponderabil al trupului, dar trãesce ca individualitate nemuritoare numai prin supra-organismul
61. cel imponderabil al sufletului;

20. În acest supra-organism se cuprinde darul de a iubi, un dar dumnezeesc neatîrnat de trup sau biruind pedecele cele trupesci;

30. Dacã acest dar de a iubi nu este ologit prin egoism,

timpul și spațiul dispar pentru om de pe aci, încă din cătușele vieței pămîntesci, astfel că amicul din India n'are nevoie de orarul căilor ferate sau al vapórelor pentru a străbate într'o clipă la lordul Brougham în Suedia.

Deci, cei cu Daphnis și cu Chloe, la o parte! Intre eî și între noi este un altfel de dialog, un dialog nu din Schopenhauer, ci din Goethe :

— «Eî bine, eú nu știu, ce'ți mai rămâne dară? —
«Mie 'mî rămâne pré de ajuns: rămâne Ideea și Iu-
«birea!»

— Nun wüsst' ich nicht, was dir Besondres bliebe?

— Mir bleibt genug! Es bleibt Idee und Liebe!...

15 Maiú 1891.

IV.

IPNOTISMUL ÎN SPIRITISM

62. În capitolul trecut noi am atins, pe la sfârșit, legătura între Ipnotism și Spiritism, o legătură mult mai strânsă decum s'ar crede la cea de'ntâiu vedere, atât de strânsă încât doi luceferi ai Ipnotismului, Charles Richet și Dr. Liébeault, au devenit deja pe nesimțite spiritiști, iar luceferul Charcot este pe cale.

În ce anume se cuprinde acea strânsă legătură? — Iată întrebarea, pe care ni-o punem acum.

Alt ce-va este o lege, alt ce-va e un fenomen, și se poate foarte bine ca o lege să fie învederată fără a fi cunoscute încă fenomenele ei, precum și — vice-versa — fenomenele pot fi cunoscute înainte de a se fi învederat legea de care ele atârnă.

Ca lege firască specială, adecă un raport necesar între o samă de lucruri, Spiritismul face parte din legea firască cea generală a evoluțiunii: planta devine dobitoc, dobitocul devine om, omul dară devine la rîndul seú ce-va și mai sus. Pe acest temeiu poate cine-va teoreticesce să cređă că tăriă în Spirite, adecă în ființe superioare omului în aceeași măsură în care omul e superior dobitocului, să cređă teoreticesce fără a avé saú fără a cere vre-o dovadă practică.

De sigur, numai prin cercetarea fenomenelor noi intrăm în amăruntele unei legi. De sigur, érași, de câte ori ne întimpină nesce fenomene neobiceșnute de același fel, noi începem printr'insele a bănui o deosebită lege. Dar încă o dată, o adevărată lege firéscă se învederéză nu neapărat prin fenomenele ei, ci se impune minții vrënd-nevrënd prin imposibilitatea de a nu fi. Ajunge a dovedi acéstă imposibilitate de a nu fi, fără a avé doveđi că este, căci doveđile că este pot lipsi într'un moment dat, nefiind încă gata saú limpeđite, pe când imposibilitatea de a nu fi se cuprinde deja dovedită în antecedente. Când noi scim că alfabetul nu se isprăvesce cu A-B-C, deși am învățat d'o-cam-dată numai pe acestea, noi scim deja că există un D óre-care, deși nu l'am învățat încă.

Astfel darwinismul este prin sine-însuși o demonstrațiune că nesce ființe supra-omenesci nu pot a nu fi, măcar că el nu vorbesce despre aceste ființe supra-omenesci, oprindu-se la A-B-C din totimea alfabetului.

Orî-cine e darwinist — înțelegem evoluționist — este și spiritist în același timp: spiritist în teoriă. Și póte să remână numai cu acéstă teoriă, care — întru cât face parte dintr'o lege universală — e mai sigură decât orî-și-câte fenomene, după cum mecanica raționată e mai sigură decât mecanica aplicată.

Chiar înainte de darwinism, adecă înainte de o temeliă pe deplin sciințifică, și tot-o-dată înainte de rodnică grămădire a fenomenelor pe o cale experimentală ca acea din țilele nóstre, mințile cele mai alese ale omenirii, dela Socrat și pînă la Victor Hugo, simțindu-se ei-înșii sufletesce nemuritori, scieaú că nici sufletele altora n'aú murit; o scieaú fără a cunosce legea evoluțiunii și fără a căuta doveđi, precum nu caută cine-va doveđi că vede când vede.

Printr'un asemenea simțimînt intim, prin acest fel de autopatiă, eú-unul am fost spiritist tot-d'a-una, spiritist tot-d'a-una a fost tatăl meú Alexandru, spiritist a

fost tot-d'a-una bunicul meu Tadeu, ambi adăpați în științe sociale și filosofice, dar neclintiți în spiritismul lor, și . . . cum să ȳic? nu'mi vine a crede că va fi fost vre-o dată un Hasdeu nespirtist.

Citiseam în copilăria pe Helvétius și pe Cabanis, citeam mai târziu pe Büchner, pe Moleschott, pe Carl Vogt, pe câți alții, după cum și fie-mea urmă în Paris la *École des hautes études* cursul lui Jules Soury; și totuși ei n'au fost în stare de a ne sgudui pe noi, căci bricégul lor sgândăria scórța, iar nici decum pe eu! cel ascuns sub scórța, în scórța și peste scórța.

Nu aveam însă nici o teoriă asupra Spiritismului; nu cunosceam legea, pe care numai Darwin putea să mi-o dea; și nu alergam de loc după fenomene, pînă ce fenomenele au venit ele-înseși la mine, au venit pe neașteptate, întocmai ca vedenia cea luminosă de care se isbise apostolul Pavel pe calea Damascului.

Sînt mulți — unii mi-au spus'o în față, alții mi-au șoptit'o la ureche, unii mi-au spus'o că o șoptesc alții, ba un óre-cine a și tipărit'o — sînt mulți cari susțin că eu m'aș fi făcut spiritist numai după mórtea, adecă după așa ȳisa mórte a fiicei mele. Am scris în viață mult, fórte mult; de aceea, póte, pîntre cele multe scrise de mine vor fi destule prostii; aș ruga dară pe orí-cine și pe acel óre-cine, pîntre acele destule prostii să găsescă o singură cãrtelă cõtra lui Dumneȳeu, o singură îndoelă despre nemurirea sufletului. Íi pociu încredința că pînă la o asemenea prostie eu nu m'am pogorit nici o dată.

N'am trebuința decãt de a re'mprospeta aci urmãtoarele cuvinte prin cari, sînt acum doȳzeci de ani, eu încheiam primul capitol din prima fãsciórã a *Istoriei critice*:
 «Totul fiind relativ, afarã de Dumneȳeu; totul fiind
 «bun și reu, afarã de Unul carele singur reduce anta-
 «gonismul la armonie; istoria se silesce a'și da soco-
 «telã de raporturile lucrurilor sub conducerea Provedinței,

«adecă de acțiunea legilor fizice și bio-sociologice concordate de cătră o supra-lege...»

Ce credeam eu atunci?

Ce cred eu acum?

E adevărat că numai dela mórtea fiicei mele încóce, cătră acea nestrămutată credință spiritistă s'aũ adaos fenomene, ceea ce însemnéză că pomul a pornit să rodescă, dar el n'ar fi putut să scótă róde dacă nu era pom din fire, nu un copaciu ateist altoit mai târziu printr'o créngă spiritistă.

64. O dată cu fenomenele se începe critica, care e de prisos pe cât timp noi avem a face numai cu legea. Orice lege firéscă fiind un raport necesar, necesitatea nu se discută, pe când orice fenomen nefiind decât o eventualitate, eventualitatea trebui supusă controlului. Față cu fenomene dară, eu mă vedui silit a'mi pune cea de 'ntăiu întrebare critică:

óre prin ce mijloc netrupesc un suflet póte să între în comunicațiune cu un alt suflet?

și putem noi óre s'o scim saũ ba?

și pînă la ce punct o putem sci?

Fenomene spiritiste s'aũ manifestat și nu puteaũ să nu se manifeste de când se pomenesce omenirea pe fața pămîntului. De aceea întrebarea nóstră de mai sus nu o dată a fost deja pusă în trecut de cătră cugetători, și nu o dată ei aũ ajuns la aceiași încheere, la încheerea că omul, și chiar făptura în deobște, nu este un singur organism, ci doé organisme: unul inferior, altul superior, adecă ceea ce noi am numit sub-organism și supra-organism. Cel mai vechiu filosof al Indiei, adâncul Kapila, numesce supra-organismul «çukšma çarîra», adecă «corp vaporos», și 'i dá epitetul de «ativâhika» — «mai iute decât vîntul» (Colebrooke).

Peste vr'o dece zile după reposarea fiicei mele, înainte de a fi început măcar să studiez literatura spiritistă, eu avui prima intuițiune fórte limpede despre acest

supra-organism, acest *ativâhika*, într'un vis pe care l'am descris atunci în versuri (*Revista nouă* 1888, 15 Nov. p. 418):

Și am murit fără s'o știu;
Părea că'l adormire,
Căci nu eram nici mort, nici viu,
Simțind o nesimțire;
Apoi o clipă n'a trecut,
Și două firî depline,
Doi *eû* întregi s'au desfăcut
Dintr'unul singur mine.

Era un *eû* increment
Jos, cu condeiu 'n mână;
Sus, *eû* cel-lalt. priviam uimit
La fata'i de țărăna;
Și mă 'ntrebam: cum de putui
Să 'ndur, o Dómnne sfinte!
Cinci-deci de ani în pelea lui,
Eû — inimă și minte!

Dar ce sînt *eû*? și m'am vădut
Icônă mult mai vie
A *eului* meu din trecut,
Plăpândă, străvegie,
Elastică ne'nchipuit,
Ne'nchipuit de fină...
Un vis, de Mirea zugrăvit
Din aburi și lumină!

Ochirea'mî pătrundea ușor
Din zare pînă 'n zare;
Citi'am fâțiș a tuturor
Ascunsa cugetare;
Eram stăpân să mănuesc
Acel curent subțire,
Pe care ómeni 'l numesc
Prevêd și presimțire. . .

Un termen fórte la modă astăzi, datorit lui Hartmann și pe care filosofii, fiziologii, medicii și mai cu samă dilatanții de tot soîul îl întrebuintéză mereu, adesea fără a'l pricepe, este: «Inconscientul», «das Unbewusste», «l'Inconscient».

Acest «Inconscientul» este el óre în fond alt ce-va decât ceea-ce înțeleg eû prin supra-organism?

Lăsâm să vorbescă însuși Hartmann (Phil. d. Unbew. ed. 10 t. I p. 433):

«Legătura, care unesce organismul și conștiința într'o «singură individualitate organico-psichică; isvorul cel

«dătător de viață, de unde pornește norma făpturii celei
 «materiale și conscient-spirituale într'un acord vecinic
 «re'noit; ființa care se dă pe față în ambele laturi ale
 «fenomenului este *Inconscientul*. (Das Band aber, wel-
 «ches Organismus und Bewusstsein zur einheitlichen or-
 «ganisch-psychischen Individualität zusammenschliesst, —
 «die lebendige Quelle, aus der die Gesetzmässigkeit des
 «materiellen und bewusstgeistigen Geschehens in ewig
 «neu gesetzter harmonischer Uebereinstimmung ent-
 «strömt, — das Wesen, welches in beiden Seiten der
 «Erscheinung sich offenbart, das ist *das Unbewusste*)».

«Supra-organismul» la mine, ca și «Inconscientul» la
 Hartmann, este o ființă superioară, fără care trupul
 omenesc n'are nici viață, nici individualitate, nici con-
 sciință, dar care ființă — împrumutând trupului viață,
 individualitate și consciință — nu'î împrumută totuși de-
 cât forțe puțin, căci partea cea mai mare, cea mai bo-
 gată, cea mai bună, rămâne cu desăvîrșire străină or-
 ganelor trupesci.

Să mai adaog că «Inconscientul» la Hartmann, ca și
 «supra-organismul» la mine, nu este localizat nici în
 creier, nici în nervul marele-simpatic, nici în vre-o altă
 parte a trupului, ci alcătuesce o «totalitate a funcțiu-
 «nilor psihice a individului celui organico-psihic (To-
 «talität der psychischen Functionen des organisch-psy-
 «chischen Individuums)».

La Hartmann însă acest «Inconscientul», acest «supra-
 organism» trăesce numai atâta cât trăesce trupul. Ne-
 murirea individuală nu există. Și de aci, pe de o parte,
 plăcă non-sensul întregii sisteme a lui Hartmann, iar
 pe de alta, sperietórea galimatiă prin care el restălmă-
 cesce d'a'ndósele fenomenele spiritiste.

Mai întâiu, se póte óre caracteriza printr'un atribut
 negativ o forțe pozitivă ființă, «ein Wesen», tocmai
 aceia prin care, numai și numai printr'insa, omul este,
 după însuși Hartmann, o «individualitate organico-psi-
 chică»?

Un termen mai nepotrivit ca «Inconscientul» e peste putință, de vreme-ce supra-organismul, departe de a fi inconscient, e mai mult decât conscient: el este bi-conscient, tri-conscient, pluri-conscient. Pluri-conscientul e singurul atribut ce i se cuvine acestui supra-organism, prin care sub-organismul, adecă organismul cel trupesc, «capătă vieță, normă, consciință, organizațiune saă or-ganicitate».

Din dată ce supra-organismul se desmărginesce mai mult saă mai puțin prin adormirea saă desputernicirea trupului, în visul obicînuit și'n cel anesthetic, în somnambulismul firesc și 'n cel meșteșugit, în casurî de extas și de telepatia, omul privesce cu ochiî închisî, aude cu urechile astupate, amirósă fără amestecul nasului, simte gustul unei substanțe închise ermeticesce, înțelege și ascultă porunca ipnotisorului la depărtare de mai mulți kilometri, străbate distanțe colosale cătră acela care 'l iubesce, scie lucrurî necunoscute saă cu desăvîrșire uitate etc. etc. etc., și'n același timp ține minte ceea-ce făcuse în stare de veghere, deși în stare de veghere, când nu este adecă desmărginit, el le perde tóte acestea din memoriă.

Cu tóte astea, noi nu respingem termenul «Inconscientul», și iată de ce. De 'ntăiu, el a căpătat deja dreptul de cetățeniă în sciință, și prin urmare e mai bine înțeles decât orî-ce termen nou. Al doilea, el este destul de potrivit dacă noi nu cercetăm supra-organismul în sine, căci în sine acest supra-organism e pluri-conscient, ci îl privim numai din punctul de vedere al trupului omenesc. Pentru trupul omenesc, adecă pentru creerul nostru uni-conscient, cuprinsul cel mare al supra-organismului rămâne necunoscut. Decî, noi vom întrebuinta «Inconscientul» de câte orî va fi vorba anume de cuprinsul cel necunoscut al supra-organismului.

Nu dară în negativitatea atributului «Inconscientul» zace păcatul cel neiertat al lui Hartmann. Dînsul mărturisesce că a luat'o din Kant, și cuvintele celui mai mare cugetător german merită de a fi reproduse aci:

«noi putem să fim conștienți mijlocit de a avea o idee de care de 'ntâiu nemijlocit sîntem inconștienți» (wir können uns doch mittelbar bewusst sein, eine Vorstellung zu haben, ob wir gleich unmittelbar uns ihrer nicht bewusst sind). Iată «Inconștientul» cel kantian, pe care 'l înțelegem și noi, adecă: puțința pentru om într'un mod mijlocit de a străbate propriul său inconștient.

Pecatul lui Hartmann, de unde isvorește păcătoșia sistemului peste tot, este de a da individului durată unei singure vieți. Fie-care om, ori-cât de înaintat sau ori-cât de genial, fiind numai o dată conștient și de mai multe ori inconștient, cîudată făptură ar mai fi omul, omul lui Hartmann, dacă întréga lui existență în univers s'ar restrînge în cei câți-va ani de inconștiență pe pămînt, fără nemic înainte și nemic înapoi! Darwin a demonstrat că natura se descarcă cu încetul de tot ce 'i de prisos, de tot ce nu 'i folosește, de tot ce n'o ajută în luptă, așa că, bună-ora, dintr'o lungă cîodă nu mai rămîne la urma urmelor decît un mititeluș organ rudimentar. Cum dară de nu ne-a descărcat natura și pe noi de acel «inconștient», dacă el nu ne trebuie? sau în ce chip el ne trebuie, de ora-ce natura ni'l lasă povară?

Trecem aci peste o sumă de cazuri fôrte interesante: cînd un somnambul vorbește o limbă străină pe care nici o dată n'o învățase, sau desbate cu îndemănare nesce probleme științifice despre cari în stare de veghere nu avea nici o idee, sau cîntă dintr'un instrument de care n'a luat dela nimeni nici o lecțiune. Aceste cazuri se mai pun încă la carantină de cătră știința cea oficială și urméză a mai fi scotocite. Dar să luăm un exemplu recunoscut și privitor la intervalul unei singure vieți. Un dușman învîrșunat al Spiritismului, Dr. Dechambre, citeză după Macnish (Dict. encycl. des sc. méd., X, 374) pe o fată care, așurînd în friguri, vorbea dialectul celtic din Wallis. Insănătoșindu-se, ea nu sciea nici o vorbă celtică. Făcîndu-se cercetări, s'a aflat că dînsa se născuse în Wallis, dar vorbea dialectul de acolo numai în co-

pilăria și apoi l'a uitate cu totul. Cine l'a uitate? firesce, l'a uitate creierul cel trupesc sau conștiința. Cine nu l'a uitate? éráși firesce, nu l'a uitate Inconscientul. Inconscientul nu uitate nici o dată nemica. Dar ce'i folosesc această conștiinței, de vreme ce dinsa uitate? Ce'i trebuia bieteii fete din Wallis dialectul celtic, pe care ea nu'l mai sciea decât numai atunci când așurà, perđend adecă conștiința? Să presupunem că, fiind în stare normală, acea fată ar fi auđit doi hođi sfátuindu-se în acel dialect ca s'o pândescă séra și s'o omóre; conștiința ei ne mai înțelegend nici o vorbă, deși Inconscientul ei nu uitate nemic, la ce'i mai slujia acest Inconscient atât de netrebnic?

Menirea și utilitatea Inconscientului, itate problema cea mare, pe care una singură viață «à la Hartmann» nu póte s'o descurce.

Goethe, acel Goethe care ghicia atâtea și atâtea, pină și darwinismul, preveduse această enigmă și modul de a o deslega, deși el nu întrebuinteză termenii «conscient» și «inconscient». Intr'un loc din Memoriile sale (Aus meinem Leben, B. XI) el đice: «Tođi ómenii mai de
67. «soău, când încep a se cóce la minte, simțesc că ei «trebui să jóce în această lume un rol îndoit (eine dop-
«țimint își are temelia orice pornire nobilă. Ceea ce ni
«s'a dat din fire pentru rolul cel real, noi o aflăm în-
«dată fórte limpede; întru cât se atinge însă de rolul
«cel ideal, rare ori sîntem în stare a ne dumeri asupra'i
«(darüber können wir selten ins Klare kommen).»

«Rolul cel real» îl jócă omul într'o singură vieță, o singură întrupare, și de aceea îl și cunosce, fiind-că 'l jócă pe de'ntregul. «Rolul cel ideal» nu este un rol, ci un nesfîrșit repertoriu nu numai de roluri jucate în trecut și uitate, dar și de acelea carî, necunoscute încă, urméză a fi jucate în viitor: uitare dintr'o parte, necunoscut din alta, de aci greutatea «de a ne dumeri», «ins Klare kommen». «Rolul cel real», cel conscient,

este persóna cea muritoare; «rolul cel ideál», cel inconscient, este nemuritoarea individualitate.

Să ne oprim un pic pentru a înțelege cu amăruntul acel «rol îndoit», la care ne îndruméză sublîma cugetare a lui Goethe.

Fie-care *eú*, individualitate neîntreruptă în lanțul tuturor transformărilor sale succesive, la fie-care nouă întrupare face pe o nouă persónă, adecă jócă un rol nou. În acest nou rol *eul* are fățiș uni-consciința personagiului pe care'l jócă, păstrând pitiș pluri-consciința tuturor personajelor jucate în trecut. Un actor care face pe Hamlet, cată să fie numai Hamlet în restimpul jocului, uitând că în culise el este Rossi sau Salvini sau Sully, căci dacă n'o uită, va juca prost. Plecând de pe scenă, adecă desmărginindu-se din rolul lui Hamlet pentru a'și pregăti în viitor un alt rol mai însemnat, el își dă samă că a fost cutare și cutare, amintindu'și un lung șir de întrupări trecute din ce în ce mai înaintate, și apoi éráși devine uni-conscient când întră de isnovă pe scenă. Numai prin darwinism, numai prin marea lege a evoluțiunii ni se dă cheea Inconscientului, voiu să șic a pluri-conscientului celui latent, a căruia latentă, comóră fără întrebuintare, ar fi o nerođiă dacă *eul* omenesc n'ar avé decăt o singură întrupare.

Un actor nu póte să jóce bine, nu póte să creeze decăt acele roluri cari se potrivesc pînă la un punct cu propria lui individualitate. Orî-câte roluri ar juca el unul după altul, în tóte va rămáne același *eú*, după fondul cel caracteristic al căruia însuși rolul capétă o deosebită nuanță individuală. În același Hamlet, Rossi se deosebesce de Salvini și Salvini de Sully. Ce-va mai mult; primele roluri jucate vor lăsa tot-d'a-una o urmă asupra rolurilor ulterioare, și un observator isteț va poté să dibuésă din când în când în Hamletul de astăzi a lui Rossi vre-o trăsură care se potrivía mai binisor cu Othello de ieri sau cu Macbeth de alaltă-eri. Pentru însuși Rossi însă acea trăsură va fi inconscientă, pînă ce nu i-o vor

spune alții. Ce-va și mai mult; într'un mod excepțional se poate întâmpla o confuziune, o ciocnire între două roluri succesive, o «duplă personalitate» ca la faimósa *Felida* a lui Dr. Azam... dar despre acest fenomen, fórte reu înțeleș pînă acuma, noi vom avé a vorbi pe larg într'un alt studiú.

68. In fie-care nouă existință omul simte conscient al seú liber-arbitriú și tot-o-dată simte inconscient o fatalitate care 'l mînă înainte. Liberul arbitriú cel conscient aparține prezentului personal; fatalitatea cea inconscientă este linia trasă dela început prin întregul trecut individual. Dacă eú am fost deja A' , A'' , A''' , trebuí fatalmente să devin A'''' , și nu alt ce-va, nu B, nici C; dar în cercul acestei inconsciente fatalități de a puté fi numai A , eú mă bucur de un liber-arbitriú personal conscient de a nu sta pe loc, de a mă puté îndrepta, de a propăși, de a mă înălța mai cu spor în sfera mea individuală A . In marginea unei singure viețe, fără o înverigare de mai multe întrupări una după alta, liberul arbitriú conscient al *eului* n'are nici un sens, n'are nici un sens fatalitatea cea inconscientă a *eului*, căci fatalitatea individuală din present este suma tuturor liberelor arbitrie personale din trecut.

Inainte de a fi persóna omenéscă N , individul X fusese persóna omenéscă M ; înainte de fi a fost om în genere, el fusese dobitocul cutare și cutare; înainte de a fi fost dobitoc éráși în genere, el fusese o plantă órecare, și altă plantă, și alta, și tot așa mai jos. Deja în dobitoc consciința începe prin evoluțiune a se desfășura din instinct, iar instinctul la rîndul seú se arată deja la plantă prin desfășurare din impuls. In ceea ce se numesce «Inconscientul» se cuprind dară nu numai tóte consciințele din existențele omenesci anterióre ale individului, ci se mai păstréză și straturí de instinct și de impuls din existențe zoologice, botanice, póte chîar mineralogice, pe când ceea ce se numesce «consciință», adecă ceea ce ar trebui numit «uni-consciință», aparține numai existenței omenesci actuale a fie-cáruia.

Nemine nu p^ote să scie decât ceea ce a învățat, și nemic nu se p^ote învăța decât foarte încet, căci imperceptibilitatea înaintării este ce-va care caracterizează mecanismul evoluțiunii universale. Când dară un copil învață o limbă, o artă, o știință, un meșteșug cu o iuțelă uimitoare, măcar-că e de tot greoiu pentru alte limbi, alte arte, alte științe sau meșteșuguri, este de crezut că pe cele ușor învățate el numai și-le reamintesce, cunoscându-le dintr'o întrupare de mai 'nainte. Orice precocitate a unui copil într'o direcțiune oarecare — despre ereditate și atavism vom vorbi altă dată — nu și are de loc rădăcina în creierul sub-organismului celui personal, propriu unei singure întrupări, ci numai în totalitatea nedesmembrată a supra-organismului celui individual. O asemenea precocitate este tot-d'a-una o lucrare a Inconscientului, care depune în conștiință mult sau puțin, puțin sau mult, cât p^ote și cât trebuî, adică:

1° cât p^ote el-însuși după propria sa treptă de înaintare în evoluțiune;

2° cât trebuî actorului în noul său rol, pentru ca nici încurcat prin pré-mult, nici împedecat prin pré-puțin să nu fie.

Inconscientul fiind abia de trecere într'un trup, din care se desmărginesce de tot prin m^ortea trupului și se desmărginesce în parte prin somn și alte graduri de amortire, urmăzează dară pentru dînsul trei stări cu puțință:

a) Inconscientul mărginit cu totul în trup, ca în vegherea obicînită, când lucrează în om numai uni-conștiința;

b) inconscientul mărginit în trup, care fără el ar fi mort, dat tot-o-dată desmărginindu-se în parte pentru a se manifesta și'n afară de trup, ca în casuri de telepatie;

c) inconscientul desmărginindu-se întreg din trup, care rămâne mort, pe când dînsul devine ceea ce se înțelege prin Spirit.

Nu mai în starea c termenul «Inconscientul» încetază

de a mai fi la locul seŭ, căci supra-organismul își redo-
69. bândesce atunci toate conștiințele pe cari le avusese în
întrupările sale trecute, toate sau mai toate, o sumă de
conștiințe, mai mare sau mai mică, dar totuși o sumă,
încât este în orî-ce cas Pluri-conscientul.

În natură totul fiind treptat, cu treceri pe nesimțite
dintr'o stare în alta, între *a* și *b*, ca și între *b* și *c*, se
înșiruesc o mulțime de stări mijlocii. Între *b* și *c*, de
exemplu, sînt unele momente, în cari nu se pôte sci,
dacă trupul a murit deja sau mai trăesce încă, adecă
dacă Inconscientul s'a retras sau numai se retrage. Între
a și *b*, pe de altă parte, nu e lesne une-orî de a ne
încredința, dacă omul dórme sau vegheză, și cum anume
dórme sau vegheză, și de nu cum va dórme și vegheză
în același timp. Tocmai aceste casuri cam nehotărîte
între *a* și *b* ne vor interesa aci mai cu deosebire, căci
ele forméză sfera așa đisului Ipnotism, iar prin Ipnotism,
după cum vom vedé îndată, se aruncă o viuă lumină
asupra fenomenelor Spiritismului.

Vorbînd de Ipnotism, noi vorbim și de Magnetism
în același timp. Între Magnetism și între Ipnotism nu
este în fond mai nicî o deosebire: orî-care ar fi mij-
locul de a meșteșugi într'o ființă un fel de adormire, fie
prin atingerea mînilor, fie prin óre-cari gesturi, fie prin
puterea privirii, fie prin așintirea unui lucru luminos sau
sclicicios, fie prin orî-ce alta, e destul ca urmările acesteï
adormiri să fie aceleași, iar urmările — întru cât privesce
pasivitatea subiectului — sînt aceleași în Magnetism ca
și'n Ipnotism, adecă în ambele forme ale «Somnambu-
lismului provocat».

Ei bine, studiul Ipnotismului împinge vrênd-nevrênd
la recunoscerea Spiritismului, căci aprópe toate fenome-
nele spiritiste, cel puțin fenomenele cele mai însemnate
după noi, fenomenele cele intelectuale, se explică întoc-
mai prin aceleași trei elemente ca în Ipnotism:

- 1° un om care inspiră sau agentul;
- 2° un om care se inspiră sau pacientul, numit alt-fel
medium sau *subiect sensitiv*;

3° însăși inspirațiunea sa — cu termenul cel devenit tehnic — suggestiunea.

Neapărat, în Ipnotism agentul este un om întrupat, pe care noi îl pipăim, pe când în Spiritism el este un om destrupat, nepipăit pentru simțurile noastre; dar totuși este un om, atât de om încât scepticii tăgăduesc nepipăirea lui, incredințându-ne că este și el vre-unul dintre acei întrupați ce țiea parte la un fenomen spiritist.

Acuma, înainte de a păși mai departe, să constatăm din capul locului un lucru de căpeteniă, cel mai de căpeteniă: în fenomenul suggestiunii pacientul este tot-d'a-una inconscient, căci alt-fel nu pôte fi suggestionat, iar agentul, din potrivă, e tot-d'a-una conscient, fiind-că numai printr'o voință hotărîtă a conștiinței sale el are puterea de a da pacientului o suggestiune. Acesta este un fapt cunoscut de toți magnetisorii, de toți ipnotisorii, de toți specialiștii de astă-zi, și un fapt atât de important pentru noi încât nu credem de prisos a'l mai formulă încă o dată:

1° pacientul său subiectul sensibil sau așa șiul mediu trebuie să fie inconscient în momentul suggestiunii;

2° agentul său ipnotisorul său acela care dictéză trebuie să fie conscient atunci când dă suggestiunea.

Dacă Hartmann ar fi voit să cunoscă această lege a suggestiunii, lege din care noi am dori să ni se arate o singură abatere, atunci el nu s'ar fi înecat într'o prăpăstioasă anatomie a fenomenelor spiritiste, după cum o face, bună-ora, în lucrarea sa cea din urmă (Die Geisterhypothese, 1891 p. 26):

«Se pôte ca în același strat cerebral, organul din dreapta să înnerveze mâna stângă și organul din stânga să înnerveze mâna dreaptă, pentru ca fie-care mână să scrie în altă limbă și cu alte slove, ast-fel că nici una din cele doă conștiințe somnambulice juxtapuse să nu știe de ceea ce face cea-laltă. Se mai pôte ca o con-

«sciință somnambulică de gradul întâiu să înnerveze o
«mână pentru a scrie, pe când în același timp o con-
«sciință somnambulică de gradul al doilea să producă
«bătăi alfabetice. In ambele casuri se pôte iarăși, ca
«tot-o-dată consciința cea nesomnambulică să nu fie îm-
«pedecată de a ținē o conversațiune cu cei de față...»

Înțelegă cine pôte pe aceste trei «se pôte» ! In ace-
lași creer și 'n același moment lucrēză doē consciințe
somnambulice deosebite și o a treia consciință nesom-
nambulică, fie-care consciință inconscientă, întrebuițând
fie-care câte o altă parte a trupului pentru a face un
alt lucru !

Ce fel de creer trebuī să aibă cine-va pentru a înțe-
lege un asemenea creer !

E mai puțin ciudată teoria profesorului F. W. Myers
dela Cambridge, care susține că în creerul nostru emi-
sfera din stânga cuprinde o consciință bună, iar emi-
sfera din drēpta o consciință rea (Automatic writing, în
Proceedings of the Society f. psych. Research, t. II și
III), adecă doē consciințe, pe când Hartmann nu se
mulțumescē cu mai puțin de trei. Și ce țic «trei» ! In
opera sa cea mare (Ph. d. Unb. II, 468) el ne asigură
că în stare somnambulică este loc în om «nu numai
«pentru o a doua consciință, ci încă pentru o a treia,
«o a patra, o a cincea etc. (nicht nur für ein zweites,
«sondern auch für ein drittes, viertes, fünftes u. s. w.)».

«Und so weiter !!!»

Cele doē emisfere ale creerului sînt mai unite între
ele decāt cele doē brațe, cei doi ochi, cele doē piciorē,
cele doē nări, cele doē buze. Dacă dară în acestea, mai
puțin unite, totuși fie-care păreche are o singură me-
nire, ajutându-se și completându-se cei doi membri ai
fie-căriiia unul pe altul, apoi cu atāt mai vîrtos identi-
tatea menirii trebuī să lege ambele emisfere ale creerului.

Sistema localisărilor cerebrale, fie ea nemerită saū ba,
începēnd dela Gall și pînă la Broca, este fôrte logică
când în părțile corespundētore din ambele emisfere aședă
aceiași facultate. Chîar deosebirea între doi membri

omologă — căci o deosebire trebui să fie ori-unde este doi — chiar acea deosebire are în vedere lucrarea lor la olaltă mai cu spor, după cum arată măiestresce Helmholtz în privința ochilor.

A pune în creier binele la stânga și reul la dreapta, este ca și când am presupune că un ochiu vede galben și altul verde, un braț poate numai să se rădice în sus și altul numai să se plece în jos, un picior umblă pe virful degetelor și altul pe călcâie, o nare amirósă trandafir și cea-laltă amoniac, o ureche aude vals pe când cea-laltă ascultă polca, o buză nu vrea să scie de cea-laltă și dinții de sus nu dau ajutor celor de jos.

71. Firesce, între cei bolnavi se ved unele nepotrivelii cam apropiate de acest soi: damblagiul, de exemplu, târesce un picior, pe când piciorul cel-lalt se mișcă bine. Scim iarăși că unii psihologi ca Pierre Janet (*Automatisme psychologique*, 1889 p. 8) clădesc volume de câte 500 pagine pe două duzine de isterici, de epileptici și de nebuni: «sur quatorze femmes hystériques et hypno-
«tisables, sur cinq hommes atteints de la même maladie,
«sur huit autres individus atteints d'aliénation mentale
«ou d'épilepsie», fără a se întemeia pe un singur om sănătos. Dar a ajunge de acolo, dela excepțiunii excepționale, pînă la teoria generală a celor două emisfere ale lui Myers, este a face ca acei copii cari se joca silindu-se a învîrți rotă brațul drept într'o direcțiune și brațul stâng în cea-laltă; iar cele «cinci-șese-șapte conștiințe simultanee diverginți inconsciente» ale lui Hartmann întrec ori-ce copilăria.

Ne pare chiar reu de a fi alăturat pe Hartmann cu Myers. Myers este un adevărat om de știință, care ne spune el-însuși în studiul său că teoria desbinării morale a celor două emisfere nu e decât o ipotesă și că dînsul este ori-și-când gata s'o revadă; pe când Hartmann nu vrea nimic să revadă, ba nu vrea nici măcar să vadă.

Ori-căți creeri ar ave omul, el nu poate ave în același moment decât numai una singură conștiință

a sa, pe lângă care însă prin sugestione poate să între într'însul o parte din conștiința altuia, adică a agentului care suggestionază, și această conștiință a altuia, nu a sa proprie, este aceia care alcătuesce atunci pentru pacient sau medium un element inconștient. În oada, afară de ipnotisor și de cel ipnotizat, se află dd. *A*, *B* și *C*, iar d. *D* lipsește; ipnotisorul ține ipnotizatului: «după ce te vei deștepta, vei vedea ședând și fumând «pipă pe d. *D*»; ipnotizatul se deșteaptă, și prin propria sa conștiință vede pe dd. *A*, *B* și *C* așa cum sînt ei în faptă, iar prin conștiința ipnotisorului, de care e inconștient, vede pe d. *D* ședând și fumând. Întrebăm: sînt ore aci două conștiințe personale în același timp? Nu, căci una din ele nu e personală, ci a altuia, dată prin sugestione din partea agentului, care tot-d'a-una este și nu poate a nu fi pe deplin conștient de ceea ce suggestionază. Când ipnotisorul ține: «vei vedea ședând și fumând pe d. *D*», el își dă samă cu deplinătate de fire-care cuvînt rostit, pe când ipnotizatul e cu desăvîrșire inconștient când vede pe d. *D*, care lipsește. Să mai adăogăm că conștiința personală a celui ipnotizat, unconștiința sa, lucrază aci ca tot-d'a-una prin creier, pe când conștiința altuia, cea sugerată, fiind o inconștiință personală, nu este localizată nicăiri în trup, ci lucrază prin supra-organism, prin «Inconștientul» cel mare, ca în toate cazurile somnambulice.

Sugestiunea poate fi orală sau mentală, adică spusă sau numai gândită. În stare de întrupare, tocmai din cauza corpului celui grosolan, sugestionea cea mentală e foarte grea și rară. Astăzi, prin lucrările școlii dela Nancy, ale lui Charles Richet și altora, ea este pusă afară din orice îndoială. Un ipnotisor poate să se gîndescă numai: «scolă, du-te în grădină, rumpe un măr și adă-mi'l aice»; și ipnotizatul îndeplinește din punct în punct această poruncă. Dar într'o asemenea sugestione mentală agentul trebuie să fie și mai conștient decît în cea orală, căci orice șovăire a gîndului, orice nelămurire a cugetării împedecă și nimicesce sugestionea.

În sfîrșit, există un fel de auto-sugestiune, în care omul este agent și pacient tot-o-dată. Ce se întîmplă atunci? Ca agent, el este conscient; ca pacient, e inconscient; dar nu e conscient și inconscient în același moment, ci de'ntăiu conscient când își face sugestiunea, și apoi inconscient când o execută. Eă vréu să mă deștept la 5 óre dimineța, deși sînt deprins a mă scula la 9; «eă vréu» este o sugestiune pe care, ca agent, mi-o fac eă însumi fórté conscient; apoi mă deștept punct la 5 óre, supunéndu-mé, ca pacient, într'un mod inconscient sugestiunii pe care singur mi-am făcut'o. Și aci sugestiunea e cu puțință numai prin deplina consciința a agentului și deplina inconsciența a pacientului.

Inconsciența pacientului, consciința agentului, fórméază decí, încă o dată, legea cea mai imperiósă a orí-cării sugestiunii.

Sciind acésta, să luăm dară una câte una manifestațiunile cele de căpeteniă ale Spiritismului, și să arătăm că ele nu se deosebesc de cele ipnotice sau de cele magnetice decât numai și numai prin natura cea destrupată a agentului.

Să începem cu învîrtirea meselor.

Sînt acum câți-va aní, la Viena, într'un birt din Döbling, aședându-mé și strigând: «Kellner!» m'a umflat rîsul când am văđut d'o-dată resărind înaintea mea pe Napoleon cel Mare.

Chelnerul era în frac și cu tradiționalul șervet pe umér, dar la statură și la chip, la frunte, la nas, la ochi, la bărbia — leit Bonaparte.

Puteam óre să nu riđ față cu o asemenea glumă a naturei?

Cu câte-va sêptémâní înainte, călătorisem dela Geneva la Nyon în același vagon cu Prințul Napoleon, despre care scieam de mai 'nainte cât de mult séménă la figură cu marele împérat. Eí bine, vestitul Plomplon era nemica

pe lângă chelnerul dela Viena! Și tocmai de aceea îmi venia a rîde și mai cu poftă.

Dar după ce am rîs cât am rîs, iată că'mî săgetă prin minte o idee: de ce adecă adevăratul Napoleon ar fi ridicol în haîne de chelner? Califul Harun-al-Rașid se străvestia în cerșitor pentru a afla ce se face și ce se vorbește pe'n stradele Bagdatului; Petru cel Mare slujia ca un meșteșugar de rînd în marina olandesă. Dacă dară, la un moment dat, Bonaparte s'ar fi prefăcut în chelner pentru a ajunge prin acésta la o țintă, pe care altfel îi era cu neputință s'o atingă, în loc de ridicol ar fi ce-va sublim.

Tot ast-fel îi este یرtat orî-și-cuî să rîdă cât de bine de acele Spirite cari se manifestă prin învîrtirea meselor; la cea de'ntău vedere, de bună samă, nimic nu pôte fi mai comic; după ce însă va ride cât va ride, să stea puțin și să cugete.

Se scie că prima propagandă spiritistă s'a născut în America la 1846 într'o localitate de lîngă New-York, la familia Fox, prin bătăi în perete cari respundeau fôrte limpede la întrebări, bună-ôră: «de câți ani este cutare?» sau cari se repetau după poruncă, de exemplu: «să bați de ęce orî», fără a se fi putut descoperi acela care bătea, deși ęcimî de ómeni îl căutau și'l pândiau în casă și afară.

De aci s'a tras incheerea cea mai apropiată, cum-că comunicațiunile cu Spirite trebuî să fie prin bătăi, adecă *typtologice*, și — ca mijlocul cel mai lesnicios — Americanii aũ început a întrebuiņa pentru acésta mescióre, ale cărora picióre, drept rěspuns la întrebări, lovesc în dușumea un număr de orî, sau fac alte mișcări convenționale: «*tables tournantes*», «*tables parlantes*», «*Tisch-klopfen*», «*Tischrücken*», «*wandernde Tische*», «*magnetische Tische*» etc.

Prin asemeni mescióre s'aũ căpětat nu numai comunicațiuni scrise, dar pînă și note musicale dela nesce fințe omenesci nevedute, neauđite, nepipăite, nesimțite.

73. Melodii dictate printr'o măsă, melodii de tot originale și chiar frumoase, ș'apoî dictate anume unor ne-musicanți, este fără îndoelă ce-va mult mai greu decât semne alfabetice; și totuși să ascultăm ceea ce ne spune în această privință Eugène Nus (Choses de l'autre monde, ed. 5, p. 85 sqq):

«Unul din noi, Allyre Bureau, era musicant la îndelete, chiar un «musicant bun și învățat, care publicase câte-va frumoase melodii, între «alte *Primăvara* pentru răpitoarea poezii a lui Teofil Gautier, și care «a lăsat nepublicate mai multe altele. Mésa îi încredință lui sarcina de «a face accompaniamente la cele dictate de dînsa, dar cu tocméla ca el «să nu ȳea nici o parte la dictare, și nici să nu se apropie măcar de «măsă decât numai în rarele momente de îndoelă asupra vre-unui amă- «runt al acestei ciudate compozițiunii. Eū și cei-lalți dintre noi nu scieam «din musică nemic, afară dóră de ceea ce, cu cincî ani înainte, învă- «țarăm într'un curs de câte-va luni dela Emil Chev , care începuse a «r sp ndi atunc i în Paris minunata sa metodă. Noi ne înțeleserăm dară «cu mésa că, pentru comunicațiunile sale musicale, ea se va servi a- «cume de metoda Galin-Paris-Chev , și nici n'ar fi putut să se serve «de vre-un alt mijloc pentru a ne transmite acest nou gen de improvi- «sațiune. O bătae însemna *ut*, do  bătăi *re*, trei bătăi *mi*, patru *fa* și «așa înainte. Obic nuit mésa începea prin a ne spune de mai 'nainte din «c te note anume se va alcătui melodia, aprópe tot-d'a-una trei- eci și «do , numărul se  favorit pentru frasa musicală, pe c nd do -spre- ece «era numărul favorit al cuvintelor pentru frasa vorbită. După acestă «preambulă, mésa dict  una după alta notele, pe care noi le scrieam «cu cifre; după acelea le împărția în m sur i, ar t ndu-ne,  r ș i una după «alta, cantitatea fie-cării m sur i; pe urmă, ne dedea valórea unit ț i, «albă, négră sau c rlig; apo  ne dedea valórea fie-cării note în parte, «scand nd măsura prin bătae. De aci ven a indicațiunea accidentelor, «a diezurilor și a bemolurilor la cutare sau cutare notă de cutare sau «cutare m sur , apo  tonul, și'n sfirșit titlul, pe care ea se înc p țina «de a nu ni'l spune dec t după ce totul era isprăvit...»

Din cele patru-spre- ece melodii dictate ast-fel de acea mescióră, reproducem aci una intitulată «C ntul Mării»:

Adagio.

crescendo

Orî-cine va recunósce că acéstă bucată nu e urită;
dar cine óre a compus'o?

Ceî trei carî şedeau lîngă mésză nu erau musicantî.

Singurul musicant, Bureau, nu şedeu lîngă mésză.

Ceî trei cunosceau notele musicale numai între cât

trebuî să cunoscă cine-va alfabetul pentru ca să pótă scrie mecanicesce sub dictarea altuía.

Cum-că cine-va a dictat, este învederat; dar cine anume?

Melodia de mai sus e rezultatul unei sugestii. Ceî trei, cu mescióra împreună, care le servia drept craion, sînt toţi la un loc un medium. Fără a dormi în sensul propriu al cuvîntului, fără a'si fi perdut consciinţa lor personală, ei aũ fost cu desăvîrşire *inconscient* în privinţa bucăţii musicale ce li se împărţăşia, şi *inconscient* în acéstă privinţă era şi Bureau. Agentul care sugestionéză trebuî neapărat să fie sörte *conscient* anume de cuprinsul sugestiei, căci altfel nu reuşesce. Prin urmare, în cazul de faţă acel agent n'aũ fost nici cei trei, nici Bureau, adecă nici unul din cei patru întrupaţi cari se aflaũ în odae. Cine dară?

Să lăsăm la o parte melodia cea dictată prin bătăile mesciórei — o melodiă mult mai frumoasă va fi publicată mai departe în cursul acestor cercetări — şi să trecem la un alt cas: el este de tot simplu, putincios cel mai simplu, şi totuşi, orî-cât de simplu, nu se póte explica prin nici una din câte şi mai câte, despre cari astăđi nu mai vorbesce nemine, deşi altă dată le susţinea cu serioşitate bărbaţi ca Faraday, Chevreul, Reichenbach, Thury, Roggers, Jobert de Lamballe, Chevillard...

În primul capitol eũ am spus: «mărturisesc în cuget «curat că n'am învîrtit nici o dată o mésză, şi nu simţesc nici o poftă de a o învîrti vre-odată».

Faptul este că nici mesele nu fac haz de mine. În tinereţe, de câte orî mi s'a întâmplat în societate a fi silit de a pune şi eũ mânia pe o mescióra între cei ce o învîrtiaũ, ea nu se mai mişcă şi pace!

Cată să recunosc, în adevăr, că învîrtirea mesei îmi făcea tot-d'a-una aceiaşi impresiune comică, pe care am simţit'o la Viena vęđënd figura lui Napoleon cel Mare cu şervetul de chelner la umër. Credeam cu tăriă în Spirite, dar n'aş fi evocat în ruptul capului pe vre-unul

din morții mei printr'un mijloc care mi se părea a fi pré-injositor. Mă gândiam une-orî în mine însumi: când voiu muri și eă, să'l ferescă Dumnezeu pe cine o să se încerce de a mă chiăma prin piciorul unei mese, căci îi voiu trânti mésa în cap cu tóte piciórele eă. Nu aveam dreptate, o sciă, dar așa credeam eă; și desprețuind mesele, nici mesele nu mă iăbiaă. Cu tóte astea, fără a lua parte la învîrtire, nu o dată am privit'o ședënd la distanță.

Un cas mă-a rămas întipărit în memoriă și l'am găsit scris de pe atunci pe un petec de hărtiă. La 1881 petreceam într'o séră în familiă la profesorul Pană Constantinescu. Casnicii și amicii învîrtiaă o mėsă, care respundea fórté lămurit la mai multe întrebări de natură cifrică.

— D-ta nu vreă să întrebă nemic? imă đise unul.

— Ba da; întrebați o: câți lei am eă în buzunar? dar mai 'nainte să'mă spuneți fie-care din d-vóstre, cam cât credeți că voiu fi avënd.

Eraă patru lîngă mėsă. *N* mă-a spus rîdënd: «N'ai nici o pară». *P*: «Ai un napoleon». *M*: «Ai đece lei». *T*: «Ai cincă lei».

Să adaug că eă însumi scieam numai că am bană mărunți, dar nu scieam—nu scieam de loc—câți anume.

Fiind întrebată, mescióra a răspuns prin 23 bătăi de picior și s'a oprit.

Am scos toți banii din buzunar: eraă tocmai 23 lei.

Și aci suggestiunea e învederată; și aci *inconscientul* celor patru era un medium; dar cine óre a fost agent saă ipnotisorul cel *conscient*? Un ipnotisor inconscient, care nu scie adecă ceea ce suggestioneză, fiind o absurditate, agent dară n'a fost nici unul din cei cincă întrupați, și numai cincă întrupați ne aflam în odae; ba mai era și o pisică, însă pe aceia n'o bănuiesce de o cam dată nici chăar Hartmann.

75. Dela bătăile de picior ale mesciórei pînă la un paner saă coșuleț, de piciorușul căruia se acață un craion, era un pas. Aședându-se sub coșuleț hărtiă albă, craionul

cel acăţat scrie cuvinte și frase întregi. S'a băgat apoi de samă că numărul persónelor, cari se așeđau lîngă or ce fel de mescióra, era une-orî indiferent, precum nici contactul mânilor între ele sau cu mescióra nu era tot-d'una trebuincios, un singur bun *medium* ajungênd să învîrtescă prin ținerea mânilor chiar la o depărtare óre-care. În acest chip, ceea ce trebuia neapărat pentru învîrtire, era un medium pus la o distanță mică, așa ca mescióra sau altă uneltă analógă să se afle óre-cum sub înriurirea atmosferei lui, sau — cum șic alții — sub puterea lui fluidică; mai lămurit: lucrul cel ne'nsuflețit să nu înceteze de a fi un fel de apendice al pacientului celui inconșcient, pe care'l suggestionéză agentul conscient cel nevăđut. De aci éráși nu mai era decăt un pas pînă la încercarea de scrisóre directă, asupra căriia ne vom opri o clipă.

Atingem numai în trecét faimósele experimente ale baronului de Guldenstube, a căruia «Pneumatologie positive», publicată în prima edițiune la 1857 și reprodusă apoi la 1889, cuprinde o mulțime de specimene fac-similate de scrisóri, iscălituri și semne, căpătate d'adrechtul dela Spiritele reposașilor, fără contactul vre-unui medium, ci numai fiind față Guldenstube pe când craiionul se mișcă singur pe hărtiă. Așa, de exemplu, la 20 novembre 1887, de'naintea generalului de Brewern, a principelui Schachowskoy și a mai multor diplomași, se primi dela Spiritul celebrului poet Pusckin următorul autograf, care însemnéză rusesce:

76. Credință.
Speranță.
Iubire.
Pusckin,

scris întocmai cum scriea poetul.

Въра.

Мадема.

Нотоб.

Тумкин.

Neminea nu s'a îndoit de onorabilitatea și de buna credință a baronului de Guldenstube, a surorii sale care era de asemenea medium, și a amicilor cari luaū parte la experimente; din neurociere însă, ei toți erau diletanți, nu ómenī de sciință, astfel că nici operațiunea, nici descrierea nu s'aū făcut într'un chip cât de puțin metodic.

Alt ce-va este doctorul Paul Gibier.

Fórte slab în istoriă și 'n filologiă, în cari se lasă a fi jucăria unui Jacolliot (v. Marillier în Rev. philos. 1887 No. 4 p. 419), el este fórte tare în metodele de experimentațiune, în cari se numără printre eleviī cei mai de frunte de aī lui Pasteur. Puțin ne pasă dară că Dr. Gibier nu scie sanscrita, despre care vorbesce alandala; lucrul de căpeteniă este că el scie să experimenteze, scie să opereze și să descrie operațiunea. Din acest punct de vedere, a treia parte din «Le Spiritisme», anume «Partie expérimentale», și mai ales §-ul IV: «Ecriture spontanée», este un document de o netăgăduită valóre sciințifică.

Dr. Gibier experimentă cu celebrul medium american Slade.

Din cele de ce ședințe descrise, să reproducem aci numai pe cea de'nțaiū:

«La 29 aprile 1886, la orele 11 dimineța, eū și amicul meū A. ne ducem la Slade. Eū luaī cu mine mai multe plăci (ardoises), pe cari le-am iscălit cu crașonul albastru. Am inspectat odae, am examinat mēsa și mănecelul lui Slade, l'am căutat sub haīne, l'am descălat. Apoi, după cererea lui Slade, am scos din ghiozdanul pe care nu'l lāsasem o clipă, doē plăci încadrate, din fabrica lui Faber, și le-am pus, fie-care în deosebī, pe mēsă. Slade ūea un bețișor de scris pe placă, lung de 8—10 milimetri, îl rumpe cu dinții în doē și'l aședă pe una din plăci, la capētul opus iscăliturēi mele. Apoi acopere placa cu cea-laltă, cu iscălitura înlăuntru; ūea amīdoē plăcile astfel unite și le pune vertical pe ante-brațul meū stāng. N'am perdut din vedere nici una din mișcările sale, precum nici plăcile mele. În momentul când Slade pleca plăcile ca să le pună vertical, s'a auzit înlăuntru alunecarea bețișorului în spațiul dintre cele doē suprafețe încadrate. Odae era bine luminată. Câte-trei noi aveam mănile pe mēsă gólă: d. A. la drēpta mea, iar Slade la stānga. Eū urmăriam cu ochiī

«mânile lui Slade și piciorurile lui, pe care el nu le ținea sub măsă. Văd
 «forțe lămurit pe ante-brațul meu stâng cele două plăci lipite una de
 «alta și ținute cu mâna stângă a lui Slade. După 20 sau 30 secunde,
 «simțesc plăcile apăsându-mi cu putere ante-brațul. Slade ține atunci
 «că curenții trece prin brațul lui, și se plânge că-l doare puțin. Câte-
 «va lovituri surde au resonat în plăcile mele, și mâna lui Slade a de-
 «venit țepănă. De o dată s'a aușit forțe lămurit scrierea. Mâna lui
 «Slade era nemișcată, nu se mișcă nici un singur deget. Ascult plăcile:
 «nu putea fi nici o îndoială; înlăuntrul plăcilor scârțâia; aușul meu nu
 «mă înșelă: scriere, punctuațiune, de patru ori o liniuță trasă. Scrierea
 «era de nătau încetă, apoi după prima liniuță a devenit mai repede,
 «iar după a doua liniuță din nou încetă...»

Plăcile s'au deslipit, și pe una din ele s'a înfățișat următoarea scrisoare, sau mai bine următoarele scrisori, englezesce, nemșesce și franșusesce:

7. «Many spirits are present and will say a few words
 «to you. I am truly W. Clark. (Mai multe Spirite sînt
 «de față și vor să vă spună puține cuvinte. Sînt cu sin-
 «ceritate W. Clark)».

«Mein theurer Herr. Empfangen sie, mein Herr, meine
 «herzlichsten Grüsse. John Stephens. (Scumpul meu domn,
 «primesce urările mele cordiale. John Stephens)».

«En effet, votre idée est très bonne. Votre bien dé-
 «voué serviteur L. de M. (In adevăr, ideea d-tale e forțe
 «bună. Al d-tale devotat serv L. de M.)»

«Dear sir, we all join in the above. (Scumpe dom-
 «nule, noi toți ne unim în cele de mai sus)».

In acest experiment sînt două probe despre inconșiența lui Slade:

1° S'a constatat cu siguranță că el nu știe de loc
 neînșesce și franșusesce, ci numai englezesce;

2° Comunicațiunea cea franșusescă: «Votre idée est très
 «bonne» respundea la o cugetare a lui Dr. Gibier, care
 la începutul ședinței se gândise în sine: «dacă vom reuși,
 voiu scrie despre acesta o carte», — ce-va pe care el n'a
 spus-o nimenui și pe care nu putea s'o știe Slade.

Slade fiind inconșient, sugestiunea dară nu venia
 dela dînsul. Cu atât și mai puțin dela Dr. Gibier, care
 în tot timpul operațiunii nu se gândia decât la mâinile

many attempts to get a person out of the state
 of hypnosis by a summer holiday. W. Elliot
 and in America he is
 very famous for his
 experiments in hypnosis
 and in the year 1845
 he published a book
 entitled "Hypnotism"
 which was the first
 book on the subject
 ever published in
 America.

și piciorle lui Slade, dorind să descopere vre-un *truc* din partea Americanului, iar orî-ce dare de sugestione cere nu numai deplina conștiință, dar o conștiință ațintată anume asupra ideii care trebuî să fie sugerată. Cât privesce pe d. A., el a luat parte abia la doă din cele zece experimente, ș'apoî nu putea să cunoscă nici dînsul cugetarea cea nerostită a lui Dr. Gibier.

Deci, sugestionea nu venia dela nici unul din cei trei întrupați.

O altă scrisore între plăci, căpătată prin medium Eglinton în nescă împregiurări de control tot așa de bine chipsuite, se pôte vedé în fac-simile la baronul du Prel (*Experimentalpsych.* 204), nemșesce și englezesce, cu doă feluri de slove de mână deosebită.

Pe plăcile lui Slade aș scris trei agenți: un Engles, un Némț și un Frances; adecă trei conștiințe străine se străcurară în intervalul operațiunii prin Slade, carele în același timp nu era adormit, păstrându'și conștiința sa personală și dându'și bine samă de curentul ce dăcea că'i trece prin braț. Câte conștiințe dară avea Slade? Una singură conștiință *a sa*, căci cele-lalte trei nu erau ale lui, și nici nu erau conștiințe pentru dînsul, și nici nu erau trei, ci închipuiau câte trele în supra-organismul lui Slade ce-va inconscient unul, neatârnat de creerul cel trupesc, creer uni-conscient cu ambele sale emisfere, uni-conscient până și atunci când una din emisfere ar fi inconscientă, căci uni-conșiența emisferei celei consciente și inconșiența celei-lalte ar face împreună $1 + 0 = 1$. Chiar creerul întreg pôte să devină inconscient, și devine adesea, de câte ori pacientul adorme pe deplin, dar bi-conscient sau tri-conscient el nu pôte fi nici o dată, ci numai uni-conscient.

Dr. Gibier n'a încercat o variantă a experimentelor sale. Dacă între plăci în loc de un bețișor s'ar fi pus doă, e cu puțință ca amîndoă bețișorele să fi scris în același timp, fie-care la un alt capăt al plăcii, după cum

medium Mansfield (Aksakow, Animismus, 460) sciea în același timp alt ce-va cu mâna stângă și alt ce-va cu cea dreaptă. Dar și'n acest cas Slade ar fi avut tot una singură conștiință *a sa*, iar cele-lalte conștiințe, conștiințe

78. ale agenților nevăduți, ori-câte ar fi fost, nici erau ale lui, nici erau pentru el conștiințe, nici erau numărate două-trei, ci alcătuiau un singur inconscient.

Starea de veghere, în care se află Slade, nedormind, având o deplină conștiință *a sa* de cele ce se petreceau împregiur, și totuși fiind inconscient de ceea ce se sciea prin mijlocirea lui pe placă, este o stare de veghere ipnotică, bine cunoscută școlei dela Nancy. Iată cum o descrie Dr. Liégeois (De la suggestion hypnotique, 60): «Pacientul nu înfățișează nici cel mai mic semn de dormire. El are ochii deschiși, mișcări slobode, vorbește, umblă, se pörtă ca tötă lumea, iea parte la convorbire, «respunde la întimpinări, discută, se arată adesea isteț «în ceea ce spune, pare a fi într'o stare cu totul obi-cinuită, afară de un singur punct.»

Punctul sugestiuinii.

În acest singur punct ipnotisatul lui Dr. Liégeois, ca și Slade, este inconscient, remânând foarte conștienți amîndoi în tôte cele-lalte puncturi.

Dar pe Slade îl ipnotisase nu Dr. Liégeois, ci trei ipnotisori fără carne, fără óse, fără trup.

Trei ipnotisori, întocmai ca la săraca Normandă dela Havre, pe care o ipnotisau pe rînd în aceeași ședință Dr. Gibert, Pierre Janet și Dr. Ochorowicz, învoiți între dînșii de a lucra în înțelegere.

Casul lui Slade întră dară d'a'ntregul în fenomenologia Ipnotismului, cu unica deosebire că agenții, factorii cei conștienți, sînt aci nesce ființe despămîntenite: Spirite.

Comunicațiunile pe placă sînt tot ce pöte fi mai *aplă*, mai «terre à-terre». Agenții cari le-au suggerat au fost, fără döră și pöte, nesce ființe foarte de rînd. Dar ce să le facem! și pintre cei destrupați cată să fie mulți

proști, de vreme ce pînă la cei întrupați ei întocmesc o mare majoritate, ai căria membri, destrupându-se mâine poî-mîne, prin această eșire din trup nu vor deveni cu mult mai deștepți.

Spiritele cele înalte n'aũ vrut să se împărtășescă lui Slade, și nici lui Dr. Gibier. De ce? — e tréba lor.

Un medium este amic sau confident al unui Spirit, una din doë; și e lesne de înțeles că Spiritele, ca și noi cești întrupați, nu se împrietenesc cu tótă lumea și nu se încred în orî-cine.

Mediumitatea se întemeiază nu numai pe o însușire fizică deosebită a pacientului, pe ipnotisabilitatea lui, dar și pe iubire, pe simpatia, pe afinitate electivă între el și între agent. O asemenea afinitate electivă, «*passion somnambulique*» (Ochorowicz. *Suggestion mentale*, ed. 2 p. 131), e cunoscută și'n Ipnotism.

Pentru ca să'ți vorbescă un Leibnitz sau un Spinoza, trebui să fii drag lui Spinoza sau lui Leibnitz, nu numai d-ta, care'î întrebî, dar și medium, prin care primesci răspunsul. Intre agent și între pacient cată să se înființeze un raport, după cum dic magnetisoriî, și înființarea unui asemenea «raport» nu e tocmai lesne.

Cu tóte acestea, chîar pînă la comunicațiunile cele anonime sau pseudonime, căpătate de cătră Eugène Nus și de cătră baronul de Guldenstubbe, unele sînt departe de a fi próste.

Iată doë-trei specimene:

«Dorul mai mult sau mai puțin viu este drumul de fer care duce Spiritele prin cugetare la cei ce le sînt dragi, iar cugetarea unui Spirit este el însuși» (Guldenstubbe, 287).

«Credința în nemurire este o auroră, care în lumea acésta precede sórelui din lumea cea-laltă» (ibid. 285)

«Dumneđeũ este iubire; cum dară, omule, veî puté tu să'l definesci?» (ib. 269).

«Intuițiunea este o punte aruncată dela cunoscut spre necunoscut, dela finit spre infinit» (Nus, 55).

Și să nu uîtăm că un Spirit, când le spune acestea,

le spune ex-promptu, fără pregătire, fără a face literatură, fără a ciopli frasa așa cum Schopenhauer și moraliștii franceși își ciopliau aforismele și maximele, așa cum eu însumi mă silesc a'mi stilisa ceea ce scriu acum: ba mai ștergând, ba mai adăugând, tot-d'a-una nesigur de voiu fi brodit cuvîntul cel mai potrivit pentru a'mi înveșmînta cugetarea.

Dar încă o dată, nu este vorba de spiritul Spiritului care ni se înfățișează prin măsă sau pîntre plăci, ci este vorba de realitatea lui. Când Spiritul lui Hartmann — căci și Hartmann o să devină Spirit într'o țî — îmi va spune prin măsă sau pîntre plăci una singură din nădrăvăniile de cari e plină cartea sa «Die Geisterhypothese des Spiritismus»; când îmi va spune, de pildă (op. cit. p. 39), că este cu puțință ca un om în momentul când móre, înainte de a'și da sufletul, să trîmiță o lungă cugetare a sa în depărtare la un medium neipnotizat sau nemagnetizat, «non intrancé», care cugetare să stea nesimțită cînci césurî în creerul cel conscient al lui medium după ce murise deja trîmițetorul, și apoi peste cînci césurî medium s'o scrie automatic, adecă: «une longue suggestion mentale à grande distance et à échéance fixe à la fois sur un sujet en parfait état de veille», ceea ce nicî un ipnotisor și nicî un magnetisor n'a cutedat măcar să viseze pîna acum; când îmi va spune una din acestea numai și numai din tristul amor-propriu de a nu veni să recunóscă nemurirea după ce o tăgăduise o dată, atunci eu voiu țice: «ce deșanțate mai sînt unele Spirite!», dar pîna și deșanțarea va dovedi că Spiritul lui Hartmann n'a murit, de vreme ce deșanțeză și după mórte.

Fenomenele spiritiste prin măsă, prin scrisóre directă ca la Guldenstubbe, pîntre plăci ca la Dr. Gibier, se deosebesc de fenomenele ipnotice cele obicînuite într'un singur lucru: aci, ca și acolo, este o sugestione; aci ca și acolo, este un agent conscient — agent întrupat în Ipnotism și destrupat în Spiritism; aci, ca și acolo este

un medium inconscient; dar în Ipnotism sugestiunea se opresce asupra lui medium, pe când în fenomenele spiritiste ca cele de mai sus ea se prelungește sau se poate prelungi prin medium asupra unor obiecte ne'nsuflețite puse la o depărtare óre-care: măsă, hărtiă, placă... Inșă nici acéstă trăsură de deosebire nu este străină unor forme ale Somnambulismului provocat.

Horace Pelletier urmărește de un șir de ani nesce experimente magnetice cari — fiind date aceleași condițiuni în cari operéză el — sînt verificabile de cătră oricine, anume fenomenul: cum un agent conscient, adecă magnetisorul, prin mijlocul unui medium, adecă al unei ființe puse în stare de inconsciență, poate să transmită unui lucru ne'nsuflețit, fără a'l atinge trupesce, o însuflețire momentană, o aparență perfectă de ce-va viu.

Un exemplu.

Se scie că șérpele, când privesce de jos, dela rădăcina unui arbore, la o vrabiă, care șede d'asupra'í pe o créngă, păséruica începe a améți, își perde cumpétul și cade în gura șérpelui.

Pelletier reproduce aprópe întocmai acéstă scenă printr'un pseudo-șérpe și o pseudo-vrabiă, adecă: pe de o parte un șérpe făcut din cilindre umplute cu mēduvă de soc și prin cari e petrecută o ață, cilindrele fiind din ce în ce mai micí acolo unde se închipuesce códa, iar la capétul opus se acață un fel de cap de șérpe cu gura deschisă; pe de altă parte, o păpușică de vrabiă, din carton bună órá. Vrăbióra e aședată pe o mesciórá la o depărtare de cincí centimetri de șérpe. Un *medium*, un «sensitiv» cum îi ȓice Pelletier, un om în stare de somnambulism sau inconscient, ține o mână întinsă d'asupra șérpelui și a vrăbiei. Pelletier dictéză atunci sugestiunea, care se și îndeplinesce treptat: vrabia se mișcă, pare a se feri de punctul de unde se află șérpele, se plécă spre drépta, apoi spre stânga, se vede o sfiálă, în sfișit înaintéză doi centimetri spre șérpele care o aștéptă nemișcat, încá un centimetru, doi, și cade în

gura șerpelui, adecă o atinge cu cîocul (Revue Spirite 1889 p. 183).

Între vrabia cea de carton și între mîna inconsciențului nu este o atingere, după cum pôte să nu fie între baronul de Guldenstubbe și între hîrtia pe care craionul scrie din partea lui Puschkin, după cum nu este între degetele lui Slade și între bețișorul care sgîriă o placă acoperită. Nu este un contact direct, ci numai o apropiere fôrte mare, o acțiune dinamică extra-periferică care ajunge pentru ca acea vrabiă, acel craion, acel bețișor să fie înriurite de medium, iar acesta, la rîndul seü, se supune orbesce suggestiunii. Suggestiunea însă plécă tot-d'a-una dela un conscient, numai dela un conscient pôte să plece, dela un inconscient nici o dată — nici o dată. Orî-ce suggestiune este o sumă de idei, un număr concret, să đicem 3; pentru ca suggestiunea, adecă 3, să trecă în medium, trebuî ca la medium, în locul unde trece ea, să afle atunci un *zero* de idei, adecă o desăvîrșită inconsciență, căci din dată ce nu va fi *zero*, ci 2, se va face 5, nu 3, prin urmare suggestiunea nu se va îndeplini. În cazul de față suggestionéză Pelletier, care scie limpede cuvînt cu cuvînt tot ce dictéză, adecă 3, pe cînd somnambulul care'i servă drept medium nu scie nimic, adecă *zero*. În cazul lui Slade, în cazul lui Guldenstubbe, suggestionéză un agent de asemenea conscient, pôte și mai conscient, dar destrupat, care iarăși își dă bine samă de 3, pe cînd consciința lui Guldenstubbe și a lui Slade e scăđută la *zero* față cu suggestiunea.

Invîrtirea mesei și scrierea între plăci — despre experimentele lui Guldenstubbe nu mai vorbim, ele avînd nevoie de o verificare metodică — sînt nisce mijlôce inferiôre de comunicațiune spiritistă, mijlôce cari ațîță curiositatea și stîrnesc mirarea celor gură-cască, mijlôce așa đicînd de bâlcî, pînă la cari Spiritele cele înalte nu se pré pogoră și prin cari nici mințea celor întrupați nu se pré luminéză, nici inima lor nu se pré încălđesce. Mijlôcele spiritiste cele adevêrat superiôre sînt:

- 1°. Inspirațiunea propriu zisă :
 2°. Scrisoarea automatică.

Fiică-mea, vorbind într'un loc la a treia persoană despre sine-însăși, dice (Bourgeons d'Avril p. XXV): «...sa plume
 81. «trottait, trottait sur le papier. Elle avait l'inspiration
 «ardente et vive. Elle n'écrivait que lorsque l'inspiration
 «lui venait, l'âme pleine de son sujet, *en proie au dieu*,
 «disait-elle... (...condeïul ei tropăia, tropăia pe hărtia. Ea
 «avea o inspirațiune aprinsă și viuă. Ea sciea numai
 «atunci când îi venia inspirațiunea, cu inima plină de
 «subiectul ei, *pradă a ȕeului* — ȕicea dînsa...)»

Locuțiunea «en proie au dieu», «pradă a ȕeului», eă
 am căutat'o în zadar prin dicționare. Se pôte ca Littré
 s'o fi scăpat din vedere. Se pôte érašî ca fiică-mea s'o
 fi croit ea-însăși pentru a exprime cu energiă ceea ce
 înțelegea Socrat prin «demon», «ὁ Δαίμων», adecă un
 Spirit care, nevędut pentru ochii trupului, ne iubesce,
 ne ajută și ne povăȕuesce în lucrările nôstre. Vechiî
 Grecî ȕiceau în acest înȕeles *ἐνθεος*, «cu ȕeul în lăuntru».
 Inspirațiunea este trépta cea mai înnaltă a comunica-
 ȕiunii spiritiste, dar tocmai de aceea e cea mai puȕin
 fenomenală.

Orî-cine pôte s'o tăgăduescă.
 Cel inspirat crede adesea din inimă curată că el lucréză
 prin propriul seă geniă, fără nici un prinos din afară, căci
 nu află nici o dovadă de un asemenea prinos. Chîar însă
 dacă simte și scie bine el-însuși că opera 'i se datoréză
 în mare parte unuî amic din altă lume, chîar dacă o
 mărturisesce pe față ca Socrat, alȕii nu vor ei să'l credă,
 și'i răspond rîdënd că și-o închipesce, căci — încă o
 dată — lipsesce o dovadă. Edison, fórte spiritist, spune
 fără sfială că Spiritele i-au inspirat sublimele sale inven-
 ȕiuni; dar cine 'l crede?

Louis Figuier (Le lendemain de la mort, 1889 p. 196)
 are o idee de tot nouă, care merită a fi urmărită și prin
 care se va completa o dată criticismul biografico-literar
 al lui Taine și al lui Brandes: «S'a băgat de samă —

«dise el — cã artiștiu, scriitorii, cugetãtorii, dupã ce perd
«o ființã iubitã, își simțesc mãrindu-se facultãțile lor,
«inspirațiunile, talentele. S'ar pãre cã aplecãrile intelec-
«tuale ale celui pierdut vin de se adaogã la propriile lor
«aplecãri și sporesc geniul lor».

În acestã privințã eu unul sînt fericit de a putã da o
probã chîiar fenomenalã, care la început, precum veți
vede, are aerul de a fi o simplã încredințare a mea, și
apoi de o datã capetã pe neașteptate o întãrire curat
experimentalã.

Mãcar cã din copilãriã îmi plãcea a învăța multe limbi,
o fãceam însã mai cu samã pentru a putã citi în tex-
turi originale fãntãnele istorice, cãci nu Linguistica mã
preocupa în specie, ci istoria, și anume istoria într'o di-
recțiune mai mult archeologicã.

Cele de'ntãi scrieri ale mele: «Analise literare», «Luca
Stroicî», «Portretul lui Țepeș», «Ion cel Cumplit», «Is-
toria toleranței», «Archiva istoricã», «Istoria criticã» pri-
mele 2 fãsciore din prima edițiune, tot ce am scris îna-
înte de 1873, afarã de politicã și de literaturã, sînt lu-
crãri istorice.

La 9 Noembre 1872 móre în Hotin tatãl meu Ale-
xandru ¹⁾, care sciea temeinic peste dece limbi și, pe
lîngã o întinsã culturã filosoficã în școla lui Schelling
și Görres, cãpëtase în școla lui Grimm o nespusã iubire
anume pentru Linguisticã.

Visul seũ de aur era de a vedã o datã un mare dic-
ționar sciințific al limbei romãne.

Cu trei ani înainte de morte, deja fõrte suferind, el
atrãsesse atențiunea Academiei Romãne asupra vechilor
dicționare manuscrise slavo-romãnesci, cari se gãsesc în
Rusia (Analele Acad. Rom. t. I. p. 203, ședința din 2
august 1869).

Prima edițiune din a mea *Istoria criticã* se reproducea

1) În notița biograficã publicatã în *Chevalerie par Julie Hasdeu*, p. 259, s'a pus
din greșelã data «1874». Mõrtea lui tatã-meu a fost anunțatã în *Columna lui Traian*
1873 No. 3 (1 Februarie).

în făsciore după textul publicat mai întâiu periodic în *Columna lui Traian*. Ieău dară *Columna lui Traian* pe 1 Decembre 1872, adecă pentru întréga lună Novembre, în cursul căriia murise tatăl meü; și ce vëd?

Istoria critică ajunsese atunci pînă la pag. 221 (§ 32) după a doua edițiune.

Tot restul s'a scris în urmă, deja după mórtea lui tată-meü.

Ei bine, să'si arunce ochii orî-cine asupra *Istoriei critice*, și se va încredința că pînă la pag. 221 ea este pré puțin lingvistică, aprópe nici decum, mărginindu-se în istoria din punctul de vedere archeologic, pe când delá pag. 224 se începe Linguistica, din ce în ce mai multă Linguistică, în sfîrșit numai Linguistică.

Apoi de o dată nu sciü ce mă împinge a părăsi cu desävîrșire studiile curat istorice și a mă da numai celor lingvistice.

Astfel la 1875 eü deschid la Universitatea din Bucuresci un curs de Filologia comparativă. De aci înainte pînă la *Cuvente den bătrăni*, pînă la *Etymologicum magnum*, Linguistica mă înghite.

Fost'a acésta un îndemn postum dela tată-meü, al căruia Spirit doria să'si realizeze planul unui mare dicționar al limbei române?

Eü n'o scieam de loc atunci și nici măcar n'o bănuiam, dar totuși simțiam un ce pe care nu'l simțisem în timpul studiilor mele istorice.

Și aci chem martori pe profesorii I. Bianu și Lazăr Săineanu, cari — interesându-se mult de mersul *Etymologicului* — de câte ori mă întrebaü: cum de am găsit eü o etimologiă cutare sau cutare fórté grea a unui cuvînt, le-am răspuns sistematic, nu o dată, ci de decimii de ori, și acésta înainte de reposarea și chiar de bóla fiicei mele: «nu sciü, n'am găsit'o eü, e cine-va ne-*vëdüt* care mă ajută».

Pînă aci însă existența aceluï «cine-va nevëdüt» nu este dovedită, și cu atât și mai puțin e dovedită identitatea lui cu tată-meü. Este o încredințare a mea, o

simplică afirmațiune. Ori-cine pôte să'mi răspundă că între încetarea din viață a părintelui meu și între trecerea mea la Linguistică este o coincidență, o întâmplare, un azard.

Azard o asemenea schimbare a firiî mele într'o altă fire în cursul lui Novembre 1872 între paginile 221—224 din *Istoria critică*!

Dar iată că sosim la o probă, dobândită în nesce ast-fel de împregiurări, încât orî-ce minte nepărtenitoare va recunósce că este o probă decisivă, mai decisivă decât chîiar acelea pe carî Societatea psihică englesă din London și excelenta Revistă psihică a lui Dr. Dariex din Paris le publică despre casurî de telepatiă.

Aveam o ședință spiritistă la 13 Novembre 1890, nu séra, nici nóptea, ci pe la 10 óre diminéța.

Eraû față Dr. S. Steiner, profesorul Bonifațiû Florescu și profesorul Th. Speranția, iar ca medium servia V. Cosmovici. Dacă nu mē 'nșel, tocmai la acea ședință Dr. Steiner adusese pe consulul general austro-maghiar d. cavalier de Suzzara.

Menționez numile proprie întregî, căcî maniera lui Dr. Gibier de a pune numai inițialele mi se pare a fi insultătoare pentru martorî: un om cinstit nu se sfiesce nici o dată a fi çis pe nume, iar cu ómenî necinstiți nu trebuî să avem a face.

În acea ședință dară eû primesc de o dată dela tatăl meu următórea comunicațiune rusesce, pe care o dau în fac-simile:

88. Въ качествѣ послѣдняго потомка семьи, ты долженъ продолжать сокровище молдавскаго языка: Etymologicum magnum Romaniae.

Adecă:
«In calitate de ultim descendinte al familieî, tu ești dator a continuà tesaurul limbei moldovenescî: «Etymologicum etc.».

reproduc aici un specimen rusesc și românesc cu cirilica, mărit prin fotografie :

Стойничу — Стойничу.

Стояничу (с 1398)

Ворониху — Ворониху.

Ворониху (с 1465)

Тарасиху — Тарасиху.

Красичу — Красичу.

5. 80. Să luați pe cine-va care nu cunoște un alfabet, bună-ora cel rusesc sau cel grecesc, și să vă încercați a scrie grecesce sau rusesc cu mâna lui, conducând-o înși-vă. Dacă mâna e mlădă și se lasă ușor a fi condusă, scrisoarea va înfățișa în întregul ei trăsurile proprii conducătorului, dar o mână străină fiind tot străină, fiind vie prin sineși, ș'apoi mai fiind și nedepinsă cu combinațiunile grafice ale aceluși alfabet, e peste putință ca pe ici pe colea vre-o liniuță să nu ăasă ce-va mai lungă, alta ce-va mai scurtă, iar literele cele complicate să nu se încurce. Tocmai acesta însă dovedește că mâna scriitorului e condusă de alt cine-va, iar nu scrie ea-în-săși dela sine nesce litere învățate.

9°. Tatăl meu ținea foarte mult la genealogia, la stema nobilitară, la vechimea boerescă a némului Hasdeu, și acesta nu din deșertăciune, ci numai din principiul: «Noblesse oblige». De aci el îmi împune a merge înainte cu *Etymological* nu ca o lucrare personală din parte-mi, ci ca o datoriă «a ultimului descendinte al familiei». Acastă împregiurare, la care eu unul, trăind într'un mijloc unde boerii — cei mai mulți — nu sînt de loc boeri, încetasem de ani îndelungați de a mă gândi, nu putea fi cunoscută nimănui dintre cei de față.

10°. Admirator al lui *Thesaurus linguae graecae* de Henricus Stephanus, tatăl meu numia tot-d'a-una un mare dicționar «Tesar», și a tradus această idee rusesc prin Сокровище, o vorbă pe care eu o uitasem.

11°. Cosmovici, Român neos din Moldova, a căruia familie și-a acățat fără rost pe un -*vică* în loc de «Cosma», nu numai că nu scie nici un cuvînt rusesc, dar nu cunoște nici măcar cirilica românească, pe când comunicațiunea de mai sus este scrisă într'o rusescă literară perfectă, cum sciea tatăl meu.

12°. În timpul comunicațiunii, după cum o vedeau cei de față, eu mă țineam tăcut la spatele lui Cosmovici și i mutam mâna când vedeam că scrisul ajunge la mar-

ginea hârtiei, din care causă unele silabe și litere finale sînt rupte în doč, căci mâna lui medium nu înceta de a mișca nervos craionul chîar în aer în clipa mutării.

130. Insuși Cosmovicî era de tot adormit cînd sciea, cu ochii închiși, stînd în picîore, cu capul întors sus spre stînga dela hîrtiă, primind sugestiunea în modul cel mai inconștient, dar o sugestiune nu dela vre-unul din cei întrupați. Dr. Steiner, care de anî întregi se ocupă în specie cu Ipnotismul, constatase că medium era în stare de catalepsă.

140. Cînd scrisul s'a oprit, noi am deșteptat pe Cosmovicî, care se simția fôrte obosit, se plîngea de durere de cap, avea ochii congestionăți, și apoi s'a speriat el însuși că a scris rusesce.

Spiritul tatălui meu demonstra dară, de astă-dată prin fenomenul cel pipăit al scrisorii automate, cumcă dînsul anume a fost acela care la 1873 mă făcuse prin inspirațiune a părăsi istoria și a mă apuca de Linguistică.

Inspirațiunea era ce-va nedovedit; *scrisoarea automatică* este o dovadă, și o dovadă care, fiind dată în cele patru-spre-șede condițiuni de mai sus, resistă orî-cărîi restălmăcirî nespiritiste.

Asemenea probe, neapărat, sînt fôrte rare. În deobște limba comunicațiunii este cunoscută lui medium, cunoscută mai mult sau mai puțin, și tot-o-dată împregiurările comunicațiunii îi pot fi mai mult sau mai puțin

86. cunoscute; dar orî-cum ar fi, din dată ce medium e inconștient, este o sugestiune la mijloc, și din dată ce acéstă sugestiune nu pôte veni dela nici unul din cei întrupați, ea vine dela consciința unui agent destrupat, rămânînd numai a se controla individualitatea agentului, adecă: cînd iscălitura sună «Platone», să fie ore în adevăr Platone?

Acésta este un punct fôrte însemnat, pôte cel mai însemnat în scrisoarea automatică.

Intr'o zi lui Allan Kardec îi vine pofta de a vorbi cu apostolul Pavel.

Ce are a face apostolul Pavel cu Allan Kardec?

Iubitu-s'au ei vre-odată? Cunoscutu-s'au cel puțin? Este vre-un temei de a crede într'o simpatie reciprocă?

Înțelegem ca un Spirit superior să se comunice unui pămînten care și-a jertit cu râvnă și cu patimă o parte a vieții studiului operelor aceluși Spirit superior.

Spiritul lui Shakspeare, de exemplu, nu poate să nu iubească pe August Schlegel.

Dar atunci apostolul Pavel s'ar fi împărțășit lui Baur, lui Godeau, lui Lange, lui Parson, lui Usteri, atâtor alți «pauliști», cari scieau tot-o-dată și evreesce, iar nici decum lui Allan Kardec.

Poate să fie cine-va foarte spiritist, și totuși să riadă de asemenea evocațiunii; iar când nu e spiritist, atunci ele îl împedecă de a deveni, îl alungă, îl resping așa zicînd dela ușă prin lipsa lor de serioșitate.

Allan Kardec evocă dară pe apostolul Pavel și primește o scrisore automatică franțuzesce, în care se spun în stil evangelic nesce lucruri destul de frumoșe despre iertarea celor păcătoși, și apoi iscălitura: «Paul Apôtre» (Livre des Esprits, éd. 32 p. 436).

Comunicațiunea este dela un Spirit; poate chiar dela un Spirit superior; dar nu și iscălitura.

Comunicațiunea și iscălitura sînt ambele sugerate, însă sugerate pe căi deosebite.

Cum așa?

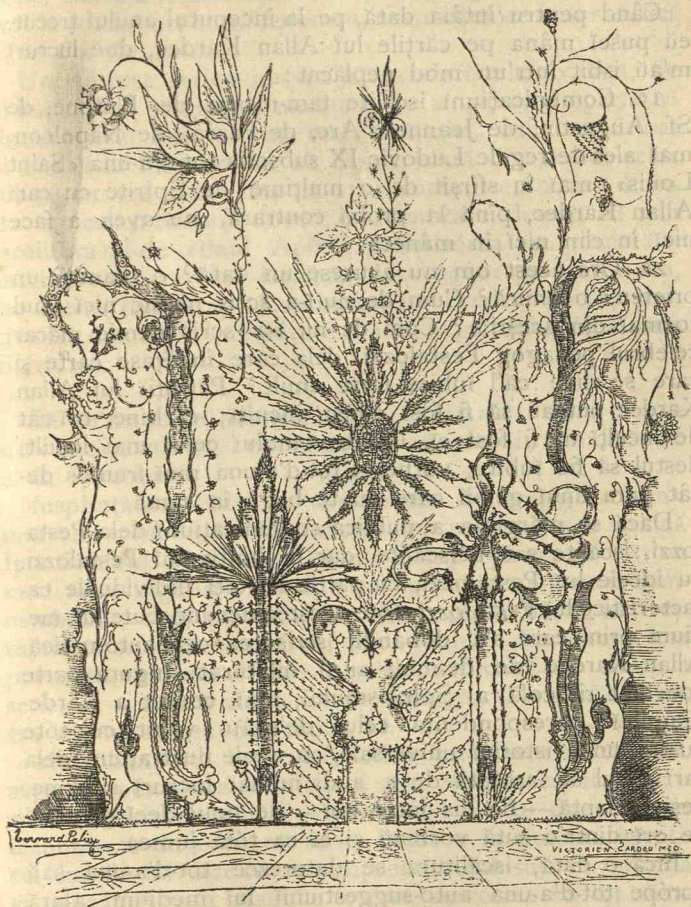
Când un medium evocă pe apostolul Pavel, el mai întâiu se gîndesce conscient la apostolul Pavel, astfel că numele «apostol Pavel» este pentru dînsul o auto-sugestiune, făcută — ca orîce sugestiune — într'un mod conscient. După aceea, ca medium, el primește inconscient o sugestiune dela un Spirit, dela Spiritul X, scriind'o automaticesce întregă, și apoi la sfîrșit, executînd inconscient propria sa sugestiune cea conscientă, iscălesce: «Paul Apôtre».

Aci nu consciința Spiritului celui destrupat minte, ci

minte foarte nevinovat conștiința lui medium, care evocând anume pe apostolul Pavel, s'a suggestionat el-insuși prin acésta, și nu póte să tăgăduască că s'a suggestionat, căci ar trebui să țină că n'a evocat pe apostolul Pavel.

Auto-suggestiunea cea conștientă era: «voiu primi acum o comunicațiune iscălită de apostolul Pavel». Auto-suggestiunea fiind făcută, iscălitura nu putea să lipsescă la locul seü obicinuit, adecă la sfirșitul scrisorii după tipicul modern, măcar că cei vechi iscăliau în capul scrisorii.

Victorien Sardou este nu numai un renumit scriitor dramatic, dar și un minunat medium desemnator. Într'o di el se gândesce conștient la Bernard Palissy, ș'apoî mâna'î desemneză inconștient următórea fațadă de tótă frumusețea :

87. Desemnul este dela un Spirit X; iscălitura însă rezultă inconscient din auto-sugestiunea cea conscientă a lui însuși Victorien Sardou.

Când pentru întâia dată, pe la începutul anului trecut, eu pusei mâna pe cărțile lui Allan Kardec, doă lucruri m'au isbit într'un mod neplăcut:

10. Comunicațiunii iscălite tam-nisam de Platone, de Sf. Augustin, de Jeanne d'Arc, de Pascal, de Napoleon, mai ales de regele Ludovic IX subscris tot-d'a-una «Saint Louis», mai în sfârșit de o mulțime de Spirite cu cari Allan Kardec, pînă la probă contrară, nu avea a face nici în clin nici în mănecă.

20. Óre acest om nu avusese un tată? o mamă? un prieten? o amică? Cum de nu i-a scris nimic nici unul tocmai din aceștiia? Cum de nu i-a scris nimic măcar celebrul pedagog Pestalozzi, dela care învățase carte și care se dice că'l iubise foarte mult? Părinții lui Allan Kardec puteau să fi fost ómeni incuțți; ei bine, orî-cât de incuțți ar fi fost ei, iubirea omului celui mai incult, destul să fie iubire, vorbesce tot-d'a-una mai frumos decât gura unui geniū care nu te bagă în samă.

Dacă se mărginîa a publică comunicațiunii dela Pestalozzi, iscălite sau neiscălite, dar în limba lui Pestalozzi, cu ideele lui Pestalozzi, cu particularități individuale caracteristice lui Pestalozzi, tóte acestea necunoscute lui medium prin care s'a dobândit scrisórea cea automatică, Allan Kardec de de-mult ar fi înlăturat singura parte adevărat ridicolă a Spiritismului, mai corect a Kardecismului: corespondența celui de'ntăiu venit cu tóte ilustrațiunile istoriei universale, cu acele ilustrațiunii dela cari omul se așteptă de a auđi numai lucruri sublime, deși în faptă — fie ȕis între noi — de nouă-ȕeci și nouă de orî dintr'o sută vorbeau și ei ca tótă lumea.

Incă o dată, iscălitura se datoresce tot-d'a-una sau aprópe tot-d'a-una auto-sugestiunii lui medium, afară numai de casul când ea reproduce întocmai modul cum subscriea reposatul, și atunci pe de o parte se constată identitatea caracterelor, iar pe de alta se cercetéză dacă

medium cunoscea măi de'nainte de unde-va acea subsciere, saũ numai în trecët va fi avut prilej de a o vedé, saũ n'o cunoscea nici decum, — puncturî de control în studiul orî-cărui fenomen, nesticăcîose chîar atunci când sînt de prisos.

Un spiritist serios nu va căuta dară nici o dată, fie el-însuși, fie printr'un medium, de a primi împărtășiri decât numai dela aî seî, marî saũ micî, cum vor fi fost și ei. Dacă însă vre-un alt Spirit, afară din cercul celor iubiți, va vré dela sine să i se comunice, atunci îi va da în același timp și doveđi de identitate, doveđi nu prin iscălitura al-de «Paul Apôtre». Scrisórea cea ruséscă a lui tată-meũ nu este iscălită; dar rugâm pe Hartmann, pe Pierre Jannet, pe Lombroso, pe Preyer, pe toți protivnicîi nemuririi individuale s'o înțelegă altfel decât prin Spiritism.

Să ne'trebâm acuma: inspirațiunea de a scrie ce-va anume și scrisórea automatică există ele și în Ipnatism?

Inspirațiunea, care se deosebesce de sugestiuine măi ales prin lipsa de caracter poruncitor, nu e străină Ipnatismulũ. Profesorul Gurney a experimentat'o într'un mod fórte ingenios. Punênd pe un subiect în stare somnambulicã, el îi povestîa o istoriã, apoi îl deștepta. Deșteptându-se, ipnotisatul nu sciea nimic din istoria cea povestitã, cu desãvîrșire nimic; dar dacã se apuca a scrie, el o sciea acea istoriã întregã, și citind'o apoi, era sigur cã este din capul lui.

Măi obicînitã însã în Ipnatism este dictarea verbalã, sugestiuinea de a scrie așa și așa, care corespunde scri-sorii automate din Spiritism. Ipnatismul este atât de inconscient de ceea ce scrie, încât e în puterea ipnotisorului de a'l face să se compromiță el-însuși cu propria sa mână. Acéstã cestiune a fost cercetatã cu tot dina-dinsul de Dr. Liégeois în memoriul seũ din 1884. Un singur exemplu de acolo. Dr. Liégeois ipnotisézã o domnișórá, apoi îi đice: — Sciî cã ți-am împrumutat 500

francî; să'mî faci o chitanță. — Dar, d-le, eū nu'ți dătozez nemic. — D-șoră, ți-am dat banii chîiar aice, sulurî de cîte 20 francî... Domnișora stă pe gîndurî, caută să'sî aducă aminte, se încredințeză prin lucrarea suggestiunii că așa este și scrie chitanța. Deșteptându-se, ea citește, vede că'î scris de dînsa, dar de ce și cînd și cum — habar n'are.

In Ipnotism însă tôte acestea se petrec prin suggestiune orală, nu prin suggestiunea mentală ca în Spiritism, și tocmai în acéstă împregîurare se cuprinde una din dovețile cele mai sdrobitore contra anti-spiritiștilor, căroră n'avem decăt a le dice: dacă d-vostră credeți că e cu puțință ca vre-unul din cei întrupați să fi sugerat mental lūi medium o scrisore automatică, luați atunci pe cei mai vestiți ipnotisorî și magnetisorî, și încercați de vor fi ei în stare printr'o suggestiune mentală, nu orală, să facă pe un ipnotisat saū
89. magnetisat a scrie numai de ce cuvinte. Dic «numai de ce cuvinte», pe cînd în Spiritism scrisorile automate sînt une-orî de peste de ce pagine.

Nu vor scrie. E peste puțință. Nicî vor scrie, nicî măcar nu vor desemna prin suggestiune mentală decăt cel mult vre-o figură fôrte simplă, cîte-va linii informe, mai adesea și acelea ghicite d'abia pe jumătate (*Phantasms of the living*, I, 39—48).

Pină acuma cea mai bună lucrare asupra suggestivniî mentale este fără îndoelă cartea lūi Dr. Ochorowicz; cea mai bună ca adunare de fapte, căcî alt-fel ca teoriă este mai mult o încurcătură, pe care însuși autorul (ed. 2 p. 527) o închee prin nostima mărturisire că a vorbit numai dóră ca să nu tacă: «on fait ce qu'on peut, pour ne pas avoir l'air bête devant un phénomène qui renverse toutes les notions physiologiques». Ca adunare de fapte însă, ca o condică de experimente vechî și noue, ce va mai bun nu se găsește d'o-cam-dată. Ei bine, la Dr. Ochorowicz nu ne întimpină nicî un singur cas de scrisore automatică sugerată mental. In Ipnotism saū în Magnetism pacientul pôte să scrie numai și numai

când îi spuî din gură: scrie așa și așa și așa, adecă prin sugestiuine orală, nu prin cea mentală: cugetată fără a fi spusă.

Baronul du Prel a făcut în acéstă privință o minunată încercare (Experimentalpsychologie, 11). Avënd la îndemână o pacientă fórte sensitivă, numită Lina, și pe un ipnotisor puternic, Dr. de Notzing, el a operat în următorul chip. De'ntâiu a formulat înscris într'o altă odae sugestiuinea că Lina trebui să scrie cu craionul roșu cuvintele «Bună séră» (Guten Abend) și să iscălěscă apoi cu craionul albastru. De aci, reîntrând în salonul unde se aflau Lina și Dr. de Notzing, el a dat acestuîa notița. Ipnotisorul a citit'o tǎcënd și, prin concentrațiune mentală, fără a vorbi, a trǎnsmis Lineî sugestiuinea. Ce a făcut atuncî Lina? După multă nedumerire, ea scrise cu craionul roșu «Bună nópte» (Gute Nacht) și a iscălit cu craionul albastru «Lina». Prin urmare în Ipnotism, când adecă agentul este o ființă întrupată, sugestiuinea mentală nu isbutesce să facă pe pacient a scrie nu numai pagine întregi fără nici o șovăire, dar nici măcar doē cuvinte, căcî în loc de «Guten Abend» Lina a scris «Gute Nacht». Ea a înțeles într'un mod apropiat d'abia ideia celor doē cuvinte, și erau numai doē cuvinte în joc!

Scrisórea automatică prin sugestiuine mentală nu este dară cu putință decât atuncî când sugeréză o ființă nepipăită. Ceî pipăiți, fie Dr. Ochorowicz, fie Dr. de Notzing, fie Donato, fie orî-și-cine, se vor poticni tot d'a-una pe acéstă cale, dobândind maximum un «Gute Nacht» când se aștéptă la un «Guten Abend».

2 August 1891.

V.

MATERIALISMUL ÎN SPIRITISM

90.

În loc de vorba latină «de gustibus non est disputandum» Românul ține mucalit: «unuia îi place popa, altuia preotésa, altuia fata popei». Ar fi trebuit să măi adaoge: «altuia nu'î place nici fata popei, ci te miri ce'î măi place!» În sfera Spiritismului, mințile cele adevărat înalte se mulțumesc cu ceea ce le spune glasul sufletului lor, fără a măi căuta altă dovadă; când însă dovețile vin dela sine, pe dînșii îi ademenesc numai cele măi superioare, cele măi curat sufletesci, cele măi potrivite cu propria lor fire, după cum córda unei harpe nu resună singură decât atunci când se aude același ton, iar nu altul. Dar pré puținî sînt al-de Victor Hugo. Ceî măi mulți nu înțeleg, nu vor să înțelégă și nu pot înțeleg tocmai dovețile cele superioare; cată să le dai mărunțișuri ca să'și bage degetul în probă, ș'apoî să mormăe: aa! Pentru aceștiia este merit studiul de față.

Charles Richet, în întroducerea sa la revista lui Dr. Dariex (*Annales des sciences psychiques*, I, 6), împarte tóte fenomenele spiritiste în doë mari rubrici. În prima rubrică el pune presimțirea, luciditatea somnambulică și comunicațiunea telepatică; în a doua, mișcările obiectelor materiale fără atingere, vedeniile sau fantomele,

fotografiile spiritiste și alte fenomene pe cari le numesc «fisice», ca și când cele de'ntâiu ar fi nefisice sau metafisice, ca și când adecă ar pute să fie vre-un fenomen fără materie.

Noi pricepem lucrurile cu totul alt-fel. O cugetare este o forță tot pe atât de materială, mai mult sau mai puțin, pe cât de materiale sînt undele electricității. Un Spirit, un suflet eșit din trupul cel pămîntesc, fie el orî-cât de nevădut pentru ochii noștri, orî-cât de neauđit pentru urechi, orî-cât de nepipăit pentru mâini, este totuși o ființă fizică și el, de vreme ce este și el ce-va mărginit.

Singura împărțire adevărat temeinică a tuturor fenomenelor spiritiste ni se pare a fi:

1°. Fenomene cu sugestiune;

2°. Fenomene fără sugestiune.

Despre caracterul și rolul sugestiunii în Spiritism noi am vorbit pe larg într'un alt capitol, dar am fost departe de a îmbrățișa acolo toate felurile ei, ci ne-am restrîns cu deosebire în cele grafice: musică, desen, scrisóre.

Aceste manifestațiuni sînt cele mai superioare, nu numai ca unele cari dovedesc că în împărțării spiritiste noi avem a face cu nesce ómenî în tótă puterea cuvîntului, 91. ómenî cîntînd ca și noi, zugrăvind ca și noi, vorbind ca și noi, avînd o minte și o inimă ca și ale nóstre, dar mai dovedesc încă ce-va, anume că o asemenea sugestiune mentală e peste putință pentru un om întrupat, pînă ce nu s'a desmărginit mai întăiu din carne și din óse, pînă ce n'a devenit Spirit.

În adevăr, noi am arătat că nici un ipnotisor sau magnetisor din lume, fie el orî-cât de puternic, nu e în stare de a suggera prin gîndire fără cuvinte — băgați bine de samă: prin cugetare nerostită — unui ipnotizat sau magnetizat, fie acesta orî-cât de supus, o scrisóre lămurită, un desen amăruntit, o musică originală, un lung complex logic de semne convenționale.

Am spus'o și o mai spunem: toți Hartmannii și toți

Büchnerii de ađi și de mâine, dacă și mâine vor mai fi Büchneri și Hartmanni, înzădar se vor osteni a căuta un agent întrupat care, fără a vorbi, numai prin sugestione mentală, să mișce mâna unui pacient pentru a scrie măcar «frunđă verde ș'o laleă», pentru a desemna măcar o frunđă lângă o lalea, sau pentru a pune pe note o melodiă pentru acest cântec, nimic decât numai atăta, și acésta nu așa cum o face un medium, nu iute și cu capul întors în altă parte, ci uitându-se la hărtiă, mai oprindu-se, mai resgândindu-se, mai sovăind pînă ce nemeresce.

În experimentul baronului Du Prel, reprodus în studiul nostru trecut, o Nemțioică, cărui i se sugeră mental de a scrie «Guten Abend», scrie «Gute Nacht». Oře ce ar fi facut ea, dacă i se sugeră mental de a scrie nu în graiul seú obicnuit, nu nemșesce, dar într'o limbă necunoscută, buna-óra polonesce: «dobry wieczór»? Invederat că n'ar puté să brodescă nici prima silabă sau prima literă din adjectiv! Să presupunem însă că ea ar fi scris pe «Guten Abend» sau chîiar pe «dobry wieczór»; ei bine, aceste doé cuvinte, dibuite așa đicînd pe pipăite prin sugestione mentală ipnotică, ce ar însemna ele față cu pagine întregi de un stil fórte corect, față cu o frumósă melodiă sau un desemn artistic, căpătate prin sugestione mentală spiritistă, mâna mișcându-se fără întrerumpere, deși medium nu scie ce face, scriind une-orî într'o limbă de care el n'are nici o idee?

Ipnotisorul sau magnetisorul reușese cu mult mai bine, când sugeréză mental ce-va ne-grafic, de exemplu: să rădicî în sus mâna dreptă sau degetul cutare, să faci đece pași și apoi să te așeđi pe scaunul din fundul odăii, să săruți pe cutare etc. Dar pînă și'n acéstă privință, care n'are nici o legătură cu condeul sau cu craionul, sugestiunea mentală cea ipnotică sau magnetică e fără alăturare mai slabă decât acea spiritistă. Magnetisorul sau ipnotisorul nu va puté nici o dată fără vorbe, ba póte nici chîiar prin vorbe, să sugereze cui-va ca să se vedă el pe sine însuși într'un punct

ore-care din spațiu, adecă să vedă acolo fără oglindă propria sa figură. În fenomenologia spiritistă o asemenea deduplicare a persoanei printr'o sugestione mentală din partea unui agent nevedut s'a întâmplat nu o dată. Vom aduce aci un singur specimen, dar un specimen care plătesce cât o sută, fiind că numai un idiot se va pute îndoi despre realitatea fenomenului.

92. Marele Goethe, premergător al Spiritismului ca și al Darwinismului, povesteste în cartea XI din Memoriile sale următorul fapt pozitiv din viața sa. După ce părăsesce ca student Strasburgul și pe iubita Frederică, el ne spune :

«Călăriam pe potecă spre Drusenheim, și ȳată că mă cuprinde un presimțimint din cele mai ciudate. Anume eă veduă, nu prin ochii trupului, ci prin ochii spiritului, pe mine-însuă venind înapoi spre mine, cu nesce haine după cum eă nu purtasem nică o dată, de o culóre sură-vinėtă și cu ce-va aur. Din dată ce m'am scuturat din acest vis, imaginea a despărut. Ceea ce e ciudat, este că peste opt ană, în aceeași haăă cum mă vedusem atunci și pe care acum am îmbrăcat'o nu prin alegere, ci numai din întâmplare, eă am călărit în adevăr înapoi pe aceeași potecă spre a mă vedé 'o dată pe Frederica. Fie oră-cum va fi în privința unor asemenea lucruri, fantoma cea miraculósă, în acel moment de despărțire, a fost pentru mine o liniștire...»

Vorbind despre acest fenomen, Schopenhauer (Parerga, 1851, I p. 266) constată că era o «visiune», iar nu o «alucinațiune», și că avea drept scop anume de a mângăia pe Goethe: «hatte eigentlich den Zweck ihn zu trösten». Dar cine 'l mângăia? Firesce, îl mângăia cineva, adecă un altul. Din partea aceluă alt cine-va era o sugestione: «să te vedă pe tine însuă îmbrăcat așa și așa». O auto-sugestione nu putea să fie, căci ar fi trebuit ca Goethe să se fi gândit măă întâău într'un mod fórte conscient măcar la acea haăă cu ceprazuri. A fost dară o sugestione din afară, dela o ființă destrupată, dela un amic nevedut, care apoi peste opt ană l'a suggestionat din nou pe Goethe de a îmbrăca aido-ma o asemenea haăă.

Fenomene de acest fel se chiamă dublet, alter-ego, nemțesce Doppelgänger, și s'aũ întâmplat nu o dată; casul cel mai interesant e povestit de profesorul Stilling (*Das geheimnisvolle Jenseits*, ed. 1864 p. 173); dar numai în privința lui Goethe, fiind că e Goethe, nici un bârfitor nu va cuteța să cârtescă.

Contra mea, care sînt pré și pré departe de a fi un Goethe, vor cârti mulți. Acesta totuși nu mă speria și nu mă va împedeca de a aduce aci din propria mea experiență un exemplu de quadruplă sugestione mentală spiritistă, fără sémën mai pe sus de orice putincioasă sugestione mentală ipnotică sau magnetică.

Darul meu personal de medium (nu de medium intuitiv sau prin inspirațiune, despre care a se vedé în capitolul precedent, ci de medium scriitor-automatic) e foarte restrîns, căci pe de o parte îmi vine tot-d'a-una a mă îndoii de mine însumi, ca apostolul Petru când umbra pe apă, iar pe de altă parte, póte din aceiași cauză, exercițiul mediumității în curs de câte-va secunde mă obosesc peste măsură. Astfel comunicațiunile scrise automaticesce, pe cari le primesc eũ personal, sînt tot-d'a-una scurte, câte de ce sau cincisprezeci cuvinte, mai mult în orice cas decât un «Guten Abend». Pentru a le completà, și mai cu samă pentru a le controlà, eũ avui fericirea de a descoperi o mediumitate foarte puternică la câți-va amici, cari — pentru a se înlătura orice motiv de ne'ncredere — nu sciũ nici o dată cestiunea care mă preocupă, adecã nu cunosc întrebarea sau șirul de întrebări pe cari mi le pun eũ în momentul când dinșii apucã a scrie. Sã adaog că, pentru a avé pururea o probă că cestiunea cea pusă a fost anume cutare și nu alta, eũ o scriũ de mai 'nainte, dar n'o arët nimẽruĩ. Dupã acéstã lãmurire, putem trece d'a-dreptul la fenomen.

Primul meu medium, V. Cosmovici, trebuia să plece în străinătate pentru a'și isprãvi studiile. In ajun eũ mă gândiam: fiind singur în Paris, óre va puté el în

93. stare cateleptică să primescă acolo comunicațiunii dela fiica mea, pe cari să mi le trimiță la București? cine îi va muta mâna, când va ajunge la marginea hârtiei? cine va lua còla cea scrisă, pentru ca el să pòtă scrie pe còla următoare? Aceste întrebări erau firesci pentru mine, căci, deși eū scieam în teoriă și din propria mea experiență că un medium își pòte muta mâna singur și singur să și schimbe hârtia, totuși, pentru a'i cruța lui Cosmovici ostenéla, o făceam tot-d'a-una eū însumi, și acéstă înlesnire devenise pentru dînsul o deprindere.

Aveam o ședință a-casă, séra, la 6 Februarîu 1891. Eraū față: episcopul Ghenadie Argeșiul, Th. Speranția și Ion Nenițescu, acești doī din urmă doctori în filosofîă. Ca medium servîa V. Cosmovici. Dintr'o comunicațiune fórte lungă, peste 60 de șirurî mărunte în copiă, totul scris fără întrerumpere, cu o iuțélă ne 'nchipuită, în interval de 14 minute, tragem următorul pasagiū:

«Tu te 'ntrebî, cum va face al nostru medium la «Paris pentru a scrie singur ceea ce 'i voū dictà eū, «fără ca cine va să'l ajute, schimbând hârtia? Eī bine, «el va merge Boulevard St. Michel No. 36 la «Coquelin și va cere un lung ac de cusut; apoi va «înfige acul ac la colțul hârtiei, fixând astfel còlele, și «de aci va scri cu mâna dréptă, iar când va isprăvi o «còlă atunci eū însămi o voū smulge prin intermediul «lui, adecă cu mâna lui stângă. In acest chip, ca și 'n «timpul petrecerîi mele la Paris, veī avé dela mine de «acolo câte o scrisóre pe sèptémână...» (1)

Insemnați bine: aci nu este numai o suggestiune descriptivă de a face în cutare mod cutare lucru, dar încă mai avem și o adresă: *Coquelin, Bulevard St. Michel No. 36.*

1) Textul frances: «Tu te demandes, comment fera notre médium à Paris pour pouvoir écrire seul sous ma dictée sans que quelqu'un l'aide à enlever les feuilles? Eh bien, il ira Boulevard St. Michel, chez Coquelin No. 36 et demandera une longue aiguille pour coudre; alors il mettra l'aiguille dans un coin de papier et fixera ainsi les feuilles; après, il écrira avec sa main droite; quand les phrases écrites sur une feuille seront terminées, c'est moi-même, par son intermède et sa main gauche, que j'arracherai la feuille de papier. Ainsi tous les huit jours tu auras de mes nouvelles de Paris comme dans le temps d'autrefois...»

Acastă adresă, se 'nțelege dela sine, Cosmovicî și-a notat'o în carnet pentru a n'o uita.

Peste câte-va săptămâni, la 25 Februarîu, el plécă la Paris. De atunci ședințele năstre din Bucurescî urméză înainte cu Th. Speranția, un medium de aceiași forță, și câte o dată cu Z. Arbore, fisicesce ce-va mai slab, ambiî primind comunicațiunî automatesce în stare de cea mai perfectă catalepsia, din care se deșteptă apoi cu încetul prin frecarea brațuluî drept. Ca și Cosmovicî, ei scriu stând în picîóre, cu capul rădicat sus și întors la stânga dela hărtia. Cu chipul acesta, la cas de trebuință fenomenele treceaū printr'un control multiplu: eū, Cosmovicî, Speranția și Arbore, astfel că o comunicațiune pe care o primiam eū singur, dacă aveam vre-o îndoelă în privința'î, o verificam — fără a o spune — prin Arbore și Speranția în Bucurescî și prin Cosmovicî în Paris, adecă prin mai mulți în mai multe locuri, întocmai ca și când ar fi o observațiune astronomică.

După plecarea luî Cosmovicî, trebuia să ne așteptăm că la Paris, *Boulevard St. Michel No. 36*, el va găsi o prăvălia cu ace saū o fabrică ținută de un d. *Coquelin*. Dar dacă o găsia, ce ar fi ȓis atunci un Hartmann? — ar fi ȓis că nu este o comunicațiune spiritistă, ci că «consciința somnambulică» a luî Cosmovicî sciea din Bucurescî că la adresa cea indicată trăesce în Paris un negustor de ace numit *Coquelin*; și s'ar găsi pe dată o dróe de gură-cască cari să se închine cu evlaviă de 'naintea unuî asemenea non-sens.

Ce s'a întâmplat însă?

Peste patru ȓile după plecarea luî Cosmovicî, la 1 Martie séra, într'o ȓi de Vinerî, noi aveam o ședință: eū, Arbore, și Speranția ca medium. Ascultați comunicațiunea primită:

«Cosmovicî și-a perdut capul căutând No. 36 și pe «d. *Coquelin*! și pe când el credea că va găsi un mare «comerciant, ȓată că cel găsit nu e de loc comerciant, «ci mai curând un fel de mic comisionar, dar totuși

«un d. Coquelin. Restul îl vei afla chiar dela Cosmovici...»¹⁾

Peste trei zile primim dela Cosmovici o scrisoare cu data de ²/₁₄ Martie, trimisă Sâmbătă dimineața, adevărat trecând numai o noapte la mijloc după ședința de mai sus, și'n care el scrie:

«Am fost 36 Bd. St. Michel. Ce minune!... Ajung în fața casei; nu văd care să 'mă fie indicele că ar fi o magazie; în fața ușii consierjului era un comisioner; întru și întreb consierjul; îmi răspunde:

«— Nu e aici nici un Coquelin.

«Eă protestez; în fine, ce să fac? am eșit. La poartă mă adresez la acel comisioner care ședea acolo:

«— Domnule, nu cunosc pe Coquelin?

«— Care anume? (ridând :) Cel dela Comedia Franceză sau un altul?

«— Fără îndoială, ă-am răspuns, nu acela dela Comediă, ci un altul.

«— Atunci sînt eă acel altul; și cu ce vă pot servi?

«— Să 'mă indică o magazie de unde aș putea cumpăra ace.

«— Ce fel de ace?

«— Ca să fixez hărtia.

«— Cu cea mai mare plăcere.

«Și ambiă ne-am dus peste apă...»

Acăsta s'a întâmplat lui Cosmovici la Paris tocmai Vineri, adevărat chiar în ziua în care faptul ni se comunică și nouă în București, cu o deosebire cel mult de câteva săptămâni.

Aci ce măi dice al-de Hartmann? La 6 Februară, când fusese indicată adresa cu No. 36, «conștiința somnambulică» a lui Cosmovici nu putea vedé nici o prăvăliă cu ace și pe nici un Coquelin, de vreme ce nici prăvăliă nici Coquelin nu se află acolo. Abia la 1

1) Textul frances: «Cosmovici a oublié sa tête à la recherche du No. 36 et Mr. Coquelin! et croire qu'il va trouver un grand commerçant, quand à la fin celui qu'il a trouvé n'est pas du tout commerçant; c'est plutôt un pauvre commissionnaire à ce qu'il paraît, mais toujours un Mr. Coquelin. Le reste tu le sauras par lui-même...»

Martie, adecă peste 22 de zile, punct la óra când Cosmovici căutà ace, un d. Coquelin veni să se așede de 'naintea casei No. 36, fără să scie pentru ce se aședă, adus fiind printr'o sugestiuone mentală spiritistă pregătită deja pe la 6 Februariu. Portarul casei nu'l cunoscea. Póte că altă dată nici că va fi trecut pe acolo, și'n orî-ce cas nu avea acolo nici o trebă de făcut, de óră-ce la moment a fost gata de a pleca cu Cosmovici după ace.

Am spus că în cazul acesta suggestiunea este quadruplă: 10. Cosmovici suggestionat de a scrie la 6 Februariu; 20. Speranția suggestionat de a scrie la 1 Martie; 30. Cosmovici suggestionat de a căuta pe un Coquelin la óra cutare; 40. acel Coquelin suggestionat de a'l aștepta la aceiași óră, tóte aceste suggestiuni îmbinate ast-fel încât să se adevéscă una printr'alta și tot-d'odată, deși suggestiuni, să fie totuși mai pe sus de orî-ce fel de suggestiuone cu puțință dela un agent întrupat.

95. Fenomenele spiritiste n'au fost pînă acuma de loc studiate din punctul de vedere al suggestiunii în alăturare cu suggestiunea cea ipnotică; și tocmai din acest punct de vedere comparativ ele trebuesc a fi studiate, căci Ipnatismul fiind o dată recunoscut și înțeleș, printr'însul, adecă dela cunoscut la necunoscut, urméză a ajunge la recunóscere și la înțelegere fenomenele de aceiași natură a Spiritismului.

Dar însuși Ipnatismul n'a fost óre cu desăvîrșire tăgăduit si batjocorit pînă mai dē ună-đi? Nu mai departe decât la 1885 un «laureat al Academiei de Sciințe din Paris», d. Mabru, publică o carte de vr'o 600 pagine, întitulată: «Les Magnétiseurs jugés par eux-mêmes», în care đice că orî-ce suggestiuone este o curată șarlataniă; iar cu un an mai târđiú, la 1887, un membru al Institutului, d. Desjardins, scriea în «Le Soleil» dela 15 August că tóte fenomenele Ipnatismului nu fac doē parale. Intr'o asemenea stare de lucruri nu se putea cere dela nimenea un studiú comparativ între Ipnatism și între Spiritism, ambele fiind privite ca doē ixuri; și íată

de ce pînă astăzi Spiritismul câștigă pe ómenii de sciință nu prin fenomenele sale cele superioare, ci prin cele inferioare, vréu să șic prin cele ne-suggestionale, la cari ne vine rîndul de a trece acuma.

Aceste fenomene ne-suggestionale sînt de doé feluri:

I. Cele subiective, adecă provenite dintr'o însușire personală a lui medium, fără ca să fie neapărat trebuință de a bănui în ele lucrarea Spiritelor. Astfel David Home, bună-órá, în unele momente se rădică în aer fără a căde și se băgă în foc fără a arde, acésta în mai multe rînduri și de 'nainte a o mulțime de marturi. In privința focului, se póte șice că Home îl neutralisă în acele momente, făcendu'l nevătămător chîar pentru alți și pentru haîne sau lucruri. Lord Lindsay ne spune că de opt óri Home îi puse pe mână cãrbuni aprinși fără ca să'l arđă. Lui Hall îi aședă un cãrbune aprins pe cap, și nici un fir de pěr n'a fost părilit (Russel Wallace, *Les miracles* p. 219—222). Aceste fenomene de levitațiune și de incombustibilitate, cari ne întimpină deja în Bibliă și de cari sînt pline mai ales legendele Sfinților, sînt fórte interesante, dar nu se pot numi *spiritiste*, întru cãt nu se vede și nu e nevoe de a se vedé întrînsele amestecul din afară a unor ființe extra-omenesci. De aceea ele nu mē preocupă în studiul de față, precum nici așa numiții mediumi vindecători (*médiums guérisseurs*), a căror apropiere sau atingere personală liniștesce unele dureri sau unele bóle. Asemeni fenomene, încă o dată, nu întră în sfera propriu șisă a Spiritismului, și tot atăt de subiectivă, datorită numai supra-organismului individual, ni se pare a fi așa șisa a-doua-vedere, «la seconde vue», prin care unele persóne excepționale, în unele împregiurări iarăși excepționale, véd ceea ce se petrece atuncî la o mare depărtare.

Levitațiunea dovedesce că supra-organismul e mai ușor decăt aerul; incombustibilitatea dovedesce că supra-organismul nu se teme de foc; mediumitatea vindecătoare dovedesce o deosebită putere simpatică a

supra-organismului, iar a doua-vedere dovedesce că supra-organismul se bucură de o extremă agerime sau fineță a simțurilor, toate aceste însușiri manifestându-se la om în stare de întrupare numai într'un mod anormal. Lăsând acestea la o parte, ne vom opri mai cu stăruință

96. asupra unui alt fenomen tot atât de subiectiv, dar de un caracter mai spiritist, fiind-că este în legătură nu numai cu natura supra-organismului, dar încă și cu marea cestiune a mai multor existențe evolutive ale fie-cării individualități. Acest fenomen este ceea-ce se chiamă *dupla personalitate*.

S'au scris în trecăt despre mai multe cazuri bi-personale; numai unul însă a fost studiat într'un chip pe deplin științific, și numai acesta merită o întrégă încredere. Este anume cazul măestresce desfășurat în articolul al doilea din cartea lui dr. Azam: «Hypnotisme, double conscience et altérations de la personnalité» (Paris, 1887).

În curs de peste 20 de ani o săracă fată din Bordeaux numită Felida a trăit ca două persoane diferite manifestându-se într'însa pe rând. Dela nascere și pînă la o vristă ore-care ea fusese posomorită, posacă, greoe la cap: «morose, avec la physionomie terne, un peu lourde d'esprit»; de o dată, după o amețelă, Felida deveni vioe, istetă, deșteptă, de o potrivă gata de a munci și a petrece: «vive, alerte d'esprit, avec la physionomie éveillée, aussi prompte au plaisir qu'au travail». Apoi peste câte-va zile iarăși o amețelă, după care Felida redeveniă reutăciósă și tristă, pînă la o amețelă din nou, care 'i rededea bunătatea și veselia; și tot așa înainte, când o persoană, când cea-laltă persoană, cu intervaluri mai lungi sau mai scurte. Starea cea de reutate, dr. Azam o numesce prima, «condition première», căci prin ea Felida își începuse vieța; pentru starea cea de bunătate rămâne ast-fel epitetul de secunda, «condition seconde». În starea primă Felida nu'si aducea aminte cu desăvîrșire nemic din ceea ce făcuse în starea secundă; în starea secundă, din contra, ea ținea minte cele făcute în toate perioadele din ambele stări. Aceste perioade fu-

seseră de 'ntâiu scurte pentru starea secundă și lungi pentru cea primă, apoi cu încetul ele s'au scurtat pentru starea primă și s'au lungit pentru cea secundă, în sfârșit starea primă a început să dispară, așa că în anii din urmă Felida nu mai cunoscea decât starea secundă, devenită pentru ea o stare normală: tot-d'a-una veselă și plăcută.

Fiziologia pôte ea ôre să găsească cheia acestui fenomen de crâncenă luptă în același individ între două personalități antagoniste, o luptă cu învingeri periodice dintr'o parte și din cea-laltă, pînă ce — după două-șeci de ani — personalitatea cea a doua isprăvesce prin a birui pe cea de'ntâiu, «omul nou», ajungînd a goni pe «omul vechiu»?

D. Victor Egger (*Revue philosophique* 1887 p. 304) presupune că în starea primă lucră în Felida emisfera dreptă a creierului, iar în starea secundă emisfera stîngă; dar această explicațiune ne-ar duce vrînd-nevrînd la absurdă teoriă că toți ômenii buni cugetă prin emisfera dreptă și toți ômenii rei prin emisfera stîngă.

Din punctul de vedere al Spiritismului dupla personalitate a Felidei ni se înfățișeză sub adevărata sa lumină.

Dr. Azam constată patru lucruri, cari sînt cele de căpeteniă :

10. Numai în starea secundă, chiar dela începutul luptei, Felida își aducea aminte ambele sale stări, adevă numai atunci ea avea o memorie personală întregă;

20. Fiind ipnotisată când se afla în starea primă, Felida trecea în somnambulism la starea secundă, adevă se întorcea la ceea ce era pentru dînsa o stare personală normală;

30. Starea secundă este aceia care la finea luptei a câștigat o biruință hotărîtă;

97. 40. În starea secundă Felida era mult mai bună decât în starea primă, ceea ce se potrivește cu marea lege a evoluțiunii.

Deci, numai în starea secundă Felida pôte fi privită ca o personalitate actuală întregă, pe când starea primă

nu fusese pentru dînsa decât un fragment, o remășiță de personalitate întrégă dintr'o altă vieță anterioară mai puțin perfectă.

Casul Felidei se pôte dară înțelege numai prin re-incarnațiune, numai prin doë existențe succesive, numai ca o ciocnire între doë trepte din evoluțiunea unei singure individualități.

Ne oprim aci, reamintind cititorului cele spuse deja despre Felida într'un alt loc, acolo unde noi am analizat «rolul réal» și «rolul idéal» al omului.

II. Fenomene ne-suggestionale obiective.

În capitoliul de mai sus nu o dată noi am menționat pe vestitul Lombroso între cei doi-trei mari vrăjmași sistematici ai Spiritismului, alături cu Hartmann, cu Buchner, cu Preyer. Dar pe când noi scieam, fața lucrurilor s'a schimbat: astăzi pînă și Lombroso, da, pînă și d. Lombroso a devenit Spiritist.

În zilele de 28 Februarie și 2 Martie s'a ținut la Neapole doë ședințe spiritiste, la cari a luat parte profesorul Lombroso, însoțit de mai mulți învățați: dd. Tamburini, Ascensi, dr. Bianchi, dr. Penta, profesorii Gigli, Vizioli etc. Diarele italiene, mai ales «Tribuna giudiziaria» dela 5 Iulie, reproduc procesele verbale autentice ale acelor ședințe, și tot-o dată o scrisóre din partea lui Lombroso, prin care el declară că: «mî-e «rușine și'mî pare reu că am combătut pînă aci cu atîta «stăruință faptele șise spiritice».

Și 'n ce anume se cuprind acele fapte cari în doë ședințe, nici mai mult, nici mai puțin, a ă fost în stare de a sgudui scepticismul unui Lombroso?

Nesce fenomene spiritiste ne-suggestionale de o natură fórte inferioară.

Bună-óră:

O mész s'a înălțat în aer;

Bătăi în mész din partea unui agent nevęđut;

Un clopoțel rădicându-se singur de pe mész, făcënd tîrcóle și sunând d'asupra capetelor celor de față;

Scaunul, pe care ședea Lombroso, fugând de sub dînsul, ast-fel că profesorul trebuia să rămână în picioare;

O mescióră umblând singură pe 'n odae;

O tăviță plina cu făină resturnându-se dela sine, fără a se împrăștia un pic de făină;

În sfîrșit, unii asistenți s'aũ simțit pișcați de cine-va sau de ceva nevedut.

Ca medium servia o femeie, d-na Eusapia Paladino, pe care experimentatorii o țineaũ legată.

Iată fenomenele, cari aũ încredințat pe Lombroso despre neatîrnarea Spiritismului de Magnetism și de Ipnostism, cu cari el se îndărătnicia pînă atunci de a'l amesteca la un loc.

Din asemenea fenomene se pôte însă trage vre-o încheere luminosă?

Negreșit că nu.

Agentul cel nevedut sau agenții cari mișcaũ mēsa, scaunul, clopoțelul, tăvița, ba încă și pișcaũ, nu aveau pentru acestea trebuință de mai multă inteligență decăt aceia a unei vererițe?

Dar atâta ajunge ca punct de plecare: de aci înainte Lombroso va urmări fenomenele, după cum a și făgăduit'o el-însuși, și lesne va ajunge din tréptă în tréptă la nesce manifestațiuni din ce în ce mai superioare.

Fie ex-om, fie ex-măimuță, fie ex-vereriță, nevedutul care danță cu clopoțelul și se juca cu tăvița nu era o
98. forță orbă, ci o ființă lucrând intenționat.

Fenomenele de acéstă natură nu se pôte dice că sînt omenesci, dăr în ori-ce cas ele sînt zoologice, și acésta este deja mult.

Fără îndoelă, e un mare câștig pentru Spiritism de a numera în șirurile sale pe un bărbat ca d. Lombroso, autorul scrierilor celor fórte la modă: «L'uomo di genio» și «L'uomo delinquente»; dar ori-cum ar fi, noi nu'l felicităm asupra mijlócelor cari aũ isbutit să'l îmblândescă.

Ar dice cine-va că Spiritele ómenilor aũ vrut să pedepsescă saũ să ıea în rıs pe vechiul lor dușman, astfel că nici unul din ele, fie orı-cât de inferior, nu s'a pogorıt să aibă a face cu dınsul, trimițendu-se drept apostol ca să'l convertescă un Spirit de dobitoc care să'l pisce.

Maı sciı, mãine saũ poı-mãine ne vom pomeni pe neașteptate că un Hartmann saũ un Büchner se vor lumina și ei prin Spiritul unui țințar!

William Crookes, Russel Wallace, Zöllner și alții începuseră și ei prin experimente spiritiste de o ordine inferióră, adecă ne-suggestionale, dar totuși mult mãi omenesci, dintre cari noi vom aduce aci numai doẽ-trei exemple din sute și din miı. Doritorii de multe și de fel de fel le pot citi în:

R. Hare, *Experimental investigation of the Spirit manifestations*, New-York 1856 (nemșece: *Experimentelle Untersuchungen*, Leipzig 1871);

R. Dale Owen, *Footfalls on the boundary of another world*, London 1860;

Același, *The debatable land between this world and the next*, London 1872 (nemșece: *Das streitige Land*, Leipzig 1876);

W. Crookes, *Researches on the phaenomena of Spiritualism*, London 1874;

M. Perty, *Die sichtbare und unsichtbare Welt*, Leipzig 1881;

A. Russel Wallace, *On miracles and modern Spiritualism*, London 1874 (franțuzesce: *Les miracles et le moderne spiritualisme*, Paris 1891);

J. Zöllner, *Wissenschaftliche Abhandlungen*, Leipzig 1878—79;

Aksakow, *Animismus und Spiritismus*, Leipzig 1890;

Du Prel, *Phaenomenologie des Spiritismus*, München 1890;

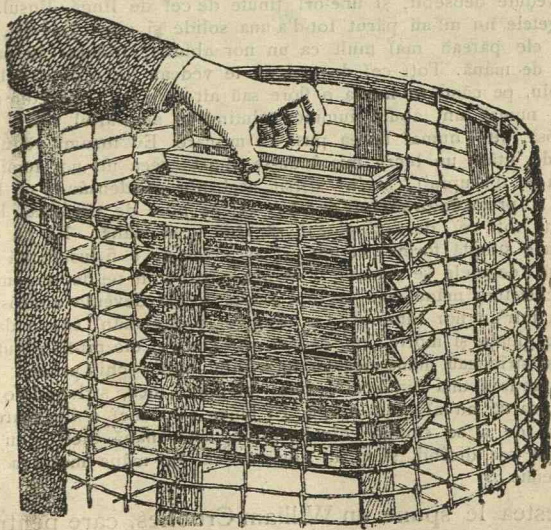
Același, *Studien über Geheimwissenschaften*, Leipzig 1890—91...

Sınt mulți, mulți, fórte mulți, cari rınjesc cu ifos când e vorba de fenomene spiritiste, mãcar ca ei n'aũ resfoit, ba nici aũ vęđut vre-o dată mãcar în sbor una singură din aceste cãrți, cãrți adevěrat magistrale din punctul de vedere al experimentațiunii sciințifice, cãrți scrise nu de fluturași literari, nu de fabricanți de «fapte diverse»

de pe'n diare, nu de proroci de pe'n catenele, ci de fizișianî, de chimiști, de astronomi, de antropologiști, de naturaliști de prima ordine.

Ce s'ar țice ore despre un om, care s'ar apuca a rîde cu haz de o ramură de cunoșcințe despre care el n'a citit nimic serios și nu scie nimic temeînic? S'ar țicē că e un nerod. *Honni soit qui mal y pense.*

Crookes, experimentând cu faimosul medium Home, cumpără el însuși un armonic de tot nou și'l aședă într'un coș ast-fel ca să rămână afară numai mânunchiul. Home punea o mână pe acest mânunchiū, fără a putē atinge partea cea instrumentală a armonicului, care era ascunsă în coș și pe care nici alt-fel el n'ar fi putut s'o atingă, fiind-că mâna cea-laltă și picîórele lui medium erau observate și chiar ținute de cătră cei de față. Iată figura:

În această pozițiune armonicul începea de 'ntăiu a se clătina, apoi resună, în sfârșit cântă una după alta mai multe arii, pe când mâna lui medium înțepenia în ne-mișcare. Cu încetul Home își depărta mâna dela armonic, și totuși instrumentul, deși lăsat singur, nu încetă de a cânta mai departe. Era învederat că nu mâna lui medium îl stăpâna, ci 'l stăpâna o altă mână, o mână nevădută, pe care n'o împedecă coșul. Câte o dată această mână se tăcea chiar vădută pentru un timp ore-care.

Ascultați pe însuși Crookes :

«O mică mână de o formă forte frumoasă s'a rădicat de pe mésa su-
«frageriei și m'a întins o flóre. Ea apărú în trei rînduri, dându'mi
«prilej de a mă încredința pe deplin că este o mână tot atât de reală
«ca și a mea proprieă. Lucrul s'a petrecut la lumină, chiar în odaea
«mea, pe când mânilé și picîórele lui medium erau ținute de mine...»

Apoi mai la vale :

«Maî de multe ori eú și alții am vădú o mână apésând clapele ar-
«monicului, pe când în același moment amîndoué mânilé lui medium
«eraú vădute deosebit, și une-orî ținute de cei de lîngă dînsul. Mânilé
«și degetele nu m'au părut tot-d'a-una solide și viue. Une-orî, cată s'o
«spun, ele păreaú maî mult ca un nor aburos, îndesat în parte sub
«formă de mână. Toți cei de față nu le vedeau de o potrivă bine. De
«exemplu, pe când se mișca o flóre saú alt-ceva mic, unul din asistenți
«vedea numai un abure luminos plutind în aer, altul vedea o mână
«negurosă, altul numai flórea pusă în mișcare. Eú însumi vădú, nu o
«dată, de 'ntăiu un lucru mișcându-se, după aceea un nor luminos for-
«mându-se d'asupra'í, și 'n sfârșit acel nor condensându-se, luând o
«formă și pretăcându-se într'o mână cât se póte de perfectă. În acest
«moment toți cei de față puteau să vedă acea mână. Ea nu era tot-
«d'a-una o simplă formă, ci une-orî avea aer de a fi însuflețită și forte
«grățiosă : degetele se mișcaú și carnea părea a fi pe deplin omenescă.
«La încheietura mânei saú braț această formă devenia aburosă și se
«perdea într'un nor luminos. La atingere, aceste mâni câte-o dată sînt
«reci ca ghiața și mórte; câte-o-dată, din contra, ele m'au părut calde,
«viue, și strîngeau mâna mea cu tot avîntul unui vechiú prieten. O dată
«eú am reținut una din aceste mâni în mâna mea, strîngénd'o cu ho-
«tărîrea ca să nu'mi póta scăpa. Eí bine, fără nici o încercare saú o
«sforțare de a se smulge din strînsóre, acea mână încetul cu încetul
«s'a topit așa șicénd, și m'am pomenit că în mâna mea n'a maî ré-
«mas nemic...»

Acestea le spune un William Crookes, care pentru En-
glesí este ceea-ce e Pasteur în Franța. Și după ce le

spusese acestea la 1874, peste patru ani el descopere materia radiantă, o descoperire pentru care la 1880 Academia de Științe din Paris îi decerne un mare premiu și o medalie de aur.

In privința «aducerii florilor», Alfred Russel Wallace, un naturalist de potriva lui Darwin, ne povesteste următoarele:

100.

«Trăsura cea mai însemnată din mediunitatea d-șorei Nichol era aducerea de flori și de fructe în odăi închise. Pentru întâia dată vădusem acest fenomen chiar la mine acasă, într'o epocă când mediunitatea d-șorei Nichol era încă puțin dezvoltată. Aveam la mine mai mult un amic intim. Medium venise ca să ȳea un cĳaĳu — eram în toĳul ternei — și a ședut la noi vr'o patru cĳasuri într'o odaie fôrte caldă și luminată cu gaz, înainte de a se începe fenomenele. Faptul de căpetenia este că, pe o mĳsă golă, într'o mică odaie închisă și întunecată (salonul de alătura și coridorul erau bine luminate) au apărut multe de flori, cari nu se aflaĳu acolo cu câte-va minute înainte, atunci când scădusem lumina gazului. Eraĳu anemoni, lalĳe, crisaneme, aglicĳi de China și mai multe feluri de ferige. Tote erau cu desăvirșire prospete, ca și când ar fi fost culese de pripă într'o serră. Le acoperĳa o gingașă rouă. Nicĳi o petală nu era ruptă sau vătĳmată, nicĳi unul din cele mai fine spice ale ferigelor nu era desprins. Eĳu le-am uscat pe tote și le păstrez de 'mpreună cu o mărturie dela toĳi ceĳi de față, cum-că ei nu s'au amestecat întru nimic cu scirea lor la aducerea acelor flori în odaie. Am cređut atunci și cred și acuma că era cu toĳul peste puĳință ca d-șora Nichol să le fi ascuns atăta timp, să le fi păstrat așa de bine și, mai cu samă, să le fi acoperit peste tot cu un fôrte trumos strat de rouă, întocmai ca acela care, când ziua e fôrte caldă, se așĳdă pe un pahar plin cu apă rece. Asemĳni fenomene s'au întĳmplat de atunci încĳce sute de ori, în diferite case și'n diferite împreĳurări. Câte-o-dată se arĳtau pe mĳsă mari grămeđi de flori. Adesea se aduceau anume flori sau fructe pe cari le cerea cineva din ceĳi de față. Un amic al meĳu ceruse flĳrea-sorelui, și o plantă naltă de șese picĳore a căđut pe mĳsă, cu rădĳcina încongĳurată de pămĳnt. Unul din experimentele cele mai uĳmitore avuse loc la Florența, de 'naintea d-lui T. Adolphus Trollope, a d-nei Trollope, a d-șorei Blagdon și a colonelului Harvey. Odaea a fost rĳscolĳită de acești domni; d-na Guppy (fosta d-șoră Nichol) a fost desbrăcată și rĳrășĳi îmbrăcată de cătră d-na Trollope, fie-care bucăĳică a îmbrăcămĳintei sale a fost cercetată, apoi d-na Guppy și bărbatul ei au fost strĳns legați înainte de producerea fenomenului. După vr'o dece minute toĳi au strigat că mirĳsă a flori în odaie. S'a aprins lumĳnarea,

«și s'au vădut pe brațele d-nei Guppy și ale d-lui Trollope o mulțime de narcisi cari umpleau aerul de miros....»

Fenomenul florilor exotice cu roua pe dinsele în toilul ivernei, acesta mai ales este ce-va care întrece orîce închipuire; și totuși faptul — un fapt botanic — ni'l adevăresce ca mărtur ocular unul din cei mai iluștri naturaliști.

Celebrul astronom Zöllner, inventatorul astrophotometrului și al colorimetrului, autorul unei cap-d'operă asupra Comeților, ceruse și căpătase dela Spirite ca ele să-și întipărescă urma mînilor și a picîoanelor góle pe faină saú pe funingene, pe când medium ședea alătura încălțat. Mai mult decăt atâta; acele mîini saú picîoare aú fost băgate în parafină și aú lăsat în ea forma lor întregă, ceea-ce o mână saú un picîor de om întrupat n'ar fi fost în stare să facă, căci la retragere din parafină s'ar fi stricat forma, pe când organele spiritiste, retrăgându-se prin evaporare, forma a rămas cu de-săvîrșire neatinsă, întocmai ca interiorul unei cisme saú al unei mînușe.

Clopoțelul lui Lombroso, armonicul lui Crookes, florile lui Wallace, tiparele lui Zöllner și atâtea altele pe cari le trecem cu vederea, sînt nesce fenomene spiritiste fără nici o sugestiune, dar dovedind într'un chip pipăit materialitatea Spiritelor, a materialitate neajunsă în principiú pentru simțurile nóstre cele pămîntesci, însă putënd a deveni vădută și chiar pipăită când îi vine în ajutor fluidul unui puternic medium special, adecă ceea-ce se numesce «*médium à matérialisations*».

Nu ne mai trebui decăt un pas pentru ca, dela o asemenea mână saú dela un asemenea picîor, să trecem la o figură omenescă întregă, cu cap, cu trunchiu, cu brațe și cu glezne. Ea apare, se mișcă, vorbesce, ne atinge și se lasă a fi atinsă, dar dispăre apoi

după o clipă sau după un restimp óre-care, fără ca să ne fie cu putință de a o opri pe loc. Și se ivesc astfel nu numai o singură figură, ci chiar mai multe, ca în aparițiunea vădută, adevărită și reprodusă de cunoscutul pictor parisian James Tissot.

Din dată ce un Spirit se arată, el póte fi fotografiat. De aceea Crookes n'a avut multă greutate de a fotografi Spiritul numit Katie King:

Despre această fantomă s'a scris atâtea și de atâtea ori, încât noi ne vom restrînge aci la câte-va cuvinte. Medium era d-șóra Florența Cook. Putea cine-va să închiadă

ermeticesce casa, putea să stea la pîndă în tóte unghetele odăilor, putea să ıea orı-ce męsură, numai d-șóra Cook să fi fost față în stare cataleptică, și Katie King apărea, vorbıa, glumıa, dedea mânia saũ brațul la cei de față, ba ıı numęraı pına și bătăile pulsului: 75 la minută; apoi dispărea în nemic după cum apăruse din nemic. La față ea semnena ca o soră cu d-șóra Cook, dar eră mult mai naltă și mai frumósă. Să mai adăugăm că în același moment s'aũ vęđut d-șóra Cook ımbrăcată în negru și Katie King ımbrăcată în alb.

Dar rolul fotografiei în Spiritism merge mult mai departe.

De 'ntăiũ, ca teoriă, să ascultăm pe Ernesto Volpi (Compte rendu du Congrès Spirite, 1890, p. 317, 324):

«In cartea sa despre efectele chimice ale luminei, profesorul Vogel povesteste o anecdotă fotografică de cea mai ınaltă ınsemnătate. Sınt acum cătıva anı, la Berlin, se scotea portretul fotografic al unei dómne, care nu avea pe obraz nicı un semn deosebit. Judecași dară despre mirarea fotografului, când pe negativ obrazul a apărut ımpetrișat cu o mulțime de pete, deși pe obrazul dómnei acele pete nu se vedeau de loc. A-doua și acea dómna s'a ımbolnăvit de vęrsat, și atuncı tóte acele pete aũ devenit vęđute pentru ochiı tuturor, fotografia dară surprinsese mai de 'nainte rudimentele vęrsatului, pe carı ochıul nu le surprindea ıncă. Aces fapt dovedesce ınr'un chip neındoșos că: 1°. Placa sensibilă póte să fie impresionată prin obiecte pe carı nu le vede ochıul; 2°. Placa sensibilă, mulțumită acurateței sale de a reproduce obiectele, nu ınregistréză nicı o dată decăt ceea ce există în realitate... Se scie că retina, organul vęđului, primesce ımpresiunea vibrațiunilor eterice, pe carı i le aduce senzațiunea celorlor; dar acéstă senzațiune ıncetéză dincolo de roșu la o extremitate a spectrului solar și dincolo de violet la cea-laltă extremitate. Ondulațiunile eterice mai jos de treı trillióne pe secundă și cele mai sus de 790 trillióne pe secundă nu pot impresiona retina nóstră. Experimentul cu dómna dela Berlin nı-a dovedit, prin urmare, că placa sensibilă póte primi impresiuni mai pe jos și mai pe sus de acele vibrațiuni. Decı sciințificesce fotografia spiritistă nu e peste putință...»

Adecă: e sciințificesce cu putință ca fotografia să reproducă chipul unui Spirit, nu numai când ıl vęd ochiı noștri, dar și atuncı când pentru ochiı noștri el rēmâne nevęđut.

102. Aci stă problema fotografiei spiritiste.

Acastă problemă era să fie cât p'aci compromisă pentru tot-d'a-una prin mult trâmbițatul scandal cu fotograficul spiritist Buguet; un scandal, pe care nu 'l putea trece cu vederea, căci tocmai casul lui Buguet, studia fără părtinire cu dosarul judiciar în mână, demonstrează realitatea fotografiei spiritiste.

Un medium — noi am mai spus-o — trebuî să intru-nescă doê condițiunii: 1° o deosebită însușire fizică, ceva ca ipnotisabilitatea în somnambulism; 2° voința Spiritelor de a se împărtăși anume prin mijlocul lui. De aci urmează că un medium pôte să pérđă acest dar éráșî în doê felurî: 1°. saũ prin perderea însușirii fizice neapărate; 2°. saũ prin perderea simpatiei din partea Spiritelor. Un medium, care perde mediumitatea prin orî-care din aceste doê împregiurări, simte o firéscă ispită de a ascunde falimentul, de a înlocui facultatea cea perdută prin vre-un meșteșug înșelător, printr'o șarlataniă, mai ales dacă exercițiul mediumității îi aducea folóse. Apoi șarlatania se descopere ca tot-d'a-una. Spiritiștii sînt mai interesați decât orî-cine de a o demască cât mai curând, căci numai ei sînt victime ale șarlatanului. Șarlatania se descopere, da; însă nu trebuî să uítăm că șarlatanul de astăzi pôte să fi fost mai 'nainte un adevărat medium.

Astfel a fost cazul lui Buguet.

Avem de 'nainte ochilor întregul dosar al acestuî fotograf, un volum de 256 pagine, întitulat: «Procès des Spirités édité par M-me P. G. Leymarie» (Paris, 1875).

Procesul s'a judecat de 'nainte poliției corecționale dela Seine, sub președința unuî d. Millet. Buguet era acusat de ministeriul public de a fi înșelat pe clienții seî prin nesce portrete fotografice false, cu desăvîrșire nespirtiste. Lui Buguet i se promisese nu se scie ce pe sub mână — acésta o veđi cusut cu ață albă din totalitatea dosarului — i se promisese nu se scie ce pe sub mână, dacă va ajuta la osândirea redactorului *Revistei Spirite* din Paris, declarându'l de complice al seũ în

șarlataniă. A compromite cu orî-ce preț *Revista Spirită*, acesta era scopul cel fôrte învederat al poliției, adecă al autorității civile, din dosul căriia se ascundeau agenții Papei, cari tocmai atunci — precum a arătat'o chiar de 'naintea tribunalului avocatul Lachaud — tunaă și fulgerău contra Spiritismului.

Dar iată o minune, măi minune decât chiar fotografia spiritistă!

Toți aceia, căroră Buguet le făcuse portrete de Spirite înainte de a deveni șarlatan, adecă pe când era încă medium în deplinătatea cuvîntului, aū strigat pe față în gura mare că acele portrete represintă în adevăr pe nămurile lor cele răposate. Cu alte cuvinte, Buguet le spune: «eū v'am înșelat», iar dînșii îi respond: «nu».

«— Nu, nu ne-ai înșelat, ci ai fost un adevărat medium», — i-aū respuns ducele de Leuchtenberg, principele de Wittgenstein, contele de Bullet, contele de Medina Pomar, contesa de Caithness, marchisa de Rosalès, colonelul Devoluet, arhitectul Ernest Bosc, colonelul Galateri, inginerul Boyard etc. etc.

Vom reproduce aci numai trei interogatorie, în cari președintele Millet s'a isbit nu de nesce burtă-verde, ci de bărbați cu mult măi învățați decât dînsul.

De 'ntăiū interogatoriul chimistului engles Maxwell:

«Președintele: Prin Bertall, prin Leymarie sau prin alt cine-va, nu v'auți ocupat ôre cu fotografia spiritistă?»

103.

«Maxwell: Fusei rugat de a veni la un experiment. Sînt chimist și fotograf destul de cunoscut, și se credea că, dacă va fi vre-o înșelăciune la mijloc, eū neapărat o voiū descoperi. Mă grăbii a mă duce la întălnire, cu siguranța că nu voiū puté fi înșelat; dar mă 'ntorsei de acolo șicîndu 'mă că nu înțeleg de loc, în ce chip Buguet ajunge la rezultatul pe care 'l dobăndesce.

«Președintele: Acuma însă cunósceți modul seii de a procede?»

«Maxwell: Am urmărit tôte operațiunile lui; am văđut cum collo-diona și punea tablele în pervaz, luai eū însunū pervazul cu mănile mele și 'l dusei la camera obscură».

Așa vorbăa un chimist, fotograf el însuși.

Iată răsponsul astronomului Tremeschini:

«D. Buguet s'a pus în atitudinea unui om care se închină. Apoi «placa a fost scosă, și noi am vădut pe ea la mijloc între d. Nus și «între mine o a treia figură.

Tremeschini închee: «Buguet e fără îndoială un *medium*».

În sfârșit, iată interogatoriul colonelului de artilerieă Carré, un ofițer superior foarte învățat, care nu s'a mulțumit a adevări mediumitatea lui Buguet, dar a pus totodată în cofă știința președintelui Millet:

«Carré: Se poate ca Buguet să fi ajuns a înșela, dar este sigur că el fusese *medium* un timp *ore-care*.

«Președintele: Dar se știe că sorele poate să aibă o acțiune numai «asupra corpurilor. Dacă d-ta vei deveni nevădit, cum ore va pute «cine-va să te fotografieze?

«Carré: Fiind-că d-ta *invoci știința*, apoi dă-mi *voce a'fi observa ur- «mătorele. Când d-ta faci să trecă lumina prin prismă, capeți spectrul «solar; alătura se văd rașe invizibile; unele din ele se constată nu «măi prin căldura pe care o produc, altele sînt rașe chimice. Ele există, «măcar că d-ta nu le vești și nu poți prin ochii d-tale să fi dai sama «de ele. Rașele sôrelui se descompun ast-fel că acopăr spectrul, însă ală- «tura se văd rașe calorifice, adică ce-va nevădit pentru d-ta, dar simțit «prin termometru sau prin instrumente de o sensibilitate extremă...»*

Înțelegînd puterea acestei argumentațiunii, președintele Millet întrerupe pe colonel, șicîndu'î cu supărare:

«Aci noi nu putem face discuțiunii științifice. Aședă-te, d-le!».

În Buguet dară noi trebui să deosebim cu stăruință trei faze succesive: de 'ntăiu, un adevărat *medium*, foarte puternic pentru obținerea fotografiei spiritiste, dar sleindu'și forțele prin lăcomia de a câștiga *pré* mult sau *pré* ıute; al doilea, măi târșiu, un șarlatan care, perdîndu'și mediumitatea, se încercă a o înlocui prin mijloce meștesugite, și isprăvesce prin a fi demascat; în fine, al treilea, o uneltă polițienescă pentru a compromite Spiritismul, contra căruia în același moment archiepiscopul de Tulusa asvîrlia o furiosă epistolă pastorală, căci — de! — Spiritele nu se împacău cu Papa.

Cu chipul acesta, președintele Millet, acela căruia nu'î plăcea «discuțiunile științifice», a rămas unde a rămas, iar fotografia spiritistă a mers înainte.

Cel de 'ntâiu medium-fotograf a fost Americanul Mumler dela New-York pe la 1869. Anchete succesive, făcute de cătră fotografi Slee, Guiney și Silva, departe de a descoperi din parte'î vre-o umbră de înșelătorie, n'au putut ajunge la alt-ceva decât a mărturisi realitatea faptului. Arestat și dat în judecată, Mumler a fost aquitat. Trei experți au jurat pentru dînsul. O mulțime de ómenî fôrte distinși s'au grăbit a recunósce că'î datoréză nesce adeverate portrete fotografice spiritiste ale amicilor saũ rudelor din lumea ceea-laltă.

In urmă, încercări mai mult saũ mai puțin reușite au fost făcute în Anglia de John Beatie, Dr. Thomson, R. Williams, Traill Taylor, și mai ales de opticianul Thomas Slater.

Astădi fotograful spiritist cel mai renumit este capitantul Volpi dela Vercelli în Italia.

Fotografia spiritistă se obține nu numai séra într'o cameră luminată cu magnesium, dar și pe 'ntunec printr'o lumină pe care o răspândesc înseși Spiritele, ca în aparițiunea vedută de pictorul Tissot cu cele două fantome...

Când pînă și aparatul fotografic reproduce formele reposațiilor, ce fac óre protivnicii Spiritismului? Unii n'au vedut și n'au audít; alții se mulțumesc a tăgădui, și pace; o samă au găsit însă un mijloc mai isteț: așa un óre-care dr. Eduard Jankowski (*Psychische Studien*, XII, 15) susține fôrte serios că în fenomenul fotografiei spiritiste placa sensibilă nu reproduce o formă reală, ci numai o idee care se află în acel moment în creerul lui medium, adecă medium gândindu-se la o figură, aparatul fotografiază leit acea figură numai gândită. Ș'apoi dr. Jankowski exclamă: «de ce óre un creer, în óre-carî împregiurări, să nu pótă face ceea ce fac rațele «sórelui?» Ca să nu credeți că eũ glumesc, saũ că nu traduc bine, ascultați însuși textul nemțesc: «Warum «solte nicht in gewissen Fällen ein Gehirn dasselbe «wirken, was die Sonnenstrahlen?» E pécac că dr. Jankowski nu este el-ínsuși un medium, căci i-ar fi de ajuns

să se gândească numai la un catâr, și pe dată ar și căpeta portretul dobitocului, mai ales dacă s'ar pune de'naintea aparatului pentru a înlesni «fotografia ideei»!

Acest minunat dr. Jankowski și-a găsit tovarăși în Franța printre așa porocliții «occultiști». La congresul spiritist din Paris dela 1889, d. Donald Mac-Nab aduse o fotografie represintând o fantomă, de fată, — fantomă, dicea el — pe care dînsul și alți șese au veđut'o, au pipăit'o și au fotografit'o, pe când medium zăcea alături în letargia. «Acea aparițiune materialisată — adaogă d. «Papus (Science occulte p. 881) — nu era alt-ceva decât o reproducere materială a unui desemn vechiū de «mai mulți secolī și care atrăsese fôrte mult atențiunea «lui medium înainte de adormire. Decī, unele materialisațiuni ar puté să fie produse numai de ideea lui «medium, obiectivată prin amestec cu ôre-carī fôrte puțin cunoscute ale naturei...»

Dr. Jankowski pe de 'ntregul, ba încă cu vîrf!

D. Papus nu bagă în samă un singur lucru fôrte simplu și — în calitate de occultist — nu'l bagă în samă tocmai pentru că e fôrte simplu. Desemnul care impresionează pe medium, fie vechiū, fie noū, era portret al unei fete sau un studiū de pe natură. Aparițiunea dară, pe care d. Mac-Nab o pipăise, nu materialisă nici ideea lui medium, nici pe acel desemn, ci era însuși Spiritul acelei ființe care servise drept model pentru pictor. Admirând portretul, medium făcuse prin însăși acesta o evocațiune a originalului, iată totul. Dacă ar fi privit cu aceiași răpire la o Madonă d'ale lui Rafaele, pôte că i-ar fi apărut în același mod Fornarina, adecă érašī modelul.

Să presupunem că desemnul cel admirat de medium represintă o ciorchină de strugure. Ideea despre un strugure este o idee întocmai ca și ideea despre o fată. După teoria occultistă, ideea unui medium despre strugure «prin amestec cu ôre-carī fôrte puțin cunoscute ale naturei» pôte să se materializeze, devenind un strugure pipăit. In acest chip un medium, gândindu-se îna-

inte de adormire la biftec, ar pute să procure d-lui Mac-Nab și celor șese amici prilejul de a mânca o idee!

Ei bine, orî-ce ar face dr. Jankowski și d. Papus, nici o dată fotografia spiritistă nu le va da un catâr sau un strugure printr'o idee, adecă printr'o sugestione mentală din partea lui medium. Placa sensibilă nu pôte fi alucinată, nici ipnotisată, ci reproduce numai realitatea, și anume o realitate materială.

Vedut sau nevedut, auđit sau neauđit, pipăit sau nepipăit, Spiritul este și el o materie, adecă este ce-va și este materie tot-o-dată, matematicesce $x+m$, ba încă o materie moleculară, de vreme ce el nu e decât o tréptă evolutivă din om și nu încetéză de a fi în împărtășire cu omul.

În fotografia spiritistă fantoma apare une-orî cu un obiect în mână, bună-óră cu o flóre, pe care ochiul nostru n'o vede, dar totuși o resfrânge placa sensibilă, iar prin urmare acea flóre sau orî-ce va fi este și ea o materie, nici de cum o idee a lui medium sau a altuia dintre cei de față, a lui dr. Jankowski sau a d-lui Mac-Nab. După cum Spiritul pôte să facă pe sine însuși pipăit pentru noi, tot așa el face pipăită și acea flóre, care însă — întru cât nu este o materie pămîntescă — dispare și dînsa de-o-dată cu Spiritul, ca și draperiile sau hănele cu cari îl surprinde placa sensibilă. A deveni o formă pămîntescă simțită, fie orî-cât de puternic fluidul cel împrumutat dela medium, nu este însă ușor pentru Spirite, și de aceea, atît în fotografia spiritistă precum și 'n aparițiunile cele obiective ale fantomelor, acolo unde nu încape nici o sugestione, se observă mai adesea că sînt părți cari lipsesc sau nu sînt isprăvite, de pildă un bust fără picîore sau un trunchiú cu d'abia un început de brațe. Aceiași cauză produce mîinile fără corp ca în experimentele de mai sus ale lui Crookes, una din manifestațiunile cele mai obicînuite. Dar pe cât timp acea formă este accesibilă pentru organele sau pentru instrumentele nóstre, fie chip, fie haină, fie flóre, fie orî-ce, ea pôte să lase pe pămînt urme traînice,

urme cari rămân după retragerea aparițiunii: în această privință fotografia spiritistă nu se deosebesce de podometria sau chirometria cea obținută de Zöllner.

Orî-cine a putut observa, că eu am intrat în studiul fenomenelor spiritiste ne-suggestionale cu o nemulțumire óre-care, aş pute să ȕic: cu d'a-sila. Lucrul va fi lesne de înțeles prin următórea parabolă. Mi s'a întâmplat a învăța unele limbî fără a fi învățat mai întâiu gramatica lor, bună-órá italianesce. Mă apucasem d'a-dreptul de autorî, ajutându-mă cu fondul meu anterior de cunoscințe generale și cu dicționarul. Incetul cu încetul, biruind multe pedeci, ajunsei a înțelegere bine chiar pe poeți, citind din doscă în doscă pe Tasso, pe Ariosto, ba pînă și pe Petrarca. Când citesc, fie-care formă gramaticală îmi e pe deplin înțelėsă în fie-care frasă, adecă îmi e pe deplin înțelėsă totalitatea frasei fără a mă opri cātu-și de puțin asupra formei gramaticale. Frumsețea saú adâncimea cugetării în acea frasă îmi încălȕesce inima saú îmi avîntă mintea. Când scieam deja italianesce din literatură, îmi veni nu sciú cum într'o ȕi ca să învăț gramatica italiană. Am luat'o în mână, am mormăit oficósele pagine despre substantiv și despre articol, nimic pentru inimă, nimic pentru minte, căscare peste căscare. Ce să faci? când reușesce cine-va a pricepe pe Dante, nu 'i mai vine a se întórcere la elemente, căci pentru dînsul tóte elementele sînt deja cuprinse în sub-înțelegere. Ceî mai mulți însă încep cîne-cânesce prin substantiv, și apoi tîriș-grăpiș, unul dintr'ó sută, se urcă treptat pînă la Dante. Numaî pentru hătîrul lor, nici decum pentru propria mea plăcere, am cercetat și eu în studiul de față tăvița cea cu făină a lui Lombroso și cele-lalte fenomene inferióre ale Spiritismului, deși cele superióre, voiu să ȕic cele suggestionale, scrisóre, musică, desemn, inspirațiune, sînt singurele cari mă pot mișca pe mine.

S'a ȕis adesea că cei mai celebri mediumi: Home,

Slade, Eglinton, Florența Cook etc., au fost ómenii cu o inteligență fórté mărginită. Așa este, și așa se póte dice, fără nici o cruțare, despre toți mediumii prin cari se dobândesc fenomene spiritiste de felul celor urmărite de cătră Lombroso, Crookes, Russel Wallace, Zö'ner și atâția alții. Dar tocmai acéstă împregiurare dovedește și ea inferioritatea unor asemenea fenomene. Numai nesce Spirite pré de jos se vîră printre plăci pentru a sgăria acolo o nemica; numai nesce Spirite pré de jos au păstrat încă din trecutul lor destule ingrediente curat pămîntesci pentru a puté deveni pipăite; numai nesce Spirite pré de jos, prin urmare, simpatiséză cu al-de Home și al-de Florența Cook.

Dar óre tot așa sînt mediumii cei-lalți, aceia prin cari se manifestă fenomenele cele superióre și pe cari nemine nu 'i numesce mediumi, deși tocmai dinșii sînt frunțași ai mediumității? Un Victorien Sardou, care de-jennéză de minune automaticesce, nu e în stare totuși de a face să jóce singur un armonic, ba nici măcar să vină un Spirit pentru a ciupi pe Lombroso, necum să aducă din spațiú o fantomă. Profesorul Alaux, doctor în Litere, poet și filosof,⁽¹⁾ avusese o fiică... a avut și el o fiică! Sburând dintre ómenii, ea nu încetă de a 'i íubi... n'a încetat nici dinsa de a 'și íubi pe tata! Ei bine, d. Alaux ne povesteste astăđi, într'una din revistele parisiene cele mai răspândite (Nouvelle Revue, 15 Mars 1891 p. 359), că acea fiică, acea Juliă... nu, Julia lui se chiámă «Blanche»..., ne povesteste că ea coresponde cu dînsul prin scrisóre automatică. Medium cu craionul în mână, d. Alaux nu se va bizui să îndemne pe un Spirit a 'și băga picíorul și a lăsa urma în parafină, pe când o face fără multă anevoință o nulitate intelectuală numită Slade, «médium à effets physiques»,

¹⁾ Iată lista scrierilor d-lui Alaux: *Les tendresses humaines*, poésies, 1867; *La religion progressive, études de philosophie sociale*, 1871; *Analyse métaphysique* 1872; *Études esthétiques*, 1873; *De la métaphysique considérée comme science*, 1879; *Un fils du siècle*, poème, 1882; *Histoire de la philosophie*, 1882; *La langue et la littérature française du XV au XVII siècles*, 1884, etc.

simpatice unor Spirite tot atât de nulități intelectuale ca și dînsul.

În scurt, dacă este adevărat că fenomenele spiritiste cele inferioare vin de la Spirite inferioare prin mediumi inferiori, e nu mai puțin adevărat că de la Spirite superioare trebuie să ne așteptăm la fenomene superioare printr'o mediumitate de asemenea superioară. Spune-mi cu cine ai a face, și eu îți-oiu spune cine ești.

După cum la o sută de ómenî, 50 sînt ipnotisabili de cãtră un Donato, tot așa se póte dice că dintr'o 100 d'abia vre-o 50 nu sînt mediumi, adecă nu sînt ipnotisabili de cãtră Spirite, toți ceîlalți fiind mediumi cu scirea lor sau fără scire; însă între medium și medium, ca și între Spirit și Spirit, deosebirea e mare, une-orî aceiași ca între un idiot și un geniú.

107. Felurile mediumității sînt nenumărate, și rar se întâmplă ca un medium să se bucure de mai multe tot-o-dată. Socrate, apostolul Paul, Jeanna d'Arc, Swedenborg, începuseră numai prin mediumitatea auditivă: ei auđău Spirite. Isus, acéstă aureolă a omenirii, întrunía singur la culme tóte mediumitățile, întrebunđând însă pe unele din cele inferioare numai întru cât se cerea pentru întărirea celor superioare, după cum se întrebunđeză contrabasul într'o orchestră. Pînă și sub raportul fenomenelor celor inferioare, bună-órá al așa numitului «apport», este un abis între Isus și între cel mai puternic medium. D-șóra Nichol făcea să apară nu se scie de unde grămeđi de flóri pentru petrecerea cãtor-va boierî Englesî; Isus făcea să se ivescă cincî miî de pãini pentru a potoli fómea celor sãracî, veniți a asculta adevêrul. În principiú e același fenomen; în aplicațiune, nicî o asemênare. Zambilele d-șórei Nichol sînt o poesiă, dar poesiă omenescă; grãul cel dospit al lui Isus este o proză, dar proză dumneđescă.

Fotografia spiritistă și fantomele cele pipăite sînt mai cu samă mênite a învederă ierarchia curat materială între Spirite. Numai Spiritele cele apropiate prin materia lor de materia cea pãmîntescă isbutesc mai

lesne a fi atinse de simțurile noastre sau surprinse de instrumentele actuale cele mai perfecționate. Dacă n'ar fi așa, atunci în loc de atâtea fotografii spiritiste d'ale ființelor celor mai de rînd, noi am căpeta o fotografie spiritistă a unui Aristotele sau Cicerone. Dacă n'ar fi așa, atunci ne-ar apare nu fantoma cea anodină a unei Katie King, ci sublima figură a Șarlotei Corday sau a unei Georges Sand...

10 Octobre 1891.

107. Echinisme medicamentale sunt renanțate și rar se în-
 timpă ca un medicament să se ducă de mai multe tot-
 odată. Societatea apostolilor Paul Jeanas d'Arc, Sweden-
 bury, încercară numai prin medicamentele auzitive; ei
 zădăriți spiritice însă această auzire a omului, întru
 sigur la culmea totă. Într-un timp, întru că se cercă
 pe unele din cele interioare numai întru că se cercă
 pentru înțirile celor superioare, după cum se întru-
 țea cunoscutul într-o orchestra. Pînă și sub raportul
 fenomenelor celor interioare, bună-ori și așa numărul
 raport, este un alia între însuși și între cel mai pu-
 ternic medicament. Doctorul Nichol făcea să apară un se-
 de unde grametă de fier pentru petrecerea cător-va
 boleri flegelici; însuși făcea să se întru- cinci miș de
 pînă pentru a potoli ținea celor sărăci, veniți a sa-
 colta adveșat. În pînă și întru- cinci și întru- a sa-
 coltan, miș a asemănare. Zambile doctorul Nichol sint
 o potoli, dar potoli ontense; grăul cel despici al- lui
 și însuși este o proză, dar proza dumnezească.

Fotografia spiritistă și lantomele cele spiritice sint mai
 cu sama menite a învedea teratichia într-o măt-
 țală între spiritice. Numai spiriticele cele spiritice prin
 materia lor de materia cea pămîntescă întru-

VI.

EXCELSIOR!

And from the sky, serene and far,
A voice fell like a falling star:
Excelsior!

(Și din cerul cel senin și depărtat
cădû un glas asemenea unui meteor:
mai sus!)

Longfellow

08. ♣ată și partea aceia prin care isprăvesce șirul celor
☉șese cercetări ale mele, menite a răspunde la nesce în-
trebări în adevăr de *a fi saū a nu fi*:

Ce e viața?

Ce e mórtea?

Ce e omul?

M'am întrebat pe mine-însuși și m-ăm răspuns mie-
însuși pentru mine-însuși; dar am răspuns d'a-dreptul
prin însăși firea lucrurilor, prin experimentele cele mai
lămurite, cele mai ne'ndoióse, ale mele și ale altora
mai bunī decât mine, fără Buddha, fără Zohar, fără
Agrippa saū Paracelsus, fără încurcături de cifre și de
semne cabalistice saū franc-masonice, fără nici un fel
de occultism, de care Dumneđeū să mă ferescă pe
viitor după cum m'a ferit pînă astăđi.

M'am întrebat pe mine-însuși și m-ăm răspuns mie-
însuși pentru mine-însuși; dar am răspuns așa ca s'o
pótă auđi și alții, de nu toți, încaī acei puținei pe carī

îi trage inima să asculte din când în când, la îndelete, câte ce-va mai pe sus de scârbósele flécuri ale traifului dîlnic.

In capitolul trecut noi am arătat că tóte fenomenele spiritiste se împărțesc în doé ramure:

I. Fenomene spiritiste suggestionale;

II. Fenomene spiritiste ne-suggestionale.

Cele suggestionale sînt numai obiective, nu și subiective. Orî-ce cas de auto suggestiune, fenomen fórté rar în genere, se întemeiază pe voința personală conscientă a aceluia ce și-o face, iar prin urmare pornesce din creerul lui, din sub-organism, pe când fenomenologia spiritistă nu se începe decât acolo unde se ivesce supra-organismul, adecă inconsciența personală. Când eú, printr'o gândire stăruitoare, îmi închipuesc că sînt bolnav de choleră, făcîndu'mî astfel o auto-suggestiune, și apoi mă și îmbolnăvesc în faptă, acésta este o lucrare ipnotică obicînită, nemic spiritist. Fenomenele spiritiste suggestionale nu sînt dară nici o dată subiective, ci numai și numai obiective, venind din afară printr'o suggestiune dela agenți destrupați.

109.

Fenomenele spiritiste cele ne-suggestionale se subîmpărțesc în:

a) Fenomene ne-suggestionale subiective;

b) Fenomene ne-suggestionale obiective.

Cele subiective, deși nu se datoréză înriuririi din afară din partea unor ființe destrupate, totuși pot fi mai mult sau mai puțin fórté prețioase prin lumina pe care ele o aruncă peste însăși firea cea acoperită a supra-organismului individual, adecă peste eul cel vremelnicesc înlănțuit în trup, de unde une-orî, prin sguduirea lanțurilor, el își vădesce momentan neatárnarea sa de organele cele trupesci.

Tóte fenomenele spiritiste, tóte pînă la unul, se orânduiesc dară pe trei trepte, din carî cea de jos cuprinde pe cele ne-suggestionale subiective, cea de mijloc pe cele

ne-suggestionale obiective, iar cea de sus pe cele suggestionale. Dacă Spiritismul ar fi putut să fie cercetat mai de de-mult din punctul de vedere al acestei clasificățiuni curat științifice, care se rađimă pe criteriul cel necunoscut altă-dată al suggestiunii, astă-đi n'ar mai fi nici o ne'ntelegere asupra fenomenelor celor mai de căpeteniă, căci în oricare fenomen e lesne a deosebi, dacă el este sau dacă nu este suggestional, și e foarte lesne a se încredința apoi, dacă suggestiunea este ipnotică, adevă intra-omenescă, sau dacă este spiritistă, adevă extra-omenescă. Ca dovadă despre acēsta, vom lua unul din casurile cele mai grele de înțeles, despre care toc-mai de aceea noi n'am vorbit de loc pînă acuma: profētia.

Profētia e cu totul alt ce-va decăt a-doua-vedere sau ceea ce se chiamă franțuzesce «intersigne». Swedenborg, la depărtare de 400 kilometri, a văđut din Gothemburg incendiul care isbucnise la Stockholm. Despre acest fel de fenomene, învățatul belgian d. Jules Destrée pregătesce acum o interesantă monografiă. A-doua-vedere nu e de loc profētia, ci o facultate personală prin care supra-organismul omului vede cele ce se petrec foarte departe, câte-o-dată peste țeri și mări, dar se petrec chiar atunci, în același moment, nu în viitor, iar prin urmare cele ce sînt deja, nu cele ce nu sînt încă.

Se nasce întrebarea: ore în ce chip pôte cine-va să scie nesce lucruri nepetrecute, nesce lucruri fără ființă, nesce lucruri cari se vor întâmpla mâine sau poi-mâne, peste un an sau peste un șir de ani?

Lăsăm la o parte pe prorocii cei vechi bărbătesci și femeesci din sînul feluritelor popóre; lăsăm la o parte tot ce este legendar, tot ce pôte fi bănuit, tăgăduit sau reu talmăcit: ne vom mărđini strîns asupra unui singur fapt, dar un fapt așa đicēnd clinicesce urmărit și adevărit de cătră o ilustrațiune medicală contemporană.

Dr. Liébeault, în opera sa de tot nouă «Thérapeutique

suggestive» (Paris, 1891, p. 282), înregistră un caz din propria'î practică medicală, pe care 'l reproduce apoi dr. Dariex (Ann. d. sc. psychiques No. 2), însoțindu' l de cuvintele: «se scie, pînă la ce punct d. Liébeault este un observator scrupulos și metodic». Se mai scie, vom adăoga noi, că acest dr. Liébeault e privit ca părinte al așa numitei școle medicale dela Nancy. Nu ne vorbesce dară un dr. Iks sau un dr. Ygrec, un dr. Neminea, ci ne vorbesce un mare Cine-va.

110. Iată cazul:

La 7 Ianuariu 1886, la 4 ore post-meridiane, a venit să mă consulte «d. S. de Ch... pentru o stare nervosă fără gravitate. D. de Ch... se tot gîndesce la un proces și la următorea întâmplare. In 1879, la «26 Decembre, preumblându-se în Paris pe o stradă, el vădu scris pe «o pörtă: D-na Lenormand necromantă. Impins de o curiositate nescotită, el întră în acea casă și este condus într'o sală destul de posomorită. Acolo el așteptă pe d-na Lenormand, care, fiind însciințată «pe dată, a venit să'l vędă și l'a aședat lîngă o mėsă, apoi *dînsa a «eșit, s'a întors, a stat în fața lui, i s'a uitat la palma mînei și l'a «dis: Vei perde pe tatăl d-tale punct peste un an; după aceea vei servi «puțin timp în armată (el era atunci de 19 ani); te vei însura tîner, «vei avé doi copii și vei muri la vîrsta de 26 anș.*

«Acastă uimitore profeciă, pe care d. de Ch... a povestit'o prietenilor și la alți câți-va din ai sei, de 'ntăiu el n'o luă la serios; dar «când tatăl seü a murit la 27 Decembre 1880 după o scurtă bôlă și «punct peste un an după scena cu necromanta, această nenorocire a cam «sguduit scepticismul tînerului. Apoi el devine soldat, numai șapte luni; «asta de 26 ani..., atunci, cuprins de grôză, el cređu că mai are încă nu- «mai câte-va zile de trăit. In această stare dînsul veni la mine ca să «mă întrebe, dacă nu cum-va este vre-un mijloc de a înlătura sôrta ce «'l așteptă, căci — dicea el — primele patru evenimente din profeciă «fiind îndeplinite, al cincilea cată să se întâmple într'un mod fatal.

«Chîar în acea zi și'n zilele următore eü mă încercai de a pune pe «d. de Ch... în stare de somnambulism pentru ca să pociü risipi ne- «grele sale gîndiri despre apropierea morții, o mörte pe care el își «închipuia că trebuï să'l răpescă anume la 4 Februariu, ziua aniversară «a naserii sale, deși d-na Lenormand nu'î spusese nimic lămurit în «acastă privință. M' a fost peste putință de a'l adormi câtu-și de puțin, «atât de tare era sbuciumat. Totuși, de vreme ce era urgent de a'î ne- «mici credința că peste puțin o să möră, credință primejdiosă, căci «s'aü vędut adesea prevederi de acest soiü îndeplinindu-se prin puterea «auto-sugestiunii, așa dară eü am alergat la un alt mijloc, și anume

«Î-am propus să consultăm pe unul din somnambuli mei, un bătrân «de vr'o șapte-zeci de ani, numit prorocul, fiind-că, adormit de mine, «el prevestise fără greș epoca precisă când se va vindeca de nisce «reumatismuri articulare de patru ani, precum și epoca vindecării fi- «cei sale, cărîia el îi sugerase de a nu mai fi bolnavă la o oră fixa- «tă de mai 'nainte. D. de Ch... primi cu grăbire propunerea, și n'a «lipsit de a veni exact la întălnire. Pus în raport cu somnambulul, el «începù din capul locului prin întrebarea : când voiți muri eți? Som- «nambulul experimentat, bănuind tulburarea tînerului, se gîndi mult și «răspunse : veți muri... veți muri... peste patru-zeci și unul de ani. Efec- «tul acestor cuvinte a fost minunat. Pe dată d. de Ch. a redevenit «vesel, cu inima deschisă și plin de speranță; iar când a trecut apoi «4 Februarîi, ziua cea temută, el s'a creșut scăpat...»

Cum s'a isprăvit însă?

Dr. Liébeault urmază:

«Eü nu mă mai gîndiam de loc la acestea, când, pe la începutul lui «Octobre, primii un bilet care mă însciința că nenorocitul meu client «a murit la 30 Septembre 1885, în vîrsta de 26 ani împliniți, înainte «de a împlini 27, după cum î-o preșisese d-na Lenormand...»

Și care să fi fost bóla bietului d. de Ch...?

«Medicul trimițendu'l la băile dela Contrexeville pentru ca să se «caute acolo de calculi biliari, el a cădüt la pat prin rumperea unei «besicî de fiere, rumpere care a adus o peritonită.»

Nu scim și nu avem nevoie de a sci întru cât póte fi de seriósă chiromanția sau vrăjirea după palma mâ- nei, cu care se ocupă mult secta Occultiștilor, dar nu și Spiritiști; în orî-ce cas, pentru d-na Lenormand acé- stă chiromanția nu era decăt un mijloc de a impune: ce-va cum este, bună-óră, uniforma pentru magistrați. Haina cea mult aurită a unui membru dela Curtea de Casațiune, de ar fi și mai poleită, totuși n'are a face cu dreptatea; însă e bună și ea în felul seü, căci prin- tr'însa judecătorul pare a fi mai măreș: un ifos, nemic mai mult. În loc de a se uita în palmă, d-na Lenor- mand ar fi putut să strîngă nasul clientului său să'i pi- păe vîrful limbei, era tot una. De altmintrelea acéstă vestită vrăjitoare nici nu'și da ea-însăși titlul de chiro-

mantă, ci pe acela de «necromantă», «nécromancienne», adecă evocătoare a morților. Era un medium spiritist, și un medium foarte puternic.

Cumcă căutarea în palmă a fost din partea d-nei Lenormand o simplă farsă, dovadă este că în liniile palmei d-lui de Ch..., chiar dacă s'ar fi putut descifra mórtea lui, nu putea să se descifreze tot acolo și mórtea tatălui seú sau cine mai scie a cui: de ar fi o palmă cât Parisul de mare, zigzagurile ei încă n'ar ajunge pentru statistica mortalității universale.

Ce făcea d-na Lenormand?

Înainte de a se fi uitat în palmă, dînsa eșise din odae: «cette dame sortit, revint, se mit en face de lui, «puis regardant la face palmaire de l'une de ses mains, «lui dit...» Cu alte cuvinte, vrăjitoarea aflase cele cinci puncturi ale profeției în intervalul când nu era în odae. Le aflase dela cine?

Mediumitatea cea spiritistă a d-nei Lenormand este invederată. Rămâne necunoscut, dacă dînsa era medium auzitor, medium vădător, medium scriitor sau alt-fel, dar medium era, primind asupra viitorului sugestioni dela mai multe Spirite sau dela un singur Spirit óre-care.

După ce am constatat o sugestione curat spiritistă sau necromantică în cazul d-nei Lenormand, să ne întrebăm acuma: profeția ei, primită d'a-dreptul dela Spirite, nu va fi devenit cum-va la rîndul seú o sugestione curat omenescă sau ipnotică asupra d-lui de Ch...? Acéstă întrebare însemnéază: un Spirit óre-care a putut să spună prin d-na Lenormand o glumă; clientul dómnei Lenormand, dându-í un deplin cređemînt, adecă fiind suggestionat de cătră dînsa, gluma s'a transformat apoi într'o profeția împlinită.

Ei bine, o asemenea tălmăcire nu încapе, căci:

pe de o parte, o sugestione asupra d-lui de Ch... n'ar fi putut aduce mórtea bătrânului seú tată, care nu era suggestionat;

pe de altă parte, chiar să fi fost suggestionat tînérul,

totuși, acea sugestivă s'a dejuca în urmă prin contra-sugestiunea din partea somnambulului, care isbuti să încredințeze pe d. de Ch... că va mai trăi 41 de ani;

în fine, nenorocitul murind de peritonită, ar trebui să ni se dovedească mai întâiu de toate, că printr'o sugestivă poate să se rumpă la cine-va o beșică de fiere.

Din cele de mai sus rezultă dară trei fapte:

1° Fenomenele spiritiste suggestionale se deosebesc ușor de cele ne-suggestionale și de cele ne-spiritiste în genere;

2° Profetia este un fenomen suggestional spiritist, nici de cum ipnotic;

3° Spiritele prevăd unele întâmplări din viitor, pe cari omul cel întrupat nu e în stare să le prevadă.

Dar óre ce poate să prevadă un om întrupat?

Eu prevăd că mâine, poi-mâne, peste un an, peste zece vécuri, în fie-care zi are să fie o diminéță și o séră; o prevăd, fiind-că acesta este o programă a mișcării planetare.

12. Eu prevăd că în anul viitor, la aniversarea nasterii împératului cutare, se vor auđi tunuri, muzice, chiote, fel de fel de tărăbouri; o prevăd, fiind-că acesta este o programă a comediei oficiale în toate împérațiile.

Eu prevăd ca Vineria viitoare prietenii mei *A*, *B*, *C* și *D* vor veni la mine séra între órele 8 și 9; o prevăd, fiind-că acesta este programa întâlnirilor noastre.

Maí poate fi pentru om întrupat un alt ném de prevedere:

Eu prevăd că, schimbându-se guvernul de astăđi, d. Cucuș-de-vînt va trece la guvernul de mâine, acesta fiind o consecință a caracterului acestuî domn.

Eu prevăd că, la cas de răsboiu între Rusia și Germania, Poloniî vor simpatisa pururea cu dușmanii lui Muravieff, acesta fiind o consecință a istoriei polone.

Omul întrupat prevede dară numai ceea ce se află într'o programă cunoscută maí de 'nainte, sau ceea ce alcătuesce e consecință a unei stări de lucruri de

asemenea cunoscute mai de 'nainte, adecă éráși făcând parte dintr'o programă.

Negreșit, din 80, din 90, din 100 de orí, profeția mea nu se va împlini una singură dată, programa fiind împedecată prin vre-o întâmplare óre-care; însă nu mai puțin este o profeția, întru cât se împlinesce aprópe tot-d'a-una.

Cam tot pe atâta póte să prevéďă și un Spirit, de vreme ce Spiritul nu e decát o tréptă evolutivă dintr'un om întrupat, la încă mai adesea o evoluțiune dintr'un om întrupat fórte ordinar. Deosebirea este numai că un Spirit, fie cel mai de jos, nu e oprit prin organele trupesci de a vedé saú de a auđi acolo unde omul întrupat, fie el cel mai de sus, nu vede și nu aude; dar o programă în orí-ce cas trebui să fie.

În profeția d-nei Lenormand elementul cel mai însemnat este prevederea momentului morții: tatál va muri la 27 Decembre 1880; fiúl trebui să móră împlinind vrísta de 26 aní. Cele-lalte elemente ale profeției: serviciul militar, însurătórea și doí copii, înfățișeză mai puțină însemnătate, căci ele privesc numai pe o singură persónă, ș'apoí sînt nesce lucruri întâmplátóre celor mai mulți dintre noi, mai toți datorí a trece prin oștire, o mare parte însurându-se, și din cei însurați majoritatea avênd câte doí copii, astfel că pentru a face nesce asemenea prevestiri nu era nevoie de necromanția. Să observâm că d-na Lenormand n'a lămurit nici sexul copiilor, nici anul însurătorii. În privința morții însă este o profeția, profeția în tótă întinderea cuvîntului, adecă ceva luat dintr'o lămurită programă, pe care d-na Lenormand nu putea s'o afle decát printr'o împărtășire spiritistă.

Revista lui Dr. Dariex (No. 4, p. 231, sqq.) publică o altă profeția de aceeași specie, dobândită în nisce împregiurări tot atât de sciintifice, dar anume prin învîrtirea mesei, fără nici o căutare în palmă: mórtea unui d. Varis la 8 Octobre 1890, nici cu o ți mai mult, nici cu o ți mai puțin, deși medicii asiguraú că dînsul nu va puté să ajungă nici pînă la Septembre.

Când se vor aduna într'un mod metodic tóte casurile de acest soiú — sînt miî și miî — se va dovedi atunci pe deplin, cum-că omul când vine pe pămînt, adecă un suflet când se întrupéază, îi este hotărît mai de 'nainte numéruł anilor cât va avé să trăéscă, și acea hotarîre, care pentru dînsul devine inconscientă în intervalul vieței pămîntesci, lesne o cunosc Spiritele cele destrupate, marturî la luarea saú la darea hotărîrii: o cunosc tot așa de lesne după cum cunóscem noi prin afîș ordinea unui spectacol dela teatru saú dela circ; iar cunoscînd'o acele Spirite o comunică une-orî printr'un medium. O asemenea programă este ea alésă de bună-voe de

113. cătră însuși sufletul care urméază a se întrupa? îi este ea impusă de cătră alt cine-va? póte ea să fie scurtată saú prelungită? cuprinde ea numai anul morții saú încă mai multe *jalóne* biografice? pînă la ce punct restrînge ea lucrarea liberului arbitriú personal? Tóte acestea și altele sînt nesce întrebări de a doua mână, întrebări pe cari noi nu le vom atinge de astă-dată, mărghinindu-ne a încheia că: orî-ce profețiă despre mórtea cui-va, fie prin d-na Lenormand, fie prin prorocul Daniil saú prin oracolul dela Delfi, este rezultatul numai și numai al unei sugestiiunî spiritiste.

Pentru tînérul d. de Ch... era un chin nesuferit de a'și cunósce de mai 'nainte anul morții, și un nesuferit chin ar fi pentru cei mai mulți ómeni, chiar pentru cei bătrâni, întru cât îi légă cu pămîntul deprinderea de a trăi, numerose simpatii, și mai ales necredința în vieța viitoare saú temerea de ceea ce'i așteptă în acea vieță. Numai un Spirit inferior, acela dela care se inspiră d-na Lenormand, putea să pricinuéscă fără milă un asemenea nesuferit chin, nici o dată un Spirit superior. Se vede însă că în lumea celor destrupați, ca și'n lumea pămîntéscă, flecăria caracteriséază pe cei mulți mici, pe când cei puțini mari se țin tot-d'a-una în rezervă, cîntărind urmările vorbei. Și fără profețiă d-nei Lenormand d. de Ch... ar fi murit tot la 30 Septembre 1885, întocmai după programă, punct la óra prevéduță în afîșul cel

din lumea Spiritelor, dar ar fi murit fără a 'l chinui frica de apropiarea césului morții.

În orî-ce cas, darul de profetiă, fie ea nesocotită ca în exemplul d-nei Lenormand, fie cumpătată după cum erau în deobște prevestirile oraculilor din vechime, dovedesce marea importanță a sugestiei spiritiste.

Se aude adesea următorul quasi-argument contra Spiritismului: nici un medium nu ne comunică vre-o dată ce-va care și fără medium să nu pótă fi cunoscut omului. Decl șiua morții unei ființe este tocmai ce-va, pe care omul nu póte s'o cunóscă prin nici un fel de dibuire, chibsuélă sau istețime, nu numai în stare normală, dar nici în cea somnambulică. Am văđut mai sus — împregiurare fórte caracteristică — am văđut că somnambulul lui dr. Liébeault prevestia bietului d. de Ch... 41 ani de vieță.

Dar în principiū este chiar absurd de a cere dela Spirite să ne spună nesce lucruri pe carī nici o minte omenescă într'un moment dat nu póte să le cunóscă, fiind-că o asemenea comunicațiune ar rămáne ne'nțelésă și ni s'ar păré a fi o galimatiă, întocmai ca și când un Spirit ne-ar ține discursuri într'o limbă după planeta Jupiter.

Omenirea progreséză cu siguranță, dar progreséză încet, pas la pas, fără salturi, căci așa este legea evoluțiunii universale. Un lucru care peste o sută de ani se va pricepe fórte ușor printr'o desfășurare treptată, ar fi privit astăzi de cătră toți ca un non-sens, după cum ca un non-sens ar fi fost privită în secolul trecut o descriere a unui drum de fer sau a unui telegraf.

De câte orī vre-un Spirit s'a pripit de a face unui om nesce împărtășiri de acéstă natură, sciți óre ce s'a întâmplat?

Voiū povesti un cas autentic.

Fotografia, de 'ntăiu sub forma de daguerreotipiă, a fost descoperită d'abia la 1839 de cătră Francesiū Daguerre și Niepce. Un Spirit însă destăinuise fórte pe larg întregul procedeu fotografic, cu 80 de ani înainte,

4. unuî alt Frances, luî Tiphaine de la Roche din Normandia, care 'l descrie într'o carte intitulată *Giphantie*, tipărită la Cherbourg în 1760. Observaţi: 1760. Neminea atunci n'a vrut să bage în samă acea cărtecică, toţi cei cu minte strigând într'un glas că autorul e nebun.*) La ce dară a servit destăinuirea cea pré-timpuriă?

Să şicem că, într'un depărtat viitor, se va descoperi mijlocul de a fabrica o harpă helio-aethero-phonică — un nume mai sonor decât «telefonul» — o harpă pentru care aerul va fi înlocuit prin eter, iar în loc de corde se vor întrebuiţa raşele luminei, producând prin vibraţiunile lor o armoniă cerescă. Ori-cine s'ar bizui a desvolta acéstă teoriă astăđi, va fi trimis cu tot dreptul în căutarea unuî medic. Isus şicerea: «daţi Kesaruluî ceea ce e al Kesaruluî şi luî Dumneşeu ce este al luî Dumneşeu». Viitoruluî să'î lăsăm sarcina viitoruluî.

Să nu cerem dela Spirite ca ele să ne desvăluască nesce taine nepotrivite cu trépta evolutivă pe care se află astăđi omenirea; dar ca să ne ajute în munca

(*) Iată textual povestirea luî Tiphaine de la Roche (Revue Spirite 1883 p. 322): «Tu sais, que les rayons de lumière réfléchis des différents corps font tableau et peignent les corps sur toutes les surfaces polies, sur la rétine de l'œil par exemple, sur l'eau, sur les glaces. Les esprits élémentaires ont cherché à fixer ces images passagères; ils ont composé une matière très subtile, très prompte à se dessécher et à se durcir, au moyen de laquelle un tableau est fait en un clin d'œil. Ils enduisent de cette matière une pièce de toile et la présentent aux objets qu'ils veulent peindre. Le premier effet de la toile est celui du miroir; on y voit tous les corps voisins et éloignés dont la lumière peut apporter l'image. Mais ce qu'une glace ne saurait faire, la toile, au moyen de son enduit visqueux, retient les simulacres. Le miroir nous rend fidèlement les objets, mais n'en garde aucun. Nos toiles ne les rendent pas moins fidèlement, mais les gardent tous. Cette impression des images est l'affaire du premier instant, la toile les reçoit. On l'ôte sur le champ, on la place dans un endroit obscur. Une heure après, l'enduit est desséché et vous avez un tableau, d'autant plus précieux qu'aucun art ne peut en imiter la vérité, et que le temps ne peut en aucune manière l'endommager. Nous prenons dans leur source la plus pure, dans le corps de la lumière, les couleurs que les peintres tirent de différents matériaux que le temps ne manque jamais d'altérer. La précision du dessin, la variété de l'expression, les touches plus ou moins fortes, les variations des nuances, les règles de la perspective, nous abandonnons tout cela à la nature qui, avec cette marche sûre qui jamais ne se démentit, trace sur nos toiles des images qui en imposent aux yeux, et dont douter à la raison si ce qu'on appelle réalité ne sont pas d'autres espèces de fantômes qui en imposent aux yeux, à l'ouïe, au toucher, à tous les sens à la fois. L'esprit élémentaire entra ensuite dans quelques détails physiques: premièrement, sur la nature du corps gluant qui intercepte et garde les rayons; secondement, sur les difficultés de le préparer et de l'employer; troisièmement, sur le jeu de la lumière et de ce corps desséché; trois problèmes que je propose aux physiciens de nos jours et que j'abandonne à leur sagacité.»

noastră cinstită și stăruitoare de a merge înainte, acesta — da.

Restul studiului de față este consacrat anume istoriei unui astfel de ajutor, ajutor mulțumită căruia un gîvaer arhitectonic s'a construit exclusiv printr'un șir de sugestiuni spiritiste.

Sub titlul: «Un mormînt poemă» (Revista-nouă 1891 p. 411 — 15), d. Ionescu-Gion descrie măiestresce micul templu clădit în cimitirul Șerban-vodă d'asupra remășițelor pămîntesci ale fiicei mele. Acea descriere, iată'o.

«Totalitatea construcțiunii, unică în felul ei, simboliséză doă sfere: «d'asupra, pe pămînt, sfera materială cu ocupațiunile și preocupațiunile ei; în lăuntru, sub pămînt, sfera ideală cu aspirațiunile ei spre infinit; «său, cu alte cuvinte, materia e expusă din capul locului vederii trecătoarelor, pe cînd ideălul e ascuns și trebuî să'l cauți.

«Sus, stâlpiî grilagiului sînt sulari marmoree de vechi manuscise, «legate între dîsele cu grilagiul în urdela de fer, al căruia atbul virginal se mărită cu verdele azuriu și cu galbenul de aur, spre a forma «porumbeii ce se privesc pentru a se săruta, și coronele sprijinite pe «arma nebiruită a timpului nostru: condeul. Lanțuri legate în noduri «gordiane atárnă de stâlpiî de fer ai înțării; de pe virful acestor «stâlpi se avîntă flacări în sus, tot mai sus — *excelsior!*...»

115. Ne întrerupem aci, căci ne opresce acest *excelsior*, pe care nu'l băgarăm de samă la prima citire a articolului d-lui Ionescu-Gion și pe care'l observăm tocmai acuma, după ce același cuvînt din propriul nostru îndemn, cu totul neatârnat, noi l'am pus drept titlu al studiului de față și după ce i-am ales său i-am nemerit un epigraf din marele poet american. Față cu «mormîntul-poemă» dela Șerban-vodă e peste puțină, se vede, a nu simți ori-și-cine în baierele inimei, fie-care prin sine-însuși, un nebiruit avînt «în sus, tot mai sus — *excelsior!*»

Dar să urmăm înainte cu perspectiva pe care nîo desfășură d. Ionescu-Gion:

«In fața înțării, dominând totul, și cu culorea galbenă blajină domolind vioiciunea celor-lalte culori, se 'nalță un tron-biblioteca de o «formă particulară, susținut de doă colone încoronate cu frunze de «ederă, simbolul încurcăturilor acestei lumi. Totul e dintr'o singură bu-

«cată de pétră, naltă aproape de trei metri; un monolit de Albesci. Pe frontispiciu inscripțiunea în litere de aur: *Măi ședî puțin!* Ascultă, «privitorule, apropiă-te; totul e atât de vesel și de senin, și rațele sôrelui se sbeugie printr'aceste culori atât de iubitor, încât îți simți «anima că se înmôie. Vino! Jos sînt rafturile bibliotecei: pe cotorul «volumelor colorate se citesc titlurile cărților și numile scriitorilor cari «sînt, în reslătirea vécurilor, fala spiritului omenesc, proba vădită că «avem în noi scânteia Dumneșirii: Evanghelia, cărțile Orientului stră- «vechiu, Platon, Victor Hugo, Dante, Milton, Petrarca, Darwin, Mic- «kiewicz, Goethe, Schiller, Shakspeare, Spinoza, Kant, — condeșul, «Ierăși și 'ntruna și mereu condeșul! — călimara, volumele d-șorei Iu- «lia Hasdeu și portretul ei. În interiorul tronului, un césornic de bronz, «încastat în granit, a stat la 1 și jumătate, când vieța de aci s'a oprit «pentru corpul Iuhiei Hasdeu.

«Ședî pe tron, obosute de munca vieței saș de frămîntările durerii; «odihnesce-te și, pentru că puterea, ca și lumina, vine de sus, ridică'ți «ochi... De ce'ți plecî cu grăbire? Ce'ți încrunță privirea? Ce'ți sbâr- «cesce fruntea?... Al sciû! un cap de mort de marmoră albă, încastat «în cerul tronului, cu o mare gură deschisă, adânc scobită în lăuntru, «ast-fel că se pôte băga pumnul. Ș'apoi, de ce te sperî, copile al pă- «mîntului și al morții? *La sève de la vie a jailli de la mort.* Reînal- «ță-ți privirile spre capul de mort, și citește geniala inscripțiune care, «ca un șirég de mărgelile, încongîură capul de mort: *Lăsați rîndunica «să'și facă cuibul.* Stăi și cugetă, privitorule; odihnesce-te în parea «mormîntului; fii liniscit, mórtea îți e d'asupra capului. Acesta'ți vieța «viuă, căci mórtea îți e temeșul!...

«Acest tron-biblioteca, ori cît de întreg la prima vedere, nu este încă «isprăvit; am văduț la d. sculptor Storck modelul după care lucrarea «se va termina și se va aședa pînă la 1 Maiu. D'asupra monumentului «vor fi doi sfinxî din pétră de Câmpulung, iar pe acești simbolî ai «enimeș se va înălța un glob pămîntesc de marmoră albă de 70 cen- «timetri în diametru, cu cele cincî continente colorate, fără alte indi- «cațiuni decăt numai trei petricele strălucitoare la puncturile unde sînt: «Paris—Roma—Bucuresci.

«Acest măreș glob completéză pe deplin ideia materialismului pă- «mîntesc, pe care 'l reprezintă întréga parte exterioră.

«Și acum vino, prietene, să ne coborîm în mormînt: să lăsăm rîndu- «nica să-și facă cuibul în gura de mort, iar noi să călcăm cele dece «trepte de marmură ale scării pentru a pëtrunde jos, de unde spiritul «se naltă dus pe aripele credinței

«Dar mai întâiu, un cuvînt despre această scară. Făcută din fer vâp- «sit negru, cu trepte acoperite cu marmură albă, ea este un *pont-levis* «din timpul Cavalerismului. Cele cincî trepte de sus sînt fixe; cele cincî «de jos se pot rădica pe balamale, acățându-se cu lanțuri de o arcadă, «ast-fel că spațiul de dedesuptul scării rămâne liber, când va fi să se «așede o rămășiță mortuară într'unul din cele doé cosciuge de fer, așe- «date acolo de pe acuma.

«Trecem înainte.

«La intrare, pe frontispiciu, citim cuvintele înțelepciunii senine :

TRECĂTORI, PRIVIȚI D'ASUPRA
CUGETĂTORI, CĂUTAȚI ÎN LĂUNTRU
MORTEA DĂ VIETĂ

116. «Coborâ! Étă-ne jos. Pentru ce respirațiunea nu ți se 'ngreoe? Pentru ce nu simți că te 'nvelue și te apesă acel aer năbușitor al altor «necropole? De ce privirile-ți se plimbă liniscite și scânteietore de «vietă împregiurul tei? Dómne! pentru că dela intrare ai simțit că nimic din cele ce te încongorâ nu 'i lugubru ca vietă mórta sau mórtea «fără de vietă. Nu ești în mormint, ești într'un templu făcut întreg «din marmură de Carrara, într'unul dintr'acele *templa serena* ale înțelepciunii, așa cum le pricepeau spiritele mari ale vremurilor bătrâne.

«In fund o oglindă, care se așterne pe întreg pãretele boltei, prelungește privirile ireal în infinit. De-asupra 'i un compas, măsura, deci «armonia în economia prestabilită a Imensului-Tot. De o parte și de «alta, la colțurile de jos ale oglindei, pe marmura altarului, două vitralie, din dosul cărora licuresc două candelă în majestatea liniscită a «templului și iluminază doi îngeri pe sticlă, — chipul frumos și privirea «scânteietore în arcanle sciinței a Feciórei, în onórea căreia templul «se 'nalță.

«Inscripțiunea de pe această marmură, — o mesă de altar — glăsu- «esce astfel :

CU VOIA LUI DUMNEDEU
S'A SĂVÎRȘIT ACEST TEMPLU SPIRITIST ÎNTOCMAI
DUPĂ PLANUL DAT CU TÓTE AMĂNUNTELE DE

JULIA HASDEU

EXECUTOR FIIND B. P. HASDEU
DUPĂ INDEMNUL CĂRUIA AŪ LUCRAT

SCULPTURA I. GEORGESCU

MARMURĂ ȘI MOSAIC FRAȚII AXERIO

FERĂRIĂ A. O. CZIPSER

VITRALIŪ ZIEGLER ȘI SCHMIDT

BRONZ PH. SCHWEICKERT

MDCCCXC

CU VOIA LUI DUMNEDEU.

«Interior și exterior, acest templu s'a construit fără nici un arhitect, fără nici un inginer, fără nici un antreprenor: totul s'a executat «treptat, în curs de un an, după desemnuri și modeluri în carton date «de tatăl repositat.

«Jos, lângă altar, la colțuri, lipite de altar și de pãreții de marmoră «ai boltei, două postamente pentru busturi viitoare, de o cam dată pentru două frumoșe vase albastre de Sèvres cu flori artificiale; în fața «altarului, în centrul templului, bustul Juliei Hasdeu, din soclul căruia «placă într'o parte și alta două uscióre de fer și oțel, cari separă altarul «de spațiul cel-lalt al boltei și cari represintă două sorii cu rađe de aur

«și argint, încongiurat fie-care de câte 24 stele de argint pe fond azu-
«rii. Din dosul soclului este gravat versul din poesia reposatei «Pé-
«rarque à Laure»:

Que l'homme aime le beau partout, en toutes choses ;
Qu'il l'aime dans les fleurs de juin à peine écloses,
Dans les bois, dans les eaux et dans le grand ciel bleu ;
Dans toute action pure et droite élevant l'âme,
Dans un cœur innocent, dans une noble femme :
A la fin, il trouvera Dieu !

«In spațiul anterior al templului, la dreapta întrând, mescióra de
«lucru a poetei, pe care stă un registru acoperit pînă acum de sute de
«iscălituri ale ȕilnicilor pelegrini, operele ei, și drept scaune, unul ici,
«și alte trei în alte părți, nisce cuburi de *Domino*, ale căror puncte
«negru pe marmură albă masivă își au simbolica lor semnificare ca și
«fie-care punct în acest templu, căci aice, ca și sus, nu e un singur
«lucru care să nu'ți vorbescă ce-va și despre ce-va dintr'astă lume saă
«din lumea cea mare și eternă a Spiritelor.

«Intre cele patru colóne de oțel dintr'o parte și patru din cea-laltă,
«carți sprijină bolta și'í dá o tăriă care va înfrunta timpul, lanțuri au-
«rite și nikelate, de unde atárnă ȕecimii de coróne.

«Sub scară, am spus deja că sînt doă cosciuge. De lături, pe păre-
«tele din stînga, săpat în marmură și poleit, sub o stea octogonă cu
«fondul albastru, următorul Credo spiritist :

LEGEA RELIGIÓSĂ :

CREDE...

△ CREDE ÎN DUMNEDEŪ.

CREDE ÎN NEMURIREA SUFLETULUI

CREDE ÎN DARUL COMUNICĂRII CU CEI DUȘI.

LEGEA MORALĂ :

IUBESCE ȘI AJUTĂ...

△ IUBESCE ȘI AJUTĂ NEMUL.

IUBESCE ȘI AJUTĂ PE CINE TE AJUTA ȘI TE
IUBESCE.

IUBESCE ȘI AJUTĂ FĂRĂ A PRECUGETA LA
FOLOSUL TEŪ.

«Pe pǎretele din dreapta, continuarea inscripțiunii din stînga :

LEGEA SOCIALĂ :

NU NECINSTI...

△ NU NECINSTI PE TINE ÎNSUȚI, CA SĂ TE
CINSTESCĂ ALȚII.

NU NECINSTI PE ALȚII, CA SĂ TE CINSTESCÍ PE
TINE ÎNSUȚI.

NU NECINSTI MUNCA, CĂCI MUNCA E VIETĂ.

17.

□ LEGEA FILOSOFICĂ :
CÂND—ATUNCI...

△ CÂND FAPTUL ȚII, ATUNCI ADEVĚRUL SCIİ.
CÂND NU VREI SĂ CRFȚI, ATUNCI NU POTI SĂ VEDI
CÂND CAUȚI IOVADĂ, ATUNCI GĂSESCI TĂGADĂ.

«Și acum, cugetătorule, după ce ai citit și veți cugeta la adâncimea acestor adevăruri, ridică-ți privirile pentru a-ți explica, de ce lumina este atât de veselă, de via și de amabilă într'această criptă, în care poesia pare a încălzi inima și a însenina sufletul.

«Plafondul de un albastru admirabil și ferestrele luminătorului de sus cu îngerii trandafirii, precum și oglinda din firida plafondului, îți vor explica lumina înveselitoare a mormintului și acea simțire de quietudine prietinoasă ce ți-a coprins inima. În luminător, pe pereții laterali, portretele de familie ale Juliei Hasdeu, fie-care în câte o stea de bronz:

«pe dreapta, fiind spre altar: *Julia Hasdeu* (1869—1888), *Bogdan tatăl* (1838—), *Julia mama* (1840—), *Tadeu străbunul* (1769—1835), *Nicolae unchiul* (1840—1860);

«pe stânga, făcând față celor din dreapta: *Alexandru bunicul* (1811—1874), *Valeria străbuna* (1790—1860), *Elisa bunica* (1824—1848), *Boleslas moșul* (1812—1886).

«În aceiași firidă, având stele-portrete de mai sus de două laturi, chiar în fața bustului Juliei Hasdeu, se află, ca și când ar fi în aer, un al doilea altar, un mic altar superior, cu trei busturi din terracotta de o execuțiune remarcabilă: Christ având la dreapta pe Shakespeare și la stânga pe Victor Hugo; din dosul acestor busturi este o oglindă și o altă oglindă în laturea opusă a firidei, astfel că ambele oglinde reflectându-se și reflectând tot-odată pe îngerii dela ferestră, produc efectul feeric al unui infinit paradisiac.

«Ne'ntorcem un moment la altarul cel mare, sub care zac rămășițele pămîntesci ale Juliei Hasdeu. D'asupra lui plafondul e compus din două table de marmură albă represintând o carte deschisă, pe cele două pagini ale cărui, îndoite la margine peste unghiurile ocupate de canale, stă scris cu aur în opt patraturi albastre numele lui Dumnezeu: «grecesce, latinesce, arabesce, evreesce, chinesesce, cu ieroglify, cu cuneiforme și cu devanagari.

«Și pretutîndeni, și sus, și jos, pe altar, atârinate de lanțuri, la picioarele tronului-biblioteca, aruncate pe pămînt, flori și iarăși flori. *Manibus date lilia plenis*, par a dice busturile din firidă: Christ, Shakespeare și Victor Hugo. Flori și iarăși flori, cer și fluturii cu aripele destînse, aninați pe buzele arcadelor, șese la altarul inferior și opt la cel superior.

«Poesiă și simbolism, — în totul o neturburată și placidă veselie, ceva care mulțămesc pe cugetător, pe artist, pe trecător, și le covârșesc unica dorință ce-i stăpînesc în cimitire, dorința păcii senine, și decî sborul de nimeni jicnit spre sferile ideale.

«Te aședî pe unul dintr'acele cuburi închinat Domnului: «Domino». «Lasă-ți ochii să îmbrățișeze toate părțile templului; se vor plimba cu

«iubire prin toate colțurile lui, dar la urmă se vor pironi toate asupra chipurilor iluminate de candelile ascunse al altarului. Ți se va părea că îngerii se 'nalță din ce în ce mai sus și că privirile lor scânteie de cândorea viriginității. Părerii iubite, cari te fac să crezi că acei îngerii sînt, cum dicea Dante,

«..... una cosa venuta
«Dal cielo in terra a miracol mostrare.

«In adevăr, acest mormînt fără păreche represintă în mod plastic o «poemă în două cânturi: d'asupra, pămîntul cu globul seii și cu vanitățile sale de așii pe mâine; în fund, cerul cu stele și îngerii într'un înfinit de lumină.

«Și așa e *Mormîntul-Poemă*, care fărmeacător va rămâne tot-d'a-una, «și când rațele sorelui de vară îl vor face să scânteie într'o mare de «aur, și când lumina estompată a ăilelor de iernă va catifela vioiciunea «culorilor!»

Cu articolul lui Gion în mână, d. I. Socolescu, unul din arhitectii noștri laureați și director al *Analelor arhitecturei*, s'a abătut, cu vr-o șese luni mai târziu, pe la templul Juliei Hasdeu, și m'a adresat în această privință o lungă scrisoare, din care extragem următoarele:

118. «Temeiul orî-cării concepțiunii de artă este *poesia, symbolism și traîniciă eternă*, adică: *poesia în gândire, symbolism și traîniciă eternă* «în intruparea acelei gândiri. Și unde ore aceste pietre unghilare ar «fi putut să 'șii găsescă mai cu prisosință locul lor, decât într'un templu «al spiritului, al nemuririi?

«În primul templu spiritist eram sigur că voi afla intrupate idealul «paciî senine și al sborului nejmnicit al minții, precum și simbolul pă- «mîntesc al eternității spiritului și materiei. Cu această preocupăiune, «pășii peste pragul locașului de vecinică hodină, unde ăilnic răsună sus- «pinele și jalea celor ce vin să dea pămîntului ceea ce pămîntului e «scris să fie dat; și cu un curagiu deosebit, stîrnit de curiositatea lu- «crului nou, mersei fără abatere spre locul căutat, ca și cum aș fi fost «un obicînuit. Când sosiî în dreptul templului dorit, fără voe exclamaî: «acesta este! acesta trebuie să fie! Dacă fără veste m'ați fi în- «trebat: de ce? n'aș fi putut răspunde de cât: pentru că e numai *poesia, symbolism și traîniciă eternă*.

«De aci impresiunile de tot felul începură a 'mî curge în minte, cu «atât mai îmbeșugate și mai intense cu cât, fixat cu ochii corpului și «ai minții pe acest templu, începuî să analizez, năzuind a pătrunde mi- «sterele concepțiunii.

«A încerca să descriu impresiunea poetică ce acest templu produce «asupra orî-cărui vizitator, ar fi să repet cu palide note armonica de-

«scriere a impresiunilor lui Gion după visita sa de la 20 Februarie 1891, descriere plină de cel mai scrupulos și mișcător adevăr.

«Dar dacă poesia își revărsă cu atâta abundență rațele sale în totalitatea acestui templu, dacă la privirea și analiza lui mintea plecă din sferele pămîntesci spre a se întâlni cu spiritul celui ce i-a dat acest dar divin, — simbolismul, misteriosul reprezentant al marilor gânduri, își țea întrupare în cele mai mici detalii ale mormîntului-poemă.

«Nemic în acest templu nu este necugetat, fără rol, fără legătură cu vre-una din legile cele de temelie ale lumii fizice și morale.

«Totul apoi este întocmit cu o trafnică așa de vădită că, privind cu de-a mărunț *corpul* acestui monument, gândul peirii lui prin forța distrugătoare a timpului pare un fapt ce nu se va întâmpla niciodată. Și nu pare ast-fel prin mărimea sa, ci prin pătrunderea și judecata dréptă cu care *materia* e aleasă și țesută spre a-l forma.

«Dacă acest monument n'ar fi posedat decât calitățile unei concepțiuni poetice, întrupată în formă neperitoare, încă templul ar fi avut dreptul să facă admirația oricărui trecător sau examinator special. El posedă însă, mai pe d'asupra, simbolul unor legi mari de temelie în natură.

«Ochiul observator descopere imediat, examinând templul, că totul este întemeiat pe proprietățile numerelor 3 și 4 cu multiplii lor, adică: fie gândire exprimată, fie elemente de construcțiune, musică, crezul spiritist, versuri etc., toate sînt în număr de trei și 4 sau multiplii lor.

«Și de ce ore această preferință? Să fie efectul unei simple întâmplări? Nicî decum. Armonia, stabilitatea, eternitatea, au avut și au în univers drept simbol numerele trei sau patru.

«Ast-fel găsim:

«In ordinea fizică, 3 culori de temelie (galben, roșu și albastru), 4 anotimpuri într'un an, 4 vînturi dominante, 4 puncturi cardinale, etc.

«In ordinea morală, Divinitatea — cea mai înaltă din cugetări — închipuită ca o treime nedespărțită și represintată printr'un triunghi; ideia de univers concepută sub forma unirii a 3 sau 4 elemente: apa, focul, pămîntul și aerul; Crist avînd 12 apostoli (3×4), din cari nu mai 4 evangheliști, etc.

«E curios, cum în toate timpurile aceste base simbolice 3 și 4 au fost socotite ca inevitabile în orice întrupare de mare gândire. Egiptenii, pentru ca să rădice un monument represintînd nestrămutarea eternă a divinității, inventară forma cea mai simplă și mai genială: piramida, «a căriia basă este pătrată, iar fețele triunghiulare. Și de ce au ales ei pătratul și triunghiul, dacă nu pentru că acestea represintă, graficesce, temelul formațiunii și existenței figurelor: ideia de suprafață se nasce prin triunghi, iar întinderea unei suprafețe e o însumare de pătrate, unități de măsură. In o construcțiune rațională, pentru ca organele să formeze o sistemă invariabilă trebui ca țesătura lot să fie în formă triunghiulară. Pentru ca un corp să sîdă în echilibriu pe basa sa, s'a dovedit că trebui ca verticala centrului seii de gravitate să nu se apropie de margine cu mai mult de a treia

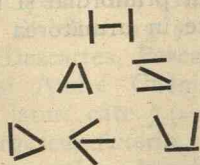
19. «parte din largul basei sale. Și am puté merge departe cu enumerarea acestor exemple, spre a dovedi că legile mari ale lumii fizice și morale își au în *Mormîntul-poemă* o înfrățire, o sintesă a lor...

«O descriere — cu figure — voi face în *Analele arhitecturii*, unde voi explica în mod amărunit întreg corpul acestui monument, în care — încă o dată — poesia, simbolismul și eterna traîniciă sînt «întrupate sub forma primului templu spiritist».

În urma d-lui Socolescu, un alt distins arhitect, d. Frederic Hartmann — ferescă-vé cerul de a 'l confunda cu inconscientul Hartmann! — s'a oferit el-însuși, cu amabilitatea și desinteresarea unui adevărat om de știință, de a compune un album de desemnuri arhitectonice după interiorul și exteriorul templului, căci cele două desemnuri publicate în *Revista Nouă* lăsaă mult de dorit și erau făcute de un necunoscător în ale arhitecturii.

D. Ionnescu-Gion descrisese «Mormîntul-Poemă» în Februariu, când nu numai globul pămîntesc cu cele cinci puncturi luminoase: București, Roma, Paris, Londra și San-Francisco, din cari ultimele două s'au adaos în urmă, nu era așezat pe «tron-biblioteca», dar încă:

10. Pe lângă cele patru scaune cubice de marmură albă și marmură neagră, cari sînt închinare lui Dumnezeu: *Domino*, lipsiaă trei scaune triangulare de fer masiv aurit și cu marmură neagră, fie-care pe câte trei picioare, adecă tripoduri, *tripodes* ale oraculilor din anticitate, scaune închinare *Spiritelor* și purtând în unghiurile lor, ca simbol de comunicațiune, câte o scrisore pecetluită, iar la mijloc în triumhău numele «Hasdeu» cu fie-care literă din trei semne, ast-fel că cei ne-inițiați nu pot descifra trigrama, nesciind de unde să începă și privind ca enigmă lucrul cel mai simplu:

Cele patru *Domino* și cele trei *tripoduri* alcătuesc la un loc numărul de șapte scaune.

2°. De ambele laturi ale scării «pont-levis» lipsiaŭ doă lungi oglinđi în tótă înălțimea păreților, față 'n față cu oglinda cea lată din fund d'asupra altarului celui mare, așa că și aci, ca și prin cele doă oglinđi micí ale «luminătorului», se produce efectul infinitului. Pe fie-care oglindă se vede sburând câte un înger cu aripí azurii diafane și cu o scrisóre în mână, zugrăvit de d. Bădulescu, talentatul elev al lui Mirea, ambií îngerí resfrângându-se și mai plasticí în oglinda cea-laltă.

3°. Pe murí lipsiaŭ un scarabeu sacru și mai multe buchete de florí, depinse pe marmură de cătră pictorul Paraschivescu (Juan Alpar), mai ales trei buchete din mací și zorèle pe fațada altarului celui mare spre apus, d'asupra ușcióreí prin care se pot vedé móștele rēposateí.

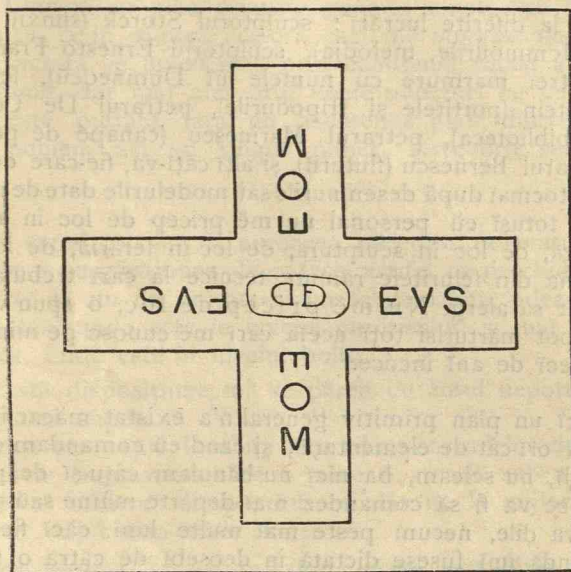
4°. Pe aceiași fațadă a altarului spre rēsărit lipsiaŭ notele musicale, sculptate cu negru pe linie de aur în formă de un fel de liră culcată pe cóstă, cu inscripțiunea :

REQUIEM.

MELODIA POSTUMĂ DE JULIA HASDEŪ
ARANGIATĂ PENTRU QUATUOR
DE G. STEPHĂNESCU.

5°. In mescióra cea de stejar lipsia aristonul, care jócă aceiași melodiă și despre care a se vedé mai jos.

6°. La întrare în templu, rădemându-se pe prima și pe a doua arcadă dedesuptul altarului celui mic, căruia îi slujesce drept temelιά, stă înfiptă în tavan «cheia de boltă», «clef de vouțe», un mare pătrat de marmură albă, purtând o cruce, smaltată ca o catifea albastră, și pe dînsa cu aur oul primordial și numele lui Dumneđeŭ grecesce și latinesce în următórea monogramă:

70. Un bloc de piatră de Petroșița, făcut în formă de canapé și văpsit d'asupra ca și când ar fi acoperit cu nesce scórțe românesce, pus afară de cea-laltă parte a aleului care duce spre templu, drept în fața intrării.

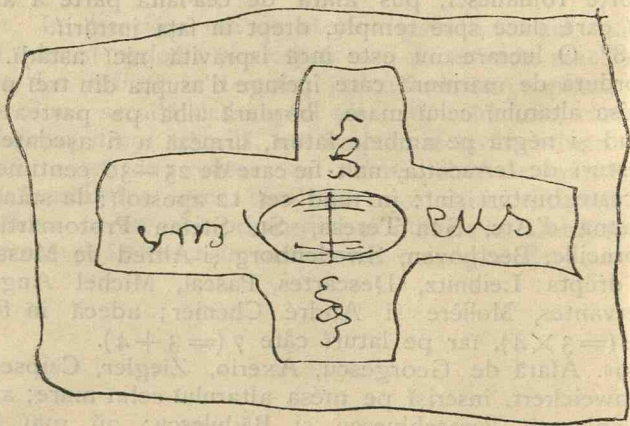
80. O lucrare nu este încă isprăvită nici astăzi. Pe bordura de marmură care încinge d'asupra din trei părți mésa altarului celui mare, bordură albă pe partea din fund și négră pe ambele laturî, urméză a fi aședate 26 busturî de terracotta, nalt-fie-care de 25—30 centimetri. Aceste busturî sînt: în fund cei 12 apostolî; la stînga: Jeanna d'Arc, S-ta Teresa, St. Stefan Protomartirul, Corneille, Beethoven, Swedenborg și Alfred de Musset; la drépta: Leibnitz, Descartes, Pascal, Michel Angelo, Cervantes, Molière și André Chénier; adecă în fund 12 ($= 3 \times 4$), iar pe laturî câte 7 ($= 3 + 4$).

90. Afară de Georgescu, Axerio, Ziegler, Czipser și Schweickert, înscriși pe mésa altarului celui mare; afară de pictoriî Paraschivescu și Bădulescu; aũ mai luat

parte la diferite lucrări : sculptorul Storck (sfinxiî, globul, dominourile, melodia), sculptorul Ernesto Franzoni (cele trei marmure cu numele lui Dumneđeu), ferarul Goldstein (portițele și tripodurile), petrarul De Cecchi (tron-biblioteca), petrarul Marinescu (canapé de pétră), bronzarul Bernescu (fluturii), și alți câți-va, fie-care deosebit, întocmai după desemnurile sau modelurile date de mine.

Și totuși eă personal nu mă pricep de loc în arhitectură, de loc în sculptură, de loc în ferăria, de loc în vre-una din feluritele ramure tehnice la cari trebuia neapărat să alerg. Nu mă pricep de loc, o spun verde și o pot mărturisi toți aceia cari mă cunosc pe mine de trei-deci de ani încóce.

Nici un plan primitiv general n'a existat măcar într'o schiță orî-cât de elementară ; și când eă comandam ce-va astă-đi, nu scieam, ba nici nu bănuiam câtu-și de puțin ceea ce va fi să comandez mai departe mâine sau peste câte-va đile, necum peste mai multe luni, căci fie-care comandă îmi fusese dictată în deosebî de cătră o ființă nevăđută, într'un mod inconscient pentru mine, fie prin scrisóre fórte laconică, fie printr'o figură rudimentară, de pildă «cheia de bóltă» de mai sus așa :

Cum-că un plan primitiv general există, nu în capul meu, ci în mintea acelor care mă suggestionău pe mine, acesta se învederează prin economia totală a construcţiunii, dar mai ales prin unele puncturi cu desăvîşire peste putinţă fără un asemenea plan, dintre care voiŭ pomeni aci un singur punct, fôrte-fôrte semnificativ.

Din capul locului, la aşedarea părăşilor de marmură, primisem suggestiunea de a face ast-fel ca deschidătura ferestrei să nu fie dréptă, ci un fel de pălniă, adecă mai largă sus, unde este în nivelul cimitirului, şi mai îngustă jos, unde este în nivelul bolţii.

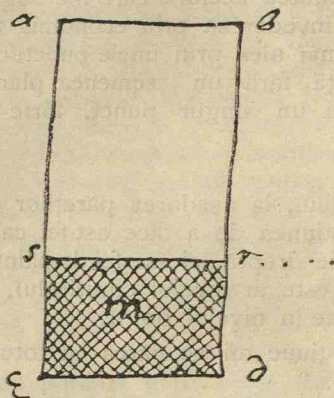
Acéstă dispoziţiune mi se părea cu totul nepotrivită, dar m'am supus.

Iaraşi din capul locului, la aşedarea arcadelor de oţel, primisem suggestiunea de a pune o arcadă sub a treia parte a ferestrei dinspre întrare, iar nu la mijlocul ferestrei, după cum cerea simetria.

Am făcut'o şi acesta, deşi lucrul era fôrte nepotrivit.

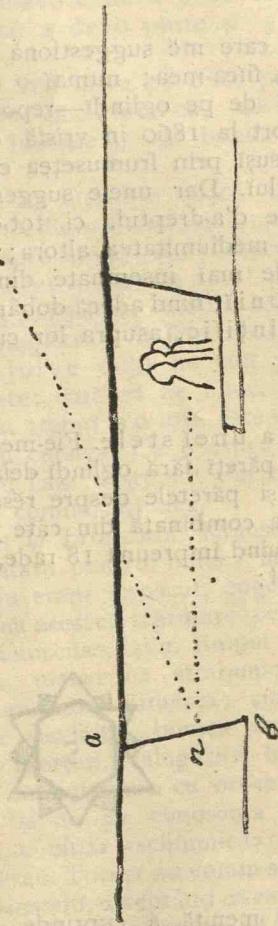
Din cele doë nepotrivelî, ce ese ôre la urma urmelor?

Peste mai multe luni primesc suggestiunea de a uni arcada *s-r* în direcţiunea întrării cu marginea tavanului *c-d*:

apoi de a pune pe această placă trei busturi de terracotta: unul mai mare—Crist, și două mai mici, Shakespeare și Victor Hugo, privind câte trei de sus asupra bustului pus în față al fiicei mele; în sfârșit, de a așeza pe pereții $a-b$ și $c-d$ ai ferestrei oglinzi paralele.

Atuncea numai eu am putut înțelege potrivela celor două nepotrivelii: așezarea cea nepotrivită a arcadei $s-r$ avusese în vedere întocmirea micului altar superior m cu cele trei busturi, iar deschidutura cea nepotrivită a ferestrei *en entonnoir*, din dată ce s'aș pus oglinzile cele paralele, a făcut că oricine trece prin aleul cimitirului, când se apropie de templu, vede din afară din punctul k cele trei busturi resfrînte în punctul n al oglinzii $a-b$ într'o perspectivă de infinit, pe când la intrare în templu cele trei busturi nu se zăresc în oglinda $a-b$, ci se ved numai dacă stă cine-va și se uita în sus de sub punctul b , punctul unde se află bustul Juliei Hasdeu, pus cu fața spre altarul superior.

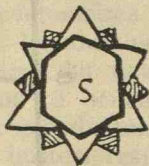

Cate des nepotului forte pentru...
 in planul general primitiv al...
 plan general primitiv de...
 Spirital care me...
 tot...
 de...
 factor...
 inger...
 fee...
 numai...
 case...
 tomai...
 car...
 troul...
 opt...
 I...
 pe...
 epie...
 de...
 puse...
 drept...
 a...
 β...
 fe...
 port...

Cele două nepotrivelii forțe potrivite fuseseră prevădute în planul general primitiv al templului, dar despre acel plan general primitiv pe mine unul nu mă tăia capul.

Spiritul care mă suggestionă asupra templului a fost tot-d'a-una fiica-mea; numai o dată — în privința celor doi îngeri de pe oglinzi—reposatul meu frate Nicolae, pictor, mort la 1860 în vîrstă de 19 ani, un adevărat înger el-însuși prin frumusețea chipului și prin frumusețea sufletului. Dar unele sugestii au fost făcute nu numai mie d'a-dreptul, ci tot-o-dată dictate automatice prin mediumitatea altora; și acestea anume fiind tocmai cele mai însemnate din punctul de vedere al convicțiunii, fiind adecă dobândite așa cum cere controlul științific, asupra lor cu tot dinadinsul mă voi opri acuma.

I. Istoria unei stele. Fie-mea îmi dictase de a așeza pe cei doi păreți fără oglinzi dela feréstră, păretele despre apus și păretele despre răsărit, 9 stele de bronz, fie-care stea combinată din câte 3 stele hexagóne suprapuse închipuind împreună 18 rațe, după următoarea figură drept model:

fie-care stea menită a cuprinde la punctul *s* câte un portret, și anume portretele cele menționate de Gion.

Mergând cu modelul la bronzarul Krause, lesne ne-am înțeles asupra lucrării; dar eu n'am poruncit 9 stele, ci numai 8, și iată de ce:

1°. mi se părea mai simetric de a pune câte 4 stele pe fie-care părete, iar nu 4 de o parte și 5 de cea laltă;

2°. eu nu voiam să văd între portrete pe acela al bunicei mele Valeria, fiind-că... fiind-că... eu nu iubesc pe Evrei (și cine ôre îi iubesc?), iar bunica mea Valeria a fost Evreică.

Acésta se petrecea la 18 Octobre 1890. La 24 Octobre avui o ședință cu medium Cosmovici, care nu sciea cu desăvîrșire nimic despre stele, nici despre portrete, nici despre originea bunicei mele. Cu totul pe neașteptate primesc printr'însul următoarea comunicațiune: «Les étoiles ne sont pas complètes; il faut neuf, trois fois la trinité; c'est une Juive qu'il ne faut pas oublier (Stelele nu sînt complete; cată să fie nouă, de trei ori trei; aceia pe care nu trebui s'o uiți, este o Evreică)». Cuvîntul *Juive* scris cu cursiva. Ce e asta? întrebă cu mirare Cosmovici, când l'am deșteptat din catalepsia și am descifrat împreună comunicațiunea.

Mă repeđii imediat la bronzarul Krause și am poruncit o stea suplimentară pentru bunica mea Valeria; dar în mine însu-mi nu eram împăcat, cugetând neconținut: care să fie pricina acestei stăruințe pentru «Evreica»? Fiica mea n'o cunoscuse, și'n timpul traifului pămintesc nici nu sciea măcar că străbunica ei fusese «Juive», căci eu n'o spuneam nimêru; cunoscuse însă bine pe bunica mea cea laltă, bunica după mamă, o Moldovencă născută Morțun, călugăriță la mănăstirea Paserea. De ce dară îmi împunea cu orice preț pe necunoscuta «Evreică», și nu pe cunoscuta «călugăriță», și nu numai călugăriță, ci chiar «schimnică»? Aceste cugetări mă sbuciumău mereu. Totuși nu voiam să cer dela fiica mea nici o lămurire eu însumi, așteptând ca ea să'mi răspundă la nedomirirea cea mentală printr'un alt medium, astfel ca să pociu fi pe deplin sigur că *inconscientul* meu perso-

nal, gogorița lui Hartmann, nu va fi amestecat într-un
nemic în răspunsul pe care 'i voiu căpeta.

Dorita lămurire n'a întârziat de a-mi veni prin Cos-
movici în ședința din 31 Octobrie, anume: «Stéua a 9-a
«este o sfântă prin faptele cele nobile pe cari le-a îm-
«plinit în trecerea sa pe pământ (La neuvième est une
«sainte par les actions nobles qu'elle a remplies dans
«son passage là-bas)».

Numai atunci mi-am adus a-minte multe, multe. Mi-
am adus a-minte, cât de tare mă iubia în copilăria mea
acea *Evreică*. Mi-am adus a-minte bine-facerile pe cari
dînsa, trăind tot-d'a-una la țeră, le împrăștiea, cu mâna
largă și fără a se fâli, printre sătenii și printre vecinii.
Mi-am adus a-minte că, de câte ori țeraniii se resculău
împotriva stăpânilor și de câte ori hoții bântuiau moșiele
de pe'npregiur, curtea boșerescă a *Evreiceii* remânea tot-
d'a-una sigură și liniștită, deși n'o păzia o strajă de
Arnăuți. Mi-am adus a-minte că, rămasă văduvă bogată
și frumoasă după mórtea bunicului meu Tadeu, nici o
dată nu s'a atins de dînsa o umbră de calomniă. Mi-
am adus a-minte, în sfîrșit, că acest bunic al meu, ale
căruiă opere manuscrite în limba polonă se află depuse
în parte la Academia Română, înalță într'un volum în-
treg, în versuri pline de entuziasm, caracterul, inteligența
și virtuțile acelei *Evreice*.¹⁾ Tóte astea eú le uitasem,

¹⁾ Iată un fragment dintr'o frumoasă lungă poeziă intitulată «Do-
moiey żony» din 1816:

.....
Pan Losów naszych zrobił tę przemianę,
Bądź Imię Jego zawsze uwielbiane!
On to mnie z pieluch do pracy przykował,
On mnie nauką poił z oświeceniem,
On moje serce nad stal zahartował
By niezmiękniało pod twardym zdarzeniem.
On był mym stróżem i przewodcą zawdy
Bym w różnych świata stanach szukał prawdy.

adeacă uitasem că printre Evreii s'au născut une-orî figure sublime, născute anume printre Evreii pentru a lumina cu atăt mai strălucit, cu cât lumina venia mai din întunec.

Z Nim oglădałem ludy w cwierci swiata ;
 Tam się poznałem z woyną i z przymierzem ;
 Tam gdzie narody śmierć kulami zmiata,
 Tam mi On bywał tarczą i puklerzem ;
 A gdym padł, albo był łupem połowu,
 On mnie podnosił lub uwolnił znowu.

Po cierniu przygod wiodąc młode nogi,
 Gdzie niegdzie wskazał kwiat sliczny nadziei,
 Ucząc by potym wędrować bez trwogi
 W niepewny wieku męskiego kolei:
 Jego przewódstwem i skinieniem ręki
 Znalazłem twoie i twéy duszy wdzięki.

Naymilszy kwiat ten w życia mego drodze
 Zerwałem. Dzięki, niesmiertelny Boże!
 Bo choć mnie pozniey uderzałeś srodze,
 Kwiatek ten kwitnął świeży iako roże,
 I w zmiennym losu moiego obrocie
 Ani w miłości ani zawiędł w cnocie.

Owszem mnie w smutku cieszył dobroczynnie,
 W uciskach rzezwił, i w każdym ostatku
 Przykrego losu, igrając niewinnie,
 Byłem z nim szczęśny w nayszczulszym przypadku.
 Wyznać godzi się, co wdzięczność iest szczera:
 Tyś ten cudowny kwiat, moja Walera!...

A też maluchne roszkosne chłopięta ?
 Którym na twarzach błyszczą oycza cecha!
 Zawsze niewinność z niemi igra święta,
 W ich ustach wierność mamy się uśmiecha:
 Brykajcie lube, ukochane dziatki,
 Wyście swiactwem cnoty waszéy matki!

Nie sąż to cuda Boskiéy Pana woli ?
 Dziwniejsza jednak że mnie, późne plemie,
 Prowadząc drogą pracy, nędz, niedoli,
 Przywiódł nakoniec do pradziadów ziemie..

.....

În această istorică a unei stele a fost o dublă sugestiune spiritistă: asupra mea și asupra lui Cosimovic, cea a doua controlând pe cea de 'ntău, și controlând-o într'un chip mai pe sus de orî-ce îndoelă, de orî-ce cărtire, de orî-ce *hartmannism*.

Control pentru știință, un control întocmai ca reactivii în chimie, da; pentru inima mea însă, inima controlată de sine însăși, bunica Valeria a fost o stea percutată pe pămînt și apoi regăsită d'o-dată printr'o neașteptată destăinuire de sus: *Excelsior!*

II. Istoria unor railuri. Una din primele comenzi pentru templu a fost așezarea a opt colone de

(Această metamorfosă, a făcut-o stăpînul ursitelor omenesci, fie numele Lui puru rea adorat! — El este, care din fașă m'a ferecat la muncă; El m'a adăpat și m'a luminat prin știință; El m'a călit inima mai tare decât oțelul, ca nu cum-vă să se înmôie sub isbirea cea virtosă; El m'a priveghiat și m'a povățuit tot-d'a-una, pentru ca în diferite stări lumesci să caut numai adevărul. — Cu Dînsul am vedut nemurile dintr'o pătrime a lumii, făcui cunoștință cu războiul și cu pacea; și unde mórtea metură popore prin glonțe, acolo El îmi era scut și pavază, iar când cădeam rănit sau prins în robie, El mă ridica sau mă scotea din lanțuri. — Ducându-mi tinerele picioare printre mărăcinile întimplărilor, El îmi arăta din când în când câte o mândră flóre a speranței, mulțumită căriia colindaî mai departe, fără tulburare, pe poteca cea nesigură a vrîstei bărbătesci; sub conducerea Lui și prin semnul mînei Sale, am merita ale tale și ale sufletului tei frumuseți. — Această flóre, cea mai dragă pe calea vieții mele, am cules-o și mulțumescu-ți, o Dumneșeu al nemuririi! căci deși în urmă m'ai lovit cu asprime, dar cea flóre nu mai încetă de a înflori ca trandafirul și nici o dată, în rotirea cea schimbătoare a sorții mele, ea nu m'a amăgit nici în dragoste, nici în virtute. — Din contra, îmi era mângăerea cea bine-făcătoare în întristare, mă îmbărbăta în gónă, și prin jocul ei inocent, ori-cât de crud îmi era traiul, mă simțiam fericit la culme cu dînsa; recunoștința cea sinceră mă silesce a o spune pe față: *acea flóre miraculosă ești tu, Valeria mea!* — Dar acești mititei mândri băștani? pe fețele cărora lucește tiparul tatălui lor! tot-d'a-una sfînta nevinovația se joca cu dînsii, pe buzele lor zimbesce credința maternă.... săltați, dragi și mult-iubiți copilași! sînteți o mărturie o virtuții mumei vóstre. — Nu 's ôre acestea minunii d'ale voinței Dumneșesci? dar minunea cea mai mare este că voința Dumneșescă pe mine, odraslă întărdiață, ducându-mă pe calea muncii, a nevoilor, a suferinței, m'a adus în sfîrșit în țera strămoșilor..)

(MSS, intitulat: *Tadeusza Hyźdeu Pisma różne, w Bassarabiy, tom czwartý, în biblioteca Academiei Române, p. 4. O notiță biografică despre Tadeu Hasdeu veđi în *Julie Hasdeu, Chevalerie*, p. 233—254 și în *Revista-nouă*, 1889, p. 241—247).*

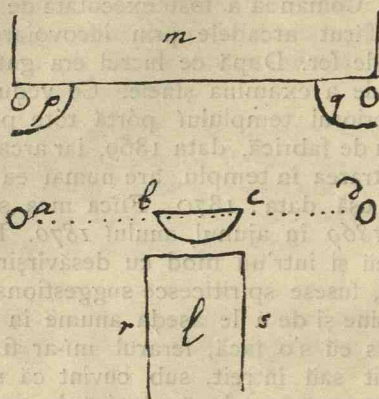
fer, legate prin cele patru arcade de oțel pe cari se rașimă bolta. Comanda a fost executată de ferarul Czipser, care a făcut arcadele prin încovoierea unor șine dela drumul de fer. După ce lucrul era gata, fiica mea îmi suggeră de a examina șinele. Ce vęđuși? Cele trei șine din interiorul templului pörtă tóte pe ambele laturi, ca semn de fabrică, data 1869, iar arcada exterioră, aceia dela intrarea în templu, are numai ea și numai pe laturea spre ușă data: 1870. Fiica mea se născuse la finea anului 1869 în ajunul anului 1870. Ferarul, fără amestecul meu și într'un mod cu desăvırșire inconscient

24. pentru dınsul, fusese spiriticesce suggestionat de a alege anume acele șine și de a le așeđa anume în acea ordine. Dacă aș fi ęis eũ s'o facă, ferarul mı-ar fi cerut, póte, un preț ındoit sau ıntreit, sub cuvınt că nu se găsesc asemenea șine, cari în adevěr datéză de pe la ınceputul cailor ferate în România.

Aci éráși, ca și în cazul cu bunica Valeria, a fost o suggestiune duplă, controlându-se una pe alta: una asupra lui Czipser pentru a pune acele șine, cea-laltă asupra mea pentru a verifica pe oțel minunatul *act de nascere*.

Prin cele patru șine, trei cu 1869 așeđate în partea cea paridisiacă a templului, și numai una cu 1870 lıngă ușă, Iulia Hasdeũ ne spune fără cuvinte: în 1869 mai eram în cer, cãtră 1870 mę pogorıi pe pãmınt, la 1888 ... *Excelsior!*

III. Istoria unor fluturı. Piedestalul cu bustul fiiceı mele fusese așeđat din capul locului în centrul templului, la punctul *b-c*, tocmai sub a doua arcadă, adecă ıntre colónele de fer *a-d*, avęnd drept în față ıntreaga lumină dela feréstra *l*:

Cu chipul acesta, orî-cine putea circula împregîurubustului în spațiul cuprins între colónele $p-q$ pînă la al tarul m .

125. Tocmai în ajunul anului nou 1891 eú primii personal o sugestione dela fiica mea, ca să leg puncturile $a-b$ și $c-d$ prin câte o porțiță de fer cu stele pe azur, și să poruncesc 12 fluturî de bronz colorați.

Fără zăbavă porțițele aú fost comandate ferarului Goldstein, iar fluturii bronzarului Bernescu.

La 3 Ianuariú, iarăși personal, mî-a fost arătate locurile pentru aședarea fluturilor, anume 6 pe arcada dintre colónele $p-q$, unde din cauza porțițelor nemine nu mai putea străbate pînă la dînșii, și cei-lalți 6 pe marginea superióră a păreșilor $r-s$ dela feréstră, câte 3 de fie-care lature, unde prin înălțime eî sînt de asemenea apérați de atingere.

A doua zi, la 4 Ianuariú, ímî veni iarăși personal comunicațiunea suplimentară de a grava între fluturii cei dela feréstră, pe marginea cea superióră a păreșilor $r-s$, înscripțiunea: $\psi\upsilon\chi\alpha\iota \ \epsilon\kappa \ \tau\omicron\upsilon\upsilon\ \kappa\alpha\mu\pi\omicron\upsilon\upsilon$, care are un

înțeles îndoit: «fluturiî es din omiđi» și «sufletele es din viermî.»

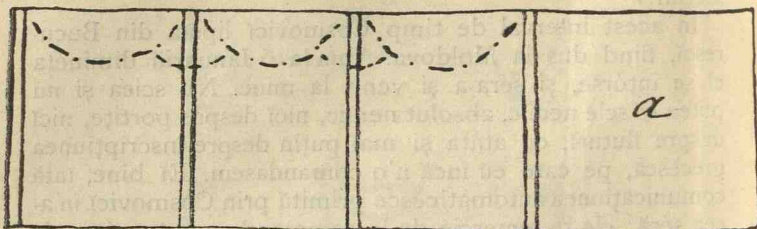
În acest interval de timp Cosmovicî lipsîa din Bucurescî, fiind dus la Moldova. Abîa la 6 Ianuariu dimineța el se întorse, și sêra a și venit la mine. Nu sciea și nu putea să scie nemic, absolut nemic, nicî despre porțițe, nicî despre fluturi, cu atâta și mai puțin despre înscripțiunea grecescă, pe care eî încă n'o comandasem. Eî bine, îatâ comunicațiunea automaticesce primită prin Cosmovicî în a-cea sêră: «Je te remercie de la commande que tu viens de «faire. Oui, les ψυχαι sont nécessaires, et c'est adorable «de les voir voltiger comme dans l'espace infini; se- «cundo, il fallait pour les vrais croyants de séparer par «un grillage l'autel. (Îți mulțumesc pentru ceea ce aî «comandat acuma. Da, psichele erau necesare, și e «adorabil de a'î privi fâlfâind ca într'un spațiu infinit. «Al douilea, pentru adevêrațiî credincioși, era de tre- «buintă a îngrădi altarul).»

Închipuescă'sî orî-cine uîmirea lui Cosmovicî, mai ales față cu vorba grecescă cea băgată în textul frances!

Acêstă intercalare, iarășî un control experimental ca și în casurile de mai sus, era menită anume a mă încredința pe mine, tot-d'a-una pornit a mă îndoii, cum că înscripțiunea ψυχαι ἐκ τῶν κριπῶν îmi fusese spiriticesce sugerată, iar nu datorită propriului meu inconscient.

Din omidă — fluture, din vierme — suflet, tot-d'una *Excelsior!*

IV. Istoria tablelor legiî. Dela începutul construcțiunii, în dată după aședarea pãreților de marmură, fie-mea îmi comunicase personal de a lega cele patru colone de fer de fie-care parte prin lanțuri de bronz, aurite și argintate, pentru acățarea corónelor, adecă:

126. In acest mod bucata *a* de fie care parte, cea mai mare și acoperită cu cea mai frumoasă marmură de Carrara, bucata pusă tocmai la intrarea în templu, rămânea goală, fără nici o ornamentațiune.

Orî de câte orî întrebaî pe fiică mea în astă privință, mi se răspundea laconic: «plus tard (mai târziu).»

Aũ trecut astfel mai multe luni pînă la 9 Decembre 1890, când, într'o ședință la care aũ fost față Cosmovici, dr. S. Steiner, Bonifaciũ Florescu, G. Stephanescu și C. Ghionis, ni s'a prevestit că la 18 Decembre se vor dicta «les articles de notre croyance (articoliî credinței «nóstre»)» și că acei articoli vor trebui sculptați în lăuntru templului: «sculptés dans l'intérieur du temple», dar fără a se spune d'o-cam-dată în ce loc anume.

Sculptarea inscripțiunii pe cei doi pãreți remași fără ornamentațiune a fost indicată numai în acea ședință dela 18 Decembre, la care aũ luat parte dd. Speranția, R. Novianu, I. Bianu, G. Ionnescu-Gion, C. Ghionis, Z. Arbure, G. Stephanescu, și Cosmovici ca medium.

Legile aũ fost dictate franțuzesce:

Croire en Dieu.¹⁾

Croire à l'immortalité de l'âme.

Croire au don sacré des communications supérieures.

¹⁾ In tóte comunicațiunile cuvintul «Dieu» e scris tot-d'a-una cu litere mult mai mari decât ale celor-lalte cuvinte. Intr'o comunicațiune dela fratele meu Nicolae, pînă și cuvintul «adiu» este scris: „adiu.“

Aimer et aider sa famille.

Aimer et aider ceux qui t'aiment et t'aident.

Aimer et aider sans égoïsme ceux qui sont près de ton cœur.

Respecter sa propre personne.

Respecter tous, même les inférieurs.

Work is life: respecter le travail.

Fait qui est, c'est la vérité.

Douter, c'est l'infériorité.

Chercher la preuve, c'est trouver la négation.

Redacțiunea românească a legilor de mai sus, precum și forma în care ele să fie sculptate, cu împărțirea pe două lespezi, cu sôrele în frunte, cu pătratură și treunghiuri, cu titlurile mari și mici, toate acestea mi-au fost dictate apoi personal, fără marturi, în curs de mai multe zile, ast-fel că, fiind sustrate controlului din partea altora, eu le trec aci cu vederea. În orî-ce cas, sarcina mea proprieă n'a fost decât a traduce, pe când originalul s'a dobândit printr'un alt medium, scriind automaticesce în stare de catalepsia de 'nainte a șapte persoane, afară de mine.

Voiu mai adăuga că 'n acel original sînt trei feluri de caractere grafice: pe lîngă slova fiicei mele, cu altă slovă e scrisă maxima englesescă «*Work is life* (munca e viață)», și érași cu altă slovă sînt scrise cele trei precepte filosofice dela sfîrșit: «*Fait qui est, etc.*».

În acea ședință dela 18 Decembre, nu numai s'a umplut golul celor două păreți meniți din capul locului pentru sculptarea inscripțiunii celei fundamentale, a unei inscripțiuni rostind toate datoriile impuse omului și cu putință pentru om, dar în același timp ni s'a spus atunci pentru ce anume nu s'a ales o altă și: «*Si nous avons choisi la date de XVIII X^{bre}, c'est parce qu'aujourd'hui le plus pur des êtres de là-bas a reçu la lumière, il est Jésus. (Dacă noi am ales data de 18 Decembre, «causa este că astăzi a primit lumina ființa cea mai curată de pe pămînt: acesta este Iisus)*».

Se scie că riturile și sectele creștine nu se înțeleg
127. asupra țilei născerii Mântuitorului.

Obicnuit ea se serbeză la 25 Decembre.

Data de 18 a fost ce-va cu desăvîrșire neprevădută pentru noi toți, cari cunoscem numai calendarul ortodox.

Sfântul Epifaniu pune născerea lui Crist la 6 Ianuariu, sfântul Clement Alexandrinul la 19 Aprile, alți părinți ai Bisericeii în alte țile (Martigny, Antiquités chrétiennes p. 271), dar nici unul — într-o dată știu eu — nici unul la 18 Decembre.

Fie însă 18 Decembre, fie 25, fie orîși-care țiuă cea bine-cuvîntată a «ființei celei mai curate de pe pămînt», acea țiuă anume a fost alésă pentru a da cele patru legi, prin cari se légă într'un singur mănuchiū:

religiunea,
morală,
socialismul,
filosofia.

Excelsior!

V. Requiem. O lipsă mai puțin simțită decăt cele doē lespeți de marmură lăsate gōle pînă la 18 Decembre 1890, dar totuși o lipsă, se băgă de samă pe fațada altarului celui mare, care este tot-o dată un sarcofag.

Acéstă fațadă se află între cele doē pedestaluri pregătite pentru busturile viitoare ale părinților Juliei Hasdeu.

O jumătate a fațadei, spre apus, este ocupată de usciora prin care, deschidându-se, se pōte vedē coșciugul și d'asupra cării sînt cele trei buchete zugrăvite de Paraschivescu; cea-laltă jumătate, spre resărit, nu avea nimic.

În Aprile 1891 o comunicațiune personală mă înștiințeză că acéstă parte a fațadei este păstrată pentru o melodiă, dar că dictarea ei mie saū lui Speranția ar fi

förte anevoiósă, de vreme ce mânile nóstre, a mea mai cu samă, sînt grele de condus automaticesce chiar pentru scrisóre obicînită, necum pentru nesce semne musicale, cu carî noi amîndoi, instrumente imperfecte, sîntem cu desăvîrşire nedeprişî.

Am scris atuncî la Paris lui Cosmovicî, care cunósce musica şi are o mână förte mlădiósă, rugându'l de a lua o fóiă de hărtiă liniată pentru note şi de a evoca dînsul din parte'mî pe fiica-mea pentru obţinerea melodiei promise.

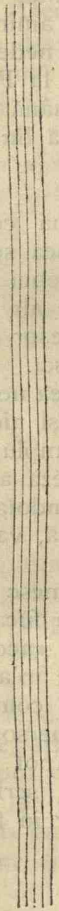
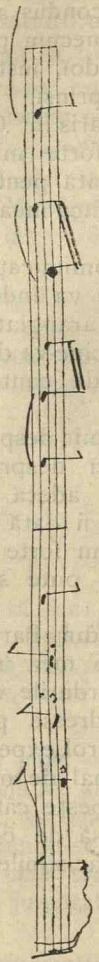
În interval o nouă comunicaţiune personală m'a asigurat că dorinţa mea se va îndeplini în curând, dar că acea melodiă va trebui arangiată apoi pentru piano şi pentru vióră nu de alt cine-va decît d. G. Stephanescu, — cunoscutul profesor de canto la Conservatoriul de musică din Bucurescî.

Cosmovicî nu sciea nemic despre acéstă sarcină impusă d-lui Stephanescu, şi nici despre locul unde va fi gravată musica în templu, adecă despre întinderea curat materială care urméză a fi dată melodiei.

Eü însumî mă îndoiam förte mult că o melodiă, fie ea orî-cât de scurtă, va puté să încapă pe un spaţiü atât de restrîns.

La 10 Iunie primesc din Paris o comunicaţiune prin Cosmovicî, în care fiica mea îmi făgăduesce melodia, dar mă previne că «acordurile vor trebui făcute de Stephanescu (à lui je m'adresse pour les accords)», întărind ast-fel — iarăşi control experimental — întărind ceea ce'mî comunicase personal de mai 'nainte şi ceea ce nu sciea Cosmovicî. Apoi peste câte-va zile a şi sosit din Paris acea melodiă, scrisă de cătră Cosmovicî automaticesce. Iată-o chîiar în fac-simile după original:

Andante moderato

29. Azard saŭ sugestiune, nu sciŭ, dar sciŭ cã în același moment intraŭ în odaea mea d. G. Stephanescu, pe care nu'l vëdusem de de-mult, și curierul postal, care 'mă aducea plicul cu musica, menit a fi încredințat d-lui G. Stephanescu.

Pentru templu, melodia s'a arangiat în quartet: doë vióre, alto și violoncel; arangiarea pentru piano, pe care cunoscëtorii o pot alătura cu originalul de mai sus, adecã cu lucrarea cea de tot spiritistã, iat-o :

Andante maestoso

molto ritard.

...Andante

Una singurã datã m'ã fãcut plãcerea de a veni la mine în trecerea sa prin București d. Dr. Burada, distinsul pianist și compozitor; acësta a fost anume în çiua în care mi s'a adus dela d. Storck modelul pe hãrtiã de forma cum va fi sculptatã musica în templu, sãra la 21 Iuliũ. Afarã de d. Dr. Burada, erãu fațã d-niũ G. Stephanescu, Arbore, și Speranția ca medium. În acea ședințã fie-mea ne-a împãrțãșit în privințã melodiei sale urmãtãrile doë lucruri:

1. Pentru a produce deplinul efect, ea trebuî repetată de mai multe ori în şir ;

2. Pentru ca acest efect să pótă fi obţinut de către ori-cine chiar fără musicanţi, notele să se pună pe un fel de ariston, care să se aşeze în templu.

Acésta s'a dictat în acea şedinţă din 21 Iuliü ¹⁾.

A doua zi, eü primii o comunicaţiune personală, că melodia trebuie repetată anume de 9 ori, după cum este şi compusă pe 9 tacte sau măsurî.

Comandând aristonul la d. Leopold Stern (Str. Regală), mi s'a descris apoi şi chiar s'a desemnat, cu cele mai mici amărunte, parte prin mine însumi, parte prin Speranţia, chipul fórte ingenios de a întroduce «la boîte à musique» în mescióra dela templu, d'asupra unui ser-tar unde sînt întinse 9 córde de gitară, cari produc dela sine un fel de acompaniment.

Şi eü, şi Speranţia, lipsiţi de orî-ce cunoşcinţe musicale, ne minunam amîndoî primind automaţicesce aceste împărtăşiri, şi ne minunam şi mai mult când vedeam mai târziu rezultatul lor cel adevărat minunat.

La 17 Septembre, ziua aniversară a morţii fiicel mele, sublimul Requiem, trimis de dînsa din lumea ceia-laltă, a fost executat chiar în templu de o orchestră condusă de violoncelistul C. Dimitrescu, şi apoi de o altă orchestră sub conducerea d-lui Anton Kneisel. Era o armoniă cerescă în tótă puterea cuvîntului! «Ascultând acéstă musică, mi se părea că par'că sbóră îngerii» mi-a

1) Iată însuşi textul frances : «Je dois te remercier beaucoup pour l'arrangement de la musique, et en même temps remercier Mr. Stephanesco pour son application et son zèle; il a très bien réussi. C'est sûr que vous autres, et surtout Mr. Stephanesco, vous vous êtes beaucoup demandé, pourquoi la musique a l'air de n'être pas finie. Eh bien, en voilà la cause: ce morceau est combiné en vue d'être répété, répété et répété plusieurs fois. J'ai eu l'idée de te faire commander quelque chose à quoi personne n'a pensé, j'ai eu l'idée de faire commander une de ces machines tournantes composées d'un cylindre denté où seront copiées toutes ces notes; ces machines sont connues sous le nom de musique de table, comme celle que ma mère a dans une chaise. Il sera pas difficile de communiquer le morceau à une de ces fabriques, et la fabrique va confectionner beaucoup de ces machines que les gens de notre croyance vont acheter. Je vais après t'indiquer la place où cette machine doit être placée dans le temple, etc». Să se observe că despre scaunul cel cu musica, pe care eü il cumpărasem în Elveţia la Schaffouse şi care este la nevasta mea, nu sciea nimenea dintre cei presinţi la şedinţă.

130. spus a doua și colegul meu Dr. Vitzu, care — în însușirea sa de fiziologist și vivisector — poate numai atunci va fi fost silit vrând-nevrând să se gândească la îngerii: *Excelsior!*

VI. Albumul. D. Ionescu-Gion a scris cu multă inimă, sau mai bine zicând a făcut să se înțeleagă pe deplin duiósa întipărire pe care o lasă «mormîntul-poemă» a Juliei Hasdeu asupra tuturor trecătorilor. Templul se închide numai nóptea și când timpul e urit; de altmîntrelea e deschis tot-d'a-una, și nu e și dela Dumneșeu în care să nu se pogóre în acest luminos sub-pămînt decimii de ființe din tóte straturile societății. Numai unii din ei iscălesc în albumul depus pe mescióră, și totuși în curs de un an l'au acoperit peste 4000 de iscălituri, din cari o samă sînt însoțite de improvisațiuni în proză și'n versuri, românesce, franțuzesce, nemșesce, italienesce, pîna și grecesce sau serbesce. Ceea ce m'a mișcat pe mine mai cu deosebire, a fost impresiunea produsă asupra poeților și asupra clerului.

E frumósă, bună-órá, următórea poesiă scrisă de un vechiú militar, care mánuesce de o potrivă bine sabia și condeíl:

Părinți! este a vóstră prin legături de sánge,
 Șaveți dreptate vecinic cu lacrimi a o plánge,
 Dar ca virtuți, talente, ca fala-astui popor,
 E dreptul nostru-a plánge, e dreptul tuturor.
 Voi ați zidit fáptura înaltă prin cultură,
 Noi am întins d'asuprá'i un cer fără de ncri,
 Deci între voi și țeră s'a pus o legătură,
 Ce face c'aste lacrimi să fie 'n veci surori.

Colonel G. Boteanu.

29 Septembre 1891.

Dar în aceste versuri atât de însuflețite resună numai patriotismul, nu și aspirațiunea spre ideál, ca în următórea bucată:

Ai murit tu, Julio ?

Te-ai dus: cunosc durerea ce 'n inimă ne lasă
 Plecarea nevoită a celor ce-am iubit;
 Te-ai dus, dar tóte 'n lume, chiar glia ce te-apasă,
 Șoptesc durerii mute: Nu piere ce-a tráit.

G. O. Gârbea.

D. Ghibănescu, cunoscut sub pseudonimul de « Gheorghe din Bărlad », a scris într'o singură și aceeași și două poezii, în care ori-cine lesne va recunoște două mișcări psihice diferite: cea d'întăiu, o mișcare pesimistă, atât de adânc altoită din nefericire în tineretul nostru românesc și cu care d-sa venise d'a-casă; în cea-laltă, scrisă mai jos, cătră o remășiță de pesimism se adaoge o mișcare aprópe optimistă, o mișcare cătră o viață supra-pămîntescă, o mișcare datorită deja templului. Iată-le pe amîndoe:

De-ai fi fost o creatură — care, óse fără spirit,
 Ai fi moștenit pămîntul, decî de ani pe el trăind;
 Inșă vai! dac'ai fost geniú, cum căduși sub ghiara morții!
 Ca și-o flóre-abia născendă sub al tómnai rece vînt!

Muritor ce vii adesea în locașul de odihnă,
 Te opresce! aibi curajul de scobórá 'n ást mormînt
 Să privesci, tu ce-ai credință în a cerului dreptate,
 Cum el face câte-o dată nedreptate pe pămînt!

Cerșitori, bătrâni de-un secol, gârboviți pe-a lor toege,
 Mai trăesc spre suferință, frigul, fómea îndurând,
 Pe când cei ce au menirea să înalțe-o națiune,
 Cum apar pe scena lumii, sînt bătúți de-al morții vînt!

Gh. din Bărlad.

25 August 1891.

Pină aci pesimismul cel *schopenhaueric* de a-casă; dar iată de o dată, după o ședere de câte-va clipe sub azurul cel luminos al templului, însuși templul i se pare acuma poetului tot încă pré-întunecos și, privind la fluturi, la stele, la îngeri, la perspectiva infinitului, Gheorghe din Bărlad nu se mai « scobórá », ci se avîntă fără șfală sus-sus cătră « frăția » cea din cer:

Cei ce vin să mai regrete
 În ást rece-scump mormînt,
 Nu știu că n'ai fost menită
 Să trăesci p'ácest pămînt.
 Căci abia veniși, și 'ndată
 Din cer îngeri, frații tei,
 Au vėdut că le ești soră
 Și venind te-au dus cu ei!

Gh. din Bărlad.

25 August 1891.

Aceiași luptă între *aluatul vechiú* și *aluatul noú*, între « trist » și « voios », ne apare în următórea bucată de un poet necunoscut noé:

Juliei Hasdeu.

Părerî de reu și lacrimi aicea sînt deșerte!
 În fața morții triste cuvîntu'î de prisos!
 Pe Julia mai bine, rugați ca să vă ȳerte.
 Voi toți ce-aduceți jale în somnul ei vo os!

Dim. Bodescu.

6 Octobrie 1891.

Dar și mai drag pentru mine a fost cuvîntul unor sacerdoți, «dispensatores mysteriorum Dei», «οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ,» căci Spiritismul isvoresce din însăși măduva învățătorei lui Crist, și biserica resăritenă, cu deosebire biserica noastră romănescă cea pururea cetățenă și democratică, o pôte înțelege acēsta mai lesne decăt autocratismul cel feudal și cosmopolit al bisericeî Apusului.

Iată ce au scris doi archiereî:

«Mare mulțămire și multă mângăere sufletescă mî-a inspirat credința «nemurirei, exprimată prin acest monument. Biserica nu pôte fi decăt «recunocătore d-lui Hasdeu.»

«† Innocent M. Ploestenu, Vicar Mitr.»

2 Noembrie 1891.

«Sfinte sunt cuvintele Apostolului Pavel, care a ȳis: «Sămăna-se în «stricăciune, scula-se-va în nesticăciune; sămăna-se corp material, «scula-se-va în corp spirital.

«Archiereu Dositheiu Perietenu.»

Așa ȳic și eu: sfinte sînt cuvintele Apostolului Pavel.
Excelsior!

EPILOG

Și după ce am scris, mă 'ntreb acum: ore eă sînt autorul?

Spiritualiștii de altă dată, mergînd — cu Berkeley în frunte — pe calea meditațiunii, ajungeau la urma urmelor a nu mai sci, dacă lumea și ei-înșii într'insa sînt în adevăr o făptură, saă numai o nălucire. Spiritistul de astăzi nu este un ideolog, ci un fisician; el nu mediteză, ci experimenteză; el scie că scie, dar adesea nu e sigur de personalitatea științei sale, căci ceea ce face și ceea ce spune dînsul pôte să nu fie decăt o sugestiune din afară.

În capul cărții mele se citește: *Sic cogito* «așa cuget eă».

Acest titlu, care se pare tot ce pôte fi mai personal, eă bine — nici el nu este al meă, nu vine dela mine, nu s'a zămislit în creerul meă, nu; acest titlu m'a fost d'a-dreptul sugerat spiriticesce și — ce-va mai mult: fără nici un amestec al persónei mele, el m'a fost sugerat anume cu ajutorul mânei unui alt medium.

În ședința din 22 Martie, eă primii prin Speranția, scriind automatesce în stare cataleptică, o lungă comunicațiune în care fie-mea vorbesce, între altele, despre studiile mele asupra Spiritismului: «Tonul lor «trebuă să fie împunător și convins, un fel de *Sic cogito*, «adecă: cine pôte să se convingă, cu atăt mai bine «pentru el, cine nu — cu atâta mai reă. Se 'nțelege că

«acésta nu te scutesce de datoria de a scrie cu tótă «claritatea putinciósă...»; apoi măi la vale adaoge; «Cât privesce pe al teú *Sic cogito*, să sciï că el va fi cuvîntul final și tot-o-dată titlul operei întregi...» ¹⁾

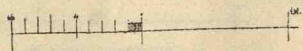
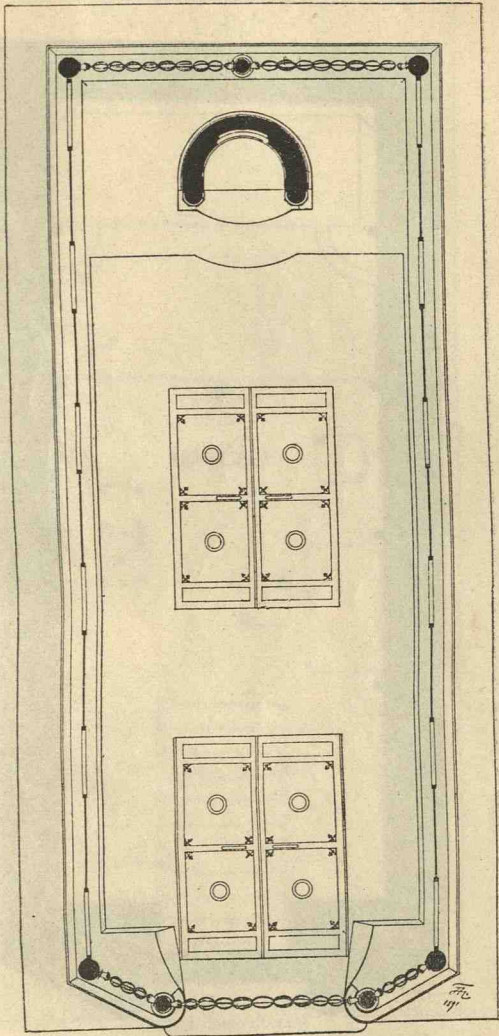
Așa dară mă 'ntreb încă o dată: sînt eú óre autorul acestei cărți, după ce nu este al meú nicï măcar *Sic cogito* ?

1) Iată însuși textul frances al acestei comunicațiunii: «Le ton doit être imposant et convaincu, une sorte de *Sic cogito*, c'est-à-dire: ceux qui peuvent se convaincre, tant mieux pour eux, pour les autres tant pis. Bien entendu que cela ne peut pas te dispenser de donner le plus de clarté à ton article... Quant à ton *Sic cogito*, tu dois savoir que c'est le mot de la fin, et en même temps il sera le titre de tout ton ouvrage...»

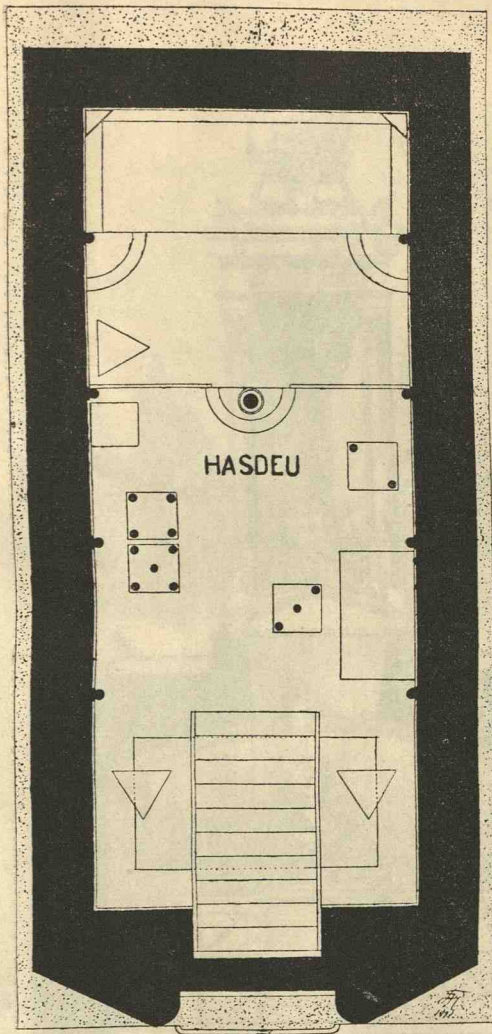
APENDICE

VEDUTE, PLANURI ȘI SECȚIUNI ALE TEMPLULUI

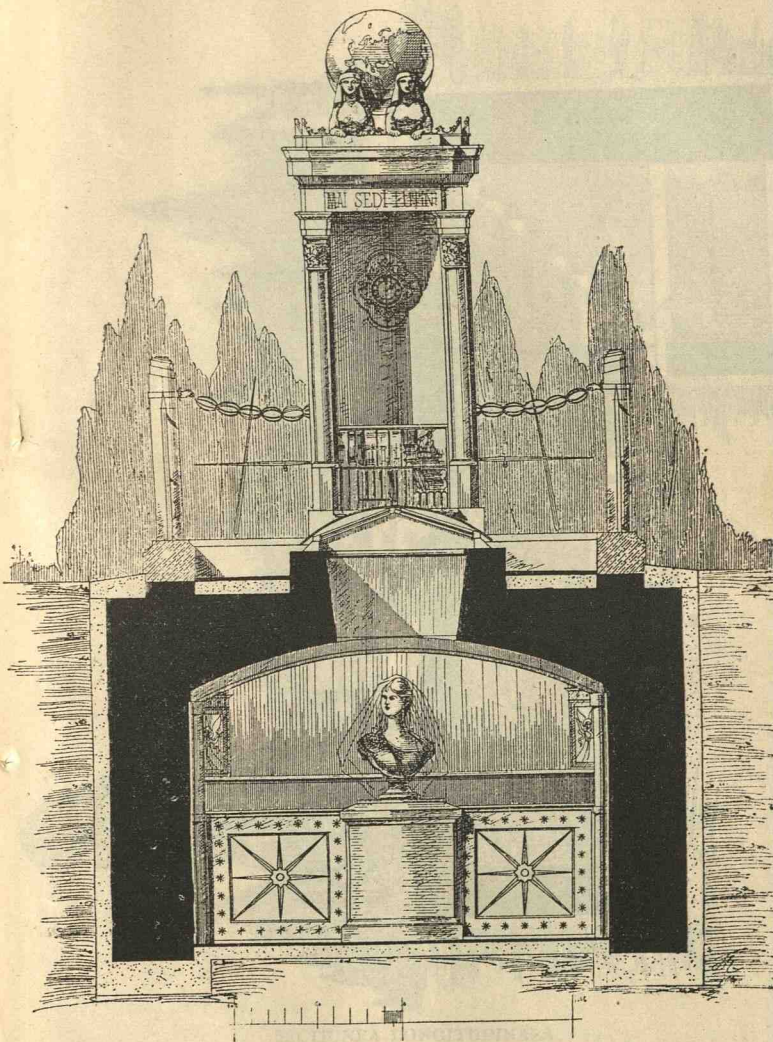
„JULIA HASDEU“

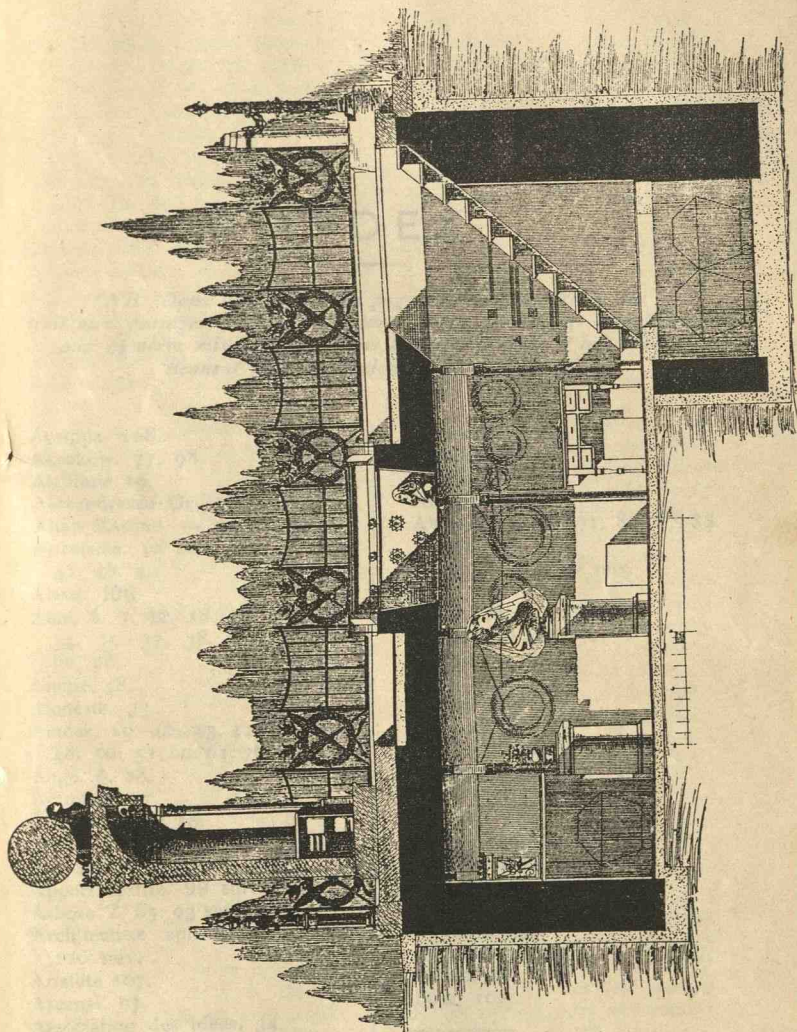
PLANUL EXTERIOR.

PLANUL INTERIOR.

SECȚIUNEA TRANSVERSALĂ

SECȚIUNEA LONGITUDINALĂ

INDEX

(NB. Dans l'indication des pages, les chiffres grossis ont trait aux passages les plus importants. Tous les chiffres se rapportent aux numéros mis en marge dans l'édition présente et qui appartiennent à la pagination de la 2e édition).

Agrippa. 108.
Aksakow. 77. 98.
Alchimie 19.
Alexandrescu Gr. 35.
Allan Kardec. — v Kardec.
Altruisme. 12 suiv. 16. 18. 20.
47. 48. 49.
Alaux. 106.
Ame. 6. 7. 12. 18. 28. 29. 32.
34. 35. 37. 38. 39. 43. 59.
60. 90.
Amitié. 48.
Amnésie. 33.
Amour. 20. 40. 43. 44. 46 suiv.
48. 50. 51. 60. 61. 78. 79. 87.
Ange. 6. 18.
Animisme. 7.
Anthropologie. 18.
Anthropotechnie. 16 suiv. 18.
Anti-spiritisme 2. 88. 113.
Apport spirite. 99 suiv. 107.
Arbore Z. 83. 93 suiv. 126. 129.
Architecture spirite. 114 suiv.
120 suiv.
Aristote 107.
Ascensi. 97.
Association des idées. 34.
Astrologie. 19.
Astronomie. 8. 9. 15. 19.

Atavisme. (1) 68.
Athéisme. 7.
Atome. 9.
Augustin St. 87.
Auto-suggestion. 71. 86. 87. 88.
108. 110.
Azam Dr. 67. 96 suiv.
Bacon. 19.
Balfour Stewart. 52.
Barrett. 4. 56.
Baur. 86.
Beatie. 104.
Beaunis. 34. 53.
Beethoven. 120.
Berkeley. 132.
Bernheim. 52. 56.
Bianchi. 97.
Bianu. 82. 83. 126.
Bien (essence du). 18.
Biologie. 11 suiv. 15. 18.
Blagdon M-lle. 100.
Bodescu. 131.
Bogomilisme. 6.
Boliac. 35.
Bosc. 102.

(1) Question réservée pour l'ouvrage sur la Réincarnation.

- Boténu. 130.
 Boyard 102.
 Braid. 35.
 Braidisme. 30.
 Brandes. 81.
 Brewern. 75.
 Broca. 70.
 Brockhaus' Konvers. Lex. 3.
 Brougham lord. 55. 58. 59.
 Bruno Giordano. 11.
 Büchner. 2. 27. 63. 91. 97. 98.
 Buddha. 108.
 Buguet. 102 suiv.
 Bullet. 102.
 Burada Dr. 129.
 Bureau Allyre. 73 suiv.
 Butlerow. 4.

 Cabanis. 63.
 Cahagnet. 31.
 Caithness lady. 102.
 Carré. 103.
 Catalepsie. 85. 93. 122. 132.
 Cervantes. 120.
 Cerveau. 21 suiv. 27. 32. 33. 65.
 68. 70. 71. 77. 96. 108.
 Chambers R. 4.
 Chant de la Mer. — v. *Musique spirite*.
 Charcot. 53. 56. 62.
 Charlatanisme. 3. 95. 102 suiv.
 Chatterton lady. 54. 58. 59.
 Chenier A. 120.
 Chevé Em. 73.
 Chevillard. 74.
 Chevreul. 74.
 Chien. 13. 23.
 Chimie. 8. 9. 15. 18. 19.
 Chiromantie. 110.
 Chloroforme. 26 suiv. 30.
 Cicéron. 107.
 Cloquet Dr. 53. 59.
 Colebrooke. 64.
 Collins. 16. 17.
 Conscience. 20. 33. 38. 66. 68
 suiv. 70. 71 suiv. 73 suiv. 77
 suiv. 79 suiv. 86.
 Conservation. 13.

 Contact. 9.
 Cotrôle spirite. 93. 94. 122. 123.
 124. 125. 127.
 Cook Mlle. 101. 106.
 Coquelin. 93 suiv.
 Corday Charlotte. 107.
 Corneille. 45. 120.
 Correspondance spirite. 39. 43.
 51. 56 suiv. 58 suiv. 60. 72.
 suiv. 76 suiv. 78. 80 suiv. 86
 suiv. 93 suiv. 120 suiv. 132.
 Cosmovici. 82 suiv. 92 suiv. 122
 suiv. 126 suiv.
 Création (créature, créateur). 10.
 15. 18. 20. 38. 42. 47.
 Crédo spirite. 116. 117. 126.
 Crookes W. 4. 52. 93 suiv. 105
 suiv.
 Croyance-science. 1. 5. 7.
 Cuvier. 21.

 Daguerréotypie. 113.
 Dale Owen. 98.
 Dante 115.
 Dariex Dr. 53. 82. 90. 109. 112.
 Darwin. 11. 13. 14 suiv. 18. 19.
 21. 32. 49. 52. 62 suiv. 66.
 99. 115.
 Darwinisme. 11 suiv. 16. 32. 39.
 52. 63. 66 suiv. 91.
 De Candolle. 21.
 Dechambre Dr. 66.
 De Morgan. 4.
 Descartes. 120.
 Desjardins. 95.
 Despine Dr. 31 suiv.
 Dessin spirite. 86 suiv. 89. 91.
 Destrée J. 109.
 Détermination (limitation, état
 d'être borné, action d'être
 borné; Begränzung). 9. 10. 15.
 20. 42. — v. *Indétermination*.
 Devoluet. 102.
 Diable. 6. 8. 18.
 Dieu. 6—9. 10. 15. 18. 20. 38. 41.
 42. 47. 50. 63. 79. 126.
 Dosithée évêque. 131.
 Dogme. 7. 116—117.

- Donato. 89. 106.
 Double personnalité. 67. 96 suiv.
 Doublet (alter-ego). 37. 91 suiv.
 Du Potet. 31.
 Du Prel. 60. 77. 89. 91. 98.
 Ecriture automatique. 80. 83 suiv.
 88 suiv. 92. 120. 121 suiv. 126
 suiv. 129. 132.
 Ecriture directe. 75 suiv. 78
 suiv. 80.
 Edison 4. 81.
 Egger V. 96.
 Eglinton. 77. 106
 Egoïsme. 13. 16. 50. 61.
 Enfer. 7. 18.
 Ennemoser. 31.
 Eschenmayer. 31.
 Espèce. 45 suiv.
 Espace. 24. 25. 29. 38. 58. 61.
 Ether. 22. 26. 114.
 Etienne St. 120.
 Evolution. 12. 14 suiv. 18. 20.
 24. 29. 32 suiv. 38. 39. 42. 43.
 67 suiv. 97. 105. 112. 113. — v.
 Darwinisme.
 Ex-homme. 17. 18. 43. 46. 51. 97.
 Fakirisme. 36.
 Fantôme. 28. 37. 53 suiv. 55 suiv.
 58. 60. 99. 100 suiv. 104.
 Farad y. 74.
 Fatalisme. 6.
 Fatalité. 67 suiv.
 Fechner. 4.
 Félicité. 26 suiv. 29. 30. 38.
 Felida. 67. 96 suiv.
 Femme. 37. 48. 50.
 Fichte. 4.
 Figuier. 43. 51. 81.
 Florescu B. 82. 126
 Flourens. 33.
 Fluide. 32. 33. 39. 75. 99 suiv.
 Fox. 72.
 Frauenstädt. 44. 47.
 Galateri. 102.
 Gârbea. 130.
 Garibaldi. 16.
 Gautier Em. 3.
 Gautier Th. 4. 73.
 Gennadius d'Argesh. 93.
 Georges Sand. 4. 107.
 Ghibănescu. 130.
 Ghionis. 126.
 Gibert Dr. 54. 78.
 Gibier Dr. 3. 76 suiv. 79. 82.
 Gigli. 97.
 Gion. 114 suiv. 122. 126. 130.
 Gladstone. 4. 52.
 Godeau. 86.
 Goethe. 11. 50. 61. 66 suiv. 91
 suiv. 115.
 Görres. 81.
 Grimm Jac. 81.
 Guiney. 103.
 Guldenstubbe. 75 suiv. 78 suiv.
 Guppy. — v. *Nichol.*
 Gurney. 53. 59. 60.
 Häckel. 11. 12. 22. 32.
 Hall. 95.
 Hare. 4. 98.
 Hartley. 33.
 Hartmann Ed. 28. 64 suiv. 69
 suiv 74. 79. 88. 91. 93 suiv.
 97. 98. 123.
 Hartmann Fr. 119.
 Harvey 100.
 Hasdeu Al. 63. 81 suiv. 88.
 Hasdeu Julie. 10. 24. 35. 36 suiv.
 44. 47. 49 suiv. 52. 63. 80 suiv.
 115 suiv. 132.
 Hasdeu Nic. 122. 126.
 Hasdeu Th. 63. 123.
 Hasdeu Valérie. 122 suiv.
 Hellenbach 32.
 Helmholtz. 70.
 Helvétius. 63.
 Hémipisme. 41.
 Héritéité (1). 68.
 Herschell. 19.
 Hibernation. 22.

(1) Question réservée pour l'ouvrage
 sur la *Réincarnation.*

- Home D. 95. 98 suiv. 106.
 Homère, 30.
 Homme. 66. v. *Ex-homme*. —
 Moi. — *Sur-homme* etc.
 Homme-Dieu. 6. 7. 18.
 Honigberger, 22.
 Houssay Ars. 4.
 Huggins, 4.
 Hugo V. 4. 16. 51. 63. 90. 115.
 117. 121.
 Hyperesthésie. 31.
 Hypnologie. 19.
 Hypnotisme. 19. 30. 35 suiv. 42.
 52. 59. 60. 62. 69. 71. 72. 74.
 78. 79. 85. 88. 89. 91. 95.
 97. 109. — v. *Somnambulisme*.
 Immortalité. 6. 7. 13. 18. 28. 29.
 38. 39. 46. 60. 63. 65. 67. 79.
 Impulsion, 33. 38. 68.
 Incombustibilité, 95.
 Inconscience, 64 suiv. 67 suiv.
 69. 71 suiv. 74. 77 suiv. 79 suiv.
 86. 123. 108.
 Indétermination (élargissement
 des bornes; Entgränzung), 15.
 18. 20. 23. 24. 25. 29. 30. 32
 suiv. 34—39. 42. 47. 48. 50.
 57—59. 60. 65. 67. 68. 91. — v.
 Détermination.
 Individualité. 34. 46. 60. 67 suiv.
 — v. *Personnalité*.
 Infini, 8. 9. 12. 15. 18. 27. 38.
 42. 47. 50. 79.
 Innocent évêque, 131.
 Insomnie, 22.
 Inspiration, 17. 18. 43. 80 suiv.
 85. 88. 92. 114.
 Instinct, 33. 38. 68.
 Intersigne. — v. *Seconde-vue*.
 Jacolliot, 76.
 Janet Pierre, 70. 78. 88.
 Jankowski, 104 suiv.
 Jeanne d'Arc, 16. 87. 107. 120.
 Jennings, 56.
 Jésus, 13. 16. 60. 107. 114. 117.
 121. 126 suiv.
 Jobert de Lamballe, 74.
 Kant, 66. 115.
 Kapila, 64.
 Kardec Allan 3. 86 suiv.
 Kardécisme, 88.
 Kerner, 31.
 King Katie, 101. 107.
 Lachaud, 102.
 Lamarck, 11.
 Lange, 86.
 Laplace, 19.
 Leibnitz, 78. 120.
 Lenormand M-me, 110 suiv.
 Lermina, 33.
 Leuchtenberg, 102.
 Lévitation, 95. 97.
 Leymarie, 112.
 Libre-arbitre, 67 suiv. 113.
 Liébeault Dr, 56. 62. 109 suiv.
 113.
 Liégeois Dr, 56. 78. 88.
 Lindsay lord, 95.
 Littré, 18. 40. 41. 42. 81.
 Loi, 62. 64.
 Lombroso, 2. 27. 88. 97 suiv.
 100. 106.
 Longet Dr, 53. 54. 58. 59.
 Longfellow, 4. 108.
 Louis St, 87.
 Lucrèce, 6.
 Mabru, 95.
 Mac-Nab, 104. 105.
 Macnish Dr, 66.
 Magie, 19.
 Magnétisme, 30. 69. 72. 79. 89.
 97. — v. *Hypnotisme*.
 Mal (origine du), 6. 9. 15. 18.
 Manichéisme, 6.
 Mansfield, 77.
 Mantegazza, 48.
 Mariage, 47 suiv. 49.
 Marillier, 76.
 Martigny, 127.
 Matérialisme, 41

- Matière. 12. 18. **28.** 43. 100. 105.
 107.
 Maury Alfr. 23. 27.
 Mazzini. 16.
 Maxwell. 102 suiv.
 Medina Pomar. 102.
 Médium. 56. 57. 60. 69. 71—
 79. 82. 84. 85. 86—88. 91—
 93. 97—104. 106. 107. 111.
 113. 122 suiv. 126 suiv. 132.
 v. *Suggestion.*
 Médium guérisseur. 37. 95.
 Mémoire 32 suiv. 34. 39. 46.
 65. 96.
 Mensonge 9. 36 suiv. 39.
 Meyer's Konvers. Lex. 3.
 Michel Ange. 120.
 Mickiewicz. 115.
 Millet. 102 suiv.
 Milton. 115.
 Moi. 12 suiv. 32. 34. 39. 46.
 47. 59. 60. 63. 67. 68. 109.
 Molan Dr. 60.
 Molécule. 9.
 Moleschott. 2. 27. 63.
 Molière. 120.
 Monothéisme. 6.
 Mont. 13. 27 suiv. 29. 34. 38. 39.
 42. 43. 57—59. 60. 67. 112
 suiv.
 Mosaïsme. 6.
 Mumler. 103.
 Musique spirite. 72 suiv. 91 98
 suiv. 119. 127—129.
 Musset A. 120.
 Myers. 53. 60. 70 suiv.
- Nécromantie. 110 suiv.
 Négation. 9.
 Nenițescu. 93.
 Nichol M-lle. 99. 107.
 Notzing Dr. 89.
 Novianu. 126.
 Nus Eug. 73. 78.
- Obsession. 17 suiv.
 Occultisme. 104. 108. 110.
 Ochorowicz Dr. 78. 89.
- Ostrogradski. 4.
 Oubli somnambulique. 33 suiv.
 Oxon. 4.
- Paladino Eusapia. 97.
 Paléontologie. 45.
 Palissy 86.
 Panthéisme. 6.
 Papus. 104 suiv.
 Paracelsus. 108.
 Paradis. 7. 18.
 Paraschivescu. 119. 127.
 Pascal. 87. 120.
 Passion somnambulique. 78.
 Pasteur. 27. 41 suiv. 76.
 Pathologie. 70.
 Paul Ap. 8. 11. 12. 63. 86. 88.
 107. 131.
 Pearson. 86.
 Pelletier H. 79 suiv.
 Penta Dr. 97.
 Personnalité. 46. 60. 67. 68.—v.
 Individualité.
 Perty M. 98.
 Pessimisme. 44. 47. 130.
 Pestalozzi. 87.
 Petrarca 50. 115.
 Phénomène. 62. 63 suiv. 69. 70.
 72. 79. 81. 88. 90. 92. 93.
 95—98. 100. 105. **106. 108**
 suiv. 111.
 Photographie spirite. 101 suiv.
 105 suiv. 107.
 Physionomie. 14.
 Physique. 18 suiv.
 Plante. 21. 22 suiv.
 Platon. 87. 115.
 Pluri conscience. 65. 67. 69.
 Podmore. 53. 60.
 Polythéisme. 6.
 Positivisme. 23. 27. 29. 41.
 Précocité. 68.
 Preyer. 22. 88. 97.
 Prophétie. 37. 109 suiv. 111 suiv.
 113.
 Psycho-télégraphie. 55.—v. *Cor-*
 respondance spirite.
 Puşkin. 75 suiv. 80.

- Rapport somnambulique, 78. 110.
 Reichembach, 74.
 Réincarnation, 34. 43. 46. 67. 68.
 69. 96 suiv.
 Religion, 5. 7.
 Renan, 41 suiv.
 Rêve, 22 suiv. 24 suiv. 29. 34.
 35. 37. 38. 42. 52. 53 suiv.
 56. 58. 59. 60. 64. 65.
 Révélation, 17. 18.
 Ribot Th. 53.
 Richet Ch. 53 suiv. 56. 62. 71.
 90.
 Robin Dr. 40.
 Roggers, 74.
 Rosalès M-me. 102.
 Russel Wallace, 4. 11. 18. 52.
 95. 98. 99 suiv. 106.
 Saint, 7. 18.
 Sardou V. 4. 86 suiv. 106.
 Schelling, 28. 81.
 Schakowskoy, 75.
 Schiller, 16. 115.
 Schlegel, 86.
 Schopenhauer, 3. 32. 44 suiv. 48.
 61. 79. 92.
 Seconde-vue, 37. 95. 109.
 Sélection. — v. *Zootéchnie*. — *Anthropotéchnie*.
 Serguéyeff, 22.
 Sévigné M-me, 20.
 Sexualité, 47 suiv. 49. 50. 51.
 Shainénu, 82.
 Shakspeare, 13. 36. 86. 115.
 117. 121.
 Signature, — v. *Souscription*.
 Silva, 103.
 Slade, 76 suiv. 80. 106.
 Slater Th. 104.
 Slee, 103.
 Sociologie, 18.
 Socolescu, 117 suiv.
 Socrate, 63. 81. 107.
 Sommeil, 20 suiv. 26 suiv. 28
 suiv. 35. 37. 38. 42. 51. 58. 60.
 64. 65. 68. 69. 77. 78.
 Somnambulisme, 19. 29 suiv. 33
 suiv. 35 suiv. 38 suiv. 42 suiv.
 51. 52. 56. 65. 66. 69. 70. 71.
 78—80 88. 96—102. 110. 113.
 Soury J. 63.
 Souscription, 86 suiv. 88.
 Sous-homme, 47.
 Sous-organisme, 19. 29. 32₂ suiv.
 34. 37. 39. 42. 44. 46 suiv. 50.
 58. 60. 68. 108.
 Speranția Th. 82. 93 suiv. 126
 suiv. 129.
 Spinoza, 78. 115.
 Spiritologie, 18 suiv.
 Steiner Dr. 82. 85. 126.
 Stephanescu G. 119. 126 suiv.
 Stephanus Henr. 85.
 Stilling, 92.
 Storck, 115. 129.
 Suggestion, 36. 59. 60. 69. 71—
 75. 77—80. 85. 86. 88—92.
 93 suiv. 95. 100. 106. 108 suiv.
 111. 113 suiv. 121 suiv. 125
 suiv.
 Suicide, 13.
 Sur-homme, 16. 17. 18. 46. 47.
 51.
 Sur-organisme, 19. 28. 29 suiv.
 32 suiv. 34. 38 suiv. 42. 46
 suiv. 50—52. 57—61. 64. 65.
 68. 69. 71. 77. 95. 96. 108
 suiv.
 Suzzara, 82.
 Swedenborg, 107. 109. 120.
 Table tournante, 2. 72 s 80. 112.
 Taine, 24. 81.
 Tamburini, 97.
 Télépathie, 44. 51. 52. 53 suiv.
 56—60. 65. 68.
 Temps, 24. 25. 29. 38.
 Tennyson, 52.
 Thakeray, 4.
 Théologie, 7. 17 suiv.
 Thérèse Ste. 120.
 Thomson Dr. 104.
 Thury, 74.
 Tiphaine de la Roche, 113 suiv.
 Tissot J. 101.

- Traill Taylor. 104.
 Transposition des sens. 31 suiv.
 Trollope. 4. 100.
 Tylor Ed. 6.
 Typologie. 72. 97.
 Uni-conscience. 65. 67. 68. 71. 77.
 — v. *Pluri-conscience*.
 Univers. 8.
 Usteri. 86.
 Varley. 4.
 Vauvenargues. 44.
 Veille. 21 suiv. 27 suiv. 35 suiv.
 38. 42. 66. 68 suiv. 78.
 Velpeau Dr. 27.
 Vie. — v. *Immortalité*. — *Moi*.
 Vivisection. 21 suiv.
 Vizioli. 97.
 Vogel. 101.
 Vogt Carl. 2. 63.
 Volonté-croyance. 35 suiv. 39.
 Volpi. 101. 104.
 Voltaire. 8.
 Wallace. — v. Russel.
 Washington. 16.
 Williams. 104.
 Wittgenstein. 102.
 Zohar. 108.
 Zöllner. 4. 98. 105. 106.
 Zootechnie. 16 suiv.
 Zoroastrisme. 6.

TABLA

	Pagina.
Dedicațiunea.	
Prefața la a 3-a edițiune.	
Prolog.	
Știința sufletului:	
I. Dumneșeu, nemurirea, destăinuirea	11
II. Somnul și sufletul	43
III. Telegrafia iubirii	78
IV. Ipnotismul în Spiritism	112
V. Materialismul în Spiritism	162
VI. Excelsior !	193
Epilog.	

ILUSTRĂȚIUNI :

<i>Somnul plantei.</i>	44
<i>Evoluțiunea «eului».</i>	85
<i>Cântul Mării</i>	132
<i>Autograf dela Spiritul lui Puschkin.</i>	136
<i>Scrisoare spiritistă între plăci</i>	139
<i>Autograf spiritist dela Alexandru Hasdeu</i>	150
<i>Fac-simile al scrisorii lui Alexandru Hasdeu</i>	152
<i>Desemn mediumic prin Victorien Sardou</i>	157
<i>Armonic spiritist</i>	177
<i>Fotografia a două spirite</i>	8—9
<i>Fotografia Spiritului Katie King</i>	181

APENDICE

Templul «Julia Hasdeu» :	
Planul exterior.	
Planul interior.	
Secțiunea transversală.	
Secțiunea longitudinală.	

INDEX